

T.C.

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

**TÜRK DIŞ POLİTİKASI ARACI OLARAK İNSANİ
DİPLOMASİ**

Orhan BATTIR

DOKTORA TEZİ

Danışman

Doç. Dr. Metin AKSOY

Konya 2016

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin

Adı Soyadı	Orhan BATTIR	
Numarası	114129001005	
Ana Bilim / Bilim Dalı	Uluslararası İlişkiler/ Uluslararası İlişkiler	
Programı	Tezli Yüksek Lisans	Doktora (X)
Tezin Adı	Türk Dış Politikası Aracı Olarak İnsani Diplomasi	

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Orhan BATTIR

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Doktora Tezi Kabul Formu

	Adı Soyadı	Orhan BATTIR
	Numarası	114129001005
Öğrencinin	Ana Bilim / Bilim Dalı	Uluslararası İlişkiler/ Uluslararası İlişkiler
	Programı	Tezli Yüksek Lisans Doktora (X)
	Tez Danışmanı	Doç.Dr. Metin AKSOY
	Tezin Adı	Türk Dış Politikası Aracı Olarak İnsani Diplomasi

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan **Türk Dış Politikası Aracı Olarak İnsani Diplomasi** başlıklı bu çalışma .../01/2017 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından **DOKTORA** tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı	Danışman ve Üyeler	İmza
Doç.Dr. Metin AKSOY	Danışman	
Doç.Dr. Davut ATEŞ	Tik Üyesi	
Doç.Dr. Mahmut Hakkı AKIN	Tik Üyesi	
Yrd.Doç.Dr. Mustafa Cüneyt ÖZŞAHİN	Üye	
Yrd.Doç.Dr. Zerrin SAVAŞAN	Üye	

ÖNSÖZ

İçinde bulunduğumuz zaman diliminin birkaç on yıl öncesinden itibaren hız kazanmaya başlayan ekonomik ve politik küreselleşme ile birlikte ulusal sınırlar ve mesafeler geleneksel anlamını ve önemini yitirmiştir. Günümüzde insanların, ticaret mallarının, paranın, silahların vs. dünya üzerinde dolaşımı tarihte hiç olmadığı kadar hızlıdır. Bu durum bireylerin, resmi ya da sivil kurumların ve toplumların etkileşim kapasitelerini artırarak yeni, önemli ve etkili birer uluslararası politika aktörü olmalarını ve sistem içerisinde birtakım roller üstlenmelerini mümkün kılmaktadır. Uluslararası politika aktörlerinin, araçlarının ve kavramlarının çeşitlenmesi bireylerin ve toplumların tercih ve eğilimleri ile uluslararası sistemin işleyişi arasında dolaylı ancak güçlü bir ilişkinin kurulmasını beraberinde getirmektedir. Bu süreçte uluslararası politikaya dair kimi kavramların anlam çerçevesi genişlerken bazı yeni kavramlar da sistemde yer edinmektedir. Örneğin diplomasi kavramının klasik anlamının ötesinde daha geniş bir çerçevede algılanmaya başladığı ve buna bağlı olarak kültürel diplomasi, kamu diplomasisi, insani diplomasi gibi yeni bazı kavramların gündeme geldiği görülmektedir. Uluslararası ilişkiler alanındaki bilimsel çalışmalara bakıldığında "insani diplomasi" konusunda çok fazla yazılı eserin ya da akademik çalışmanın bulunmadığı görülmektedir. Bu nedenle insani diplomasi kavramının -tanımı ve anlamı bakımından- henüz net bir çerçevesi çizilmiş değildir. Kavramın disiplin açısından yeni oluşunun ve uluslararası politika pratikleri bağlamında yeni birtakım süreçler içermesi nedeniyle çok fazla bilinir olmamasının bunda etkili olduğu söylenebilir. Akademik çalışmalar açısından bunun olumsuz yönleri olduğu kadar olumlu boyutları da vardır. Çalışma boyunca bu durumun avantaj ve dezavantajlarını en iyi şekilde dengelemeye özen gösterilmiştir. Bu çalışmanın tamamlanmasında ve öncesindeki -ders döneminden itibaren- tüm süreçlerde desteğini esirgemeyen hocalarım; Prof.Dr. Şaban Halis ÇALIŞ, danışmanım Doç.Dr. Metin AKSOY, Doç.Dr. Davut ATEŞ, Doç.Dr. Mahmut Hakkı AKIN, Prof.Dr. Murat ÇEMREK, Prof.Dr. Birol AKGÜN, Yrd.Doç.Dr. Mustafa Cüneyt ÖZŞAHİN ve Yrd.Doç.Dr. Zerrin SAVAŞAN'a, heyecan ve enerjisi ile beni gayrete getiren dostum Levent YİĞİTTEPE'ye ve her aşamada maddi-manevi desteği ile yanımda olan değerli eşime teşekkürü borç bilirim.

Orhan BATTIR-2016

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
 Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Orhan BATTIR
	Numarası	114129001005
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Uluslararası İlişkiler/ Uluslararası İlişkiler
	Programı	Tezli Yüksek Lisans Doktora (X)
	Tezin Adı	Türk Dış Politikası Aracı Olarak İnsani Diplomasi

ÖZET

Günümüz küresel sisteminde hızı, niteliği ve niceliği giderek artan uluslararası etkileşim, toplumların birbirleri ile daha fazla temas etmesini, daha yoğun ve çok boyutlu ilişkiler kurmasını kaçınılmaz kılmaktadır. Özellikle Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve küreselleşme olarak adlandırılan etkileşim sürecinin ön plana çıkması, devletler arası düzeyde ekonomik ve askeri ilişkilerin, toplumsal etkileşimin, iç ve dış politika gündemlerinin çeşitlenmesini beraberinde getirmiştir. Küreselleşme sürecinde yaşanan gelişmeler uluslararası politikanın inşa ve yürütülme tarzı olan "diplomasi" kavramının da teori ve uygulama yöntemleri düzeyinde yeni boyutlar kazanmasına yol açmıştır. Diplomasi kavramının çok daha kapsayıcı bir anlam kazanmaya başladığı bu süreçte, farklı yaklaşım ve yöntemlerle işlerlik kazanan ve yeniden tanımlanarak kavramsal çerçevesi çizilmesi gereken uygulamalardan biri de insani diplomasıdır. İnsani diplomasi, Türk dış politikasının karar vericileri ve uygulayıcıları tarafından son yıllarda sıklıkla dillendirilmeye başlayan ve popülerliği giderek artan kavramlar arasında yer almaktadır. Bu çalışmada insani diplomasının anlamı, alandaki aktörler tarafından nasıl algılandığı, gerçek bir dış politika aracı olup olmadığı ve Türk dış politikasında uygulanabilirliği üzerinde değerlendirmelere yer verilmiştir. Sonuçta ise insani diplomasi uygulamalarının Türk dış politikasında tutarlı, sürdürülebilir bir araç olarak kabul edilebileceği ancak bunun reel politik açılarından tamamen sorunsuz olmadığı kanaatine varılmıştır.

Anahtar kelimeler: Uluslararası Politika, Diplomasi, İnsani Diplomasi, Akıllı Güç, İnsani Yardım

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Adı Soyadı	Orhan BATTIR	
Numarası	114129001005	
Öğrencinin	Ana Bilim / Bilim Dalı	Uluslararası İlişkiler/ Uluslararası İlişkiler
	Programı	Tezli Yüksek Lisans Doktora (X)
	Tezin İngilizce Adı	Humanitarian Diplomacy as an Instrument of Turkish Foreign Policy

SUMMARY

In today's global system, international interaction, which is expanding in speed, quality and quantity, makes it inevitable for societies to make more contact with each other and to create more concentrated and multidimensional relations. Especially ending of the Cold War and coming to the foreground of period of interaction, which is called globalization, brought the diversity of domestic and international policy agenda, social interaction, economic and military relations at the level of interstate. Developments in the globalization process have lead to gain new dimensions to the concept of "diplomacy", which is the way of constructing and conducting international politics, at the level of theory and methods of practice. In this process when the concept of diplomacy has begun to gain a much more comprehensive meaning, one of the practices that work with different approaches and methods and which needs to be redefined and conceptualized is humanitarian diplomacy. Humanitarian diplomacy is among the increasingly popular concepts that have been frequently spoken in recent years by Turkish foreign policy decision makers and practitioners. This study includes, the meaning of humanitarian diplomacy, how it is perceived by the actors in the field, whether it is a real foreign policy instrument and applicability in Turkish foreign policy. As a result, it has been concluded that humanitarian diplomacy practices can be accepted as a consistent and sustainable instrument in Turkish foreign policy, but it is not completely unproblematic in terms of real politics.

Key Words: International Policy, Diplomacy, Humanitarian Diplomacy, Smart Power, Humanitarian Aid

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	IV
ÖZET	V
SUMMARY	VI
İÇİNDEKİLER	VII
KISALTMALAR LİSTESİ	XI
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE	12
1.1. İNSANİ DİPLOMASİ: NEDİR? NE DEĞİLDİR?	13
1.2. TANIMLAR VE TEMEL KAVRAMLAR	15
1.2.1. Dış Politika, Uluslararası Politika, Uluslararası İlişkiler	15
1.2.2. Diplomasi	17
1.2.3. İnsani Diplomasi	20
1.2.4. İnsani Yardım, Kalkınma Yardımı, Resmi Kalkınma Yardımı	22
1.2.5. Sivil Toplum, Sivil Toplum Kuruluşları (STK'lar)	24
1.3. İNSANİ DİPLOMASİNİN KURAMSAL ÇERÇEVESİ	30
1.3.1. İnsani Diplomasinin Kavramsal ve Kuramsal Düzlemi	30
1.3.1.1. Akut Dönem/Birincil Faaliyetler	34
1.3.1.2. Destek ve İyileştirme/İkincil Faaliyetler	36
1.3.1.3. Uluslararası Sahiplenmeyi ve İşbirliğini Artırmaya Yönelik Faaliyetler	39
1.3.2. İnsani Diplomasi Aktörleri	42
1.3.2.1. Resmi Nitelikli Aktörler	44
1.3.2.1.1. Devletler/Hükümetler	45
1.3.2.1.2. Uluslararası Kuruluşlar	47

1.3.2.2.	Sivil Aktörler	48
1.3.2.2.1.	Sivil Toplum Kuruluşları	50
1.3.2.2.2.	Düşünce Kuruluşları	51
1.3.2.2.3.	Çok Uluslu Şirketler	52
1.3.2.2.4.	Bireyler	53
1.3.3.	İnsani Diplomasi Araçları	57
1.3.3.1.	Barış İnşası	58
1.3.3.2.	İnsani Yardımlar	64
1.3.3.3.	Kalkınma/Resmi Kalkınma Yardımları	67

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA İNSANİ DİPLOMASİ; DİNAMİKLERİ, ÇERÇEVESİ VE ARAÇLARI	71
2.1. TÜRK İNSANİ DİPLOMASİSİNİN DİNAMİKLERİ	71
2.1.1. Dış Politika Kültürü	71
2.1.2. Güç Tercihi	73
2.1.3. İnsani Diplomaside Türkiye Modeli	74
2.2. TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA İNSANİ DİPLOMASİNİN ARAÇLARI	92
2.2.1. Savaşı/Çatışmayı Önleyici Girişimler ve Barış İnşası	92
2.2.1.1. Devletler Arasında Barışın Tesisi	96
2.2.1.2. Devlet İçi Aktörler Arasındaki Sorunların Çözümü	97
2.2.1.3. Terörizmle Mücadele	99
2.2.2. İnsani Yardımlar	102
2.2.3. Kalkınma/Resmi Kalkınma Yardımları	106

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA İNSANİ DİPLOMASİNİN RESMİ VE SİVİL AKTÖRLERİ	113
3.1. TÜRKİYE’NİN RESMİ NİTELİKLİ VE ÖZERK İNSANİ DİPLOMASİ AKTÖRLERİ	113
3.1.1. Bakanlıklar	116
3.1.2. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA)	117
3.1.3. Türkiye Kızılay Derneği (Türk Kızılayı/Kızılay)	122
3.1.4. Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD)	125
3.2. TÜRKİYE’NİN SİVİL İNSANİ DİPLOMASİ AKTÖRLERİ	127
3.2.1. Sivil Toplum Kuruluşları (STK’lar)	128
3.2.2. Diğer Sivil İnsani Diplomasi Aktörleri; Düşünüce Kuruluşları, Çok Uluslu Şirketler, Bireyler	134
3.2.2.1. Düşünüce Kuruluşları	135
3.2.2.2. Çok Uluslu Şirketler	138
3.2.2.3. Bireyler	140

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA İNSANİ DİPLOMASİ PRATİKLERİ VE SOMALİ ÖRNEK İNCELEMESİ	145
4.1. TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA İNSANİ DİPLOMASİ PRATİKLERİ....	145
4.1.1. Türk İnsani Diplomasi Aktörlerinin Sahadaki Faaliyetleri	145
4.1.1.1. İlk Aşama; Akut Dönem Uygulamaları	147
4.1.1.2. İkinci Aşama; Rehabilitasyon ve İyileştirmeye Yönelik Uygulamalar	150
4.1.2. İnsani Diplomasi Faaliyetlerinin Yöneldiği Bölgeler	154
4.2. TÜRK İNSANİ DİPLOMASİ UYGULAMALARINDA SOMALİ ÖRNEK İNCELEMESİ	157
4.2.1. Akut Dönem/Birincil Faaliyetler: Acil İnsani Yardım Faaliyetleri..	159
4.2.2. Destek ve İyileştirme Faaliyetleri	162

4.2.2.1. Ulaşım Altyapılarının Desteklenmesine Yönelik Uygulamalar	163
4.2.2.2. Sosyal Altyapıların Desteklenmesine Yönelik Uygulamalar...	164
4.2.2.3. Ekonomik ve İdari Altyapıların Desteklenmesine Yönelik Uygulamalar	165
4.2.3. Uluslararası Sahiplenmeyi ve İşbirliğini Artırma Çabaları	168
4.2.4. İnsani Diplomasi Sürecinde Türkiye-Somali İlişkilerinin Seyrine İlişkin Değerlendirmeler	171
SONUÇ	176
KAYNAKÇA	185

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AFAD	Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
ASEAN	Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği
Bkz.	Bakınız
BM	Birleşmiş Milletler
EAGÜ	En Az Gelişmiş Ülkeler
IMF	Uluslararası Para Fonu
İHH	İnsana Hak ve Hürriyetleri ve İnsani Yardım Vakfı
İİT	İslam İşbirliği Teşkilatı
MDGs	Binyıl Kalkınma Hedefleri
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
SAGA	Sahra Altı Güney Afrika
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
THY	Türk Hava Yolları
TİKA	Türk İşbirliği Koordinasyon Ajansı Başkanlığı
TOKİ	Toplu Konut İdaresi Başkanlığı
YEE	Yunus Emre Enstitüsü
T.y.	Tarih yok
YTB	Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı

GİRİŞ

Uluslararası sistemin dinamik yapısına bağlı olarak, sürekli bir değişim ve dönüşümün söz konusu olduğu politik, ekonomik, sosyal ve kültürel etkileşim biçimleri ile birlikte, uluslararası politikada ve devletlerin birbirleri ile ilişkilerinde yaşanan gelişmeler, bir disiplin olarak "uluslararası ilişkilere" dair bazı kavramların ve algıların da değişmesine yol açmaktadır. Küreselleşme ile birlikte politik, ekonomik, sosyal ve kültürel unsurların toplumlararası geçişliliği arttıkça karşılıklı ilişkilerin boyutları değişmekte, niteliği yükselmekte ve toplumlar giderek birbirine daha bağımlı, aynı zamanda etkileşime daha açık hale gelmektedirler. Bu yeni yapıda artık güç ve güçler dengesinin belirleyici faktörleri, bilindik askeri ve ekonomik unsurlar gibi konvansiyonel araçlarla sınırlı kalmamakta, bunların yanında çok boyutlu etkileşim süreçleri ekseninde, bilgi ve iletişim temelli yeni bileşenleri de içererek şekillenmektedir. Bu süreçte dış politika, uluslararası ilişkiler, uluslararası politika kavramları gibi, tartışmasız bu kavramların merkezinde yer alan “güç” ve “diplomasi” kavramları da algı ve anlam düzeyinde farklı boyutlar kazanmaktadır.

Geleneksel yaklaşımla ele alındığında uluslararası ilişkilerde güç; bir devletin başka bir devlete karşı uyguladığı ve normal şartlar altında o devletin yapmak istemeyeceği bir şeyi yapmasını sağlamaya yönelik etkidir (Tezkan, 2005: 137). Realist bakış açısı ile değerlendirildiğinde uluslararası ilişkilerin temelinde kendi ulusal çıkarlarını maksimize etmeye çalışan devletler arasındaki güç mücadelesi yatmaktadır (Baylis, Smith, 2005: 273) ve bir ülkenin güçlü olmasından bahsedildiğinde onun başka ülkelerle mukayeseli askeri ve ekonomik kabiliyetleri esas alınmaktadır. Diplomasi ise devletlerin dış politikada siyasi etki aracı olarak kullandığı bir yoldur ve kısaca; uluslararası ilişkilerin savaşla değil de barışçıl yol ve araçlarla yürütülmesi (Dağ, 2004: 146), uluslararası ilişkileri düzenleyen antlaşmalar bütünü, yabancı bir ülkede ve uluslararası toplantılarda ülkesini temsil etme işi ve sanatı (Türk Dil Kurumu, 2014), dış ilişkilerin, dış politikanın yürütülme biçimine ilişkin kaidelerinin tümü (Kürkçüoğlu, 2005: 312) gibi pek çok farklı şekilde tanımlanabilmektedir.

Uluslararası ilişkilerin temel unsurunun “güç” ve birincil aracının da “diplomasi” olduğu düşünüldüğünde bu iki olgu arasındaki ilişkinin daha doğru kurulması mümkün olacaktır. Güç düzeyinin yüksekliği diplomasi alanında kabul

görme ve başarılı olmayı sağlamaktadır. Aynı şekilde diplomasi kabiliyetinin yüksek olması da gücün yıpratıcı etkisini bertaraf ederek, yapıcı yönü sayesinde sonuç almayı kolaylaştırıcı rol oynamaktadır. Küreselleşme ile birlikte günümüz dünyasında ve uluslararası sistemde güç olgusu artık geleneksel, niceliğe dayalı güç algısından çok daha geniş bir anlamı içermektedir. Küresel bilgi toplumunda güç daha az oranda toprak, askeri güç ve doğal kaynaklara, buna karşılık daha fazla bilgi, teknoloji ve kurumsal esnekliğe dayanmaktadır (Wenger, 2001: 6). Güç ve diplomasi kavramları arasındaki ilişkiye bağlı olarak; gücün kaynağının ekonomik ya da askeri kapasite gibi konvansiyonel unsurlardan bilim ve teknolojiye, bunun yanında sosyal ve siyasi dinamiklere evrilmesi ile ortaya çıkan dönüşüm yeni diplomasi süreçlerini, diplomasi pratiklerindeki yeni gelişmeler de gücün kavramsal çerçevesi ile kullanım modellerini etkilemektedir.

Uluslararası sistemde gücün kullanılması kullanan açısından genelde ekonomik, askeri, siyasi alanlarda bir takım hedeflere ulaşma, bu alanlarda diğer devletler karşısında üstün bir konum elde etme ya da üstün konumu devam ettirme amacı ile gerçekleşmektedir. Bazen de güvenlik, bağımsızlık, barış sağlama, zenginlik elde etme gibi ihtiyaçlar ya da bunların ötesinde hegemonya kurma hedefi gibi küresel ölçekli stratejiler güç kullanımına gerekçe olabilmektedir. Güç kullanmadaki amaç karşıdakinin gücü kullananın çıkarları doğrultusunda davranmaya yönelmesini sağlamaktır. Bu yönelme genelde güce ve güçlüye teslim olma ya da üstünlüğünü kabul ederek kontrolü altına girme şeklinde gerçekleşmektedir. Her iki durumda da istekli ya da isteksiz bir rızanın varlığı söz konusu olmaktadır.

Uluslararası ilişkiler bağlamında güç olgusunun önemi ve etki düzeyi bu alanda çalışmalar yapan pek çok düşünür tarafından farklı boyutları ile ele alınmıştır. Özellikle realist kuramcılarının güç olgusuna yükledikleri anlam ve önermeleri devletlerarası ilişkiler çerçevesinde ele alınarak ulusal çıkar, güç ve güvenlik ekseninde şekillenmiş, bu da kavramın tek boyutlu, sadece nicel unsurları ile açıklanması sonucunu doğurmuştur. Yani güç kavramı açıklanırken devletlerin sahip olduğu maddi/fiziki kapasiteyi belirleyen unsurlar ön plana çıkarılmıştır. Uluslararası politikanın -diğer politika alanlarında da olduğu gibi- temelde bir güç savaşı olduğu ve nihai amacı ne olursa olsun gücün öncelikli hedef olduğu

(Morgenthau, 1948: 13) düşüncesinde olan realist paradigmaya göre güç; A'nın B üzerinde, B'nin kendi istek ve iradesiyle yapmayacağı şeyi B'ye yaptırabilme kapasitesi şeklinde formüle edilmektedir (Dahl, 1957: 202-203). Bu kapasitenin belirleyicisi olan unsurlar ise öncelikle askeri ve beraberinde ekonomik parametreler olmaktadır.

Uluslararası politika ve barışın tesisi konusunda I. ve II. Dünya Savaşları arası dönemde başlayan ve II. Dünya Savaşı sonrasında 1950'li yıllara kadar yoğun bir şekilde yaşanan görüş ayrılıklarının ürettiği idealist ve realist yaklaşımlar, pek çok konuda olduğu gibi, güç kavramının ve güce ilişkin algıların da zaman içerisinde farklılaşmasına zemin hazırlamıştır (Viotti ve Kauppi, 2016). Realist yaklaşımda evrensel ahlaki ilkelerin devletlerin eylemlerine uygulanamaz olduğu ve uluslararası politikanın ulusal çıkar temelinde yürütülmesi gerektiği kabul edilmektedir (Morgenthau, 1970). Realistlere göre ulusal çıkarlar ile güç arasında sıkı bir ilişki vardır ve ulusal çıkarlar ütopyaların, evrensel ahlaki temaların değil uluslararası sistemin gerçekleri ve gücün tarihsel süreçte oynadığı roller etrafında tanımlanmalıdır (Beitz, 1981: 15-27; Mearsheimer, 2005:142; Gismondi, 2004:460). İdealist yaklaşıma göre ise uluslararası politikanın ilkeler ve ahlaki değerler üzerinden yürütülmesi mümkündür (Özipek, 2016: 17). Savaşın önlenmesi ve barışın tesis edilebilmesi için bütüncül bir uluslararası hukuk fikrinin yerleştirilmesi gerektiğini vurgulayan ve sorunların savaş dışındaki araçlarla çözülmesi gerektiğini savunan idealistlere göre de savaşların çıkmasına giden yoldaki ilk etken güç olgusudur. Ancak realistler, büyük ölçüde askeri kapasite ve silahlanma düzeyi ile eşdeğer algılanan gücün artırılması gerektiğine inanırken, idealistler güç ve silahlanma yarışının sonlanması gerektiğini savunmaktadır (Çalış ve Özlük,2007: 232-233).

Kavramlara, sorunlara ve çözüm yollarına yaklaşımlarındaki ayrılıklara bakıldığında; idealist yaklaşımın gerçeklerden uzak olma, bunun yanında realist bakış açısının da temel ahlak ilkelerinden yoksun olma şeklinde önemli birtakım zaafı içerdiği görülmektedir. Güç algısı ve güç kullanım tercihleri konusunda da her iki yaklaşım arasında önemli ayrılıkların bulunduğunu söylemek mümkündür. Ancak doğru stratejiler ve esnek politikalarla her iki yaklaşımın belli bir noktada buluşması imkânsız değildir. "Realist ahlaki idealizm" olarak tanımlanabilecek

(Arnhart, 2003: 144) bu yaklaşımda, realist ve idealist paradigmalara dayalı politikaların birlikte yürütülmesi söz konusudur. Bu durumda basiretli idealizm ve ahlaklı/etik realizm kavramlarından ve bunların aktörlerinden (basiretli idealist ve ahlaklı realist) söz etmek mümkündür. “Basiretli idealist, esas olarak bazı üstün ahlaki ilkelere bağlıdır ve kimliğinin temel unsuru budur. Ama politika geliştirirken ortamı ve koşulları dikkate alır. Ahlaklı realist ise, realitenin kendisinden bağımsız olarak var olduğunu tanır ve onun gereklerine göre hareket eder. Ama ahlaki olanı da dışlamaz ve elinden geldiğince bu ikisini uyumlu hale getirmeye çalışır. Bu yönüyle, asli kaygıları ve kimliğinin temel unsuru birbirinden farklı olan basiretli idealist ile ahlaklı realist aynı tutumda birleşebilir” (Özipek, 2016: 18). Bu durumda güç konusundaki algıların ve tercihlerin de yeni duruma göre şekilleneceğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Özerk bir disiplin olarak Uluslararası İlişkilerin siyaset biliminde yer edinmeye başlaması ile birlikte -II. Dünya Savaşı ve devamında Soğuk Savaş’ın etkisi ile- bu alanda hâkim durumda olan realist paradigmanın “güç” olgusunu kavramsallaştırması askeri ve ekonomik kapasite çerçevesinde olmuştur. Savaşın yol açtığı askeri ve ekonomik kayıplar ile Soğuk Savaş döneminde en belirgin rekabet alanının silahlanma yarışı olduğu düşünüldüğünde güç kavramı ile ilgili teorilerin bu yönde gelişmesi beklenen bir sonuç olarak değerlendirilebilmektedir. Bu şekilde bir kavramsallaştırma gücün maddi yönüyle, daha doğrusu nicel unsurları bağlamında şekillenmek durumundadır. Gücün nicel unsurları denildiğinde; belli başlı yöntemlerle ölçülebilen, sayılabilen, karşılaştırmalı üstünlük analizlerine konu edilebilen fiziki varlığa ilişkin göstergeler anlaşılmaktadır. Buna göre devletler açısından ele alındığında gücün nicel unsurlarının; coğrafya, nüfus, ekonomik kapasite, askeri kapasite, teknoloji ve doğal kaynaklar şeklinde sıralanması mümkündür (Ateş, 2013: 165-166). Ancak artık güç olgusunun sadece sayılan bu nicel unsurlarla açıklanması yetersiz ve gerçeklikten uzak kalmaktadır. Devletlerin sahip olduğu gücün nicel unsurları yanında, sayısal verilerle ve konvansiyonel ölçme yöntemleri ile ifade edilemeyen ancak etkisi kabul edilip açıklanabilen nitel unsurları da bulunmaktadır. Bu unsurlar; hükümetin niteliği, yönetim şekli, diplomasi kültürü, tarih, kimlik, kültür, din, ideoloji, milliyetçilik, ulusal moral şeklinde sıralanabilmektedir (Ateş, 2013: 167-168).

Gücün kavramsallaştırılması kadar uluslararası ilişkilerde kullanım biçimi de önemlidir. Nicel ve nitel güç unsurları, yerine göre sert güç (hard power) ya da yumuşak güç (soft power)¹ araçları şeklinde kullanılabilir (Ilgen, 2006; Lee and Melissen, 2011). Ancak maddi ve nicel güç unsurlarının genellikle sert güç kullanımı ile, manevi ve nitel güç unsurlarının ise daha çok yumuşak güç kullanımı ile ilgili olduğu tespiti yapılabilir. Bununla beraber asıl olanın gücün kullanılması ve güç kullanılarak elde edilmek istenen sonuç olduğu düşünüldüğünde sert güç ve yumuşak gücün, başkalarının davranışlarını etkileyerek kendi amaçlarını gerçekleştirmenin iki farklı seçeneği olarak karşımıza çıktığını söylemek mümkündür.

Uluslararası ilişkilerde sert güç kavramının; devlet düzeyinde bir aktörün ekonomik ve askeri olanaklarını yaptırım aracı olarak kullanarak başka aktör veya aktörlerin davranışları üzerinde değişiklik yapabilme veya nüfuz sağlayabilme becerisi olarak tanımlanması mümkündür. Buna karşılık yumuşak güç; bir ülkenin/devletin dünya siyasetinde isteği sonuçlara, onun değerlerine hayran olan, onu örnek alan, refah seviyesine ve fırsatlarına özenen diğer ülkelerin kendisini izlemesiyle ulaşması durumunu ifade etmektedir (Nye, 2005: 14-15). Sert güç kullanımında genellikle tercih edilen araçlar karşıdakine baskı kurma, yaptırım uygulama, ödemelerde bulunma ve rüşvet vb. iken, davranış kalıpları da emretme, zorlama, ikna etme, korkutma, caydırma şeklindedir. Buna karşılık yumuşak güç kullanımında ise davranış çerçevesi olarak gündem yaratma, cazibe oluşturma ve yanına çekme gibi yöntemler tercih edilmektedir. Bu yöntemlerin uygulanması sürecinde kurumlar, değerler, kültür ve politikalar yumuşak gücün başlıca kaynakları arasında yer almaktadır (Çavuş, 2012: 24-25). Sert güç daha çok askeri ve ekonomik kaynakların ya da bunun yanında -daha az gözlenebilir olsa da- siyasi ilişkilerin ve lobi faaliyetlerinin doğrudan ya da dolaylı “yaptırım aracı” olarak kullanılması ile karakterizedir. Yumuşak güçte ise aynı kaynaklar ve ilişkiler yanında inançlar, değerler, fikirler, teoriler, söylemler, eğitim, kültür, gelenekler, ülkenin imajı, hayat

---

¹ Yumuşak güç (soft power) -ve beraberinde sert güç (hard power) tanımlaması- kavramı ilk olarak 1990 yılında Joseph S. Nye tarafından *Bound to Lead: The Changing Nature of American Power* (New York, 1990) adlı kitabında kullanılmıştır (Nye, 2004: XI).

tarzı vb. unsurların “özendirme, cazibe oluşturma aracı” olarak kullanılması gibi stratejiler belirleyici olmaktadır.

Güç kullanımı konusunda hem sert güç hem de yumuşak güç tercihinin olumlu yönleri yanında olumsuz ya da yetersiz sayılabilecek nitelikleri de bulunmaktadır. Modern uluslararası ilişkiler ve uluslararası politikanın belirleyici değerleri olan güvenlik, özgürlükler, demokrasi, insan hakları ve sivil toplumun gelişmesi gibi konularda sorunların artık salt ekonomik ve askeri güçle yani para ve silâh zoruyla çözülmesi imkânı bulunmamaktadır. Bu yönü ile sert güç kullanımının günümüzde uluslararası ilişkiler ve uluslararası politika alanındaki gelişmeler ve yeni yaklaşımlar karşısında, uluslararası toplum nezdinde kabul görme, desteklenme, meşruiyet vb. konularda genellikle sorunlu bir strateji olarak algılandığı söylenebilir. Diğer taraftan uluslararası sistemde tüm sorunların yumuşak güç kullanılarak çözülebileceğini düşünmenin de gerçekçi bir yaklaşım olduğu söylenemez. Ancak her iki seçeneğin de güçlü ve zayıf yönleri bulunmakla birlikte birbirlerini tamamlayıcı nitelikte olduklarını söylemek mümkündür. Yani sert güç ve yumuşak gücün birlikte kullanılması durumunda karşılıklı olarak zayıf yanların doğurduğu açıkların kapanması ve aynı zamanda etkinliğin de artması söz konusu olabilecektir. Belli bir amaca ulaşılabilmesi için, zorlama, dayatma ve ödetmeye odaklı sert güç ile ikna etme ve özendirerek yanına çekmeye dayalı yumuşak gücün başarılı bir strateji ile birlikte kullanılması akıllı güç (smart power) olarak adlandırılmaktadır (Nye, 2011: XIV). Bu noktada sert güç ve yumuşak güç unsurlarının tercih edilme ve kullanılma sürecinde ölçülü davranılması, zamanlama ve yerindelik açısından doğru strateji takip edilmesi büyük önem arz etmektedir.

Devletlerin güç kullanımındaki tercihleri dış politika tarzlarını belirleyici nitelikte olmaktadır. Bu tercihlerin oluşumu elbette devletlerin sahip oldukları güç unsurlarının niceliği, niteliği ve kapasitesi ile ilgilidir. Ancak devletlerin sahip olduğu gücün ve söz konusu güç unsurlarının, güç kullanımı konusundaki eğilim ve yönelimlerini her zaman, tek başına belirlemeye yeterli olduğunu söyleme imkânı bulunmamaktadır. Özellikle köklü ve uzun soluklu devletlerin ya da geçmişinde sağlam bir devlet geleneğine sahip, birbirinden farklı pek çok dini, etnik ve coğrafi unsuru bünyesinde barındıran yapıların uzantısı olan modern devletlerin, geniş etkileşim potansiyellerine bağlı olarak -yeterli düzeyde güç unsurlarına sahip

oldukları halde- sert güçten ziyade yumuşak güç kullanma eğiliminde olmaları beklenen bir durumdur. Zira kadim devlet geleneği ile yüzlerce yıllık maddi ve manevi birikimin özendiriciliği, bu devletlerin yumuşak gücünün etkinliğini artırmaya elverişli bir konjonktürün oluşmasını mümkün kılmaktadır.

Sert ya da yumuşak güç kullanma tercihleri, devletlerin ulusal çıkarlarını sağlamak ve korumak, bu konuda belirledikleri hedeflerine ulaşmak, diğer devletleri belli davranışlara yöneltmek, önlenmesi gerektiği düşünülen olası davranışlardan vazgeçirmek ya da kısaca dış politikalarında aldıkları kararları uygulamak için kullandıkları çeşitli yöntemlerin ve/veya araçların kullanılma biçimlerini de belirleyici niteliktedir. Bu yöntem ve araçlar, askeri ve ekonomik güç kullanma ya da kullanma tehdidinde bulunma, çeşitli siyasi ve ekonomik yaptırımlar, propaganda faaliyetleri, anlaşmalar, işbirliği girişimleri, diplomasi, diplomatik yöntemler vb. gibi geniş bir yelpazede ele alınabilir. Bu araçlar içerisinde, modern anlamda uluslararası ilişkiler ve uluslararası hukuk bağlamında en çok bilinen ve tercih edilenin diplomasi olduğunu söylemek mümkündür.

Diplomasi, uluslararası politikada savaş dışındaki en uygun seçeneklerin belirlenmesine dayanır ve taraflar açısından risklerin, dolaylı-dolaysız tüm maliyetlerin minimize edilmesine imkân sağlayıcı niteliktedir. Bunun yanında diplomasi, yapıcı yönü ağır basan ve kolay sonuç almaya elverişli bir süreç olması nedeni ile bu yöntem ve/veya araçların en etkilisi ve ilk başta müracaat edileni olmaktadır. Uluslararası hukuk ve evrensel değerler açısından, kabul görme düzeyi en yüksek olan ve meşruiyet sorunu bulunmayan birtakım süreçleri içeren diplomasinin, uluslararası politikanın asıl ve birincil aracı olarak kabul gördüğünü ve görmeye devam edeceğini söylemek mümkündür.

Dış politikanın birincil araçlarından olma yönü ile diplomasi, devletlerin sert güç, yumuşak güç ya da -bunların bileşimi olarak kabul edilebilecek- akıllı güç kullanma konusundaki tercihlerine göre şekillenmekte, uygulama yöntemleri, argümanları, strateji ve çerçeveleri farklı boyutlar kazanabilmektedir. Sert güç kullanımında daha çok caydırıcı, yaptırım endeksli, -askeri kuvvet kullanma tehdidi içeren- zorlayıcı diplomasi (Aksu, 2008) gibi klasik diplomasi yöntemleri ön plana çıkarken, yumuşak gücün tercih edildiği durumlarda kültürel diplomasi, kamu diplomasisi ve insani diplomasi gibi yeni uygulamalar ve çalışma alanlarının

çerçevesi şekillenmektedir (Wolf and Rosen, 2004; Zaharna, 2010). Bu yeni diplomasi türleri klasik diplomasiden en başta, daha soyut ve yumuşak (soft) kavramları çağrıştırmaları ile ayrılmaktadır (Pamment, 2016; Rugh, 2011).

Yeni diplomasi yöntemlerinin her birisi, var olan gücün ve güç unsurlarının doğrudan etki oluşturmaya yönelik kullanılmasını değil, sahip olunan maddi ve manevi varlıkların çekiciliği ile daha yumuşak, zaman içerisinde sonuç doğuran, daha az maliyetli, ancak daha kalıcı etki sağlayan yöntemlerin kullanılmasını ön plana alan yaklaşımlardır. Küreselleşme ve beraberinde yaşanan teknolojik gelişmeler sayesinde adeta seyri hızlanan zaman/tarih uluslararası politikanın da hem teori hem de uygulama bağlamında değişim ve dönüşümünü kaçınılmaz hale getirmiştir. Özellikle Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve küreselleşme olarak adlandırılan etkileşim sürecinin ön plana çıkması, devletlerarası düzeyde ekonomik ve askeri ilişkilerin, toplumsal etkileşimin, iç ve dış politika gündemlerinin çeşitlenmesini beraberinde getirmiştir. Küreselleşme sürecinde yaşanan gelişmeler uluslararası politikanın inşa ve yürütülme tarzı olan “diplomasi” kavramının da teori ve uygulama yöntemleri düzeyinde yeni boyutlar kazanmasına yol açmıştır. Diplomasi kavramının çok daha kapsayıcı bir anlam kazanmaya başladığı bu süreçte, farklı yaklaşım ve yöntemlerle işlerlik kazanan ve yeniden tanımlanarak kavramsal çerçevesi çizilmesi gereken uygulamalardan birisi de insani diplomasıdır.

İnsani diplomasının, geleneksel anlamda diplomatlar eli ile yürütülen dış politika pratiklerinden, yöntem, uygulayıcılar, paydaşlar, araçlar vb. açısından, işleyişinde ve icrasında önemli farklılıkları bulunmaktadır. Bunun yanında, hareket noktası, yani tercih edilmesinde etkili olan unsurlar ile ulaşılması istenen hedefler açısından da -bazı ortak noktalar bulunmakla beraber- geleneksel diplomasiden önemli ölçüde ayrıldığını söylemek mümkündür. İnsani diplomasi faaliyetlerinin odağındaki asıl unsur güç ya da ulusal çıkarlar yerine insan ve insani değerlerdir. İnsani diplomasi uygulamalarının hedefinde ise devletin çıkarları ile birlikte evrensel değerlerin ön plana çıkarılması ve bu sayede etkileşim alanının genişletilmesi yer almaktadır.

Küreselleşme ile birlikte niceliği ve hızı yanında niteliği de giderek artan uluslararası etkileşim, toplumların birbirleri ile daha fazla temas etmesini, daha yoğun ve çok boyutlu ilişkiler kurmasını kaçınılmaz kılmaktadır. Dünyanın herhangi

bir yerinde, savaşlar ve iç çatışmalar gibi şiddet olayları ya da yoksulluk, kuraklık, salgın hastalıklar, doğal afetler gibi insani sorunlar söz konusu olduğunda, devletler yanında uluslararası kuruluşların ve sivil organizasyonların da aktif ve hızlı bir şekilde devreye girerek sorun çözücü roller üstlenmesinin sıra dışı olmaktan çıkıp, olağan bir durum haline geldiği söylenebilir. İnsan odaklı yaklaşım temelinde gerçekleşen söz konusu fiili durumun -adı konmamış olsa bile- insani diplomasi olarak nitelendirilmesi mümkündür. Bu çalışmada ana konu olarak insani diplomasinin ele alınmasındaki amaç, fiilen işlemekte olan (de facto) kimi süreçlerin kavramsal ve kuramsal çerçevesinin çizilerek tanımlanması, kavram içeriğinin ve daha önemlisi sahada süregelen uygulamaların dönemsel ve lokalize aktivitelerden sürdürülebilir politikalara evrilme imkânlarının somut veriler ve uygulamalar ışığında irdelenmesidir. İnsani diplomasi uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde yeni sayılabilecek kavramlardandır. Anlam birliği açısından doğru tanımlanması ve uygun bağlamda kullanılması önem arz etmektedir. İnsani diplomasinin doğru bir şekilde tanımlanmasının ardından; gerçek bir diplomasi modeli olarak ortaya konması ve Türk dış politikasının etkili bir aracı olup olmadığının belirlenmesi bu çalışmanın ana sorunsalı durumundadır.

İnsani diplomasi kavramının ilk başta, insani yardım, insani müdahale ya da insan hakları savunuculuğu gibi kavramları çağrıştırdığı ve birbirine yakın anlamlarda kullanıldığı akla gelebilir. Ancak insani diplomasi yerine göre bu kavramları içermekle birlikte farklı ve çok daha geniş bir çerçevede anlam bulan bazı süreçleri ifade etmektedir. Bu çalışmada insani diplomasi kavramı, teorik düzeyde en geniş anlamı ile çerçevesi çizilerek tanımlanmaya, ne olduğu ve aynı zamanda ne olmadığı açıklanmaya çalışılmıştır. Uygulama boyutunda ise insani diplomasinin araçları, paydaşları, hedefleri, gerçek anlamda fonksiyonel bir dış politika aracı olma düzeyi ve sürdürülebilir olup olmadığı tartışılarak bazı sonuçlar ortaya konmaya çalışılmıştır. Bunun için son dönem Türk Dış Politikası uygulamalarında insani diplomasi temelli adımlar ve açılımlar ele alınarak -bu politikaların sonuçları olduğu savı ile- bazı sayısal göstergeler ve karşılaştırmalı analizlerle, özelde dış politikaya ve genel olarak ülkenin politik yapısına ilişkin somut bir takım sonuçların değerlendirilmesi yapılmıştır. Çalışma dört ana bölümden oluşmaktadır.

Kavramsal ve Kuramsal Çerçeve başlıklı Birinci Bölümde, insani diplomasi kavramının ne anlama geldiği, nasıl algılandığı, kuramsal olarak tutarlı ve sürdürülebilir bir model olup olmadığı ve Türk dış politikasındaki yerinin ve öneminin ne olduğu tartışılmıştır. İnsani diplomasi kavramı alandaki tüm aktörler tarafından aynı şekilde anlaşılmakta ve aynı anlamda kullanılmakta mıdır? İnsani diplomasi hal-i hazırda uygulanabilen ve sürdürülebilirliği olan diğer diplomasi türleri gibi gerçek bir diplomasi modeli midir? İnsani diplomasi Türk dış politikasının etkili, önemli ve gerçek bir aracı olabilir mi? şeklinde üç soru sorularak çalışmanın temel sorunsalı ve sınırları belirlenmiş, gelecek bölümlerde konuların bu sorulara cevap niteliğinde ele alınacağı ifade edilmiştir. Çalışmanın genelinde ele alınan konularla ilişkili olan ve sıklıkla başvurulan; dış politika, uluslararası politika, uluslararası ilişkiler, diplomasi, insani diplomasi, insani yardım, kalkınma yardımı, resmi kalkınma yardımı, sivil toplum, sivil toplum kuruluşları (STK) gibi kavramlar ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Bu kavramların birbirileri ile olan ilişkileri ortaya koyulduktan sonra, insani diplomasi kavramının kavramsal ve kuramsal düzlemi, arka planı, dayandığı temeller, araçları ve aktörleri ele alınmış, kavramın çerçevesini belirleyen en uygun tanımlama yapılmaya çalışılmıştır. İnsani diplomasi araçları ve aktörleri olarak sayılan unsurların tutarlılığı açısından yeri geldikçe, yapılan tanımlamanın belirleyici kriterleri ile uyumluluğu ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu bölümde ayrıca insani diplomasi kavramının yumuşak güç (soft power) ve akıllı güç (smart power) kavramları ile ilişkisi tartışılarak teorik çerçeve çizilmeye çalışılmıştır.

Türk Dış Politikasında İnsani Diplomasi; Dinamikleri, Çerçevesi ve Araçları başlıklı İkinci Bölümde, Türkiye'nin insani diplomasi kavramının temellerini oluşturan yeni dış politika kültürüne ve uygulama süreçlerinde "güç" olgusuna dair anlayış ve algılar üzerinde durulmuş, insani diplomasi konusunda Türkiye modeli ortaya konmaya çalışılmıştır. Devamında ise; uluslararası politika aktörleri nezdinde Türkiye'nin insani diplomasi uygulamalarının genel çerçevesi çizilerek, Türk dış politikasında başlıca insani diplomasi araçları; savaş/çatışmayı önleyici girişimler ve barış inşası, insani yardımlar ve kalkınma/resmi kalkınma yardımları örnekler ve bazı veriler ışığında izah edilmiştir.

Türk Dış Politikasında İnsani Diplomasi'nin Resmi ve Sivil Aktörleri başlıklı Üçüncü Bölümde, Türkiye'nin insani diplomasi uygulamaları sürecinde sahada aktif

roller üstlenen resmi ve sivil aktörler ayrı ayrı ele alınmıştır. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA), Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) ve yarı resmi statüsü ve özerk yapısı ile Türkiye Kızılay Derneği (Türk Kızılayı/Kızılay) başlıca resmi aktörler olarak değerlendirilmiştir. İnsani diplomasi uygulamaları ile doğrudan ya da dolaylı olarak ilgili bulunan hükümet organlarına/bakanlıklara da bu bölümde resmi aktörler kategorisinde yer verilmiştir. Sivil Toplum Kuruluşları (STK'lar) sivil nitelikli insani diplomasi aktörleri içerisinde daima başat konumdadır. İnsani diplomasinin en önemli ve belirleyici ayağı durumundaki insani yardımlar, özellikle Türk STK'ların ana işlevi ve çoğunun da adeta varlık sebebidir. İnsani yardımlar konusunda kendi öz kaynakları ve çabaları ile uluslararası düzeyde çok ciddi faaliyetlere imza atan Türk STK'ların, resmi aktörlerle işbirliği içerisinde hareket etmeleri durumunda çok daha etkili ve verimli çalışmalar ortaya koyabilecekleri bu bölümde izah edilmeye çalışılmıştır. Bu bölümde ayrıca, STK'lar dışında, diğer sivil insani diplomasi aktörleri durumundaki; düşünce kuruluşları, çok uluslu şirketler ve bireyler Türkiye modeli insani diplomasi çerçevesinde ele alınarak aktörlük düzeyleri ortaya konmaya çalışılmıştır.

Türk Dış Politikasında İnsani Diplomasi Pratikleri ve Somali Örnek İncelemesi başlıklı *Dördüncü Bölümde*, önceki bölümlerde teorik çerçevesi çizilerek aktörleri, dinamikleri, paydaşları izah edilmeye çalışılan Türkiye modeli insani diplomasinin sahadaki uygulamaları üzerinde durulmuştur. Bu çerçevede ilk olarak resmi ve sivil aktörlerin insani diplomasi faaliyetleri ele alınmış, uygulama sürecindeki öncelikler ve eylem aşamaları örneklerle izah edilmiş, devamında Türk dış politikasında insani diplomasi uygulamalarının yoğun olarak yöneldiği bölgeler ile bu konudaki tercihlerin nedenleri ve dinamikleri ortaya konmaya çalışılmıştır. Bölümün son pasajında Türkiye'nin Somali'ye yönelik insani diplomasi uygulamaları bağlamında, devletin resmi organları eliyle ve STK'lar tarafından yürütülen çalışmalar, bazı örnekler ışığında geniş bir şekilde izah edilmiştir. Türkiye ile Somali arasındaki ilişkilerin seyrine dair gelişmeler özellikle diplomatik süreçler ve ekonomi bağlamında ele alınarak, çalışmanın önceki bölümlerinde çizilen tablo daha somut hale getirilmeye çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

İnsani diplomasinin kavramsallaştırılması, kuramsal çerçevesinin çizilmesi, araçları, aktörleri, uygulamaları konusunda fikir yürütülebilmesi, Türk dış politikasının reel, işlevsel bir aracı olup olamayacağı konusunda değerlendirme yapılabilmesi, kısaca bu çalışmanın esas konusunu oluşturan önermelerin savunulabilmesi için temelde üç sorunun cevaplanması gerekmektedir.

- i. İnsani diplomasi kavramı alandaki tüm aktörler tarafından aynı şekilde anlaşılmakta ve aynı anlamda kullanılmakta mıdır?
- ii. İnsani diplomasi hal-i hazırda uygulanabilen ve sürdürülebilirliği olan diğer diplomasi türleri gibi gerçek bir diplomasi modeli midir?
- iii. İnsani diplomasi Türk dış politikasının etkili, önemli ve gerçek bir aracı olabilir mi?

Bu soruların temelinde, insani diplomasi kavramının ve bu alandaki uygulamaların, uluslararası politika ve uluslararası ilişkiler disiplini çerçevesinde genel kabul gören geleneksel süreç ve yaklaşımlara nazaran yeni sayılabilecek kimi özellikler içeriyor olması yer almaktadır. Bu çalışma boyunca her bir bölümün ya da bölüm içerisindeki alt başlıkların/konuların sonunda, bağlamına göre, bu üç soruya cevap niteliğinde değerlendirmeler yapılarak ve birbirini destekleyen sonuçlar ortaya koyularak, bir bütünlük içerisinde insani diplomasi kavramsallaştırılmaya çalışılacaktır. İnsani diplomasinin kavramsallaştırılması ve kuramsal altyapısının belirlenebilmesi için yapılacak tanımlamalar, analizler ve açıklamalar sadece olanın/mevcut durumun yansıtılmasına ve izah edilmesine değil, bu çerçevede değerlendirilebilecek yaklaşımların ve uygulamaların güçlü ve zayıf yönleri nazara verilerek, olması gerekenin de ortaya konmasına yönelik olacaktır. Bu noktada insani diplomasi kavramı ile ilişkili bazı kavramların ayrıntılı şekilde izah edilerek aralarındaki farkların -ve aynı zamanda ilişkilerin- belirlenmesi gerekmektedir. Söz konusu üç soru aslında; insani diplomasi olarak adlandırılan, dış politikaya dair kimi uygulamaların dönemsel ve geçici bir takım aktiviteler mi, yoksa tutarlı ve sürdürülebilir politik süreçler mi? olduğunun anlaşılmasına yöneliktir denebilir. İnsani diplomasinin anlamı, alandaki aktörler tarafından nasıl algılandığı, gerçek bir

dış politika aracı olup olmadığı ve Türk dış politikasında uygulanabilirliği ile ilgili olduğu görülen bu soruların -bir anlamda- birleştirilerek; insani diplomasinin ne olduğu ve ne olmadığı şeklinde tekrar sorulması yerinde olacaktır.

1.1. İNSANİ DİPLOMASİ; NEDİR? NE DEĞİLDİR?

İnsani diplomasi, Türk dış politikası ve yeni dönem dış politika açılımları sürecindeki karar vericiler ve uygulayıcılar tarafından son yıllarda sıklıkla dillendirilmeye başlayan ve söylem bazında popülerliği giderek artan kavramlar arasında yer almaktadır. Ahmet Davutoğlu'nun Dışişleri Bakanı olduğu dönemde büyükelçilerle yapılan dönemsel toplantılarda ve özellikle "İnsani Diplomasi" teması ile gerçekleştirilen 2013 yılı toplantılarında yoğun bir şekilde üzerinde durulan ve gündemi belirleyen kavram, bu tarihten sonra, Türk devlet adamları, politikacılar, STK temsilcileri, akademisyenler vs. tarafından çok farklı platformlarda daha sık kullanılır hale gelmiştir. Ancak insani diplomasi kavramının herkes tarafından aynı şekilde anlaşıldığını ve aynı anlamda kullanıldığını söylemek zordur. Bu tür yeni ve popüler kavramlar genellikle sahadaki resmi ya da sivil aktörlerin kendi ilgi/uğraşı alanları, statüleri ve deneyimlerine göre farklı algılanabilmekte ve farklı anlamlarda kullanılabilir. Söz gelimi insani diplomasi kavramı, dışişleri bürokrasisi tarafından, diplomasi merkeze alınarak; insani değerler, insan hakları, insani güvenlik gibi olguların diplomatik temaslar ve dış politika alanındaki uygulama süreçlerinde dikkate alınması gerektiği gibi teknik bakış açısı ile değerlendirilmeye elverişlidir. Buna karşılık insani konularda uluslararası faaliyetlerde bulunan yardım kuruluşları ya da STK'lar tarafından insani diplomasi kavramına, insan hakları, insani yardımlar gibi konular merkeze alınarak; dolaylı diplomasi aktörlüğü üzerinden ya da insani yardımlar konusunda resmi aktörlerle işbirliği ekseninde yaklaşılması söz konusu olabilmektedir. Bunların yanında insani diplomasinin sıklıkla insani yardım faaliyetleri ile aynı ya da çok yakın anlamda kullanıldığını görmek de mümkündür. Bu nedenle "İnsani diplomasi kavramı alandaki tüm aktörler tarafından aynı şekilde anlaşılmakta ve aynı anlamda kullanılmakta mıdır?" sorusuna olumlu cevap vermek bu aşamada zor gözükmektedir. Ancak kavramın genel kabul görmesi ve doğru anlaşılabilmesi için, insani diplomasi uygulamalarının ve

sonuçlarının en azından gelecek birkaç yıl boyunca izlenmesi gerektiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Kuramsal çerçeve çizilirken açıklanması gereken bir başka konu da; insani diplomasinin diğer diplomasi türleri gibi, sahada uygulanabilen, tarafların politika ve tutumlarında değişikliğe yol açabilen, olumlu ya da olumsuz birtakım sonuçlar doğurabilen, tutarlı ve sürdürülebilir bir dış politika aracı olup olmaması durumudur. Uluslararası politikada ve Türk dış politikasında yeni sayılabilecek bir etkileşim modeli ve uygulama alanı olarak karşımıza çıkan insani diplomasi idealist paradigma çerçevesinde kabul edilebilir olsa da, ulusal çıkarların ve ulusal güvenliğin öncelikli olarak gözetilmesi ve sert güç kullanımı gibi realist yaklaşımlar ile kolayca uyuşabileceğini söylemek zordur. Ancak gerek kavramsal ve kuramsal çerçeve çizilirken gerekse uygulama süreçleri, araçlar ve aktörler konusunda açıklamalar yapılırken, herhangi bir diplomasi faaliyetinden beklenen olumlu ya da olumsuz sonuçların insani diplomasi uygulamaları ile de elde edilip edilemeyeceğinin ortaya konması mümkündür. İnsani diplomasinin, yeni bir dış politika aracı olarak uluslararası politikada uygulanabilir ve fonksiyonel bir süreç olduğunu ortaya koymak aynı zamanda bu çalışmanın temel hedeflerinden biridir. Dolayısıyla insani diplomasiye dair en uygun çerçevenin çizilerek kuramsal temelinin oluşturulması önem arz etmektedir. İnsani diplomasinin uygulama aşamasında özgün yönleri olmakla birlikte, özellikle tarafların iç kamuoyları nezdinde meşruiyeti ve benimsenmesi açısından, uluslararası aktörlerle yaşanan etkileşim süreçlerinde, geleneksel diplomasinin ilke ve hedefleri ile de uyumlu seyretmesinin son derece önemli olduğunu belirtmek gerekir.

İnsani diplomasi uygulamalarının son dönem Türk dış politikasının temel değerleri ve hedefleri ile örtüşmesi ve meşruiyeti konusunda olumsuz herhangi bir durumun bulunmadığını söylemek yanlış olmaz. Bunda Türk toplumunun sosyo-kültürel yapısı ile sahip olduğu manevi değerlerin ve inançlarının da büyük etkisi vardır. İnsani diplomasi uluslararası ilişkiler literatürü açısından yeni sayılabilecek bir kavramdır. Ancak uygulama boyutunda, politika yapıcılar ve toplumun geneli tarafından kolayca benimsenebilecek yardımlaşma ve insani duyarlılık temelli birtakım aktivitelerle şekillenmesi bakımından Türk dış politika kültürüne yabancı bir kavram olmadığını söylemek mümkündür.

1.2. TANIMLAR ve TEMEL KAVRAMLAR

Sosyal bilimlerin genelinde olduğu gibi siyaset biliminde de üzerinde çalışılan konu ile ilgili kuramsal çerçevenin oluşturulabilmesi için, o konu hakkında bazı temel kavramların etraflıca tanımlanması ve ne olduğu ya da ne olmadığı bağlamında karşılaştırmalı anlam çerçevelerinin belirlenmesi önem arz etmektedir. Özellikle yeni bazı kavramlar literatürde genel kabul görmüş, yerleşik kimi kavramlarla karıştırılabilmekte ya da akademik düzeyde kabul görmeme sorununa maruz kalabilmektedir. Bu nedenle zihinlerde benzer ya da birbirine yakın anlamlar çağrıştıran kavramların birlikte ele alınarak, anlam ilişkilerinin ve farklılıklarının ortaya konması gerekmektedir. Bu bölümde çalışmanın ana konusu olan “insani diplomasi” kavramı, çerçevesi çizilerek tanımlanırken, bu kavramla anlam ilişkisi olduğu düşünülen ve/veya bu ilişkilere bağlı olarak birbiri ile karıştırılması muhtemel bazı kavramlar açıklanmaya çalışılacaktır.

1.2.1. Dış Politika, Uluslararası İlişkiler, Uluslararası Politika

Dış Politika, Uluslararası İlişkiler, Uluslararası Politika kavramları birbirinden farklı olmakla beraber ilişkisiz değildir ve kullanıldıkları bağlam itibarı ile belli bir çerçevede değerlendirilmek durumundadırlar. Dış politikanın bir devletin başka bir devlete veya devletlere, ya da daha geniş anlamıyla uluslararası alana karşı izlediği politika (Kürkçüoğlu, 2005: 311) şeklinde tanımlanması mümkündür. Bu yönü ile dış politika kavramı "devlet" kadar eski ve köklü sayılabilir. Bir devletin, kendi sınırlarının ötesine karşı izlediği politikaların tamamı, o devlet açısından *dış politikadır* ve daha geniş bir perspektifle, sistem açısından bakıldığında ise bir *uluslararası ilişkidir* (Sondermann, 1961: 11). Tarihsel süreçte dış politika olgusu, uygulanma biçimleri, belirleyicileri, aktörleri, yöntemleri, etki alanı vs. bakımından pek çok değişikliğe uğramış olsa da içerdiği temel anlam hemen her dönemde aynıdır denebilir.

Uluslararası ilişkiler çoğul aktörlü bir süreç olması nedeni ile tek taraflı bir etkinin değil, karşılıklı etkileşimin esas olduğu bir yapıyı ifade etmektedir. Kavram kendisi ile aynı adı taşıyan akademik disiplinin (Uluslararası İlişkiler) çalışma alanı ile örtüşen içeriğe sahiptir ve zaman içerisinde kapsamı ve anlamı değişikliğe uğramaya devam etmektedir. Yani kavramın anlam çerçevesi sadece ulus devletlerin

birbirleri ile politik, ekonomik, askeri ilişkileri ya da çatışma, savaş, barış vs. durumlar ile sınırlı kalmayarak, bunların yanında taraflar, aktörler, yöntemler, konular, ilgi alanları ve kapsam gibi pek çok açıdan karşılıklı etkileşime dayalı, çok daha geniş bir çerçevede algılanır hale gelmiştir. Bu süreçte en önemli noktalardan birisi de uluslararası ilişkiler denildiğinde artık taraflar ya da aktörler olarak sadece devletlerin anlaşılması, devlet dışı pek çok aktörün de önemli roller üstlenerek (hatta bazen devletlerden daha etkili bir şekilde) sisteme dahil olduğu gerçeğidir.

Uluslararası sistemde devletlerin yanında uluslararası kurum ve kuruluşların birbirleriyle çok yönlü temasları, çatışmaları, işbirlikleri vb. karşılıklı etkileşimleri artık kaçınılmaz hale gelmiştir. Küreselleşme denilen sürecin giderek artan bir şekilde uluslararası sistemin aktörleri arasındaki etkileşimin biçimini değiştirdiği ve hızını artırdığı kesindir. Küreselleşme olgusunun varlığı ve buna bağlı gelişmelerle birlikte, analiz düzeyi açısından “uluslararası” kavramının artık reel durumu ifade etmek için yeterli gelmemeye başladığını söylemek yanlış olmaz. “Küresel” kavramının giderek yaygınlaşmasına bağlı olarak, uluslararası ilişkiler kavramının da zaman içerisinde “küresel ilişkiler” şeklinde ele alınmaya başlanması söz konusu olabilir (Ateş, 2013: 33) ve bu şekildeki bir dönüşümün, uluslararası ilişkilerin tanımlanmasında ve açıklanmasında, hem sürecin aktörleri hem de içerik açısından daha uygun olacağını söylemek mümkündür.

Dış politika ve uluslararası ilişkiler ile ilgili olarak çizilen kavramsal çerçeve Uluslararası İlişkiler disiplini içerisinde spesifik bir alanı ifade eden uluslararası politikanın tanımlanmasını kolaylaştırmaktadır. Uluslararası ilişkiler ve dış politika ile ilgili değerlendirmelerde vurgulanan, devlet ile birlikte devlet dışı aktörlerin etkinliği uluslararası politika alanında da söz konusudur. Ancak burada politik konuların merkeze alındığı düşünülürse analiz düzeyinin ve aktörlerin daha belirgin olduğu söylenebilir. Tabi ki politik olan ve olmayan denilince anlaşılması gerekenin ne olduğu konusunda giderek artan belirsizlik ve özellikle ekonomik ilişkilerin hemen her alanı yaygın bir şekilde etkilediği gerçeği de göz ardı edilmemelidir. Hem konusu ve çerçevesi hem de aktörleri bağlamında değerlendirildiğinde *uluslararası politikanın*; daha çok devletler arası ya da taraflardan en az birinin devlet olduğu, uluslararası/küresel düzeyde politik ve/veya politik ekonomik etkileşim süreçlerinin tamamı şeklinde tanımlanması mümkündür.

1.2.2. Diplomasi

Uluslararası sistemde ilişkilerin kurulması, geliştirilmesi ve yürütülmesinde en eski/köklü kurumlardan biri olan diplomasinin tarihi -en küçük birimler halinde bile olsa- insan topluluklarının birbirleri ile olan ilk ilişkileri kadar eskidir denebilir. Bu toplulukların ve aralarındaki ilişkilerin tarih boyunca yaşadığı gelişim ve değişim diplomasinin kavramının da gelişmesini beraberinde getirmiş, kavram üzerinde zaman içerisinde pek çok farklı tanımlamalar yapılmıştır. Türk Dil Kurumu Sözlüğünde; "1. Uluslararası ilişkileri düzenleyen antlaşmalar bütünü, 2. Yabancı bir ülkede ve uluslararası toplantılarda ülkesini temsil etme işi ve sanatı, 3. Bu işte çalışan kimsenin görevi, mesleği, 4. Bu görevlilerin oluşturduğu topluluk, 5. *mec.* Güç bir görüşme sırasında gösterilen ustalık ve beceriklilik" (Türk Dil Kurumu, 2014) şeklinde tanımlanan diplomasi, asıl mecrası olan uluslararası ilişkiler bağlamında; uluslararası ilişkilerin, pek çok açıdan karşılıklı olası zararların önlenmesi adına savaş yolu ile değil barışçıl yol ve yöntemlerle yürütülmesi (Dağ, 2004: 146), devlet yönetiminde dış ilişkilerin, dış politikanın yürütülmesi ile ilgili tüm kural ve kaideler (Kürkçüoğlu, 2005: 312) ya da hükümetlerin bazı konularda tercih ettiği politikalarının ve görüşlerinin sahip oldukları resmi mekanizmalarla diğer/başka devletlerin karar vericilerine iletilmesi süreci (Gönlübol,1993: 116) gibi farklı şekillerde tanımlanabilmektedir.

Diplomasi faaliyetlerinin bir devletin dış politika hedefleri ve hassasiyetleri doğrultusunda yetkili ve ehil devlet görevlileri tarafından yürütülmesi esastır. Bu faaliyetlerin sürdürülmesinde asıl olan, çatışma ve çekişme yerine daha yapıcı olan görüşme ve müzakere yöntemidir. Bu alanda görevlendirilen kişilerin (diplomatlar) kendi devletinin dış politikasına, belli konulardaki tezlerine ya da spesifik bir hedef söz konusu ise o sürece yeterince hâkim olması, ayrıca temas kurulan devletlerin diline, kültürüne, politikasına da vakıf olması gerekmektedir. Bunun yanında diplomatlar etkili bir temsil ve ikna yeteneğine de sahip olmak durumundadırlar.

Devletler arasında diplomatik ilişkilerin değişik şekil ve yöntemlerle her dönemde var olduğunu ve yüzyıllar boyunca devletlerin ya da toplumların karşılıklı ilişkilerinde çok farklı düzeylerde de olsa mutlaka diplomasi faaliyetleri içerisinde bulduklarını söylemek yanlış olmayacaktır. Ancak devletlerin yapısı, uluslararası sistemin işleyişi, aktörlerin çeşitlenmesi vb. gibi uluslararası politika alanında

yaşanan gelişmeler diplomasi anlayışının da zaman içerisinde şekil değiştirmesine yol açmıştır. Diplomasi faaliyetleri tarihsel süreçte her zaman bugün bilinen şekli ile daimi diplomatik temsilcilikler oluşturularak yürütülmüş değildir. Yüzyıllar boyu devletler ihtiyaç duyulduğunda görevlendirdikleri elçiler aracılığı ile diplomatik ilişkilerini sürdürmüşlerdir. Bu elçilerin üstlendiği misyon *ad-hoc* diplomasi denilen, çoğunlukla tek yanlı ve geçici süreli bir diplomasi modelidir. Ad-hoc diplomasi anlayışı çerçevesinde, bir devlet tarafından gönderilen elçilerin diplomatik eylemleri spesifik konu ya da konularla ilgili olmakta, sadece o konularda müzakere gerçekleştirmekte, elçiler görevlerini yerine getirdikten sonra orada kalmayıp kendi ülkelerine dönmektedirler (Tuncer, 1995: 14). Ad-hoc diplomasi yöntemi Avrupa devletlerinde 15. yy. da Osmanlı'da ise 18.yy. sonlarında terk edilmiş, bunun yerine günümüz diplomatik sistemine temel teşkil eden sürekli diplomasi yöntemi uygulanmaya başlamıştır (Tuncer, 1984: 56). Bununla birlikte yerleşik diplomatik temsilcilikler ve daimi elçiliklerin dışında, devlet başkanlarından hükümet yetkililerine, askeri yetkililerden ticari ve ekonomik ilişkileri yürüten görevlilere kadar pek çok farklı düzeyde aktörün rolleri düşünüldüğünde günümüzde ad hoc diplomasinin tamamen terk edilmediğini adeta format değiştirerek işlemeye devam ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Gerek uygulanan yöntemler gerekse ilişkilerin yürütülme sürecindeki formel yaklaşım dikkate alındığında “geleneksel” denebilecek diplomasi anlayışının çerçevesi, devlet başkanları, hükümet yetkilileri, resmi temsile yetkili profesyonel diplomasi ajanları/temsilcileri gibi devlet adına hareket eden görevliler eliyle devletler arası ilişkilerin yürütülmesi şeklinde çizilebilir. Geleneksel diplomaside uluslararası ilişkilerin yürütülmesi sürecine aracılık eden ve ilişkileri düzenleyenler diplomatlar, ilişkinin tarafları ise devletlerdir (Yağmurlu,2007: 12). Geleneksel diplomasi anlayışı uluslararası aktörlerin yine uluslararası yabancı aktörler ile uluslararası çevrenin/alanın yönetimi (Cull, 2009: 12) için yürüttükleri etkileşim sürecini ifade etmektedir. Uluslararası çevrenin/alanın yönetimi ile ilgili olan diplomasi, uluslararası politika ve dış politika kavramları ile çok yakından ilgili olduğu halde aynı anlama gelmemektedir. Uluslararası politika ve dış politikanın belirlenmesi, yapım süreci ve içeriğinden ziyade sahada uygulanması ve sonuç alınması ile ilgili olan diplomasi; karar vericiler tarafından belirlenen çerçevede

uluslararası politikanın resmi yol ve yöntemlerle uygulamaya aktarılması süreci olarak tanımlanmaktadır (Arı, 1997: 297).

Geleneksel diplomasi anlayışının günümüzde, en belirgin yanı olan formel/resmi devlet organları arasında yürütülme durumu ile süreçte takip edilen yöntemler, konular, sahadaki aktörler ve taraflar açısından önemli değişikliklere uğramış olduğunu söylemek mümkündür. Bugün artık diplomasi sadece diplomatlar tarafından yürütülen bir mesleği ifade etmemekte, bunun ötesinde yeni, çok boyutlu ve çok katmanlı bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır (Yağmurlu, 2007: 11). Yapılan tanımlamalar ve kavramsal çerçevesi yanında diplomasiin yöntemleri, araçları, aktörleri ve paydaşları da çeşitlilik kazanmaya devam etmektedir. Uluslararası sistemde küreselleşme ile birlikte yaşanan değişim ve gelişmeler devletlerarası ilişkilerin yürütülme biçimi yanında, alana eklenen yeni aktörler ve etkileşim alanları sayesinde diplomasi anlayışında da önemli değişimleri beraberinde getirmektedir. Uluslararası sistemin bilinen unsurları olan devletler ve uluslararası - askeri, politik, ekonomik- kuruluşlar yanında yeni aktörleri sayılabilecek çok uluslu şirketler, sivil toplum örgütleri (STK'lar), medya-sosyal medya, vatandaşlar ve hatta ilişkileri etkileme kapasiteleri açısından düşünüldüğünde illegal uluslararası yapılanmalar, terörist örgütler vb. artık sistemin işleyişinde önemli düzeylerde etkin ve belirleyici olabilmektedirler.

Diplomasi uluslararası sistemde devletlerarası ilişkilerin kurulması ve yürütülmesi süreçlerinde, savaş dışındaki en uygun seçeneklerin gözetilerek riskleri, dolaylı ve dolaysız tüm maliyetleri minimize etmeyi hedefleyen, yapıcı yönü ağır basan ve kolay sonuç almaya elverişli olması yönü ile asli dış politika araçlarındandır. Aynı zamanda diplomasi çok çeşitli ve farklı düzeylerde uygulama yol ve yöntemleri olduğu halde uluslararası hukuk ve evrensel değerler açısından kabul görme düzeyi en yüksek etkileşim aracıdır denebilir. Bu yönü ile meşruiyet sorunu bulunmayan bir süreci içeren diplomasiin, devletlerin birbirleri ile ilişkilerinde asıl ve birincil araç olarak değerlendirildiği göz ardı edilmemelidir.

Dış politikanın birincil araçlarından olma yönü ile diplomasi uluslararası sistemin belli bir düzen içerisinde işleyişi ve sorunların barışçıl yol ve yöntemlerle çözümünde etkili olan önemli bir unsurdur. Bunda karşılıklı iletişim kanallarının açık tutulması anlamına gelen ve çatışmaları, anlaşmazlıkları en aza indirme

fonksiyonu bulunan müzakere yönteminin büyük rolü olmaktadır. Tabi ki müzakere yönteminin kullanılıyor olması her zaman olumlu ve barışçıl sonuçların gerçekleşeceği anlamına gelmemektedir. Görüşme ve müzakereler sonunda da bazen anlaşmazlıklar ve barışçıl yöntemlerin tüketilmesi gibi durumlar ortaya çıkabilmektedir. Diplomatik faaliyetler her zaman için karşılıklı ilişkililerdir ve sadece tek tarafın tercihleri ile şekillenme imkânı bulunmamaktadır. Taraflar kendi sahip oldukları gücü ve aynı zamanda karşıdaki muhatabının durumunu da dikkate alarak pozisyon almak durumundadırlar. Devletlerin askeri, ekonomik ve siyasi alandaki fiili kapasiteleri ile doğrudan ilintili olan diplomasi uygulamalarındaki genel tercihleri diplomasi kültürü ile, o da dış politikada güç kullanımı konusundaki eğilimlerle ilgilidir. Diplomasi kültürü devletlerin sert güç (hard power) ya da yumuşak güç (soft power) kullanma konusundaki tercihlerine göre şekillenmekte, uygulama yöntemleri, argümanları, strateji ve çerçeveleri farklı boyutlar kazanmaktadır. Sert güç unsurlarının kullanımı söz konusu olduğunda daha çok caydırıcı, yaptırım endeksli, zorlayıcı diplomasi gibi klasik diplomasi yöntemleri ön plana çıkmaktadır. Yumuşak gücün tercih edildiği durumlarda ise yeni diplomasi olarak nitelendirilebilecek kültürel diplomasi, kamu diplomasisi ve insani diplomasi gibi, daha soyut ve yumuşak (soft) kavramları çağrıştıran ve bu yönü ile klasik diplomasiden ayrılan yeni uygulamaların ve çalışma alanlarının çerçevesi şekillenmektedir.

1.2.3. İnsani Diplomasi

Uluslararası ilişkiler alanında yapılan çalışmalara bakıldığında, bu çalışmanın ana konusunu durumunda olan "insani diplomasi" (humanitarian diplomacy) kavramına dair çok fazla yazılı eserin ya da akademik çalışmanın bulunmadığı görülmektedir. Bu nedenle insani diplomasi kavramının -tanımı ve anlamı bakımından- henüz net bir çerçevesi çizilebilmiş değildir. Geleneksel diplomasiden özellikle gücün kullanım biçimi yönünden ayrılan yeni diplomasi yöntemlerinden her birinin, var olan gücün ve güç unsurlarının doğrudan etki oluşturmaya yönelik kullanılmasını incelemekten uzak bir zeminde geliştiği söylenebilir. Yeni diplomasi yöntemlerinin, devletlerin sahip oldukları maddi ve manevi varlıkların diğer devletler nazarında çekiciliklerinin ön planda tutularak daha yumuşak, daha az maliyetli,

zaman içerisinde sonuç doğuran ancak kalıcı etki sağlayan yöntemlerin kullanılması ile karakterize yaklaşımlar olduğunu söylemek mümkündür. Soğuk Savaş sonrasında küreselleşme ile birlikte uluslararası sistemin işleyişi ve ilişkilerin seyrinde önemli değişimler yaşanmış ve yaşanmaya devam etmektedir. Küresel düzeyde ekonomik ve askeri ilişkiler, toplumsal etkileşim, iç ve dış politika gündemleri çeşitlenmiş, bunun doğal sonucu olarak uluslararası politikanın inşa ve yürütülme tarzı olan diplomasi kavramı da teori ve uygulama yöntemleri düzeyinde yeni boyutlar kazanmıştır. Bu süreçte farklı yaklaşım ve yöntemlerle işlerlik kazanan ve yeniden tanımlanarak kavramsal çerçevesi çizilmesi gereken uygulamalardan birisi de insani diplomasi.

İnsani diplomasi denildiğinde genellikle, başta insani yardım, insani müdahale ya da insan hakları savunuculuğu gibi uluslararası ilişkiler disiplini çerçevesinde önemli yeri olan kavramlar akla gelmektedir. Ancak insani diplomasi büyük ölçüde bu kavramları içermekle birlikte farklı ve çok daha geniş bir çerçevede anlam bulan bazı süreçleri de ifade etmektedir. Devletlerarası ilişkilerin tarih boyunca, bir şekilde mutlaka var olduğu, ancak toplumların ve devletlerin yapılarında teknolojik, ekonomik, politik vs. her alanda yaşanan gelişmelerle birlikte bu ilişkilerin şeklinin, yöntemlerinin ve aktörlerinin değiştiği tarihsel bir gerçektir. Küreselleşme ile birlikte söz konusu değişimin hızı giderek artmakta, bu süreçte niceliği ve hızı yanında niteliği ve düzeyi de sürekli yükselen uluslararası etkileşim, toplumların karşılıklı olarak birbirleri ile daha fazla temas eder hale gelmesini sağlamaktadır. Etkileşim bağlamında adeta sınırları ortadan kalkan dünyanın herhangi bir bölgesinde yaşanan savaşlar, iç savaşlar ya da yoksulluk, kuraklık, salgın hastalıklar, doğal afetler vb. insani kriz durumlarında sorunların çözümü için artık sadece resmi devlet organlarının değil, uluslararası kuruluşlar ve sivil organizasyonların da devreye girdiği ve önemli katkılar sağladığı görülmektedir. Pek çok bürokratik sürecin izlenmesini gerektiren resmi nitelikli girişimler karşısında hareket kabiliyeti daha yüksek olan sivil organizasyonların aktif ve hızlı bir şekilde sürece dahil olarak sorun çözücü roller üstlenmeye başladıkları söylenebilir. İnsani sorunlara insan odaklı yaklaşım temelinde gerçekleşen bu fiili durumun *insani diplomasi* olarak nitelendirilmesi yanlış olmaz. Buna göre insani diplomasinin; “İnsani sorunlara insan odaklı yaklaşılarak, çözüme yönelik araçların kullanımı konusunda karar vericilerin

ve tüm aktörlerin ikna edilmesine ve harekete geçirilmesine yönelik girişimlerin tamamıdır.” şeklinde tanımlanması mümkündür.

Devletlerin uluslararası sistemde attıkları her adımda dolaylı ya da doğrudan ulusal çıkarlarını gözeterek davrandıklarını söylemek yanlış olmayacaktır. Dolayısı ile yol ve yöntemleri ne olursa olsun diplomasi faaliyetlerinin de birincil amacının ulusal çıkarların uzun dönemde maksimize edilmesi olduğu hiçbir zaman göz ardı edilmemelidir. Bununla birlikte insani diplomasi geleneksel anlamda diplomatlar eli ile yürütülen dış politika pratiklerinden yöntem, uygulayıcılar, paydaşlar, araçlar vb. açısından işleyişinde ve uygulama alanında önemli farklılıklara sahip bulunmaktadır. Hareket noktası, yani tercih edilmesinde etkili olan unsurlar ile ulaşılması istenen hedefler açısından da –bazı ortak noktalar bulunmakla beraber- insani diplomasi ile geleneksel diplomasinin kısmen ayrıldığını söylemek mümkündür. Söz gelimi; insani diplomasi faaliyetlerinin odağındaki asıl unsur, güç ya da bu güç ile elde edilen ulusal çıkarlar yerine insan ve insani değerler, bunun yanında hedefleri ise devletin uzun dönem çıkarları ile birlikte, evrensel değerler ön plana çıkarılarak etkileşim alanının genişletilmesidir. Bu anlamda insani diplomasi faaliyetlerinin, geleneksel resmi diplomasi araçları olan müzakereler, anlaşmalar, büyükelçilikler yanında/dışında, uluslararası politikanın ve diplomasinin yeni aktörleri olan bazı sivil dinamiklerin faaliyetlerine alan açmak ve desteklemek suretiyle kimi geleneksel bürokratik prosedürlerin yavaşlatıcı ve yıldırıcı etkisinden uzak, böylece daha etkin ve verimli sonuç almayı kolaylaştırıcı niteliğinden bahsetmek mümkündür.

1.2.4. İnsani Yardım, Kalkınma Yardımı/Resmi Kalkınma Yardımı

İnsani diplomasiden bahsedildiğinde genellikle ilk akla gelen insani yardım kavramıdır denebilir. İnsani diplomasi ile insani yardım kavramları aynı anlama gelmemekle birlikte aralarında güçlü bir ilişki bulunmaktadır. En geniş anlamı ile; doğal ve/veya insan kaynaklı, istenmeyen fakat genellikle engellenemeyen, maruz kalanlar açısından dolaylı ya da doğrudan mağduriyet/dezavantaj doğuran afet, kuraklık, salgın hastalıklar, savaşlar, iç savaşlar, zorunlu göç vb. olumsuzlukların yaşandığı durumlarda öncelikle insan hayatı için acil ve zorunlu temel ihtiyaçların karşılanması, devamında ise mevcut dezavantajlı durumun kalıcı olarak bertaraf edilmesine yönelik süreçlerin tümü şeklinde tanımlanabilecek *insani yardım* kavramı

insani diplomasinin temeli ve ilk ayağı durumundadır. Her iki kavramın da en önemli çıkış noktası, hayatları bir şekilde, kendi imkânları ile kısa vadede üstesinden gelemeyecekleri düzeyde zorlaşmış insan toplulukları, bölgeler ya da devletlerin sorunlarına ve yaşamsal ihtiyaçlarına yönelik çözümler üretme ile ilgilidir. Ancak insani yardım hayatın devamı için temel nitelikteki ihtiyaçların giderilmesine yönelik ve genellikle akut dönemde yapılanlarla ilgili iken, insani diplomasi -bunları içermekle birlikte- belli politikalar çerçevesinde, uzun dönemde doğuracağı sonuçlar hesap edilerek atılan adımları ifade etmektedir. İnsani yardımlar yerine göre tek tek devletlerin, toplulukların, STK'ların, birliklerin, devlet dışı uluslararası kuruluşların ya da daha genel ifadesi ile uluslararası toplumun formel sorumlulukları çerçevesinde yürütülürken, insani diplomasi bu çerçevenin ötesinde stratejik boyutun öne çıktığı süreçlerle şekillenmektedir.

İnsani yardımlar olağanüstü -olumsuzluk içeren- durumlarda acil ihtiyaçların giderilmesine yöneliktir. İhtiyaç sahibi taraflar her zaman yoksulluk ya da az gelişmişlik sorunu yaşayan devletler ya da topluluklar olmayabilir. Bazen ekonomik açıdan gelişmiş ülkeler de deprem, sel felaketi, yangın gibi doğal afetler ya da büyük çaplı terör eylemleri gibi beklenmedik olumsuzluklar karşısında acil insani yardıma ihtiyaç duyabilmektedirler. Bunun yanında insani yardımlar dışında, yine insani ihtiyaçların ve yoksunlukların kalıcı olarak giderilmesini hedefleyen uzun vadeli planlama ve adımlara dayalı yardım girişimlerinin de *kalkınma yardımları* kapsamında değerlendirilmesi mümkündür. Kalkınma yardımları insani yardımlardan farklı olarak, genellikle az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelere ya da bölgelere yönelik olarak gerçekleştirilmektedir. Burada acil müdahale gerektiren aşama atıldıktan sonra daha uzun dönemde uygulanıp sonuç alınabilecek adımlar söz konusudur. Uygulama aşamasında genellikle insanların sosyo-ekonomik durumlarının kalıcı olarak iyileştirilmesi çabasına odaklanan kalkınma yardımları; yoksulluğun azaltılması, salgın hastalıkların giderilmesi, çeşitli çevre sorunlarının ortadan kaldırılması, açlık, sel, deprem gibi felaketlere bağlı ortaya çıkan ve acil müdahale gerektiren durumlarda ihtiyaçların karşılanması gibi çok daha geniş bir perspektifi içermektedir (Özkan, 2007: 29).

Kalkınma yardımları; yardımı yapan (donör) taraf açısından, ulus ötesi yani kendi sınırları dışında bir devlete yönelik olması ve aynı şekilde yardım alan

(recipient) taraf ısından yabancı bir devletten ya da kurumdan gelmesi, yani sınır ötesi bir kaynak transferi söz konusu olması yönü ile *dış yardım* (foreign aid / foreign assistance) niteliğindedir. Dış yardım ve kalkınma yardımı kavramları birbirine yakın anlamlar çağrıştırmakla birlikte erevesleri ve kapsamaları açısından aralarında bazı farklar bulunmaktadır. Kalkınma yardımları yanında yukarıda değinilen insani yardımlar da sınır ötesi hedeflere yönelik olarak gerçekleştirildiğinde dış yardım niteliğinde olmaktadır. Dış yardımın en belirleyici özelliği –yardım alan açısından-sınırların dışından geliyor olması donör taraf açısından ise sınırların ötesine yönelik gerçekleşmesidir. Bu durumda *uluslararası yardım* şeklinde adlandırılabilen dış yardım kavramı, kalkınma yardımlarına göre daha geniş kapsamlı bir anlam ifade etmektedir. Ancak buna rağmen kalkınma yardımlarının, spesifik olmakla beraber daha nitelikli, planlı ve etkili kaynak aktarımları olduğunu söylemek mümkündür.

Dış yardım olarak nitelendirilebilecek her yardımın kalkınma yardımı sayılamayacağı dşnldğinde bir "uluslararası" ya da "dış" yardımın kalkınma yardımı sayılabilmesi için üzerinde uzlaşılmış bazı şartlara ve belirlenmiş kriterlere uygun olarak gerçekleşmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu konuda Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma rgt (OECD) tarafından yapılan tanımlamada kavramın bir çerçeveye oturması açısından yeterli sayılabilecek kriterleri içeren basit birkaç madde öngörülmektedir. Buna göre, gelişmekte olan Ükelere yapılan yardımların resmi kalkınma yardımı olarak kabul edilebilmesi için; kamu kaynaklı olması, ekonomik kalkınmayı geliştirmeyi amaçlaması, yapılan kaynak aktarımlarının ayrıcalıklı olması ve en az %25 hibe içermesi gibi şartların sağlanması gerekmektedir (OECD, 2008:1).

1.2.5. Sivil Toplum, Sivil Toplum Kuruluşları (STK'lar)

En geniş çerçevede, resmi devlet organları dışında kalan alanın tamamı şeklinde algılanan sivil toplum kavramı; ulusal düzeyde en st yapı olan devlet ile, en küçük birim sayılan aile arasındaki sosyal/kamusal alanda faaliyet gösteren, resmi otoriteye bağlı kurumlardan bağımsız, katılım, destek verme ya da ayrılma konusunda gönüllülük esasına dayanan, özerk, çoğulcu bir yapıya sahip olan ve bireyler ile devlet arasındaki ilişki sürecinde müzakereyi sağlayan sosyal örgütlenmelerden oluşan bir ara alanı ifade etmektedir (Aslan, 2010: 360). Sivil

toplum kavramı devletin doğrudan denetimi altında tuttuğu resmi nitelikli alanların dışında kalan ve kar amacı gütmeme özelliği ile ekonomik ilişkilerin baskısından - tamamen olmasa da- görece bağımsız olarak, gönüllü veya rızaya dayalı ilişkilerle oluşturulan kurum veya etkinlikleri ifade etmektedir (Demir ve Acar, 1997: 2002). Sivil toplum, devletin denetim veya baskısının ulaşmadığı, belirleyici olmadığı, daha doğrusu resmi otoritenin açtığı ancak girmediği sahalarda, bireylerin ya da grupların devletten izin almadan, herhangi bir yaptırım ya da kovuşturma endişesi taşımadan, ekonomik ilişkilerin baskısından da büyük ölçüde bağımsız hareket ederek tutum belirleyebildikleri, sosyo-kültürel etkinliklerde bulunabildikleri, gönüllü ve rızaya dayalı ilişkilerin, etkinliklerin ve kurumların oluşturduğu geniş bir alandır (Atar, 1997: 98).

Sosyolojik ve politik anlamda birtakım aşamalardan geçerek bugünkü anlamına ulaşmış olan sivil toplum kavramının; gönüllü, oluşumu için herhangi bir kuruma ihtiyaç duymadan kendi dinamikleri ile örgütlenebilen, kendi desteklerine sahip, devletten özerk, özel alan ile devlet arasında aracı niteliğinde bir sosyal yapılanma şeklinde tanımlanması mümkündür (Sarıbay, 2000a: 58). Sivil toplumun devletle aile arasında bir alanda tanımlanması ailenin tekil bireyden sonraki en dar özel alan olması ile ilgilidir. Sivil toplum devlet düzeyindeki bir yapının temel unsurlarından olan özel alan ile devlet arasındaki yapıyı oluşturan, aracı nitelikte bir olgudur (Onbaşı, 2005: 46). Sivil toplum alanı, devlet ile aile arasındaki -sıradan vatandaşlık ilişkilerine dayalı rutin süreçler gibi- her türlü etkinliği değil, sadece kamusal alan içinde gerçekleşen ve toplumdaki kaynaklanan kolektif etkinlik biçimlerini kapsamaktadır (Erdoğan, 2005: 669). Yani sivil toplum denildiğinde resmi yapı/alan ve özel alan dışında, geçişken, ilişkileri düzenleyici ve etkileşimi sağlamaya yarayan üçüncü bir alandan bahsedilmektedir.

Sivil kavramı, anlamı itibarı ile kabaca, resmi olanın zıddı şeklinde tanımlanabilir. Ancak daha uzlaşmacı ve kuşatıcı bir yaklaşımla; resmi olanın dışındaki alanların, oluşumların, süreçlerin tamamını içeren geniş bir çerçevede ele alınması kavramın doğru anlaşılması açısından daha uygundur. Böylelikle sivil toplumdaki bahsedildiğinde, resmi otorite ile mutlaka çatışan, onu zayıflatmaya, göreceli üstünlük kurmaya çalışan değil, aksine rol paylaşımı ekseninde organize olabilen, işbirliğine açık bir yapının anlaşılması mümkün hale gelebilir. Gönüllülük

esasına dayalı, kendi iradesi ile örgütlenmiş, otonom, kendi desteklerine sahip, organizasyon anlamında resmi otoriteden özerk (Diamond, 1994: 5), özel alan ile devlet arasında aracı niteliğinde örgütlü bir sosyal yapılanma olan sivil toplum, yasal düzen veya ortak kurallar dizisi gibi özgürlüklerin ve özerkliklerin güvencesi olan kurumsallaşmış bir temele oturmaktadır. Bu yönü ile sivil toplum hem devlet iktidarını sınırlayıcı, hem de o iktidarı hukuka dayandığı sürece meşrulaştırıcı bir gücü bünyesinde barındırmaktadır (Sarıbay, 2000b: 448). Sivil toplum kavramı otoritenin kuşatıcı kontrolünden uzak kalarak devletten/resmi organlardan özerk olmayı içerir, ancak rekabet ya da karşıtlığa bağlı olarak yabancılaşma zorunlu sonuç değildir. Bir başka deyişle, sivil toplum sahip olduğu etkinlik alanını koruma adına resmi otoritenin karşısında konumlanmakla birlikte, hukuk sistemi içerisinde hareket etmek durumundadır ve meşruluğu da buna bağlıdır.

Resmi otoritenin hâkimiyet alanı dışındaki ekonomik ve toplumsal alanı nitelenmek için kullanılan, kendi ilke ve kurallarına göre işleyen, kendi kendini düzenleyen özerk alanları ifade eden sivil toplum kavramı; devletin müdahalesi olmaksızın birey ve grupların kendi alanlarını düzenlemeleri anlamında kullanılmaktadır (Yılmaz, 1997: 94). Bireylerin, grupların ve çeşitli kurumların tek tip bir yapıya bürünmeleri ya da karşısındakini buna zorlamaları söz konusu olmaksızın, birbirleri ile çelişen inanç, değer, çıkar ve yaşam tarzlarını koruyarak, karşılıklı uzlaşma içinde var olabildikleri toplumsal vasat (Yayla, 1998: 124) şeklinde ele alındığında; devletle birey arasındaki müzakere ve birleşmenin, zorlama ve kısıtlama olmaksızın gerçekleştiği bir ara alana (Yıldırım, 2005: 61) karşılık gelen sivil toplumun, kendi içinde belli bir örfi ve hukuki sisteme dayalı olarak var olduğu söylenebilir. Ancak sivil toplumun sayılan tüm özellikleri ile meşruiyeti yine resmi otoritenin belirlediği yasal çerçevenin sınırları içerisinde hareket etmesine bağlı bulunmaktadır.

Sivil toplum kavramı açıklanırken özerklik, otonomluk, gönüllülük, denetim ve baskılardan uzak olma gibi özellikler ön plana çıkmakta ve kavramın ana esaslarını belirlemektedir. Tüm bu özellikler sivil toplumu oluşturan sivil bireyler için de geçerlidir ve sivil toplum ile demokrasi arasındaki ilişkinin temelini oluşturmaktadır. Sivil topluma ilişkin tanımlar ve açıklamalar doğal olarak toplumun –asında bireylerin-resmi otorite/devlet karşısında belirlenen konumu üzerinden yapılmaktadır.

Kavramın anlaşılabilmesi için, tanımlamalar yapılırken bahsedilen tarafların (resmi otorite/devlet ve sivil alan/bireyler) birbirleri karşısındaki konumlarının ve ilişkilerinin anlaşılması önemlidir. Resmi ve sivil kavramları birbirinin zıddı olarak algılansa da, bu durum resmi olan ile sivil olanın söz konusu zıtlık nedeni ile sürekli olarak karşılıklı olumsuz bir mücadele halinde oldukları anlamına gelmemektedir. Aksine günümüz sosyo-politik gerçekliğinde her iki alanın da varlığını sürdürebilmesi ve güçlenebilmesi, karşılıklı kabullenme ve işbirliğine dayalı bir ilişkinin varlığını zorunlu kılmaktadır. Bu kabullenme ve işbirliğinin aynı şekilde - başta bireyler olmak üzere- sivil toplumu oluşturan diğer aktörler arasında da en ileri düzeyde sağlanmış olması gerekmektedir.

Devleti oluşturan temel unsurlar olarak birey ve grupların, aile veya devlet tarafından temsil edilmeyen ortak çıkarlarının gözetildiği alan olan sivil toplum (Sarıoğhalam, 1999: 79), bireylerin ve onların örgütlerinin kendi amaçlarına ulaşmak ve kendi değerlerini maksimize etmek için birbirleriyle rekabet halinde oldukları bir ortamı ifade etmektedir. Bu şekilde bir rekabet ortamının varlığında, süreç içerisinde yapısı belirginleşen bir toplum biçimi olarak değerlendirilebilecek olan sivil toplumun üyeleri arasında uzlaşmanın sağlanmış olması gerekmektedir (Rau, 1991: I). Aksi halde belli hedefler ve misyonlar etrafında uzlaşarak bir araya gelemeyen bir yapının -her ne kadar sivil olsa da- sivil toplum olarak kabul edilmesi doğru olmayacaktır.

Üyeleri öncelikli olarak devlet dışı faaliyetlerle uğraşan ve bu faaliyetler dolayısıyla devlet kurumları üzerinde -sosyolojik ve politik anlamda meşru- her türden baskı ve denetim uygulayarak kendi kimliklerini koruyan ve dönüştüren kurumların oluşturduğu bir bütün (Keane, 1994: 36-37) olarak değerlendirildiğinde sivil toplumun, siyasal iktidarın karşısında daima varlık gösteren, devlet ve hükümet üzerindeki denetleyici, sorgulayıcı, yol gösterici ve duruma göre rahatsız edici konumu yanında kendini geliştirici ve koruyucu davranış sergileyen bir yapıda olduğunu söylemek mümkündür. Politik topluma ulaşmak ve onları etkilemek için çalışan grup ve sınıfları kapsayan (Tuncel, 2005: 711) sivil toplum, insanların kendileriyle ve çevreleriyle ilgili kararların alınmasına ve uygulanmasına, doğrudan ya da dolaylı olarak katıldıkları toplumdur (Ateş, 1991: 35-36). Düşünce ve eylem planında rasyonel davranabilen sivil toplumun, aslında -varlık sebebine de uygun

olarak- dolaylı yoldan yönetimde resmi otorite ile paydaş konum elde etme eğiliminde olduğunu söylemek mümkündür.

Sivil toplum buraya kadar otonomluk, özerklik, gönüllülük, resmi otoritenin dışında ya da karşısında olma gibi özellikleri vurgulanarak tanımlanmış ve otoriteyi sorgulayarak, denetleyerek ve yönlendirerek kendi talepleri doğrultusunda davranmaya zorlayabilen dinamik bir yapıda olduğu ortaya konmuştur. Ancak bu dinamik yapının kendini ifade edebilmesi ve hedeflerini gerçekleştirebilmesi belli bir kimliğe ve kişiliğe sahip olmasına bağlıdır. Bu anlamda sivil toplumun varlık gösterebilmesi ve resmi otorite karşısında etkin olabilmesi için belli düzeyde bilinirlik ve temsil kapasitesine sahip, bir kimlik ve kişiliği olan örgütlü organizasyonlara, yani meşru aktörlere ihtiyacı vardır. Bu aktörler günümüzde yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde varlık gösterebilen, sivil toplumun toplumsal yansıması (Aslan, 2012: 51) durumundaki sivil toplum kuruluşlarıdır (STK'lar). Bireysel çabaları ile ya da etkisiz birlikteliklerle taleplerini otoriteye iletme ya da baskı grubu oluşturarak siyasi kararlar üzerinde etki yapma olanağını bulamamış bireylerin bu imkâna kavuşmasını sağlayabilecek olan (Atiker, 2002: 6) sivil toplum, resmi otorite tarafından tanınmış meşru organlar aracılığı ile sistem içerisinde aktif konum elde etme imkânı bulabilmektedir.

STK'lar amaçları ve fonksiyonları bağlamında, toplum yararını gözeten, hükümetin ve resmi yapının dışında, gönüllülük esasına dayalı, kâr amacı gütmeyen kuruluşlardır (Gönel, 1998: 1). Tarihi seyri içerisinde değerlendirildiğinde STK'lar, gönüllü üyeliğin esas olduğu, topluma hizmet etmeye ve siyaseti etkilemeye yönelik, resmi nitelikli olmayan (Haştemoğlu, 2004: 35), hükümet dışı kuruluşlar şeklinde tanımlanabilmektedir. STK'lar yönetime katılma, toplumu ilgilendiren adımlar atılırken karar vericileri etkileme, resmi otoriteyi denetleme, sorgulama, yönlendirme gibi yüksek düzeyli fonksiyonları yanında, ölçeklerine ve hedeflerine uygun olarak bazen de çok daha düşük profilli ve sınırlı bazı amaçlar etrafında oluşmuş birlikler şeklinde görülebilmektedir. Spor, sanat, eğitim, çevre, hayvan hakları vs. çok farklı alanlarda gerçekleştirdikleri etkinlikleri çerçevesinde bir araya gelmiş küçük gruplardan hemşehri dayanışma kuruluşlarına kadar pek çok örneği bulunan STK'ların bunlara örnek olarak verilmesi mümkündür. Bu türden STK'lar daha çok sosyal etkinlikler ve dayanışma amacı ile kurulmaktadır ve birincil olarak yukarıda

sözü edilen düzeyde bir etkinliğe sahip değildirler. Üyelerinin ekonomik ve sosyal alanlardaki ortak amaçları için işbirliği yapmalarını sağlayan STK'lar kişilerin çevresiyle olan iletişimini daha da geliştirip toplumla daha kolay bütünleşmelerine yol açtığından sosyal sermayeyi besleyen önemli bir unsur (Karagül ve Masca, 2005: 45) olarak kabul edilmektedir. Bu yönü ile STK'ların sivil toplumda örgütlenme, demokratik katılım, bireysel ve kitlesel ifade özgürlüğü, temsil kabiliyeti, gönüllülük ve dayanışma kültürünün oluşması ve gelişimi açısından son derece önemli fonksiyonlara sahip olduklarını söylemek mümkündür.

STK'lar belli bir konuya odaklanmış, konusunda uzmanlaşmış, bünyesinde barındırdığı profesyonel kadrosu ile iş gören, uluslararası ilişkiler ağı olan, fikir ve proje üreten, ürettiği fikir ve projeleri en uygun kanaldan yönetime iletmesini bilen örgütlerdir (Gürel, 2002: 125). Ancak STK'ların yönetimi ve politik alanı etkileme amacına yönelik girişimlerinin her zaman aynı yol ve yöntemlerle yürütülebildiğini ya da aynı düzeyde başarılı sonuçlar alınabildiğini söylemek zordur. Bunda STK'ların içinde doğdukları üst yapının göreceli büyüklüğü/küçüklüğü, STK'ların ekonomik ve insan kaynağı kapasitesi, argümanları, söylem ve eylemlerinin tutarlılığı, meşruiyeti, otorite ile ilişkileri, bağımlılık düzeyi, devlet ve/veya ulusötesi yapılar ile ilişkileri ve işbirlikleri gibi pek çok konunun önemli etkisi olmaktadır.

Yerel ve ulusal düzeyde varlık gösteren STK'lar ile devletin sınırları dışında da etkili olma potansiyeline ve uluslararası politikanın aktörü olabilme kabiliyetine sahip uluslararası STK'lar arasındaki en önemli farklılık kapasite/ölçek ve çevre ile işbirliği bağlamında ortaya çıkmaktadır. Yerel ve ulusal ölçekte örgütlenmiş hükümet dışı kuruluşlar genellikle iç politikanın bir parçası ve aktörü durumundadırlar. Ancak sadece, ulusal düzeyde etkin örgütlenmeyi başarabilmiş ve ulusötesi benzer yapılar ile işbirliği içerisine girebilmiş STK'lar uluslararası politikanın aktörü olma imkânı bulabilmektedirler. Ulusal ölçekli STK'ların uluslararası politikaya katılımları bu şekilde ortaklıklar sayesinde ya da bağlı buldukları devlet aracılığı ile mümkün olabilmektedir. STK'ların uluslararası politikada aktör olup olmamalarının göstergesi, faaliyet alanları ve beklentileri itibarı ile ulusal sınırların ötesine geçip geçememe durumlarıdır (Ateş, 2013: 140). Küreselleşme ile birlikte gelişen ulaşım ve iletişim imkânları sayesinde artık ulusal sınırların geleneksel önemini yitirdiğini söylemek mümkündür. Bu süreçte hemen

her alanda görülen uluslararasılaşma STK'ların da niteliğini etkilemekte ve uluslararası politikanın önemli aktörleri olmalarına imkân sağlamaktadır. Bu şekilde faaliyetlerini ulusal sınırların ötesine taşıyan ya da taşıma potansiyeli olan STK'lar, devletleri tarafından desteklenip güçlendirilerek önemli birer dış politika aktörü haline gelebilmektedirler.

1.3. İNSANİ DİPLOMASİNİN KURAMSAL ÇERÇEVESİ

1.3.1. İnsani Diplomasinin Kavramsal ve Kuramsal Düzlemi

Uluslararası ilişkilerde güç ve salt ulusal çıkar yerine insanı ve temel insani değerleri merkeze alması ile geleneksel diplomasiden ayrılan insani diplomasi kavramı, eski/geleneksel ve yeni diplomasi şeklinde bir ayrım yapıldığında, yeni diplomasi tarafında yer almak durumundadır. İnsani diplomasi, klasik diplomatlar eli ile yürütülen diplomasiden farklı olarak insani kuruluşlar ve kişiler tarafından insani aktiviteleri desteklemek üzere yürütülen faaliyetleri içermektedir (Minear and Smith, 2007: 1). Resmi diplomatlar devletleri tarafından belirlenen çok yönlü ulusal çıkarları gözetirken, insani diplomasi aktörleri olan insani görevliler ise daha dar odaklı, spesifik bir misyon ile uluslararası/küresel çıkarları hedeflemektedir (Smith,2007: 50). Geleneksel diplomasi fonksiyonları ve resmi diplomatların görevleri devletlerin dış politika yapıcılarını tarafından politik, askeri, ekonomik, kültürel vb. ulusal çıkarlar ve hedefler doğrultusunda belirlenmektedir. Buna karşılık insani diplomasi dayandığı en temel olgu evrensel insani değerlerdir ve sadece ulusal ya da bölgesel değil küresel düzeyde etkinlik içermektedir. İnsani diplomasi; yaşama hakkı, kişisel güvenlik, inanç/din özgürlüğü, aile hayatı - kurma ve sürdürme- hakkı, yeterli beslenme ve barınma hakkı, ayrımcılığa karşı durma prensibi, insanlık dışı aşağılayıcı davranışlar ile kötü muamele ve işkencenin yasaklanması gibi temel insani değerlerin -kültürel farklılıklar bir tarafa bırakılarak- evrensel kılınması (Veuthey, 2012: 203) gibi hayat ve insan merkezli konularda uluslararası sistemin işleyişine ve küresel barışa önemli katkılar sağladığını söylemek mümkündür.

Hızla küreselleşen günümüz dünyasında klasik diplomasi yanında sağlık, çevre, kültür, iklim değişikliği, yeterli, temiz ve sağlıklı gıdaya ve suya erişim vb. çok çeşitli alanlarda yaşanan sorunlarla ilgili küresel diplomasi aktiviteleri gündeme

gelmektedir (Regnier, 2011: 1212). Uluslararası boyutta yansımaları olan sorunlar doğrudan ya da dolaylı olarak insan hayatını etkilemekte, bazen çözülmesi çok zor insani kriz niteliğinde olumsuz durumlara yol açabilmektedir. Söz konusu küresel sorunların çözümü de yine küresel çabaları ve işbirliklerini gerektirmektedir. Bu çerçevede insani diplomasi de yeni, gelişmekte olan bir kavramdır ve devletler arası ilişkilerin müzakereler, görüşmeler yolu ile yönetilmesi ya da resmi görevliler aracılığı ile belli kurallar çerçevesinde yürütülmesi şeklinde tanımlanabilecek geleneksel diplomasi ile pek çok yönden farklı süreçleri içermektedir. İnsani amaçlara ulaşmak için yürütülen çabalara en üst seviyede destek olma, gerektiğinde işbirlikleri ve ortaklıklar kurma gibi aktivitelerle ilgili olan insani diplomasi; zor durumda ve savunmasız insanların çıkarlarını temel insani değerlere tam bir saygı çerçevesinde gözetme konusunda, politika yapıcıları, karar vericileri, kanaat önderlerini ve alandaki tüm paydaşları yerel, bölgesel ve/veya uluslararası düzeyde çeşitli görüşmeler yaparak ya da bu konudaki aktiviteleri destekleyerek, farklı girişimlerle ikna etme süreçlerini ifade etmektedir (Lamb, 2008). İnsani diplomasinin kavramsallaşması, kuramsal çerçevesinin çizilmesi, araç ve aktörlerinin ortaya konabilmesi konusunda en belirleyici fonksiyonun politika yapıcılar, karar vericiler ve kanaat önderlerinin, sorunların çözümüne doğrudan ya da dolaylı katkı vermeye ikna edilmeleri olduğu söylenebilir.

İnsani diplomasi kavramı bugün kazanmış olduğu anlamdan epeyce farklı bir çerçevede, 1900'lü yılların başlarında uluslararası politika literatüründe yer almıştır (Straus, 1912). Ancak kavramın temellerinin atılması ve içeriğinin şekillenmesi -o dönemde henüz tanımı yapılmamış olsa da- Uluslararası İnsani Hukuk'un temel kurumlarından olan Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Hareketi'nin kurulduğu 1860'lı yıllara kadar uzanmaktadır. Savaşlarda yaralananlara tıbbi yardım sağlama gibi sade ve insancıl bir amaçla başlamış olan hareket, kısa zaman içerisinde küresel düzeyde insani organizasyonlara ilham kaynağı olmuştur. Faaliyetlerinde din, inanç, dil, ırk, toplumsal sınıf veya politik görüş farkı gözetmeksizin insan hayatını, sağlığını ve onurunu korumak, insanların acı çekmesini önlemek ve acılarını dindirmek gibi etik değerlere dayalı prensipleri önde tutan Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Hareketi; insanilik/insan odaklılık, ayırım gözetmemek, tarafsızlık, bağımsızlık, gönüllülük, birlik ve evrensellik ilkelerine dayalı olarak kurulmuştur. İlerleyen süreçte hareket

büyüyüp kurumsallaşmış, dünyanın hemen her ülkesinde ulusal dernek vb. organizasyonlar şeklinde örgütlenmiş, bu ulusal örgütlerin eşgüdüm ve koordinasyonunu sağlamak üzere 1919 yılında Paris'te Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu (International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies -IFRC-) kurulmuştur (Karacaoğlu, 1994: 61-62). IFRC ve ulusal örgütlerin uluslararası düzeyde insan odaklı faaliyetleri insani diplomasinin önemli bir boyutuna karşılık gelmekte ve kavramsal içeriği ile örtüşmektedir. IFRC'in tanımına göre insani diplomasi; "karar vericilerin ve kanaat önderlerinin, temel insan haklarına mutlak saygı çerçevesinde, her zaman, savunmasız insanların çıkarları/ihtiyaçları doğrultusunda ikna edilerek harekete geçirilmesidir" (IFRC, 2009). IFRC ve bağlı ulusal dernekleri dünya üzerinde insani yardım gerektiren hemen her durumla ilgili, sahada aktif görevler üstlenmektedirler. Ancak yapılan insani diplomasi tanımı savunmasız, zor durumda olan insanların sorunlarına kalıcı çözümler üretebilecek mekanizmaların harekete geçirilmesi için insani aktivitelere yönelik bazı rollerin de üstlenilmesi öngörüsünü içermektedir.

İnsani diplomasi tanımlanırken bahsedilen insani aktivitelerin başında, acil müdahale gerektiren doğal ya da insan kaynaklı afet durumları, çatışmalar, savaşlar, iç savaşlar, kuraklık, açlık, salgın hastalıklar vb. olumsuzluklardan etkilenen insanlara yardım etmeye yönelik faaliyetler gelmektedir. Böylesi durumlara en etkili müdahale ancak insani yardım faaliyetleri şeklinde geniş bir çerçevede ele alınabilecek ulusal ve uluslararası girişimler yolu ile gerçekleşebilmektedir. Bu nedenle insani diplomasi kavramının nispeten yeni olması ve alana ilişkin çalışmalarda yeterince yer almamasının da etkisi ile insani yardım ya da insani müdahale gibi -aslında uluslararası ilişkiler disiplini çerçevesinde içerdikleri anlam açısından birbiriyle ilişkili, ancak- farklı bazı kavramlar ile karıştırılması ihtimali yok değildir. İnsani yardım kavramı acil durum niteliğinde olumsuz durumlara maruz kalan insanların hayatlarının kurtarılmasına, korunmasına, acılarının hafifletilmesine, söz konusu olumsuz durumun yaşandığı ilk anda ve devamında onurlarının korunmasına yönelik faaliyetleri ifade etmektedir. İnsani yardım nitelik itibarı ile dış yardımlar ve kalkınma yardımları gibi diğer yardım türlerinden insan odaklılık, tarafsızlık, bağımsızlık ilkeleri çerçevesinde yürütülmesi ve felaketin hemen ardından, kısa vadeli olarak tasarlanması yönleri ile ayrılmaktadır (GHA Report,

2011: 91). İnsani müdahale kavramı ise bir devletin sınırları içinde başka devlet ya da devletler tarafından, müdahale eden durumdaki devletlerin kendi vatandaşlarını korumak gibi bir amaç olmaksızın, geniş kapsamlı ve ağır insan hakları ihlallerini önlemek veya durdurmak adına, müdahale edilen devletin izni alınmadan güç kullanılması veya güç kullanma tehdidinde bulunulmasıdır (Buchanan, 2003: 130). İnsani müdahale her iki kavramla da -zor durumda olan ve dışarıdan gelecek yardıma ihtiyaç duyan insanlara yardım etme bağlamında- ilişkili olan ancak askeri bir girişim olması ve zorlayıcılığı yönü ile çok daha farklı nitelikteki bir süreci ifade etmektedir.

İnsani yardım kavramının afet, yoksulluk, kuraklık, açlık, savaş vb. nedenlerle hayati tehlike başta olmak üzere, kendi imkân ve inisiyatifleri ile üstesinden gelemeyecekleri çeşitli zorluklara maruz kalan ve yardıma muhtaç halde bulunan insanlara yönelik, onların -öncelikle- hayatta kalmalarını, güvenliklerini, acılarının hafifletilmesini, onurlarının korunmasını sağlamak üzere akut dönemde acil, ya da ihtiyaç devam ettiği sürece devamlı olarak, sistemli destek verme faaliyetleri şeklinde tanımlanması mümkündür. İnsani yardımlar kısa vadede ve ilk planda gıda temini, sağlık hizmeti ve barınma gibi temel fizyolojik ihtiyaçların karşılanması ile ilgilidir. Bunun yanında orta ve uzun dönemde eğitim, sağlık, tarım, altyapı hizmetleri ve sürdürülebilir kalkınma destekleri şeklinde çok geniş bir yelpazede gerçekleştirilmektedir.

İnsani diplomasi insani yardımdan çok daha fazlasıdır (Davutoğlu, 2013: 865-866) ve duruma göre insani problemlerin en etkili ve en doğru şekilde önlenmesinde ya da problemin ortaya çıkması önlenememiş ise en azından çözümünde, insani müzakereye dayalı bir strateji içermektedir. Ancak insani müzakere stratejisi insani krizlerde aktörleri etkilemek üzere kullanılan çok sayıda araçtan sadece bir tanesidir (Pfanner, 2007: 174) ve tek başına her durumda yeterli olabileceğini söylemek zordur. Bu bağlamda insani diplomasi; insani kriz durumları ya da çözümsüzlük içeren kronik sorunların diyalog, müzakere ve uluslararası hukuk/kurallar çerçevesinde önlenmesi ve çözümlenmesine yönelik stratejik iletişim sürecidir ve insani kriz durumlarında diğer çözüm yöntemlerini destekleyici niteliktedir. İnsani diplomasi ile ilgili, gerek insani yardım ve insani müdahale kavramları ile gerekse klasik diplomasi yöntemleri ile karşılaştırmalı değerlendirmeler yapılarak bir çerçevenin çizilmesi kavramın doğru anlaşılabilmesi açısından önem arz etmektedir.

İnsani diplomasinin, yeri geldiğinde insani yardım, insani müdahale ve/veya daha farklı dış politika araçlarının harekete geçirilmesini de içeren, geniş etki alanına sahip bir politik-stratejik süreci ifade ettiğini söylemek mümkündür.

İnsani diplomasi sadece gönüllü insani yardım kuruluşları ya da iyi niyetli yardımsever kimselerin olağan dışı çabalarından ibaret değildir. Aksine insani diplomasi faaliyetlerinin yürütülmesi, insani kriz olarak nitelendirilebilecek acil durumlar ve savaş/çatışma gibi hallerde ilk planda acil insani yardımların sağlanması, çatışan taraflar arasında arabuluculuk girişimleri ve diyalogun kurulması, insan hayatı ve onurunun korunması adına uluslararası toplumun sorumluluğu ile birlikte ulusal ve uluslararası düzeyde zorunluluk içermektedir. İnsani diplomasi temelde zayıf, korunmasız, zarar görebilirliği yüksek insan topluluklarına odaklanarak insani krizlerden olumsuz etkilenenlerin kurtarılmasını, korunmasını, rehabilitasyonunu ve kalıcı iyileşmenin sağlanmasını hedefleyen faaliyetleri içermektedir. Bunun için potansiyel destek unsurlarını harekete geçirmek üzere temsilcilik rolü üstlenme, dikkat çekme, farkındalık oluşturma, ulusal ve/veya uluslararası karar vericileri ikna etme, toplum liderlerini, politikaları ve stratejileri etkileme, arabuluculuk, savunuculuk, uzlaştırmacılık vb. yaklaşımlar araç olarak kullanılabilir. İnsani diplomasi faaliyetleri, yöntemleri, boyutu, paydaşları, zamanlaması, yayılma potansiyeli gibi hususlara bağlı olarak, öncelik ve önem düzeyine göre peş peşelik arz eden üç adımda/seviyede yürütülmektedir. İnsani diplomasinin kavramsal çerçevesinin belirlenmesini sağlayacak bu adımların *birincisi* akut dönem/birincil faaliyetler, *ikincisi* destek ve iyileştirme faaliyetleri, *üçüncüsü* ise uluslararası sahiplenmeyi ve işbirliğini artırma çabaları şeklinde ele alınması mümkündür.

1.3.1.1. Akut Dönem/Birincil Faaliyetler

İnsani kriz niteliğindeki doğal afetler, savaş, silahlı çatışmalar, büyük çaplı terör eylemleri vb. her türlü olumsuz durumda savunmasız ve silahsız insanların hayatta kalmalarının sağlanması daima öncelikli hedef olmak durumundadır. Bu yaşama hakkının güvence altına alınması demektir. Hayati tehlikesi bulunan hasta, yaralı, barınaksız, elverişsiz iklim şartlarına (soğuk, sıcak, tayfun, kasırga, aşırı yağış vs.) maruz kalmış ya da ileri düzeyde açlık ve/veya susuzluk çeken kimselere “acil müdahale” çerçevesinde öncelikli olarak yardım edilmesi gerekmektedir. Bu şekilde

olumsuzlukların yaşandığı bölgelere en kısa süre içerisinde, en uygun ekipman ve profesyonel ekiplerle intikal edilmesi ve kurtarma faaliyetlerinin organize edilmesi büyük önem arz etmektedir. Bu aşamada yürütülen çalışmalar kısmen afet diplomasisi olarak adlandırılan faaliyetlere de benzemektedir.

Afet diplomasisi adından da anlaşılacağı üzere özellikle doğal afetlere bağlı olarak gelişen insani kriz durumlarında ilk anda yapılması gerekenlerle ilgilidir. Ancak kavramın çerçevesi sadece doğal ve ani gelişen afetlerle sınırlı kalmamakta, bunların yanında daha uzun zaman dilimlerinde oluşan/yaşanan, endüstriyel gelişmeler, politik süreçler, ekonomik tercihler vb. konulara bağlı olarak ortaya çıkan ve uzun dönem etkili, kronik felaketler olarak adlandırılabilir durumları da içine almaktadır. Afet diplomasisi kısa, orta ve uzun vadede etkileri açısından değerlendirildiğinde, ilk planda kurulan ilişkinin kalıcı bir diplomatik ilişkiye temel teşkil edip etmeyeceği belirsizlik içermektedir. Afet ve yardım faaliyetleri sayesinde ilk başta belli bir ilişki söz konusu olsa da uzun vadede kültürel, ekonomik, politik gelişmeler, liderlerin değişmesi, insani ihtiyaçlar ve diplomatik çıkarlar gibi çok daha farklı unsurların etkisi ilişkilerin seyrinde belirleyici olmaktadır (Worldwatch Institute, 2015). Bu yönü ile afet durumlarındaki faaliyetlerin ya da afet diplomasisinin tek başına yeni bir diplomatik ilişki kurmak için yeterli olamayacağını, ancak işbirliği imkânlarını kolaylaştırıcı nitelikte olabileceğini (Kelman, 2006: 215) söylemek mümkündür. Ancak ilk defa afet diplomasisi sayesinde birbiri ile temas eden taraflar ya da bazen aralarında geçmişten gelen önemli anlaşmazlıklar bulunan bazı devletler arasında bu şekilde yardım faaliyetleri çerçevesinde kurulan ilişkilerin yeni bir etkileşim süreci olarak ortaya çıkabileceği göz ardı edilmemelidir. Afet diplomasisinin insani diplomasi ile yakından ilişkili olduğunu ve ilk adımı durumunda olan akut dönem acil yardım faaliyetlerini içermesi yönü ile insani diplomasinin tamamlayıcı unsurlarından olduğunu söylemek mümkündür.

Akut dönemde insani diplomasi aktörleri en geniş anlamda insani yardım kuruluşlarıdır. İnsani yardım amaçlı resmi devlet kuruluşları ve STK'lar bu aşamada önemli roller üstlenmektedir. Ancak resmi devlet kuruluşları ve STK'lar aynı ülkeden olsalar da ayrı ayrı kanallardan faaliyet gösteriyor olmalarına bağlı olarak, bazen yardımların etkinliğini azaltacak organizasyon sorunları söz konusu olabilmektedir.

Bunun yanında başka ülkelerden de aynı bölgeye insani yardım amaçlı gelen kuruluşların olması durumunda sorunların daha da karmaşık hale gelmesi ihtimali ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle, sözü edilen sorunların yaşanmaması için akut dönem faaliyetlerinde hem ulusal düzeyde resmi kurumlar ve STK'lar arasında hem de insani yardım amacı ile bölgede bulunan farklı devletlerin resmi ve sivil organizasyonları ile koordinasyon ve işbirliği içerisinde hareket edilmesi sağlanmalıdır. Söz konusu koordinasyonun sağlanması ve faaliyetlerin etkinliğinin artırılması da insani diplomasının hedefleri arasında yer almaktadır.

İnsani kriz durumlarında akut dönemde yürütülen acil insani yardım niteliğindeki aktivitelerin insani diplomasi süreci açısından önemli katkıları olmaktadır. Bu şekilde kurulan bir ilişki iki şekilde gerçekleşmek durumundadır. *Birincisi*; yardım edilen ülke/bölge ile daha önceden ticari, ekonomik, politik, kültürel ya da inanca dayalı herhangi bir ilişkinin söz konusu olmadığı durumlarda kurulan ilişkilerdir. Bu durumda klasik diplomasi ritüelleri olmaksızın, dolaysız ve sıkı bir ilişki ile ilk defa gerçekleşen temas sayesinde karşılıklı olumlu bir etkileşimin ilk adımı atılmış olmaktadır. *İkincisi ise*; daha önceden olumlu ya da olumsuz karşılıklı bir ilişkinin mevcut olduğu devletlere ya da bölgelere yönelik yardım faaliyetleri şeklinde gerçekleşen ilişkilerdir. Bu sayede olumlu ilişkilerin pekişmesi, olumsuz süreçlerin ise yok sayılması ya da ertelenmesi, yani var olan etkileşimin olumlu yönde geliştirilmesi söz konusu olabilmektedir. Her iki durumda da etkileşimin seyrinin, insani diplomasi sürecinin amaçlarına hizmet ettiğini söylemek mümkündür.

1.3.1.2. Destek ve İyileştirme/İkincil Faaliyetler

Akut dönemdeki -acil müdahale gerektiren- olumsuzlukların kısmen veya tamamen ortadan kalktığı ya da azalma sürecine girdiği aşamada yapılması gerekenler, yaraların sarılması ve acıların dindirilmesi yanında, en azından kriz öncesi duruma dönülmesine ya da daha iyi şartların sağlanmasına yönelik olarak gerçekleştirilecek rehabilitasyon girişimleridir. Acil insani yardım ve kurtarma faaliyetlerinin yerini bu aşamada daha nitelikli ve uzun dönem etkiye sahip, sistemli insani yardım uygulamaları almaktadır. İkinci aşamada yürütülmesi gereken aktiviteler rehabilitasyon fonksiyonu açısından insan odaklılık, tarafsızlık ve

bağımsız olma özelliği bulunan insani destek (humanitarian assistance) kavramı (Global Humanitarian Assistance, 2015: 20) ile yakından ilgilidir. Aynı zamanda daha büyük ölçekli ve uzun vadeli programlar çerçevesinde insani diplomaside önemli bir enstrüman olan kalkınma yardımları ile de belli noktalarda özdeşlikleri bulunmaktadır. Gerek insani destek gerekse kalkınma yardımları, her ikisi de, yardım edilen ülkenin/bölgenin mevcut insan kaynağı, ekonomik kaynakları, doğal kaynakları vb. varlıklarının da devreye sokularak iyileştirme ve sürdürülebilir kalkınma sağlama hedefi ile yürütülen süreçlerdir.

İnsani destek kavramı insani acil yardım ile birlikte ve devamında gerçekleştiği halde, içerdiği rehabilitasyon süreci ile ondan ayrı ve daha uzun dönem aktiviteleri ifade etmektedir. Rehabilitasyon sürecinde akut dönem aktörleri yine devrede olmakta ancak onlarla birlikte, yardım alan tarafların resmi organları ve STK'ları gibi yerel dinamiklerin de devreye girerek bir takım roller üstlenmeleri söz konusu olabilmektedir. Yardım alan tarafın beklentilerinin ve imkânlar ölçüsünde hedeflerin tespit edilmesi, ihtiyaçlar ile kabiliyetlerin birbirini karşılayıp karşılamadığının ortaya konması, karşılamıyor ise ilave kaynak arayışına yönelik stratejilerin belirlenmesi bu aşamada gerçekleştirilmektedir.

Müdahale edilmek durumunda kalınan insani krizler, bazen bir donör devletin ya da STK'ların tek başına üstesinden gelemeyeceği düzeyde büyük ölçekli gerçekleşebilmektedir. Örneğin, çok şiddetli depremler, tsunami felaketi, geniş bölgeleri etkileyen aşırı kuraklık ve açlık/susuzluk ya da küresel düzeyde yayılma riski olan salgın hastalıklar (pandemi) gibi, hem maddi/ekonomik kaynaklar hem de insan kaynağı ve zaman açısından çok taraflı müdahale ve desteğe ihtiyaç duyulduğu durumlar söz konusu olabilmektedir. Bir ülkenin ya da daha geniş bir bölgenin tamamını derinden etkileyecek ölçekte büyük krizlerin yıkımları da çok büyük olabilmekte ve hayatın yeniden normal seyrine dönmesi bazen yıllar alabilmektedir. Söz konusu normalleşme sürecinin uzaması doğrudan ya da dolaylı olarak pek çok olumsuzluğu beraberinde getirmekte ve duruma göre sorun yerel ya da bölgesel olmaktan çıkıp uluslararası bir nitelik kazanabilmektedir. Özellikle insanların hayatlarını uzun dönemde olumsuz etkileyen derin insani kriz durumlarında birincil/asıl sorun ve ardından dolaylı etkileri o ülke ya da bölge ile sınırlı kalmamakta, en yakından başlamak üzere çok geniş bir çevreyi de ilgilendirir hale

gelebilmektedir. Salgın hastalıklar, büyük göç hareketleri ve göçmen krizleri, temel güvenlik sorunlarına bağlı şiddetin yayılması, uluslararası suç örgütleri ve terör bu konuda sayılabilecek tehditlerin başında gelmektedir. Küreselleşen dünyada bu şekilde etkileşime açık sorunların çok geniş bir alanda etkili olmasına tamamen engel olmak neredeyse imkânsız hale gelmiştir. Yerel ya da bölgesel insani krizlerin orta ve uzun vadede sınıraşan küresel krizlere dönüşme potansiyeli taşıdığı böylesi durumlarda uluslararası düzeyde işbirliği ve külfet paylaşımı zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Bunun için öncelikle yerel dinamiklerin harekete geçirilmesi ve yabancı taraflarla işbirliği içerisinde hareket etmek suretiyle iyileştirme sürecine katkılarının sağlanması gerekmektedir.

Destek ve iyileştirme aşamasında, yardım edilen tarafın mevcut varlıkları ve potansiyel kaynaklarının değerlendirilerek sorunların yerinde ve kalıcı olarak çözülmesine yönelik girişimlerde bulunulması çalışmaların başarıya ulaşması açısından büyük önem arz etmektedir. Yaşanan insani krizin boyutuna göre ortaya çıkan insan hayatı ve onurunun korunması, temel güvenlik, beslenme, sağlık, eğitim, ekonomik özgürlük, yönetime katılım vb. ihtiyaçların karşılanması ve hayatın normal akışına döndürülmesi bu aşamadaki faaliyetlerin temelini oluşturmaktadır. Bu şekilde uzun dönem çabalar gerektiren faaliyetler yardım alan ve yardım eden taraflar arasında yeni ve farklı düzlemde bir ilişkinin varlığını gerektirmektedir. İlk planda insani acil yardım faaliyetleri, devamında ise insani destek ve kalkınma yardımları şeklinde kurulacak ilişkiler çok yönlü etkileşim ve işbirliği adımlarını gerekli kılmaktadır. Yardım eden konumundaki aktörlerin kaynak ve tecrübe aktarımı sürecin belirleyicisi olmakla beraber ihtiyaca göre çok yönlü destek ve kalkınma programlarının uygulanmasını gerektiren faaliyetlerin yürütülmesi söz konusu olabilmektedir. Yardım alan ülke/bölge üzerinde ekonomik kalkınma, sağlık, eğitim vb. alanlarda orta ya da büyük ölçekli yatırım gerektiren ve maddi boyutu olan aktiviteler başta olmak üzere nitelikli insan kaynağı yetiştirilmesine yönelik destek ve işbirliği girişimleri karşılıklı uzun dönem etkileşimi beraberinde getirecektir. Söz konusu etkileşim potansiyeli taraflar arasındaki ilişkinin düzeyini, yardım etme/alma ilişkisinin ötesinde, uzun dönemli ve çok boyutlu diplomatik etkileşime yükseltecektir. Bu şekilde kurulan diplomatik ilişkilerin konuları ve aktörleri itibarı ile insani diplomasi niteliğinde gerçekleşeceğini söylemek mümkündür.

Bu evrede etkileşim sürecindeki başat aktörler daha önce de belirtildiği gibi resmi devlet organları ve STK'lardır. Ancak her iki aktörün de faaliyetlerini tek başına yürütmesi durumunda bazı temel çelişki ve sorunların ortaya çıkması ihtimal dahilindedir. *Birincisi*; devletin tek aktör olması durumunda taraflar arasındaki ilişki klasik diplomasi yöntem ve uygulamaları çerçevesinde kurulup geliştirilecektir ve bu da tarafların bir takım geleneksel kalıpların ve bürokratik süreçlerin hantallığına katlanmasını zorunlu hale getirme riski taşımaktadır. Ayrıca bu durum insani diplomasi'nin sivil olma özelliğinin kaybolması ve tamamen resmi diplomasi'nin işlenmesi anlamına gelmektedir. *İkincisi*; STK'ların tek başlarına -ulusal ve/veya uluslararası kuruluşlarla işbirliği olmaksızın- faaliyet göstermesi durumunda ise çok açık bir kaynak azlığı ve buna bağlı olarak çözüm için yeterli olamama sorunu ortaya çıkacak, faaliyetlerin etkinliği azalacak ve sürdürülebilirliği imkânsız hale gelecektir. Dolayısı ile sürecin devlet ve STK'lar arasında işbirliği içerisinde yürütülmesi önem arz etmekte ve taraflar arasındaki ilişkinin insani diplomasi çerçevesinde şekillenmesi gerekmektedir. Bu süreçte devletin resmi diplomasi insan ve insani değerleri daha fazla merkeze alarak işletilmeli, STK'lar (sivil diplomasi) ise insan odaklı faaliyetlerini yürütürken devletin egemen yapısını ve buna bağlı geniş imkânlarını hesaba katarak davranmalıdır. Bu şekilde işbirliği içerisinde hareket edilmesi durumunda resmi ve sivil her iki tarafın da etkinlik düzeylerinin yükseleceğini söylemek mümkündür.

1.3.1.3. Uluslararası Sahiplenmeyi ve İşbirliğini Artırmaya Yönelik Faaliyetler

İnsani diplomasi adımlarının üçüncü aşamasında, akut dönem ve rehabilitasyon dönemindeki faaliyetler sayesinde kurulan ilişkilerin ve yürütülen çalışmalar neticesinde sağlanan iyileşmelerin kalıcı ve sürdürülebilir olabilmesi adına, uluslararası toplumun "kölfe paylaşımı" çerçevesinde göreve davet edilmesi şeklinde aktiviteler gündeme gelmektedir. Söz konusu aktivitelerin amacı uluslararası toplumun dikkatini, gerekli önlemler alınmadığı takdirde büyüyen küresel hale gelme ve doğrudan ya da dolaylı olarak tüm insanlığı etkileme riski bulunan sorunlara ve sorunlu alanlara çekebilme riskidir. Bu aşamada geniş çaplı müzakerelerle farkındalık oluşturma ve uluslararası kaynakların harekete geçirilmesi

hedeflenmektedir. Mevcut kriz ve dolaylı olumsuzlukların tamamen ortadan kaldırılabilmesi amacı ile uluslararası düzeyde çok daha geniş bir çevrenin sürece katkı vermesine yönelik faaliyetler ortaya konması önem arz etmektedir. Bu da ancak yaşanan insani krize uluslararası toplumun ve etkin uluslararası kuruluşların dikkatini çekerek, ilgi ve kaynaklarını sorunların anlaşılmasına ve çözümüne yöneltecek şekilde yönlendirilmesi ile mümkün olacaktır. Böyle bir yönlendirmenin başarılı ve etkin olabilmesi için devletlerin ya da STK'ların kullanabileceği etkili bazı yol ve yöntemler vardır. En başta uluslararası kuruluşlar nezdinde gerçekleştirilen geniş katılımlı dönemsel organizasyonların ve toplantıların bu amaçla değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu organizasyonlarda konunun dile getirilmesi, yapılması gerekenlerle ilgili öneriler ve işbirliği çağrısı yapılması durumunda önemli ve etkili sonuçlar alınabilmektedir. Örneğin Birleşmiş Milletler (BM) nezdinde gerçekleştirilen ve tüm üye devletlerin en üst düzeyde temsil edildiği BM Genel Kurulu, Dünya Ekonomik Forumu, G20 Zirve Toplantıları bu anlamda değerlendirilebilecek önemli platformlardır. Bunun yanında söz konusu insani krizle -doğrudan ya da dolaylı- ilgili olan spesifik organizasyonların -gerektiğinde ev sahipliğini üstlenmek sureti ile- insani diplomasi sürecini işleten devlet tarafından gerçekleştirilmesi de bu konuda önemli ve etkili yöntemlerdendir. Uluslararası toplumun ilgi ve dikkatini çekmek için bir başka yöntem ise çeşitli spor ve/veya sanat dallarında ya da politika alanında başarılı, uluslararası üne sahip kişi ya da grupların etkileyiciliğinden yararlanarak düzenlenecek kampanyalar yolu ile uluslararası kamuoyu oluşturmaktır. Aynı şekilde alanında lider ve dünya çapında bilinen markalar ve/veya firmaların da sponsorluk yolu ile ya da reklamları ile çok geniş kitlelerin dikkatini belli insani kriz bölgelerine çekmek için kullanılacak önemli araçlar olarak değerlendirilmesi mümkündür.

Akut dönem, rehabilitasyon dönemi ya da uluslararası sahiplenme ve külfet paylaşımı dönemlerinde en etkili strateji, öncelikle yumuşak güç unsurlarının, ihtiyaç duyulduğu takdirde ise sert güç yöntem ve araçlarının optimum düzey ve ölçekte devreye sokularak akıllı güç (smart power) kullanımının tercih edilmesi olacaktır. Buraya kadar yapılan tanımlar ve açıklamalarda gerekliliği ve önemi vurgulanan işbirliği olgusu yumuşak ve sert gücün birlikte kullanılmasını yani akıllı gücün tercih edilmesini zorunlu kılmaktadır. Çünkü sadece sert gücün kullanılması durumunda

etkileşim zorlayıcı nitelikte olacak ve insani diplomasının uzun dönem olumlu hedeflerine ulaşılmasını imkânsız kılacaktır. Sert güç kullanmanın aynı zamanda, mevcut ya da potansiyel karşıt kutupların/blokların reaksiyon göstermesine ve karşı hamle yapmasına zemin hazırlayıcı yönü bulunmaktadır. Sadece yumuşak güç kullanmanın ise, genellikle aşırı iyimserliğe bağlı bir zayıflık algısı nedeniyle, çok boyutlu ve büyük ölçekli sorunların çözümünde tek başına yeterli olamama durumu söz konusudur.

İnsani diplomasi sürecinde taraflar arasında kurulması istenen etkileşimin temeli aslında en geniş anlamı ile bir güven ilişkisidir. Bu güven ilişkisi sayesinde tarafların karşılıklı beklentileri, destekleri, ekonomik, politik, ticari vb. her alanda olası işbirliği imkânlarının geliştirilmesine zemin hazırlanmaktadır. Ancak gerektiğinde kullanabileceği askeri ve ekonomik kapasiteye (sert güç unsurlarına) sahip olmayan bir yapının uluslararası sistemde güven duyulan bir konum elde etmesi imkânsız gibidir. Aynı şekilde askeri ve ekonomik güce sahip ve ilişkilerinde sadece sert güç kullanmaya eğilimli yapıların da sorunsuz güven verici nitelikte olduğunu söylemek zordur. Güce sahip olan tarafın ulusal çıkarlarının gerektirmesi durumunda bu gücün herkese karşı kullanılabilmesi algısı tedirgin edicidir ve sağlam bir güven ilişkisi kurulmasına engel niteliktedir. Oysa sert güç ve yumuşak güç unsurlarının optimum yoğunlukta birlikte kullanılması şeklinde tanımlanabilecek olan akıllı güç kullanımı diplomatik ilişkilerin çerçevesini geliştirecek ve karşılıklı güven algısının oluşmasını mümkün kılacaktır. Uluslararası ilişkilerde güç kavramının nitelikleri ve fonksiyonlarında yaşanan değişim, gücün kullanım şekli ve aktörlerinin aynı doğrultuda değişmesini ve çeşitlenmesini beraberinde getirmektedir. Yumuşak güç ile akıllı gücün araçları ve aktörleri sert gücün araç ve aktörlerinden farklı, daha sivil ve yapıcı niteliktedir. Araç ve aktörlerdeki bu farklılık aynı şekilde, geleneksel diplomasi ile yeni diplomasi uygulamalarında da söz konusudur. Yeni diplomasi modellerinden olan insani diplomasi, akıllı güç kullanımı ile işleyen bir süreç olarak kabul edildiğinde, aktörlerinin ve araçlarının da sert ve yumuşak güç unsurlarının dengeli bir bileşimi ile şekilleneceğini söylemek mümkündür.

1.3.2. İnsani Diplomasi Aktörleri

Uluslararası sistemin işleyişi -genel seyri ve aktörleri açısından- tarihin akışı ile birlikte cereyan eden ve uluslararası toplumun büyük bir bölümünü doğrudan ya da dolaylı olarak etkileme özelliği bulunan olaylara/durumlara bağlı olarak değişen dinamik bir yapıya sahiptir. Sistemin işleyişini ve aktörlerini etkileyen kritik olayların/durumların; çok taraflı savaşlar, anlaşmalar, yükselen ya da çöken büyük ve güçlü yapılar, önemli ekonomik, politik ya da teknolojik gelişmeler vb. gibi geniş bir yelpazede sıralanması mümkündür.

Birinci ve İkinci Dünya Savaşları ile bu savaşlar sonunda varılan anlaşmalar Amerika Birleşik Devletleri'nden (ABD) Avrupa'ya, Avrupa'dan Rusya ve Japonya'ya kadar olabildiğince geniş bir coğrafya üzerinde bulunan çok sayıda devleti doğrudan ve derinden etkileyen sonuçlar doğurmuştur. Ardından, sıcak çatışmaların olmadığı ancak büyük güçler arasında silahlanma yarışının tarihte görülmemiş bir hız ve büyüklükte seyrettiği Soğuk Savaş döneminde uluslararası sistemin işleyişi daha farklı bir görünümle, bloklaşma/kutuplaşma şeklinde seyretmiştir. Bu süreçte yükselen güçlü yapılar olarak ABD ve Rusya'nın (o dönemde SSCB) başını çektiği iki blok ve iki kutuplu bir sistem kurulmuştur. ABD'nin temsil ettiği Batı ve Sovyetler'in temsil ettiği Doğu Blokları arasında cereyan eden soğuk savaş yılları tam anlamıyla bir küresel hegemonya yarışına sahne olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrasında ideolojik birliktelik temelinde -ancak aslında kalkınma ve güç kazanma eksenli- kaynakların ortak kullanımına dayalı olarak ortaya çıkan Doğu Bloku'nun öncüsü SSCB zamanla ABD karşısında alternatif bir güç haline gelmiştir. Bu durum Amerikan hegemonyasını zayıflatan -alternatifsiz olmadığı algısını gündeme getiren- bir gelişme olmuş ve dünya üzerinde güç dengelerinin zaman zaman değişmesi sonucunu doğurmuştur (Battır ve Ateş, 2013: 32). Ancak SSCB'nin dağılması ve Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte, 1990'lı yılların başından itibaren dünya ABD öncülüğüne tek kutuplu bir niteliğe bürünmüştür (Ateş, 2009; 309). Doğu- Batı Blokları arasındaki silahlanma yarışına dayalı rekabet zamanla yerini, enerji kaynaklarına sahip olma ve ekonomi temelinde dünya siyasi yapısının adeta yeniden düzenlenmesine yönelik sınır ötesi politikaların yarışına bırakmış durumdadır.

Dünya Savaşları ve Soğuk Savaş ekseninde örneklenmiş olan bu ve benzeri nitelikteki, hemen hemen tüm dünya devletlerini doğrudan ya da dolaylı olarak etkileme kapasitesine sahip uluslararası gelişmelerin yönetimi ve yönetime ilişkin süreçler, politikalar, yöntemler, araçlar, aktörler her evrede farklı şekillerde kendisini göstermektedir. Uluslararası sistem ve uluslararası politikanın araçları ve aktörleri de zaman içerisinde değişikliğe uğramış, yeni aktörlerin sisteme dahil olması ve süreçte birtakım roller üstlenmesi ile dinamik bir yapıya kavuşmuştur. Günümüz uluslararası sisteminin işleyişi, bilişim ve iletişim teknolojileri alanında yaşanan devrim niteliğinde, hızlı ve büyük gelişmelerle birlikte daha dinamik, daha seri ancak eskiye nazaran çok daha karmaşık bir hal almış durumdadır. Söz konusu gelişmeler, küreselleşen uluslararası sistemin ana unsurları (devletler/toplumlar) arasında sıkı bir bağımlılık ilişkisinin ortaya çıkmasını beraberinde getirmiştir. Günümüzde küresel boyut kazanmış durumda olan, devletler/toplumlar arasındaki bu karşılıklı bağımlılığın, uluslararası politikanın çerçevesini ve o çerçeveyi dolduran gündemin kapsamını genişlettiğini, sistemin araçlarını ve aktörlerini çeşitlendirdiğini ve aynı zamanda çoğalttığını söylemek mümkündür.

Uluslararası sistem ve uluslararası politika temelde devletler arasında işleyen etkileşim süreçlerini ifade etmektedir. Doğal olarak devletler bu sürecin önde gelen aktörleridir. Ancak bugün gelinen noktada, uluslararası sistemin işleyişinde devletlerin birincil ve en etkili aktör olma durumlarının ortadan kalktığını, yeni ve daha dinamik aktörlerin devreye girmesi ile yeni etkileşim biçimlerinin ve rol paylaşımlarının söz konusu olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Modern uluslararası sistemde bilgi ve iletişim teknolojileri ile ulaşım ve haberleşme imkân ve araçlarında yaşanan gelişmelere bağlı olarak uluslararası ilişkilere yeni boyutlar, yeni aktörler ve araçlar eklenmiştir. Uluslararası kuruluşlardan ulusaşırı organizasyonlara, STK'lardan medyaya, uluslararası şirketlerden sanat, spor, çevre vb. ile ilgili organizasyonlara, uluslararası terör örgütleri ve suç teşekküllerine, aile ve kabilelerden tek tek bireylere, bunların yanında ideoloji, kültür, din ve medeniyet (Ateş, 2013) gibi değerlere kadar pek çok yeni ve birbirinden farklı aktörler uluslararası politika ve sistemin işleyişinde etkin roller üstlenebilmektedir. Sayılan uluslararası politika aktörlerinin önemli bir kısmının, aynı zamanda uluslararası

politikanın birincil aracı olan diplomasinin ve onun yeni bir türü/yöntemi olan insani diplomasinin de aktörü durumunda olduğunu söylemek mümkündür.

Uluslararası sistem ve uluslararası politika aktörlerinin; *birincisi* devletler/hükümetler, *ikincisi* devlet/hükümet dışı aktörler ve *üçüncüsü* bireyler şeklinde üç ana başlık altında ele alınması mümkündür. Ancak bu durumda özellikle devlet/hükümet dışı aktörlerin çok geniş bir alanı içermesi ve bazılarının (uluslararası terör örgütleri ve suç teşekkülleri gibi) aktörlüklerinin tercih edilir olmayıp kaçınılmaz olması nedeni ile insani diplomasinin pozitif/olumlu aktörleri arasında sayılmaması daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Devlet dışı (non-state) ya da hükümet dışı organizasyonlar (NGO: non-governmental organization) denildiğinde uluslararası politika ve uluslararası sistemin devletler ve bireyler dışında kalan tüm aktörlerinin anlaşılması mümkündür. Bu anlamda devlet dışı aktörler birbirleri ile önemli fonksiyonel ve biçimsel farklılıkları bulunan yapılardır. Ancak politik, ekonomik, ticari, askeri, kültürel, insani, çevreci vb. amaçlarla kurulmuş resmi nitelikli uluslararası kuruluşlar yanında, aynı alanlarda faaliyet gösteren sivil nitelikli organizasyonlar (STK'lar) da sistem içerisinde yer alabilmektedir. Bu nedenle daha genel bir ayrıma gidilerek, insani diplomasi aktörlerinin, *resmi nitelikli aktörler* ve *sivil aktörler* şeklinde iki ana başlık altında ele alınması konunun anlaşılması bakımında daha uygun olacaktır.

1.3.2.1. Resmi Nitelikli Aktörler

Uluslararası politikanın resmi aktörleri aynı zamanda insani diplomasinin de resmi nitelikli aktörleridir. *Devletler /hükümetler* ile iki ya da daha fazla devletin belli amaçlar çerçevesinde bir araya gelerek kurdukları yapılar olan *uluslararası kuruluşlar/örgütler* bu grup aktörlerin başında gelmektedir. Devletlerin resmi nitelikli organları şeklinde kurulan, özel amaçlı, sahada etkinlik düzeyleri yüksek, özerk/yarı özerk statüdeki ulusal ölçekli bazı yapıların da (Türkiye'de TİKA, Kızılay, AFAD gibi) bu çerçevede değerlendirilmesi mümkündür.

1.3.2.1.1. Devletler/Hükümetler

Devleti merkeze alan realist uluslararası ilişkiler teorilerine göre uluslararası politika ve dünya siyasetinde devletler temel ve öncelikli aktör olarak kabul edilmekle beraber, devlet dışı siyasi aktörlerin de varlığı inkar edilmemektedir (Lake,2008: 42). Realist bakış açısına göre, devlet hiçbir zaman uluslararası politikanın yegane aktörü olmamıştır ve bundan sonra da olmayacağı kabul edilmektedir. Devlet dışı aktörlerin varlığı ve giderek etkinliği artan uluslararası düzeydeki aktiviteleri reddedilmemektedir (Waltz, 1979: 93-94). Ancak realist yaklaşımda devlet dışı aktörlerin varlıklarının reddedilmemesi bunların uluslararası sistemde ve dünya siyasetinde önemli ve belirleyici rollerinin kabul edildiği anlamına gelmemektedir. Realist paradigmaya göre devletlerin -özellikle de büyük güçlerin- uluslararası politikanın başat ve belirleyici aktörü olarak kabul edildiğini ve uluslararası sistemin devlet üzerinden kavramsallaştırıldığını söylemek mümkündür.

Devletlerin sistem içerisindeki bu önemli ve etkin konumları resmi statülerine, kimliklerine ve hukuki meşruiyetlerine dayanmaktadır. Uluslararası politikanın genel anlamda devletler arasındaki politik ve ekonomik ilişkiler çerçevesinde şekillenmesine bağlı olarak, ulus devletler teorik düzeyde uluslararası politikanın temel aktörleri konumundadır. Uluslararası sistemdeki her bir devletin rasyonel aktör olarak sistemin bir birimi olduğu kabul edilmektedir (Donnelly, 2008: 150). Ancak her devletin aynı düzeyde ve etkinlikte aktör olma konumuna sahip olduğunu söylemek mümkün değildir. Uluslararası sistemde lider konumda, belirleyici ve oyun/düzen kurucu büyük devletlerle birlikte; ikincil durumda, daha az etkili, daha dar bir alanda, bölgesel düzeyde belirleyici olabilen, işbirliğine açık devletler de yer almaktadır. Ayrıca bunların yanında kendi sınırları dışında, uluslararası arenada etkin olamayacak nicelik ve nitelikte, küçük devletlerin de var olduğu unutulmamalıdır.

Uluslararası toplum tarafından tanınmış ve meşruiyet kazanmış tüm devletler, sahip oldukları egemenlik ve bağımsızlıkları bağlamında uluslararası politikanın eşit aktörleri durumundadırlar. Ancak söz konusu eşitlik devletlerin uluslararası politikada eşit derecede etkili ve belirleyici oldukları anlamına gelmemektedir. Bu durumda - uluslararası politikada aktör olma bağlamında- sadece hukuki statülerine bağlı olarak, herhangi bir sınıflandırmaya tabi tutmadan devletleri aynı kategoride değerlendirme imkânı bulunmamaktadır. Uluslararası politika aktörlüğü konusunda

devletlerin; *birincisi* büyük güçler, *ikincisi* bölgesel güçler ve *üçüncüsü* küçük devletler olmak üzere üç ayrı kategoride ele alınması mümkündür (Ateş, 2013: 118). Her üç kategorinin de yapısı, içerdikleri devletlerin sahip oldukları maddi ve manevi güç unsurları ile bu unsurları harekete geçirerek diğer aktörleri etkileme yetenekleri çerçevesinde şekillenmektedir. Devletlerin gücü; hem sahip oldukları coğrafi konum, nüfus, ekonomik kapasite, askeri kapasite, teknoloji ve doğal kaynaklar gibi nicel güç unsurlarının, hem de hükümetin niteliği, yönetim şekli, diplomasi kültürü, tarih, kimlik, kültür, din, ideoloji, milliyetçilik, ulusal moral (Ateş,2013: 165-168) gibi, sayısal verilerle ve konvansiyonel ölçme yöntemleri ile ifade edilemeyen ancak etkisi kabul edilip açıklanabilen nitel güç unsurlarının ölçüğü ile doğru orantılı olmaktadır. Bu güç unsurlarına en yüksek düzeyde sahip olan ve küresel düzeyde etkili olabilen devletlerin *büyük güçler* sınıfında, küresel boyutta değil ancak bölgesel düzeyde etkili olabilecek seviyede sahip olan devletlerin ise *bölgesel güçler* kategorisinde değerlendirilmesi mümkündür. Söz konusu nicel ve nitel güç unsurlarına sahip olma düzeyi çok düşük olan ve buna bağlı olarak genellikle bölgesel ve büyük güçlere pek çok açıdan bağımlı durumda olan devletlerin de *küçük devletler* tanımlaması çerçevesinde ele alınması yerinde olacaktır. Doğal olarak uluslararası politikanın aktörü olma konusunda büyük devletler başat konumdadır ve yerine göre bölgesel güç niteliğindeki devletlerin ve küçük devletlerin aktörlüklerinin de belirleyicisi durumundadırlar. Bölgesel güç konumundaki devletler büyük güçlerin desteğini aldığı ölçüde etkili aktörler olabilmektedir. Küçük devletler ise çok daha düşük profilli aktörlerdir ve genellikle uluslararası sistemde herhangi bir çokuluslu şirket kadar dahi etkinliğe sahip olamadıklarını söylemek mümkündür.

Uluslararası sistemde devletler doğrudan ya da dolaylı yol ve yöntemlerle, ulusal çıkarlarını gözeterek, amaçlarına en üst düzeyde ulaşmak üzere davranmakta ve politika geliştirmektedir. Uluslararası politikanın da temel hedefi aynıdır denebilir. Devletler bunu öncelikle geleneksel diplomasi yöntemlerini kullanarak, devlet başkanları, hükümet yetkilileri, siyasi liderler, diplomatlar vb. resmi nitelikte aktörler eli ile gerçekleştirmek durumundadırlar. Ancak küreselleşme sürecinde uluslararası sistemin işleyişi ve düzeninde teknolojik, ekonomik ve politik gelişmelere bağlı olarak gerçekleşen değişiklikler ve yeni oluşumlar bu alanda sadece resmi aktörlerin yeterli olamayacağı bir yapıyı beraberinde getirmektedir. Bu

süreçte devletler arası etkileşimin düzeyi, boyutu, araç ve yöntemleri de değişikliğe uğramaktadır. Geleneksel anlamda uluslararası ilişkilerin birincil aracı olan klasik resmi diplomasinin de tek ilişki biçimi olması durumu artık sona ermekte, kamu diplomasisi, kültürel diplomasi ve insani diplomasi gibi yeni ve sivil nitelikli diplomasi türleri hayata geçmektedir (Golan, Yang and Kinsey, 2015). Bunun sonucu olarak ortaya çıkan yapı ve yeni durum, devletler yanında devlet dışı ulusal ve uluslararası aktörlerin de süreçte önemli roller üstlenebileceği şekilde gerçekleşmektedir.

1.3.2.1.2. Uluslararası Kuruluşlar

Uluslararası politikanın devlet dışı ancak yine devletler tarafından oluşturulan ve resmi nitelikli olan bu grup aktörleri uluslararası kuruluşlar/örgütler olarak adlandırılmaktadır. Uluslararası kuruluşlardan/örgütlerden bahsedildiğinde aslında hükümetler arası yapılar ifade edilmektedir (Ateş, 2012: 1, Sönmezoğlu, 2005: 54). Uluslararası Kuruluşlar, küresel (Birleşmiş Milletler, Dünya Ticaret Örgütü, Dünya Sağlık Örgütü vb.) ya da bölgesel (Afrika Birliği, ASEAN, Şanghay İşbirliği Örgütü, NAFTA vb.) ölçekte olabilen, bunun yanında ekonomik (IMF, Dünya Bankası gibi), politik (AB/Avrupa Birliği gibi), askeri (NATO gibi) vb. amaçlar çerçevesinde kurulan yapılardır. İki veya daha fazla devletin belirli amaçlara yönelik anlaşmalarla bir araya gelmesi ile kurulan, uluslararası alanda faaliyet gösteren, tarafları ve ilişki düzeyleri açısından devletleri esas alan uluslararası kuruluşlar/örgütler özerk yapıları ve otonom eylem yetenekleri ile uluslararası aktör niteliği taşımaktadırlar. Faaliyetleri, kararları ve uyguladıkları politikalar genellikle bünyelerindeki hükümetlerin politikaları çerçevesinde gelişmektedir. Bu nedenle teorik anlamda uluslararası politikanın birincil aktörü olarak görülmezler (Ateş, 2013: 127). Ancak bu kuruluşların uluslararası politika alanında etkisiz olduğunu söylemek doğru olmaz; aksine aldıkları kararlar ve uyguladıkları politikalar ile bazen uluslararası sistem içerisinde küresel ve/veya bölgesel düzeyde etki oluşturabilmektedirler. Tabii ki bu etkinliklerini yapıyı oluşturan ve asıl aktör olan devletlerin politikalarına aracılık etme şeklinde edindikleri göz ardı edilmemelidir. Uluslararası kuruluşların genellikle kuruluşa liderlik eden ya da diğer üyelere göre daha baskın yapıda olan devlet ya da devletlerin belirlediği çizgide roller üstlenen yapılar olduğunu söylemek

mümkündür. BM Güvenlik Konseyi ya da NATO kararları ve bu kararlara dayalı olarak gerçekleştirilen ya da gerçekleşmesi engellenen faaliyetler bu konuda en açık örneklerdir.

Ekonomik, askeri, politik, kültürel vb. alanlarda küresel ve/veya bölgesel sorunların çözümü ya da gelişmişlik düzeyini yükseltme gibi hedeflerle kurulan bu yapılar uluslararası insani sorunların çözümünde -özellikle bölgesel nitelikli konularda- bazen etkili roller üstlenebilmektedir. BM insani yardım faaliyetleri, yürütülen ya da desteklenen kalkınma temelli projeler, Binyıl Kalkınma Hedefleri (Millennium Development Goals/ MDGs) gibi insani gelişme hedefli çalışmalar bu çerçevede kabul edilebilir. Uluslararası kuruluşlar bu yöndeki çalışmalarını bünyelerinde oluşturdukları alt organizasyonlar eli ile doğrudan yapabildikleri gibi küresel ya da bölgesel insani sorunlarla mücadele konusunda aktif olan resmi ya da sivil nitelikli yapılarla işbirliği şeklinde, dolaylı olarak da yürütebilmektedirler. Devletlerin bir araya gelmesi ile oluşan uluslararası kuruluşlar ilişkilerinde taraf/muhatap olarak genellikle devletleri kabul etmekte, insani diplomasinin en önemli aktörleri olan sivil nitelikli yapılar ile işbirliğini de yine devletler üzerinden yürütmektedirler.

1.3.2.2. Sivil Aktörler

Uluslararası sistem ve uluslararası politikanın işleyişi daha önce de değinildiği gibi zaman içerisinde çerçevesi, etki alanı, araçları ve aktörleri açısından sürekli değişikliğe uğramaktadır. Dünya çapındaki irtibatlanmaların artması, karşılıklı bağlanmaların genişlemesi, derinleşmesi ve hızlanması olarak tanımlanan (Karaosmanoğlu, 2009: 6) küreselleşme ile birlikte, pek çok kavramda olduğu gibi, uluslararası politikanın belirleyici unsurlarından olan güç kavramı da -temel önemini kaybetmemekle birlikte- anlamı ve uygulama/kullanma yöntemleri açısından geleneksel algının ötesinde yeni boyutlar kazanmıştır. Modern uluslararası politika ve dünya düzeninde gücün kullanımı ile ilgili iki büyük değişimden söz edilmesi mümkündür. Bilgi çağı devrimi ve küreselleşmenin sonucu olan bu değişimlerden *birincisi*, gücün devletler arasındaki geçişi/ el değiştirmesi (power transition), *ikincisi* ise gücün devletlerden devlet dışı aktörlere kayması (power diffusion) şeklinde gerçekleşmektedir (Nye, 2011: XV). Gücün devletler arasında el değiştirmesi tarih

boyunca savaşlar, coğrafi keşifler, bilim ve sanayi alanında yaşanan önemli gelişmeler vb. olaylar sonucunda yaşanmıştır. Söz konusu güç geçişi, devletlerin sahip oldukları gücü büyötmelerine ya da kaybetmelerine bağlı olarak, baskın yapıda olan devletlerin zayıflaması ve göreceli zayıf bazı devletlerin güçlenmesi, böylece uluslararası sistemin başat gücü olma konumunun el değiştirmesi şeklinde gerçekleşmektedir. Gücün devletlerden devlet dışı aktörlere kayması ise iki şekilde olmaktadır. *Birincisi*; devletlerin belli ekonomik, politik, askeri vs. amaçlarla bir araya gelerek oluşturdukları resmi nitelikli yapıların güce ortak olması şeklinde dir. Bu durumda devletler doğrudan değil, dolaylı aktör konumundadır. "Uluslararası kuruluşlar" başlığı altında yukarıda ele alınan yapıların durumu bu konuya örnek olarak verilebilir. Devletlerden devlet dışı aktörlere güç kayması süreçlerinin *ikincisi*; sivil nitelikli aktörlerin nicelik ve nitelik bakımından gelişmesi, böylelikle uluslararası politikanın belirleyici aktörleri olan resmi organları, farklı yol ve yöntemlerle baskı altına alıp etkileyerek belli amaç ve hedeflere ulaşabilir duruma gelmesi şeklinde gerçekleşmektedir. Burada sivil aktörlerin devletin yerine geçmesi değil, devlet aracılığı ile dolaylı güç kullanması durumu söz konusu olmaktadır.

Sivil aktörlerden bahsedildiğinde genellikle ilk akla gelen vakıflar, dernekler, sendikalar vb. sivil toplum kuruluşları (STK'lar) olmaktadır. Ancak STK'lar bu konuda çok önemli bir konuma sahip olsalar da alanın tek aktörü değildirler. Sivil aktör kavramı devletlerin ve devletler tarafından kurulan resmi nitelikli yapıların dışında kalan olumlu ya da olumsuz nitelikte tüm unsurları içermektedir. Olumsuz unsurlardan kasıt uluslararası politika aktörlüğü konusunda tereddüt bulunmayan ancak yapıcı ve pozitif unsurlardan olmadıkları için insani diplomasi aktörleri arasında sayılmaması tercih edilen uluslararası suç teşekkülleri ve küresel terör örgütleri gibi yapılardır. Bu yapılar elbette diğer uluslararası politika alanları gibi insani diplomasi sürecini de -genellikle dolaylı olarak- etkilemekte ancak bu çalışmada sürecin aktörleri olarak kabul edilmemektedir.

İnsani diplomasi sürecindeki sivil aktörlerin devlet/hükümet ile doğrudan organik bağları yoktur ve onu temsil etmemektedirler. Ulusal ya da uluslararası nitelikte olan bu grup aktörler insani kriz durumlarında sahip oldukları maddi ve beşeri kaynakları harekete geçirerek doğrudan sahada olabildikleri gibi, lobi faaliyetleri aracılığı ile dolaylı yoldan kamuoyunu harekete geçirerek ya da

hükümetleri etkileyip yönlendirerek de uluslararası politikada bir takım roller üstlenebilmektedirler. İnsani diplomasinin sivil aktörlerini geniş ve sade bir sınıflandırma ile; *STK'lar, düşünce kuruluşları, çok uluslu şirketler ve bireyler* şeklinde sıralamak mümkündür. Söz konusu unsurların gerçek anlamda insani diplomasi aktörü olup olmama durumları ve aktörlük dereceleri, ulusal ve uluslararası düzeyde politika yapıcıları, karar vericileri ve kanaat önderlerini etkileme, ikna etme ve yönlendirme yetenekleri çerçevesinde değerlendirilmelidir. STK'ların, düşünce kuruluşlarının, çok uluslu şirketlerin ve bireylerin, sözü edilen yetenekler çerçevesinde değerlendirilerek, insani diplomasi aktörü olup olmama durumlarının ortaya konması mümkündür.

1.3.2.2.1. Sivil Toplum Kuruluşları

Bu bölümün başında ele alınan ve bağımsızlık, özerklik, gönüllülük, rızaya dayalılık, yasalara uygunluk, kar amacı gütmeme vb. özellikleri ile resmi devlet organlarının dışında kalan alanın tümünde varlık gösteren vakıflar, dernekler, sendikalar, örgütlü çıkar grupları ile bunların oluşturdukları birlik ve konfederasyonlar en başta gelen STK örneklerindedir. Günümüz toplumlarının sosyolojik açıdan en belirgin özelliklerinden birisi insanların/bireylerin, sayılan örneklerde olduğu gibi çok farklı şekillerde bazı örgütler, birlikler, gruplar vb. altında teşkilatlanmış olmalarıdır. Belli amaçlar etrafında toplanmış ve siyasi yönetimden/devletten -amaçları doğrultusunda- değişik taleplerde bulunan örgütlü yapılar "çıkarcı grupları" olarak adlandırılmaktadır (Yayla, 1998: 147). Belli bir kurumsal kimliğe sahip olan çıkar grupları insanların belli bir takım amaçları gerçekleştirmek üzere oluşturdukları uzmanlığa dayalı (Dönmezer, 1978: 227), yasal zemini ve meşruiyeti olan yapılardır. Bu şekilde oluşturulan çıkar grupları ulusal ya da uluslararası nitelikte olabilmektedir. Çıkarcı grupları toplumun belli bir kesimini ve o kesimin gücünü temsil eder duruma geldiklerinde, isteklerini gerçekleştirmek amacı ile devlet/hükümet organları üzerinde, çeşitli araçlar kullanarak etkili olmaya başladıkları aşamada "baskı grubu" haline gelmektedirler (Daver, 1968: 219). Yani çıkar gruplarının baskı grubuna dönüşüp dönüşmemesi temsil edilen kitlenin ölçüğü ile ve tabii ki temsil gücünü kullanabilme becerisi ile ilgilidir denebilir.

STK'lar genellikle yardımlaşma, dayanışma, mesleki birliktelik, kültür, sanat, spor, siyaset, inanç vb. temelli pek çok farklı alanda faaliyet göstermek üzere kurulabilmektedir. Ancak bunların önemli bir kısmı temsil ettiği sosyal kitle ve nicelik açısından belli bir ölçeğin üzerine çıkamamaktadır. Yerel düzeyde etkinliğin ötesine geçme imkânı bulamayan bu türden küçük ölçekli STK'ların uluslararası politika aktörü olmaları da söz konusu olmamaktadır. Bu nedenle insani diplomasi aktörü olarak ele alınabilecek STK'lardan bahsedildiğinde; kendi öz kaynakları ile ya da resmi ve sivil diğer aktörlerle işbirliği içerisinde, uluslararası ölçekte faaliyetler gerçekleştirebilen yapılar yanında, ulusal düzeyde örgütlenmiş, temsil ettikleri ideoloji, politik eğilim, sosyal taban ya da sermayeye bağlı olarak resmi otoriteye baskı kurma, onu etkileme ve yönlendirme kapasitesine sahip bulunan organizasyonlar da anlaşılmalıdır.

1.3.2.2.2. Düşünce Kuruluşları

Think-tank kuruluşları olarak aşına olduğumuz bu yapılar siyasi otoriteyi hem iç politika hem dış politika alanında etkileyerek yönlendirme yeteneği bakımından pek çok STK'dan daha etkili olabilmektedir. Bunun ötesinde düşünce kuruluşları sadece ulusal düzeyde yönetimleri etkilemekle kalmamakta, etkileyicilik kapasitesine göre uluslararası politikayı da şekillendirme noktasında önemli roller üstlenebilmektedir. Bu kuruluşlar bünyelerinde bulundurdukları akademisyen ve entelektüel kişilerin tecrübelerinden, öngörülerinden ve ilişkilerinden yararlanarak tarih, kültür, sosyoloji, din, insan hakları vb. çok farklı konularla birlikte ulusal ve uluslararası politika alanında da yaptıkları araştırmalar, analizler, bilimsel nitelikte yayınlar aracılığı ile politika yapıcıları, karar vericileri ve kanaat önderlerini etkileyebilmekte, yönlendirebilmektedir. Bu yönleri ile düşünce kuruluşlarının insani diplomasi aktörü olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

Düşünce kuruluşlarının etkinlik düzeylerinin ve popülaritesinin hem iç hem de dış politika alanında giderek artmakta olduğunu söylemek mümkündür. Düşünce kuruluşları tarafından sistemli bir şekilde yürütülen akademik ve aktüel çalışmalar politikacılar ve yöneticiler üzerinde etkili olabilmekte, karar verme süreçlerinde onları yönlendirebilmektedir. Bunun yanında ulusal ya da uluslararası alanda cereyan eden tüm politik gelişmelerin anlaşılmasında, yorumlanmasında düşünce kuruluşları

ile bağlantılı akademisyenlerin ve entelektüellerin görüşlerine başvurulmakta, onların analizleri her türlü medya aracılığıyla, hem kamuoyu tarafından hem de politika yapıcılar tarafından dikkatle takip edilmektedir. Bu durum düşünce kuruluşlarının insani diplomasinin dinamik aktörleri olma yönünü güçlendirici niteliktedir.

1.3.2.2.3. Çok Uluslu Şirketler

Ekonomi ile politika arasındaki güçlü ilişki tarih boyunca var olagelmıştır. Medeniyetlerin ve insanlığın gelişimi sürecinde yaşanan savaşların, anlaşmaların, keşiflerin, icatların, mücadelelerin, ideolojik hareketlerin ve hatta devrimlerin temelinde iç içe geçmiş ekonomik ve politik gerekçelerin yer aldığı söylenebilir. Günümüz dünyasında da ekonomik süreçlerin politik kararlardan etkilendiği gibi, politik tercihler ve yönelimler de ekonomik gelişmelerden ya da beklentilerden bağımsız olamamaktadır. İçinde bulunduğumuz yüzyılda küreselleşme ile birlikte iletişim ve ulaşım imkânlarında kaydedilen devrim niteliğinde gelişmeler sayesinde mesafeler ve uzaklık kavramı adeta anlamını yitirmiş durumdadır. Politik kararlar verilirken ve ekonomik adımlar atılırken yerel, ulusal ya da bölgesel konumlar ve/veya sınırlar artık belirleyici olmamakta, mevcut koşullar çerçevesinde maksimum karlılığın sağlanacağı şekilde davranılmaktadır. Bu da politik sistemde olduğu gibi ekonomik alanda da geleneksel olanın ötesinde çok daha aktif bir etkileşimi, işbirliklerini ve ortaklıkları beraberinde getirmektedir. Uluslararası ekonomik işbirlikleri konusunda bu gün gelinen noktada bir küresel entegrasyondan söz edilmesi mümkündür.

Küresel ekonomik entegrasyonun doğal bir sonucu olarak sermayenin, işgücünün, tedarik zincirlerinin ve pazarın da küreselleşmesi söz konusudur. Buna bağlı olarak ekonomik ve politik aktörler arasında karşılıklı kabullenme ve işbirliğine istekli olmanın ötesinde bir bağımlılık ilişkisinin varlığı tartışmasızdır. Uluslararası politik ekonomik olayların seyrine bakıldığında bu alanın aktörleri arasındaki ilişkilerin giderek geliştiği ve derinleştiği söylenebilir. Bu çerçevede ihracat faaliyetleri, hisse senedi yatırımı, lisans anlaşmaları, doğrudan yatırım gibi yollarla yabancı ülkelere giriş yapabilen (Serinkan ve Bağcı, 2012: 98), yatırım faaliyetlerini birden fazla ülkede sürdüren, kararların bir merkezden alındığı, -faaliyet gösterilen yabancı devletin ilgili mevzuatını da gözeterek- çeşitli yollarla bağlı şirketlerin

kararlarını etkileyebilen (Yüksel, 1999: 112) çok uluslu şirketler, uluslararası politikayı etkileyen önemli aktörler arasında yerini almış durumdadır. Devlet yöneticilerini, politika yapıcıları, karar vericileri ve kanaat önderlerini etkileme, kendi çıkarları ve istekleri doğrultusunda davranmaya ikna etme durumları düşünüldüğünde, çok uluslu şirketlerin insani diplomasi aktörü oldukları konusunda tereddüt bulunmamaktadır. Çok uluslu şirketlerin insani diplomasi sürecindeki rolleri; doğrudan insani yardımlar ve kalkınma yardımlarının ekonomik destek boyutu ile ve dolaylı olarak da kendi ülkeleri dışındaki yatırımlarının olumsuz etkilenmesine engel olabilmek adına, çatışmaların önlenmesi ve barış inşası ile ilgili olabilmektedir.

1.3.2.2.4. Bireyler

Bireylerin uluslararası politika ve insani diplomasi aktörlüklerinin gerçekliğini ya da düzeyini belirlemek ve ortaya net sonuçlar koyabilmek sorunsuz değildir. Günümüz toplumlarında bireyler genellikle resmi ya da sivil bir yapının parçası, üyesi, destekçisi durumunda olmakta ya da karşılıklı işbirliği içerisinde bulunmaktadırlar. İnsanların kişisel ya da sosyal hayatlarını ilgilendiren yerel, ulusal ya da küresel düzeyde, ekonomiden politikaya, spordan bilime vs. her alanda yaşanan gelişmelerin, yürütülen süreçlerin ve ilişkilerin aslında bireylerin eylemlerine dayalı olduğu kuşkusuzdur. Bu çerçevede politika ile ilgili tüm diğer süreçler gibi uluslararası politika ve diplomasi de nihayet bireyler tarafından icra edilmektedir (Sönmezoğlu, 2005: 39). Ancak daha önce de değinildiği gibi günümüzde uluslararası politika ile ilgili pek çok kavram ve uygulamanın yanında diplomasi kavramı ve yolları/yöntemleri de önemli ölçüde değişikliğe uğramıştır. Bu değişim geleneksel olanın -karşısında değil- yanında, araç ve aktörleri ile yeni diplomasi türlerinin gelişmesine yol açmıştır.

Devletler arasında ve resmi devlet görevlileri eli ile yürütmek durumunda olan geleneksel diplomasinin işleyişinde, herhangi bir resmi misyon yüklenmeksizin tek tek bireylerin aktif roller üstlenmesi söz konusu değildir. Ancak yeni diplomasi olarak adlandırılabilen yeni durumda, kendisine resmi bir statü verilmiş olmasa bile, bireylerin diplomasi aktörü rolüne bürünmesi mümkün hale gelmiştir denebilir.

Bireylerin uluslararası politika ve diplomasi aktörlüğü bağlamında; potansiyel bireylerin statüleri, kullanılan araçlar ve etki alanları bakımından üç ayrı kategoriden söz edilebilir. *Birincisi*; sıradan bireylerin aktörlüğü bağlamında; bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelere bağlı olarak herhangi bir bireyin dünyanın herhangi bir bölgesinde meydana gelen olaylardan internet sayesinde anında haberdar olabilmesi ile ilgilidir. Özellikle internet erişiminin giderek kolaylaşması ve yaygınlaşması ile birlikte, bireylerin sosyal, ekonomik ve politik alanda yaşananlara çeşitli kanallardan tepki verebilmesi ve gelişmelere farklı düzeylerde etki edebilmesi mümkün hale gelmiş durumdadır. Her seviyeden bireylerin aktif kullanımına açık olan sosyal medyanın her alanda olduğu gibi politik alanda da önemli bir takım etkileri görülmektedir. Kitle iletişim aracı olması bağlamında sosyal medyanın tek taraflı değil *etkileşimli* nitelikte olması, bireylerin mesajı alma ve reaksiyon verme konusunda zaman problemi yaşamaması (*asenkronezasyon*) ve birbirlerini aslında hiç tanımayan kişilerin aktif iletişime geçebilmelerine olanak sağlaması (*kitlesizleştirme*) gibi özellikleri (Geray, 2003: 18-19) sayesinde, bireylerin etkileyicilik kapasitelerinin orantısız düzeyde genişleme imkânı bulduğunu söylemek mümkündür. Sıradan bireyler konvansiyonel kitle iletişim araçlarından farklı, etkileşimli kitle iletişim aracı olarak nitelendirilebilecek internet tabanlı sosyal paylaşım siteleri/sosyal medya aracılığı ile olaylara reaksiyon gösterebilmekte, hatta yerine göre gelişmelerin seyrini değiştirebilecek çapta ve uluslararası düzeyde etki oluşturma imkânı bulabilmektedirler. Bu durumda, bir yönü ile artık sade vatandaşların da birer dış politika ve diplomasi aktörü olabileceğinden bahsetmek yanlış olmayacaktır. Yine sosyal medya aracılığı ile bazı kitlesel aktiviteler ve girişimler son derece hızlı, seri ve yaygın bir şekilde organize edilebilmektedir. Çok ciddi zaman, çaba ve maliyetler gerektireceği için normal şartlar altında bireylerden beklenemeyecek ölçüde büyük ve geniş etkiye sahip aktivitelerin gerçekleşmesi bu şekilde mümkün olabilmektedir. Arap Baharı olarak bilinen ve Tunus'ta başlayıp çok kısa bir süre içerisinde tüm Kuzey Afrika'yı etkisi altına alan kitlesel aktivitelerin -uluslararası dışsal etkenlerin rolü büyük olmakla beraber- görünürdeki çıkış ve yayılma süreci bu konuda en çarpıcı örneklerden sayılabilir. Ancak bireylerin diplomasi aktörü olması durumu ile kastedilen elbette sadece internet ve sosyal medya kullanıcısı bireylerin davranışları ile sınırlı değildir. *İkinci* kategori; bilim,

sanat, spor, politika vb. alanlarda ya da iş dünyasında elde ettiği başarılarla bağlı olarak, tanınır/bilinir olma durumları sayesinde çok geniş kitlelere ulaşma imkânı bulunan bireylerle ilgilidir. Burada sözü edilen bireyler herhangi bir kurumsal aidiyete ya da misyona bağlı olarak ya da görevleri gereği çalışma yürüterek etkin olan bireyler değil, aksine hiç bir resmi statü ya da görevi olmaksızın özel çaba ve gayret göstermek sureti ile gönüllü olarak sahada aktif olabilen bireylerdir. Bu durumdaki bireylerin, kişisel çabaları ve gönüllü girişimleri uluslararası düzeyde etkili sonuçlar doğurabilmektedir. Böyle kimseler bazen başarıları, yetenekleri, bazen insancıl kişilikleri ve yardımseverlikleri, kimi zaman da popüleriteleri ve imajları sayesinde, normal şartlarda herhangi bir bireyin ya da kurumsal yapının sahip olabileceğinden çok daha geniş bir etki alanında roller üstlenebilmektedirler. Örneğin UNICEF İyi Niyet Elçisi olan Kolombiyalı şarkıcı Shakira 25 Eylül 2015 tarihli BM Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi'nde, ırkçılığın ve savaşın kötülüğünü, savaştan kaçan göçmenlerin yaşadıkları dramı dile getirdikten sonra, Ege Denizi'nde hayatını kaybeden ve cesedi kıyıya vuran Suriyeli çocuk Aylan Kurdi ve aynı olayda hayatını kaybeden kardeşi Galip Kurdi'den isimleri ile bahsederek tüm dünyanın dikkatlerini Suriyeli göçmenler sorununa çekmeyi başarmıştır². Shakira'nın, bu davranışı ile çok geniş kitleleri etkilediğini, o toplantıya katılan üst düzey resmi görevlilerin konuşmalarından çok daha fazla ilgi uyandırdığını ve çok sayıda politikacı ve karar vericiyi bu konuda belli davranışlara yönlendirdiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bu kategori için verilebilecek en çarpıcı örneklerden birisi de 1990 ABD- Irak Savaşı'nda Irak tarafından esir alınan ABD vatandaşı 15 kişinin serbest kalmasını sağlayan dünyaca ünlü boksör Muhammed Ali'dir. Resmi diplomatik görevi ya da herhangi bir resmi kurumla bağlantısı olmadığı halde, Muhammed Ali tamamen kişisel inisiyatifi ve çabası ile gönüllü barış elçisi rolü üstlenerek, dönemin Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin ile bizzat görüşmüş, Körfez krizinin barışçıl yollarla çözümü konusunda tüm dünyanın dikkatini çekmeyi başarmış ve rehinelere 15 tanesinin serbest kalmasını sağlamıştır. Bu davranışı sayesinde

² Söz konusu konuşmanın videosu için bkz. BM iletişim platformu olan UN WEB TV üzerinden; <http://webtv.un.org/watch/shakira-unicef-goodwill-ambassador-performing-the-song-imagine-opening-ceremony-of-the-post-2015-development-agenda-summit-general-assembly-70th-session/4509166847001>. Erişim Tarihi: 12.02.2016.

Muhammed Ali birçok ABD vatandaşının nazarında gayr-ı resmi büyükelçi gibi kabul edilmeye başlamıştır (Wenn and Wenn, 1999: 246). Muhammed Ali'nin sivil bir birey olarak Saddam Hüseyin ile görüşüp ve o günkü şartlar altında resmi diplomasi ile sağlanması çok zor ya da imkânsız olan olumlu bazı sonuçlar elde etmesinin, süreçle doğrudan veya dolaylı olarak ilgili bulunan birçok politik aktörü ve kamuoyunu barışın tesisi konusunda cesaretlendirdiğini, onların karar ve uygulamaları üzerinde etkili olduğunu söylemek mümkündür. *Üçüncü* kategori; belli bir kurumsal yapı altında resmi/formel bir statüye sahip olmakla beraber geleneksel yol ve yöntemlerin dışına çıkarak kişisel bir takım özellikleri ve yetenekleri ile - özellikle insani kriz durumlarının çözümü ile ilgili konularda- gerçekleştirdiği sıra dışı aktiviteler çerçevesinde etkin olabilen bireylerin durumu ile ilgilidir. Bu türden bireylerin etkinlikleri çoğu kez bağlı buldukları kurumsal yapının önüne geçebilmektedir. Bu durum daha çok devlet yöneticileri, politik liderler ya da bazı toplumsal hareketlerin öncülerinde görülebilmektedir ve genellikle iki şekilde gerçekleşmektedir. *Birincisi*, aktör bireylerin statülerinden bağımsız hareket ederek kendisini kurumundan ayırıştırması, kişisel özelliklerini ve niteliklerini politikaya yansıtarak hareket etmesi şeklinde görülebilmektedir. ABD Dışişleri Bakanı sıfatı ile Henry Kissinger'in 1979 Camp David Anlaşmasında ya da Avrupa Birliği (AB) Özel Temsilci sıfatı ile Richard Holbrooke'un Bosna Savaşı'nın sonlandırılması ve 1995 Dayton Anlaşması sürecinde üstlendiği mekik diplomasisi rolleri bu çerçevede değerlendirilebilir. *İkincisi* ise söz konusu aktörün temsil ettiği kurumsal yapının tüm yetkilerini kendisinde toplaması, örgüt ile kendisini özdeşleştirme eğilimine girmesi, örgütün varlığını şahsında somutlaştırması şeklinde gerçekleşebilmektedir. Yaser Arafat'ın -döneminde- Filistin sorununun çözümü konusunda yürütülen tüm süreçlerle özdeşleşmesi, Saddam Hüseyin'in Irak ile ve Muammer Kaddafi'nin de Libya ile özdeşleşmesi bu konuda verilebilecek bariz örneklerdendir (Ateş, 2013: 145). Verilen örneklere bakıldığında, aktör bireylerin kendilerini özdeşleştirdiği yapının bir toplumsal hareket, bir direniş hareketi ya da yerine göre bir devlet olabildiği görülmektedir. Ortada gerçek ve güçlü bir kurumsal üstyapının var olması durumunda dahi, bazı bireylerin kişisel özellikleri ve baskın karakterleri ile öne çıkarak, uluslararası politikanın belirleyici birer aktörü olmaları mümkün olabilmektedir. Uluslararası sorunlarda uzlaşma/uzlaştırma, arabuluculuk ya da

kamuoyu oluşturma ile ilgili mekanizmaların yetersizliğinin de etkisi ile yukarıda sayılan her üç kategoride yer alan bireylerin, karar vericileri, politika yapıcıları ve kanaat önderlerini belli konularda etkileme, ikna etme ve bazı davranışlara yöneltme hususunda olumlu roller üstlenebildiklerini söylemek mümkündür. Bu durumda bireylerin de insani diplomasi aktörü olduğunun kabul edilmesi gerekmektedir.

1.3.3. İnsani Diplomasi Araçları

Geleneksel diplomasiden tanımı, aktörleri, yol ve yöntemleri bakımından ayrı olan insani diplomasi, yürütülmesinde kullanılan araçları/enstrümanları ile de yeni ve farklı bir süreci ifade etmektedir. Geleneksel diplomasinin en temel araçlarının; müzakereler, anlaşmalar, temsilcilikler, uluslararası hukuk çerçevesinde -nota verme, ultimatome verme gibi- bir takım yaptırımlar, yaşanan politik ya da askeri kimi olağandışı durumlarda diplomatik ilişkilerin düzeyini ayarlama, askıya alma veya sona erdirmeye gibi doğrudan hamleler ile arabuluculuk girişimleri gibi dolaylı süreçler şeklinde ele alınması mümkündür. Yeni diplomasi yöntemlerinden olan insani diplomasinin araçlarından bahsedildiğinde ise; insanların hayatını olumsuz yönde etkileyen, doğaya ya da insan kaynaklı olabilen, uluslararası insani kriz niteliğindeki afetler, kıtlıklar, çatışmalar, savaşlar ve bunlara bağlı gelişen ölümler, hastalıklar, göç hareketleri gibi çok farklı sorunlara acil çözüm üretilmesi ve sürdürülebilir iyileştirme sağlanabilmesi için resmi ya da sivil aktörler tarafından etkili bir şekilde yürütülebilecek aktivite tercihleri anlaşılmalıdır.

Geleneksel diplomasinin temel amacı doğrudan ulusal çıkarların korunması ve yükseltilmesi iken, insani diplomasinin esası, insani sorunlara insan odaklı çözümler üretmekle ilgilidir. Bunun yanında geleneksel diplomasi resmi kişi ve kurumlar eli ile yürütülürken, insani diplomasinin yürütülmesinde sivil nitelikli kişilerin ve kurumların da aktif roller üstlenmesi söz konusudur. Sivil nitelikli kişi ve kurumların, resmi nitelikli yapıların yürütebildiği her türlü faaliyeti gerçekleştirme imkânı bulunmamaktadır. Ancak bağımsız ve özerk statüleri sayesinde, resmi nitelikli aktörlerin gözetmek zorunda olduğu bazı kısıtlayıcı durumlardan etkilenmeden, özellikle insani yardım faaliyetleri, insan hakları savunuculuğu/aktivizmi ve uluslararası kamuoyu oluşturma gibi konularda sahada daha aktif, seri ve etkin olabilmektedirler. Burada sözü edilen resmi nitelikli

yapılar/aktörler geleneksel diplomasinin temel unsurları olmanın yanında aynı zamanda insani diplomasinin de aktörleridirler. İnsani diplomasi aktörlerinin hedeflerine ulaşabilmek için kullandıkları yol ve yöntemlerin tamamı aynı zamanda insani diplomasinin araçlarıdır denebilir. Bu yol ve yöntemlerin gıda ve su yardımından giyinme ve barınmaya, sağlıktan eğitime, ulaşımdan iletişime, tarımdan sanayiye, ekonomiden insan haklarına vb. çok çeşitli ve geniş bir spektrumda ele alınması mümkündür. Ancak bu çalışmada, söz konusu yol ve yöntemlerin tek tek üzerinde durulması yerine, benzer nitelikleri ile aynı kategoriye alınması mümkün olanların bir arada değerlendirilmesi tercih edilmiş ve insani diplomasi araçları; *birincisi* barış inşası, *ikincisi* insani yardımlar ve *üçüncüsü* kalkınma yardımları olmak üzere birbiri ile ilişkili üç ana başlık altında ele alınmıştır.

1.3.3.1. Barış İnşası

Uluslararası sistemin işleyişini ve devletlerarası ilişkilerin seyrini değiştirme etkisi nedeni ile savaşlar, çatışmalar ve güç mücadeleleri siyasi tarihin ve uluslararası ilişkiler disiplininin temel ve belirleyici konuları olarak algılanmaktadır. Herhangi bir barış anlaşmasından ya da girişiminden söz edildiğinde, öncesinde mutlaka bir çatışma ya da savaş evresinin var olduğu akla gelmektedir. Yani barışın tesisi ve korunması durumu asli değil, ancak savaş durumunun sonlanmasına bağlı olarak gerçekleşebilecek bir ikincil süreç gibi anlaşılmaktadır. Uluslararası ilişkiler disiplini çerçevesinde yapılan çalışmalar genel olarak, öncelikle doğrudan barış kavramı üzerine değil, daha çok savaşlar ve savaşlarla ilgili gelişmelerin uluslararası düzene etkilerinin teorik değerlendirmelerine odaklanmakta, barış kavramı ancak dolaylı olarak ele alınmaktadır (Sandıklı ve Kaya, 2012: 133).

Realist paradigmanda barışın hâkim olmasının önündeki temel engelin insan doğası olduğu, devletlerin daha fazla güce ve nüfuza sahip olma adına savaşa eğilimlerinin ardında yatan sebebin, insan ilişkilerindeki karşı tarafı baskı altına alma ve şiddet kullanma eğilimi olduğu (Morgenthau, 1967: 31-32) öngörülmektedir. Uluslararası sistemin işleyişinin ve düzeninin sadece geleneksel güvenlik ve ulusal çıkar ekseninde değerlendirilmesi savaş ve barış ile ilgili algıların tek yönlü olarak oluşmasını beraberinde getirmektedir. Bu da uluslararası politikaya ilişkin çalışmalarda barış olgusu doğrudan merkeze alınmaksızın, savaş ve çatışma

durumları ile ilgili çalışmaların ön plana çıkmasına yol açmaktadır. Savaşlar, çatışmalar ve bunlara bağlı olarak şiddet kullanımı, insanın ve devletlerarası etkileşimin doğal durumu olarak kabul edilmektedir. Bunun sonucu olarak da barışın sağlanması yönünde karar alıcıların ikna edilmesine yönelik yaklaşımlar yerine devletleri silahlı güç kullanmaya sevk eden sebepler ana çalışma alanı olarak öne çıkmaktadır (Richmond, 2008: 1-4).

Realist yaklaşımda, yeryüzünde kalıcı bir barışın asla mümkün olmayacağı, barışın belli dönemlerde ancak geçici olarak sağlanabileceği, insanın doğası gereği çatışmacı olduğu, devletlerin de anarşik uluslararası sistemde güç mücadelesi içerisinde bulunduğu ve bu durumun gerektirdiği çatışmaların, savaşların kaçınılmaz olduğu savunulmaktadır. Uluslararası sistemdeki tüm devletlerin demokratik rejimlere sahip olması durumunda dahi uluslararası ilişkilerin anarşik karakterinin sabit kalacağı, uluslararası ilişkilerin tabiatı gereği savaşların hep var olacağı (Waltz, 2000: 7-10) kabul edilmektedir. Uluslararası sistemin anarşik yapısını uluslararası teşkilatların da değiştiremeyeceği, devletlerarası işbirliğini kolaylaştıran bu teşkilatların dünyadaki güç dağılımını yansıtan, büyük güçlerin çıkarları doğrultusunda varlık gösteren yapılar olduğu, bu nedenle dünya barışına hizmet edemeyecekleri iddia edilmektedir (Mearsheimer, 1994/95: 7). Bunun yanında idealist paradigmada ise uluslararası sistemin kesin ve kalıcı bir barış ortamına kavuşmasının imkânsız olmadığı öngörülmektedir. İdealist yaklaşımda bağımsız devletlerden oluşmuş bir federal yapı ve sorunsuz işleyen bir uluslararası hukuk sistemi sayesinde savaşların tamamen ortadan kaldırılabilceği ve küresel bir barışın kalıcı olarak kurulabileceği (Kant, 2005: 16)³, devletler topluluğunun ortak çabasıyla sürdürülebilir bir dünya barışının sağlanabileceği (Wilson, 1996: 39) kabul edilmektedir. Küresel barış konusunda realist paradigma tamamen karamsar bir tablo çizerken, idealist yaklaşımların ise gerçeklikten uzak, hatta ütopyik sayılabilecek birtakım öngörülere sahip olduğu görülmektedir. Realistler tarafından, birey olarak insan unsuru ve özellikleri sadece olumsuz yönleri ile ele alınmakta ve bu

³ Immanuel Kant'ın "Perpetual Peace: A Philosophical Sketch" adlı eserinin orijinali The Great Books Foundation tarafından 1795 yılında yayınlanmıştır. Bkz. http://www.cosimobooks.com/b2159_Perpetual-Peace-Philosophy-Books-1596055499-9781596055490.htm?c=24. Erişim Tarihi: 16.11.2015.

özelliklerin küresel barışın gerçekleşmesine engel teşkil ettiği savunulmaktadır. İdealistlere göre ise insan doğasının barışa eğilimli olduğu, bunun sadece bireysel davranışlarla ilgili olmadığı, aynı zamanda sırası ile sosyal hayatın düzenine, devletlerin işleyişine ve diğer devletlerle ilişkilerine de olumlu yansıtacağı, bu çerçevede "ebedi barış"ın mümkün olacağı kabul edilmektedir.

Küresel ve kalıcı barışın mümkün olamayacağını savunan realist yaklaşım gibi insan doğasının barışçılığına dayalı aşırı iyimserlikle iddiasını şekillendiren idealist yaklaşım da eleştiriye açık bulunmaktadır. Uluslararası sistemin işleyişinde ortamın anarşik olması (Waltz, 1979) ve devletler arası ilişkilerde güç olgusunun esas alınması (Morgenthau, 1948) gibi değişmez kuralların varlığı tartışmasız değildir. Tarihsel süreç dinamiktir ve değişim kaçınılmazdır. Eleştirel yaklaşımda uluslararası sistemin niteliğinin ve sosyal ilişki biçimlerinin, anarşik yapıdan veya insan doğasından kaynaklandığı ve değiştirilemeyeceği şeklindeki realist iddialar gerçekçi bulunmamakta, kurumların, toplum ve iktidar ilişkilerinin mevcut hali ile değerlendirilmeyerek sorgulanması gerektiği kabul edilmektedir (Cox, 1986: 208). Uluslararası ilişkilerde tarihsel süreci belirleyen ve yönlendiren insan topluluklarının bilinçli davranışları olduğu, sistemin değişmez olmadığı, insanların toplu halde hareket ederek barışın önündeki yapısal engelleri kaldırabileceği öngörülmektedir (Linklater, 1996: 282). Realist, idealist ve eleştirel paradigmalardan öngörülerini çerçevesinde yapılan bu kısa değerlendirmelerin sonucunda; uluslararası sistemde barışın asli unsur olarak var olmadığı söylenebilir. Savaşların sonlandırılarak kalıcı bir barışı sağlamanın da imkânsız olmadığını, devletlerin, devletlerin oluşturduğu uluslararası nitelikteki kurumsal yapıların ve bireylerin özgür ve demokratik bir ortamda birlikte hareket etmesi sonucunda küresel ve sürdürülebilir barışın sağlanabileceğini söylemek teorik olarak mümkündür. Ancak uluslararası sistemin içinde bulunduğu fiili durum, devletler, gruplar vs. güç odaklarının temel çıkarlarının diğer devletler ya da gruplarla belli çerçevede rekabet etmesine dayalıdır. Bu rekabet, güç ve zenginlik sağlayıcı kaynaklara daha fazla sahip olma isteği ile ilgilidir ve tarafların çatışması genellikle kaçınılmaz olmaktadır. Bu durumda barış ortamının, sadece savaşların ve çatışmaların olumsuzlukları ya da barışın güzelliklerinin bilinmesi ile değil, çatışma potansiyeli bulunan tarafların

gerektiğinde sert güç kullanılarak engelleneceği algısı oluşturulmak sureti ile bundan caydırılması sayesinde sağlanabileceğini söylemek mümkündür.

Küresel ve kalıcı barışın uluslararası sistemin anarşik yapısında asli unsur olarak varlığı kabul edilmemekle birlikte, göreceli olarak belli şartlar altında, farklı şekillerde ve farklı yöntemlerle kurulabileceği/sağlanabileceği anlaşılmaktadır. Barışın kurulması, meşruluğa, konsensusa ve antlaşmaya dayalı olabileceği gibi bazen de güce ve zorlamaya dayalı olarak gerçekleşebilmektedir. İyi ve başarılı bir barışın sağlanabilmesi için bunların dikkatli ve dengeli bir şekilde kurgulanması gerekmektedir (Asal, 2013: 4-5). Barış kurma/inşa etme sürecinde sert güç ve yumuşak gücün birlikte kullanılması, yani akıllı güç kullanımı etili ve olumlu sonuç alınması bakımından son derece önemlidir. Barışa ikna edilecek tarafların aracı ya da zorlayıcı roldeki aktörler karşısında, onlara ve rollerine saygı duymanın yanında, belli ölçüde onların gücünden çekiniyor olmalarının süreci olumlu etkileyebileceğini, bu durumun aynı zamanda barışın sürdürülebilir nitelik kazanmasına da dolaylı olarak katkı sağlayabileceğini söylemek mümkündür.

Politik, ekonomik, dini, mezhepsel vb. herhangi bir nedenle ortaya çıkan ve devam eden bir çatışma ya da savaş durumunun dışarıdan müdahale ile sonlandırılması, çatışan tarafların eylemsiz hale getirilmesi ve bu yeni durumun sert güç unsurları ile korunarak devamlılığının sağlanması şeklinde işleyen bir sürecin konvansiyonel araçlarla barış sağlama olarak nitelendirilmesi mümkündür. Barış inşası ve en genel anlamı ile barış ise, çatışmayı bitiren bir anlaşmanın sağlanmasından daha kapsamlı bir çerçevede ele alınmak durumundadır. Barış inşası bir yönü ile, çatışma ya da savaş şeklinde yaşanabilen anlaşmazlık durumlarının sürdürülebilir barışçıl ilişkilere dönüştürülmesi için gerekli olan adımlar, yaklaşımlar, aşamalar ile bunların gerçekleşmesini ve devamlılığını sağlayan süreçleri içeren geniş kapsamlı bir kavramdır (Lederach, 1997: 20). Savaşın durdurulması ve şiddetin önlenmesinin ötesinde, insani yardımlar, kalkınma yardımları, işleyen siyasi ve sivil yapıların oluşturulması ve anlaşmazlıkların asıl nedenlerini ortadan kaldırmaya yönelik uzlaşma çabaları (Öner, 2013: 4) gibi pek çok konunun da barış inşası çerçevesinde değerlendirilmesi mümkündür. Temel kavram olarak barış olgusu, çatışmayı sonlandırarak geçici bir barış sağlamaktan ya da sağlanan barışın korunmasından daha farklı, hatta onların üzerinde bir yapıya

sahiptir. Barış kavramı, savaşa sebep olan durumların ortadan kaldırılması ile birlikte olası çatışma durumlarında alternatifler üretilmesi ile ilgilidir (Galtung, 1976: 297). Çatışma sonrası barışın sağlanması reaktif karakterli iken, barış inşası ön alıcı, proaktif bir süreci ifade etmektedir.

Barış inşası kavramı ister insani kriz niteliğindeki, acil müdahale gerektiren çatışmalar, savaşlar ve iç savaşlar açısından, isterse -ortada henüz şiddet araçlarının kullanıldığı bir durum olmadığı halde- çatışma potansiyeli içeren kronik sorunlar açısından ele alınsın, her iki durumda da bir insani sorunun varlığı söz konusudur. Ulusal ya da uluslararası boyutta yaşanması muhtemel şiddet içerikli çatışmaların çok geniş insan gruplarını doğrudan ya da dolaylı olarak derinden etkileme, yaşam hakkı ve insan onuru başta olmak üzere pek çok konuda büyük mağduriyetlerin yaşanmasına yol açma riski her zaman için söz konusu olabilmektedir. Aynı şekilde yoğun silahlı çatışmaların yaşandığı konvansiyonel savaş durumu söz konusu olmadığı halde insanların kendisini güvende hissetmesine ve temel insan hak ve özgürlükleri çerçevesinde normal bir hayat sürmesine engel olan yapısal sorunların varlığı durumunda da gerçek bir barış ortamından söz etmek mümkün değildir. Barış ve güven ortamının hâkim olmadığı bir toplum, devlet ya da herhangi bir yapının öncelikle kendi kurumsal yapısı ve bünyesindeki insanlar için, devamında da yakın çevresinden başlayarak tüm küresel sistem için tehdit haline gelmesi kaçınılmazdır. Bu şekilde çatışma ve güvenlik problemleri içerisinde bulunan yapılar genellikle kendi iç dinamikleri ve çabaları ile sorunlarının üstesinden gelememekte, çözüm için farklı dış aktörlerin devreye girmesine ihtiyaç duyulabilmektedir.

Ulusal ve uluslararası düzeyde barışın kurulmasında birincil aracın diplomasi olduğu tartışmasızdır. Çatışan ya da savaşan tarafların liderleri, karar vericileri ya da bunlar üzerinde etkili olabilecek kanaat önderleri anlaşmazlığın sonlandırılması konusunda ikna edilmek durumundadır. Çözüm önerilerinin taraflara iletilmesi, karşılıklı şartların ortaya konması ve atılması öngörülen adımların belirlenmesi gibi aşamaların her birisi diplomatik süreçlerin işletilmesini gerekli kılmaktadır. Barış inşası ile ilgili bu süreçlerin yürütülmesinin de insani diplomaside olduğu gibi, başta devletler ve uluslararası/ulusötesi kuruluşlar olmak üzere, STK'lar, düşünce kuruluşları ve bireyler gibi diğer aktörler eli ile gerçekleştirilebileceğini söylemek mümkündür.

Çatışmaların sona erdirilmesi ve tarafların barışa ikna edilmesi konusunda devletlerin ve küresel etkinliğe sahip -BM gibi- uluslararası kurumların -liderler düzeyinde- devreye girmesi sonuç alma bakımından olumlu olmaktadır. Barış inşası konusunda; *birincisi*, uluslararası barış ve güvenliği korumak, *ikincisi*, ülkeler arasında dostane ilişkiler kurmak, *üçüncüsü*, uluslararası ekonomik, sosyal, kültürel, insani sorunların çözümünde işbirliği yapmak, temel insan hak ve özgürlüklerine gerekli saygının gösterilmesini teşvik etmek, *dördüncüsü* de ortak çıkarların elde edilmesi hususunda milletler arasında uyumu sağlayan bir merkez olmak şeklinde sıralanan ana amaçları (United Nations, 2008: 3) ve sahip olduğu hukuki statü ile maddi imkânlar dikkate alındığında -teorik olarak- BM'nin en etkili aktör olması gerektiğini söylemek mümkündür. Ancak BM'nin barış inşası ile ilgili ikna edici rolü daha çok formel yapıda, politik, askeri ve ekonomik güç kullanımı ile şekillenmektedir ve bu durumun, küresel barışın inşası sürecinde teşkilatın etkinliğini kısıtlayıcı nitelikte olduğunu söylemek mümkündür. Bu durumda, -göreceli olarak da olsa- sert güç kullanımı ile karakterize BM operasyonlarının/müdahalelerinin, çatışmaların ve savaşların durdurulmasını sağlama konusunda başarılı olmakla birlikte, yapısal düzeyde barışın inşası ve sürdürülebilir kılınması için tek başına yeterli olamadığını söylemek mümkündür. Tabii ki bu BM'nin barış inşası ile ilgili olduğu kabul edilebilecek önemli uygulamalarının ve girişimlerinin olmadığı anlamına gelmemektedir. BM Genel Kurulu tarafından 2000 yılı Uluslararası Barış Kültürü Yılı olarak ilan edilmiş ve bu çerçevede; eğitim yoluyla barış kültürü, sürdürülebilir ekonomik ve sosyal gelişim, tüm insan haklarına saygı, kadın erkek eşitliği, demokratik katılım, anlayış, hoşgörü ve dayanışma, katılımcı iletişim, bilginin akışı, bilgiye serbest erişim, uluslararası barış ve güvenlik gibi alanlarda bir dizi ilkenin ve kararların hayata geçirilmesi kabul edilmiştir (United Nations, 2000: 2). BM'nin bu ve buna benzer kararlarının küresel barış inşası ve şiddetsizlik ortamının sağlanması adına önemli girişimler olarak değerlendirilmesi mümkündür.

Çatışma sonrası barış yapmanın ötesinde, barışın kalıcı bir değer olarak kabul görmesi ve yapısal olarak barış kültürünün toplumlara egemen kılınması şeklinde formüle edilebilecek barış inşası, daha çok yumuşak güç kullanımı ile gerçekleştirilecek bir süreci ifade etmektedir. Barışın tüm toplumlar tarafından içselleştirilmesi ve barış kültürünün uluslararası sistemde ilişkilerin seyrini

belirleyici konuma gelebilmesi için daha yumuşak, barışçıl, yapıcı, insan odaklı, kısacası daha insani araçların ve aktörlerin devreye girmesi gerekmektedir. Barışın ve barış kültürünün inşası sürecinde yerel, bölgesel ve uluslararası düzeyde bir takım somut çabalar ve girişimler barışçıl bir çevrenin oluşumu adına önemli bir rol oynamaktadır (Aweiss, 2001: 45). Barış inşası her şeyden önce tarafların, daha doğrusu paydaşların karşılıklı iletişim ve temaslarını gerekli kılmaktadır. Özellikle şiddet ve çatışma ortamının olumsuzluklarını yaşamış toplumlar arasında kalıcı ve sürdürülebilir bir barışın kurulması ancak toplumların kendi iç dinamiklerinin harekete geçirilmesi ile oluşturulacak olan meşru, kurumsal, demokratik yapılar sayesinde mümkün olabilmektedir. Savaşların ve şiddetin olmaması şeklinde tanımlanabilecek negatif barışın ötesinde, anlaşmazlıkların şiddete ve savaşa dönüşmediği yerleşik, düzenli bir sosyal dengenin varlığı ile mümkün olabilecek pozitif barışın (Galtung, 1996: 1-3) inşasında insani diplomasi aktörlerinin her birinin önemli roller üstlendiğini söylemek mümkündür.

1.3.3.2. İnsani Yardımlar

Uluslararası sistemin işleyişinde devletlerin karşılıklı olarak; amaçları, içerikleri, boyutları farklı, genel anlamda dış yardım niteliğinde aktarımlar ya da kaynak transferleri şeklindeki uygulamaları rutin dış politika araçları haline gelmiş durumdadır. Genellikle devletler düzeyinde yapılan karşılıklı işbirliği anlaşmaları ya da protokoller çerçevesinde gerçekleştirilen askeri yardımlar, teknik yardımlar, eğitim ve sağlık alanında yapılan yardımlar, hibe şeklindeki ayni ya da finansal yardımlar, kalkınma kredileri ve insani yardımlar bu konuya örnek olarak verilebilecek uygulamalardandır. Dış yardımlarda genellikle yardım alan taraf doğrudan faydalanırken, yardımı yapan (donör) tarafın da çoğu zaman, süreç içerisinde dolaylı bir takım fayda ve beklentiler çerçevesinde davranabildiğini söylemek mümkündür. Yani -adı her ne kadar yardım olsa da- dış yardımların her zaman karşılıksız kaynak aktarımı şeklinde gerçekleşmediğini belirtmek gerekir. Bu tür yardımlarda donör tarafın çıkarı ya da beklentisi her zaman doğrudan ekonomik getiri ile ilgili de olmayabilir. Dış yardımlar bazen uluslararası alanda kimi stratejik ve politik hedeflere ulaşmak ya da belli alanlarda söz sahibi olabilmek adına bir takım yatırımlar yapmak gibidir. Bir yönü ile dış yardımların en önemli amacının,

ulusal prestijin ve gücün artırılması ve buna bağlı olarak diplomatik ve siyasi kazanç sağlanması (Arı, 1997: 325) olduğunu söylemek mümkündür.

Dış yardım türleri arasında kabul edilmekle birlikte insani yardımların, sayılan diğer yardım türlerinden amaçları, aktörleri ve içeriği açısından önemli farklılıkları bulunmaktadır. Diğer dış yardım türleri genellikle devletler ve resmi yapılar tarafından gerçekleştirilmek durumundadır. İnsani yardım faaliyetleri ise devletler ve diğer resmi aktörler yanında, başta STK'lar olmak üzere, özel sektör kuruluşları ve bireyler gibi sivil aktörler tarafından da organize edilebilmekte ve gerçekleştirilebilmektedir. Uluslararası toplum nezdinde sivil aktörlerin insani yardımlar konusunda kabiliyetlerinin ve etkinliklerinin hem ölçek hem de yaygınlık ve kapsayıcılık bakımından sürekli artış eğiliminde olduğu söylenebilir. Ulusal ve uluslararası düzeyde aktif çalışmaları olan pek çok STK'nın "insani yardım kuruluşu" olarak nitelendirilmesi ve bu kimlikleri ile bilinir olması bunun açık göstergesidir. Uluslararası yardım faaliyetlerinin dayanağının ve çerçevesinin küresel sosyal sorumluluk olarak nitelendirilmesi mümkündür. Uluslararası sistemin her bir aktörü kendi etki alanında, belli ölçüde bu sorumluluğu gözetmek durumundadır. İnsani yardımlar ise, doğrudan insan odaklı olması yönü ile söz konusu sosyal sorumluluğun ötesinde, vicdani ve ahlaki boyutu ile de diğer yardım türlerinden ayrılmaktadır.

İnsani diplomasi ile insani yardım kavramları arasında hem anlam ve içerik hem de uygulama süreçleri bakımından sıkı bir ilişki bulunmaktadır. İnsani yardımlar insani diplomasinin temeli ve ilk aşamasıdır denebilir. İnsani yardımın ilk aşaması ise insan hayatı için acil ve zorunlu olan ihtiyaçların zamanında karşılanmasıdır. Bu ihtiyaçlar bazen insan eli ile bazen de doğal kaynaklı olabilen, her türden afetler, yoksulluk, kuraklık, salgın hastalıklar, gıdaya ve temiz suya erişememe, çatışmalar, savaşlar, zorunlu göç hareketleri gibi olumsuz pek çok nedene bağlı olarak doğabilmektedir. İnsani yardıma ihtiyaç duyulması her zaman yoksulluk ya da az gelişmişlik ile ilgili de olmayabilir. Ekonomik ve politik açıdan gelişmiş, güçlü devletler de bazen deprem, sel felaketi, yangın vb. afetler ya da büyük çaplı terör eylemleri gibi beklenmedik olumsuzluklar karşısında çaresiz kalabilmekte, acil insani yardıma ihtiyaç duyabilmektedirler. Bu şekilde çok farklı nedenlerle, başta can güvenliği olmak üzere, kendi imkân ve inisiyatifleri ile üstesinden gelemeyecekleri

büyük insani sorunlarla karşı karşıya kalan ve yardıma muhtaç durumda bulunan insanlara yönelik, onların -ilk planda- hayatta kalmalarını, güvenliklerini, acılarının hafifletilmesini, onurlarının korunmasını sağlamak üzere akut dönemde acil, ya da ihtiyacın devam etmesi durumunda devamlı, sistemli destek verme faaliyetleri insani yardımların çerçevesini oluşturmaktadır. İnsani yardımlar istenmeyen ancak engel olunamayan, insanların hayatını ileri düzeyde olumsuz etkileyerek zorlaştıran olağanüstü durumlarda, öncelikle acil ihtiyaçların giderilmesine yöneliktir ve ilk planda gıda, su ve ilaç temini, acil sağlık hizmeti, giyinme ve barınma gibi temel fizyolojik ihtiyaçların karşılanması ile ilgilidir. Ancak yaşanan mağduriyetlerin ve dezavantajlı durumların bertaraf edilmesi için, akut dönem müdahaleleri takip eden süreçte rehabilitasyon ve kalıcı iyileştirme adımları çerçevesinde, altyapı hizmetleri, eğitim, sağlık, ulaşım, ziraat vb. alanlarda gerçekleştirilecek destek faaliyetlerinin de kısmen insani yardım olarak değerlendirilmesi mümkündür. İnsani diplomasinin ilk adımı olan insani yardımların merkezinde, insani sorunlara insan odaklı yaklaşım vardır. İnsan odaklı yaklaşım çoğu zaman devletler ya da toplumlar arasındaki politik, ekonomik ya da askeri anlaşmazlıkların göz ardı edilmesini gerektirmektedir. İnsanların hayatlarına kitlesel düzeyde, doğrudan zarar veren her türlü insani kriz durumlarında, acil insani yardımlar gerçekleştirilirken devletler ya da hükümetler arasındaki bu tür anlaşmazlıklar bir süreliğine de olsa, yokmuş gibi davranılması ve normal şartlarda iletişim kurmamayı tercih eden tarafların karşılıklı yardımlaşma davranışı sergilemeleri söz konusu olabilmektedir. Bu şekilde gerçekleşecek bir etkileşimin, taraflar arasındaki gerginliği yok etme ya da azaltma konusunda geleneksel diplomasi yöntemlerinden çok daha etkili olduğunu ve olumlu sonuçlar doğurabileceğini söylemek mümkündür.

İnsani yardımlar niteliği itibarı ile doğrudan insan hayatına dokunan, hayatın devamını ve korunmasını sağlamaya yönelik olumlu ve önemli faaliyetlerdir. Ancak bunun orta ve uzun dönemde aynı düzeyde ve yoğunlukta devam ettirilmesinin bir takım olumsuz sonuçlara yol açabileceğini söylemek mümkündür. Bir yandan yardımı gerçekleştiren tarafların, sürekli tekrar eden aktiviteler ve -bir anlamda- değişmeyen sonuçlar nedeni ile motivasyon kaybına uğramaları, diğer taraftan ise yardım alanların bunu sürekli bir çözüm olarak algılamaya başlayıp, yardıma bağımlı hale gelmeleri gibi durumlar bu türden olumsuzluklara verilebilecek örneklerdendir.

Söz konusu olumsuzlukların sürece zarar vermemesi açısından, rollerin ve hedeflerin revize edilmesi, aktivite çerçevesinin acil insani yardımlardan kalıcı iyileştirmeye yönelik kalkındırma projeleri ve kalkınma yardımlarına dönüştürülmesi sağlanmalıdır.

1.3.3.3. Kalkınma/Resmi Kalkınma Yardımları

Barış inşası ve insani yardımlardan sonra, insani diplomasi araçlarının üçüncüsü kalkınma yardımlarıdır. Herhangi bir nedenle ve çok farklı şekillerde, maruz kaldıkları insani sorunlar nedeni ile dezavantajlı durumda bulunan toplumların içinde buldukları durumdan kalıcı olarak kurtulabilmeleri, politik ve ekonomik açıdan sorunsuz bir şekilde iyileşme sürecine girebilmeleri için dış yardımlara duyulan ihtiyaç genellikle kaçınılmazdır. Acil insani yardım gerektiren sürecin devamında yardım alma durumundaki toplumun ya da devletin normalleşmesi kalkınma yardımları sürecinin işletilmesine bağlı olmaktadır. Kalkınma yardımları geniş çerçevede uluslararası yardımlar ya da dış yardımlar olarak ele alınabilecek aktiviteler içerisinde özellikli bir alanı ifade etmektedir. Dış yardım kavramının en genel anlamı ile; bir ülke ya da uluslararası kuruluş tarafından, -herhangi bir nedene bağlı olarak- ihtiyaç duyan başka devlet ya da topluluklara yönelik kaynak aktarımı şeklinde tanımlanması mümkündür. Genellikle yardım yapan (donör) taraf ekonomik anlamda gelişmiş ülkeler ya da uluslararası kuruluşlar, yardım alan (recipient) taraf ise az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeler ya da toplumlar olmaktadır.

Dış yardımlar, esas olarak ekonomik büyüme ve bunun yanında kamusal altyapının ve temel sosyal hizmetlerin sağlanarak maddi refahın artırılması, yönetim kalitesinin yükseltilerek ekonomiyi ve yasal düzeni idare etmek için etkili, dürüst ve demokratik sorumluluğa sahip kurumlarda iyi yönetimin teşvik edilmesi ve aynı zamanda bunun için sivil ve siyasi hakların iyileştirilmesi, olumsuz çevresel gelişmelerin tersine çevrilmesi (Sogge, 2002: 8) gibi temel amaçlara dayalı olarak gerçekleştirilmektedir. Tarihsel süreçte çeşitli gerekçelerle, uluslararası ilişkilerin *de facto* uygulamalarından olan dış yardımlar, II. Dünya Savaşı sonrası ekonomik ve politik konjonktüre bağlı olarak kavramsallaşmış, sistematik temelleri atılmış ve devamında Soğuk Savaş döneminin önemli bir diplomasi aracına (Üçkuş ve Kendirci, 2012: 59) dönüşmüştür. Soğuk Savaş'ın ardından 1990'larda ise dış

yardımlar; ekonomik ilerleme ve politik dönüşüm, küresel sorunlara eğilim, demokrasinin güçlendirilmesi ve çatışmaların yönetilmesi (Lancaster, 2007: 48) gibi fonksiyonları ile uluslararası sistemin işleyişinde önemli bir araç olarak görülmüştür. Modern çağın dış politika pratikleri içerisinde gerçek bir yenilik olarak kabul edilebilecek olan (Morgenthau, 1962: 301) dış yardımların ya da daha uygun ifadesi ile uluslararası yardımların, günümüzde uluslararası politikanın en önemli araçlarından biri haline geldiğini söylemek mümkündür. Uluslararası yardımların bir parçası olarak kalkınma yardımları spesifik hedeflerle ilgilidir ve daha dar bir çerçevede ele alınmak durumundadır. Dış yardımların tamamı kalkınma yardımı niteliğinde gerçekleşmemektedir. Aynı şekilde kalkınma yardımlarının tamamı da resmi kalkınma yardımı niteliğinde değildir. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) tarafından yapılan tanımlama çerçevesinde, gelişmekte olan ülkelere yapılan resmi kalkınma yardımlarının;

- i. Mutlaka kamu kaynaklı olması,
- ii. Yardım alan tarafın ekonomik kalkınmasını geliştirmek amacı ile aktarılmış olması,
- iii. Yapılan kaynak aktarımlarının imtiyazlı olması ve en az % 25'inin hibe olarak verilmiş olması gerekmektedir (OECD, 2008: 1).

Sayılan kriterlerin birlikte karşılandığı durumlarda bir dış yardımın resmi kalkınma yardımı olduğunu söylemek mümkündür. Bu durumda;

- Yardım alan tarafın ekonomik kalkınmasını geliştirmeye yönelik olmayan acil insani yardımların, ihtiyaç sahibi de olsa alıcı tarafa verilen her türlü savaş silahları ya da askeri yardımların,
- Belli oranda (%25) hibe içermeyen, tamamı geri ödenecek şekilde sağlanan, ancak geri ödemesi kolaylaştırılmış her türden kredilerin,
- Kamu kaynaklı olma özelliği bulunmayan, özel sektör kaynak aktarımları ve STK'ların yardım faaliyetleri gibi dış yardımların resmi kalkınma yardımı olarak değerlendirilme imkânı bulunmamaktadır.

Ancak yardım alan tarafın kalkınmasına hizmet edecek şekilde yardım faaliyetlerinde bulunan STK'lara aktarılan kamu kaynakları resmi kalkınma yardımı

niteliği taşımaktadır. Daha önce de ifade edildiği gibi kalkınma yardımlarının insani sorunlara maruz kalmış olan toplumların durumlarında kalıcı iyileşme sağlanması hedefi ile gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Kalkınma yardımları gerçekleştirilirken alıcı tarafın dinamiklerinin harekete geçirilmesine ve işbirliği imkânlarının değerlendirilmesine yönelik olarak kurgulanması büyük önem arz etmektedir. Kalkınma yardımlarının uzun dönem etkinliği açısından, yardım alan ülkelerin sahip olduğu maddi ve beşeri potansiyelleri ile sektörel yeteneklerinin ortaya çıkarılması ve böylece ekonomik ve teknik bağımlılıklarının en aza indirilmesi sağlanmalı, buna uygun stratejiler çerçevesinde hareket edilmelidir.

Günümüz uluslararası sisteminin küresel niteliği ve buna bağlı olarak her geçen gün hızı ve niteliği yükselen devletler/toplumlar arası etkileşim, uluslararası politika aktörlerinin küresel kalkınma hedefine yönelik hareket etmesini zorunlu hale getirmektedir. Dünyanın herhangi bir bölgesinde yaşanan ve kronik hale gelmiş politik ya da sosyo-ekonomik sorunların, doğrudan ya da dolaylı olarak, uluslararası alanın tüm aktörlerini olumsuz etkileme potansiyeli taşıdığı söylenebilir. Söz konusu olumsuzluklar başta kontrolsüz göç hareketleri olmak üzere, kaçakçılık, insan kaçakçılığı, uyuşturucu madde ticareti vb. her türden illegal faaliyetler şeklinde ortaya çıkabilmekte ve kısa süre içerisinde küresel sorunlar haline gelebilmektedir. Kalkınma yardımlarının bir boyutunu da, devletlerin bu olumsuzluklarla karşı karşıya kalmamak adına, birtakım ön alıcı tedbirler alma ihtiyacının gereği olarak ortaya koydukları stratejik davranışları oluşturmaktadır. Kalkınma yardımları bunun dışında ekonomik, kültürel, tarihi, dini, ideolojik pek çok farklı gerekçelere dayandırılabilir. Ancak yardımların yapılması sürecinde yardım alan taraflarla ilgili amaç ve hedeflerin aynı zamanda yardım yapan tarafların da çıkarlarına hizmet edeceği açıktır. Bu durumda kalkınma yardımlarının politik gerekçelere dayalı olarak gerçekleştirildiğini ve uluslararası politikanın bir aracı olduğunu söylemek mümkündür.

Kalkınma yardımı almaya ihtiyaç duyan toplumların ya da devletlerin genellikle insani sorunların kolayca ortaya çıkıp büyümesine elverişli yapılar olduğunu söylemek mümkündür. Az gelişmişliğin getirdiği politik ve sosyo-ekonomik dezavantajlara da bağlı olarak bu sorunların çözümünde yönetimlerin etkisiz kalması kaçınılmaz olmaktadır. Kalkınma yardımlarının insani diplomasi

aracı olması durumu ve önemi bu noktada kendini göstermektedir. Kalkınma yardımları sürecinde, yardım yapan ve yardımı alan taraflar arasında kurulacak olumlu etkileşim sayesinde karar vericilerin ve politika yapıcıların ulusal ya da bölgesel sorunlar yanında küresel insani sorunların da çözümüne yönelik çabalar içerisine girmeye ve buna uygun davranmaya ikna edilmeleri mümkün hale gelebilmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA İNSANİ DİPLOMASİ; DİNAMİKLERİ, ÇERÇEVESİ VE ARAÇLARI

2.1. TÜRK İNSANİ DİPLOMASİSİNİN DİNAMİKLERİ

2.1.1. Dış Politika Kültürü

Uluslararası sistemin asli unsurları olan bağımsız ulus devletlerin sistem içerisindeki diğer devletler ve devlet dışı yapılarla ilişkilerindeki tercih ve eğilimleri sistem açısından uluslararası politikanın, devletler açısından ise dış politikalarının çerçevesini belirleyici nitelikte şekillenmektedir. Bu tercih ve eğilimlerin de devletlerin iç dinamikleri yanında, mevcut uluslararası sistemin işleyişine bağlı dışsal faktörlerin etkisinden bağımsız gelişemeyeceğini söylemek mümkündür. Uluslararası politikada karşılaşılan her bir durumun ya da sorunun kendine has, farklı dinamikleri ve koşulları söz konusudur. Bu nedenle sorunların çözümüne yönelik çabaların ve eğilimlerin de bu farklılıklara göre şekillenebilen, esnek ve tekdüzelikten uzak bir şekilde kurgulanması gerekmektedir. Dış politika konusunda karar vericilerin konjonktürel tercihleri uluslararası sistemin dinamik yapısından etkilenmekte ve yaşanan aktüel gelişmelere göre değişiklik gösterebilmektedir. Bu şekilde dışsal etkilere dayalı olarak farklılaşabilen tercihler dış politikanın güncel kararları ve uygulamaları ile ilgilidir. Bunun dışında, devletlerin uluslararası alanda karakterlerini ortaya koyar nitelikte, birtakım yapısal politik özelliklerinin ve tercih kalıplarının varlığından söz edilebilir. Bu özelliklerin ve tercih kalıplarının, devletlerin -ve tabii ki toplumların- *dış politika kültürü/dış politik kültür* olarak nitelendirilmesi mümkündür. Politik kültür toplumu oluşturan bireylerin mevcut politik sistem karşısındaki eylem tarzları, inanç ve tutumlarıyla biçimlenmektedir (Çam, 1996: 200-201; Duverger, 1982: 128). Aynı şekilde dış politik kültürün de; toplumların küresel sistemin işleyişi ve uluslararası politikada yaşanan gelişmeler karşısında –tarihsel tecrübelerine ve algılarına dayalı olarak- verdikleri genel ve ortak tepkileri, inançları, tutumları çerçevesinde şekillendiğini söylemek yanlış olmaz. Dış politik kültürün politik kültüre, onun da kültüre/toplumsal kültüre bağlı olarak kavramsallaştırılması zorunlu gibidir. Günümüz küresel sisteminde ülkeler ya da toplumlar arasında hemen her alanda geçişkenliğin yoğun olarak yaşandığı düşünüldüğünde, hiçbir politik

kültür modelinin, bir toplumda saf olarak bulunmadığını (Kışlalı, 1994: 107-108) ve aynı şekilde bir toplumda sadece bir tek politik kültürün geçerli olduğu bir yapının da söz konusu olamayacağını söylemek mümkündür. Ancak kültür olgusunun değişen ve gelişen dinamik yapısı sayesinde bu geçişkenliklerin toplumsal kültürün gelişmesine katkı yapabileceği de göz ardı edilmemelidir. Kültür ya da toplumsal kültür, bir toplumun ya da toplumsal grubun belirgin maddi, manevi, zihinsel ve duygusal özelliklerinin bileşimi olmanın yanında, onların yaşam biçimlerini, değer yargılarını, geleneklerini, inançlarını ve temel insan haklarını da kapsayan (UNESCO, 1982) geniş çerçeveli bir kavramdır. Kültür kavramı tanımlanırken sayılan tüm bu maddi, manevi, zihinsel ve duygusal özellikler ile yaşam biçimleri, değer yargıları, gelenekler, inançlar, temel insan hakları gibi unsurlar ve bunlara bağlı olarak ortaya çıkan toplumdaki genel eğilim, hem iç politikanın hem de dış politikanın kodlarını içerir nitelikte olmaktadır. Sayılan tüm bu unsurların belirtilen özellikleri sayesinde politik kültürün ve *dış politik kültürün* oluşmasında son derece etkili olduklarını söylemek mümkündür.

Dış politik kültür kavramı devletlerin dış politika tercihlerinin ötesinde, uluslararası politikaya ilişkin tercih ve eğilimlerin karakteri ile ilgilidir denebilir. Uluslararası politikaya ilişkin bir karar söz konusu olduğunda, uygulanacak politikaların ve atılacak adımların belirlenmesi politik tercih olarak ifade edilebilir. Devletlerin dış politika tercihlerini etkileyen maddi ve manevi nitelikli pek çok faktörün varlığından söz etmek mümkündür. Ulusal güvenlik, güç, ekonomik ya da politik çıkarların gözetilmesi gibi gerekçelere bağlı olarak devletler arasında ikili ya da çok taraflı işbirliği girişimlerinin, bir devletin diğer devletlerle olan diplomatik ilişkilerin düzeyini artırma, düşürme ya da sonlandırma hamlelerinin, sorunların çözümünde müzakere yolunun kullanılıp kullanılmaması durumunun, barış görüşmeleri ya da savaş kararları gibi yönelimlerin dış politika tercihlerine örnek olarak verilmesi mümkündür. Buna karşılık bir devletin uluslararası alanda ilişkilerini yürütürken tercih ettiği politikalarının; savunmacı ya da saldırgan, uzlaşmacı ya da gerilim yanlısı, arabulucu ya da kutuplaştırıcı vb. niteliklerden hangisi ya da hangilerini daha çok içerdiği ile ilgili durumunun, o devletin dış politika kültürünün göstergesi olarak değerlendirilmesi gerektiği söylenebilir. Uluslararası politika ile toplumsal kültür arasındaki ilişkinin varlığını ortaya koyan

bu açıklamalar çerçevesinde; toplumların kültürel özelliklerinin temellerini oluşturan maddi ve manevi değer yargılarının, geleneklerinin, inançlarının, insana ve insan haklarına dair kabullerinin devletlerin dış politika tercihlerini etkileyici ve belirleyici nitelikte olduğunu söylemek mümkündür.

2.1.2. Güç Tercihi

Devletlerin farklı rejimleri, yönetim biçimleri, iç ve dış politik tercihleri olabildiği gibi, politik sistem olarak aynı yönetim biçimine sahip olsalar dahi, politikalarının karakterleri ile bu politikalarını uygularken kullandıkları yol ve yöntemler de birbirinden farklı olabilmektedir. Devletlerin uluslararası politikaya ilişkin karar ve uygulamalarının niteliği dış politika kültürü ile ilgilidir denebilir. Bu noktada, karar ve uygulamalarda görülen temel ayırım, ilişkilerde gücün kullanım biçimleri ile şekillenmektedir. Sert güç (hard power) eğilimli bir dış politika kültürünün hâkim olduğu yönetimlerin dış politika tercihleri, agresif, gerginlik yanlısı, yaptırım endeksli, ulusal çıkarları ve güvenliği merkeze alan yaklaşımları içermek ve realist paradigma çerçevesinde şekillenmek durumundadır. Buna karşılık yumuşak güç (soft power) temelli dış politika kültürünün öne çıktığı devletlerde ise dış politika tercihleri ve uygulamaları genellikle uzlaşmacı, saldırganlıktan uzak, müzakereci, arabuluculuk rollerini önceleyen, insan odaklı, temel insan haklarına saygı çerçevesinde gerçekleşmektedir. Sert ya da yumuşak güç kullanma tercihleri devletlerin uluslararası politikada kendi uygulamalarını ve hamlelerini belirlediği gibi diğer uluslararası aktörlerin o devletle ilişki biçimlerini de etkileyici özelliğe sahiptir. İlişkilerinde sert güç kullanmayı tercih eden bir uluslararası politika aktörü kısa dönemde etkili sonuç alma imkânı bulabilir. Ancak bu durumda, karşısındaki aktörün ya da sürece müdahale etmek durumunda olan üçüncü taraf aktörlerin de kendisine karşı sert güç unsurları ile mukabele etmesi kaçınılmaz olacaktır. Yumuşak güç kullanımı tercih edildiğinde ise uzun dönemde, ancak daha etkili ve yapıcı sonuç alınması söz konusudur. Ayrıca etkileşim sürecinde herhangi bir çatışma ya da yaptırım içeren durum gerçekleşmediğinden karşılıklı ilişkilerin seyri de barış yanlısı ve olumlu yönde olacaktır. Uluslararası sistemde varlık gösteren toplumların kendi içlerinde bile politik ve ideolojik eğilimler, dini inançlar, mezhepsel tercihler, etnik aidiyetler vb. konularda homojen bir yapıda olduğunu söylemek imkânsızdır. Her

toplum içerisinde mutlaka belli ayrılıkların görülmesi kaçınılmazdır ve bu durum toplumların ya da devletlerin iç politikalarını şekillendirdiği gibi, günümüz küresel sisteminde diğer uluslararası aktörlerle olan ilişkilerini de etkilemektedir. Bu durumda dış politika uygulamaları çerçevesinde, -yumuşak güç unsurları aracılığı ile olsa bile- temas edilen yabancı ülkelerde/bölgelerde herhangi bir muhalif tutum ya da reddedici davranışla karşılaşılmayacağını söylemek zordur. Dolayısı ile uluslararası politika aktörlerinin özendirici ve destekleyici yumuşak güç yanında belli ölçüde, caydırıcı güce de sahip olması ve gerektiğinde bu sert gücünü kullanabilecek durumda olması önem arz etmektedir.

Güç kullanımı ile ilgili söz konusu yaklaşımların aktif ve etkili dış politika hedef ve imkânlarına sahip olan, büyük güçler ve bölgesel güçler olarak kategorize edilebilecek aktörlerle ilgili olduğunu belirtmek gerekir. Küçük devletler olarak nitelendirilebilecek, politik ve ekonomik açıdan sistem içerisinde etkin varlık gösteremeyen, pek çok açıdan bölgesel ve büyük güçlere bağımlı durumda bulunan devletlerin uluslararası alanda güç kullanımı konusunda kayda değer bir rolleri olmadığını söylemek mümkündür. Güç kullanımı büyük güçler açısından her zaman için söz konusudur. Bölgesel güçler için ise, büyük güçler karşısında göreceli olarak daha az etkili, ikincil bir konumdan söz edilebilir. Bu kategoride yer alan devletler dönemsel olarak iç politikalarında ya da ekonomilerinde önemli sorunlar yaşamadıkları sürece, etkileşim alanlarında sert ya da yumuşak güç kullanarak belirleyici olabilmektedirler.

2.1.3. İnsani Diplomaside Türkiye Modeli

Türk dış politikasının 2000'li yılların başına kadar genel seyri ve karakteri incelendiğinde, uluslararası politikaya dair olaylar karşısında herhangi bir etkin pozisyon alamayan, pasif, edilgen ve bu yüzden büyük güçlere önemli ölçüde bağımlı bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Afrika, Asya ve Avrupa kıtalarının kesişim noktası sayılabilecek konumu ile jeopolitik açıdan özellikli bir noktada bulunan Türkiye bu konumunun belli avantaj ve dezavantajlarını birlikte yaşamak durumundadır. İkinci Dünya Savaşı sonrası Soğuk Savaş döneminde yaşanan iki kutuplu güç mücadelesi sürecinde, Batı Bloku müttefiki olarak, son karakol denebilecek noktada, Doğu Bloku'nun merkezine yakın bir konumda bulunması,

bunun yanında –zengin enerji kaynaklarına sahip olmalarının beraberinde getirdiği- kronik politik sorunları nedeni ile gerginliğin hiç bitmediği Ortadoğu coğrafyası ile içi içe olması, Türkiye'nin sahip olduğu konumun hem iç politika hem de uluslararası politika açısından önemli sorunların yaşanmasına kaynaklık ettiği söylenebilir. Söz konusu jeopolitik konuma bağlı sorunlara eşlik eden, sosyal ve ekonomik kalkınmışlık düzeyinin düşük olması ve iç politikada yaşanan uzun dönemli istikrarsızlıkların, Türkiye'nin bölgesinde dengeleyici bir güç haline gelmesini ve uluslararası sistemin etkin bir aktörü olmasını engelleyici nitelikte olduğu söylenebilir. Bu dönemde Türk dış politikası pasif, edilgen, tek yönlü ve bağımlı nitelikte seyretmiş, sistem içerisinde varlık gösterebilecek özgün bir uluslararası politika kültürü geliştirilememiştir. Demokrat Parti'nin ilk dönemindeki NATO üyeliği ve ikinci iktidar dönemindeki Ortadoğu politikasına ağırlık verilmesi (Bulut, 2008: 53) ile Özal döneminde atılan, Batı, Doğu ya da Kuzey ayrımı yapılmadan (Laçiner, 2003: 25) ekonomi temelli, pragmatik ve esnek dış politika adımları dışında hayata geçirilmiş, özgün bir Türk dış politikasının var olmadığını (Battır ve Ateş, 2013: 37) söylemek yanlış olmayacaktır.

Dış politika konusunda sayılan bütün olumsuzluklar yanında, bu dönemde güçlü ve uzun ömürlü hükümetler kurulamaması, sık sık kurulup bozulan koalisyon hükümetlerinin politik ve ekonomik açıdan başarısız yönetimler sergilemesi ve neredeyse her on yılda bir gerçekleşen askeri müdahaleler nedeni ile Türkiye, tüm ilgisini ve enerjisini uzun yıllar sadece iç politika sorunlarına yöneltmek zorunda kalmıştır. Devletlerin iç politika uygulamaları, ekonomi yönetimleri ve dış politika tercihleri birbirinden bağımsız süreçler değildir. Aralarında çok sıkı bir etkileşim söz konusudur. Uyumsuz koalisyon hükümetlerinin işbaşında olduğu dönemlerde iç politika ve ekonomi alanında yaşanan olumsuzlukların ve mücadele edilmek zorunda kalınan sorunların, Türkiye'nin dış politikasını da doğrudan olumsuz etkilediğini söylemek mümkündür. En az bir veya iki seçim döneminde tek bir siyasi partinin iktidarı ile gerçekleşen yönetim dönemlerine bakıldığında ise ülkenin görece istikrarından, ekonomik kalkınma hamlelerinden ve dış politikaya ilişkin olumlu gelişmelerden söz etme imkânı doğmaktadır. Demokrat Parti'nin iktidar olduğu dönemler ve Özal hükümetleri dönemlerinde Türkiye'nin dış politika alanındaki - döneminde ve bağlamında önemli- bazı hamleleri bunun bir göstergesi

durumundadır. Türkiye bu anlamda en büyük açılımı, 2002 yılı genel seçimleri ile tek başına iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi (Ak Parti) döneminde gerçekleştirmiştir. Koalisyonuz, güçlü, uyumlu ve uzun soluklu hükümetler sayesinde politik istikrar ve ekonomik kalkınma açısından önemli adımların atıldığı ve başarılı sonuçların elde edildiği bu dönemde, dış politika alanında da yeni ve aktif bir sürece girildiğini söylemek mümkündür.

Küresel sistemin asli aktörleri olan devletlerin yönetim süreçleri uluslararası politikada yaşanan gelişmelerden, dış politika tercihleri de içerideki politik, ekonomik ve sosyal dinamiklerden bağımsız değerlendirilmemelidir. Bu çerçevede 2002 sonrası dönemde, iç politikada normalleşme ve demokratikleşme süreci olarak nitelendirilebilecek düzenleme ve uygulamalar yanında, uluslararası düzeyde ekonomik kalkınma hedefli adımların da Türkiye'nin dış politika tercihlerini şekillendirdiği söylenebilir. Küresel politik-ekonomik sistemin işleyişine bağlı zorunlu ilişkilerin ve uygulamaların ötesinde, potansiyel etkileşim alanlarında etkin varlık gösterme imkânları ve farklı düzeylerde yeni ilişkiler kurma ve geliştirme hedefleri gözetilerek gerçekleştirilen önemli bazı yönelimler ve açılımlar son dönem Türk dış politikasının en belirgin yönünü oluşturmaktadır denebilir. Türkiye üç ana kıtanın kesişim noktası olarak nitelendirilebilecek özel coğrafi konumu sayesinde, bölgesinde ve uzantılarında yer alan pek çok ülke ile fiziki açıdan kolayca temas edebilir durumdadır. Özellikle tarihsel ve kültürel temellere dayalı etkileşim çevresinde bulunan aktörlerle yeni ilişkiler kurmaya ve zayıf denebilecek mevcut ilişkilerin düzeyini, yoğunluğunu ve niteliğini yükseltmeye yönelik adımlar bu açılım sürecinde ilk sırayı almaktadır. Soğuk Savaş sonrası Doğu Blokunun dağılması ile birlikte bağımsız hale gelen Türk devletleri (Türki Cumhuriyetler), Balkan ülkeleri, Ortadoğu'nun geneli ve Kuzey Afrika'da yer alan Müslüman nüfusa sahip Osmanlı bakiyesi devletlerle geliştirilmeye çalışılan ilişkiler söz konusu dış politika açılımlarının en önemli adımlarıdır denebilir. Bu dönemde söz konusu bölgelerde yer alan devletlerle mevcut ya da olası iletişim engellerinin ortadan kaldırılması ve ilişkilerin olumsuzdan olumluya döndürülmesi öncelikli strateji olarak belirlenmiştir. Uzun dönemde hayata geçirilmesi ve sürdürülmesi -özellikle Türkiye'nin jeopolitik konumu ve tarihsel tecrübeler nazara alındığında- neredeyse imkânsız olan "komşularla sıfır sorun politikası" bu dönemde deklare edilmiş ve uygulanmaya

çalışılmıştır. Bu çerçevede kısa bir süre için de olsa yakın çevre ülkelerle ilişkilerde sorunlu konuların çözümüne ve ilişkilerin olumlu yönde geliştirilmesine yönelik adımlar atılmış, politik ve ekonomik pek çok stratejik işbirliği girişimleri hayata geçirilmiş ve başarılı sonuçlar da alınmıştır. Bu aşamada ayrıca, bölge ülkeleri ile iyi ilişkiler kurmanın yanı sıra, Afrika, Latin Amerika ve Güneydoğu Asya ülkeleri gibi Türk dış politikası açısından yeni sayılabilecek alanlarda önemli diplomatik açılımlar ve işbirliği girişimleri söz konusu olmuştur. Komşularla bu dönemde kurulan olumlu ilişkiler, ilgi ve enerjinin alternatif bölgelere yönlendirilmesine imkân sağlamıştır denebilir. Ancak Arap Baharı olarak adlandırılan süreçte yönetimleri değişen Libya, Mısır gibi bazı devletlerle ilişkiler bozulmuş, özellikle Suriye ile geliştirilmeye çalışılan iyi ilişkiler tamamen tersine dönerek, karşılıklı politik gerginliklerin ve dolaylı askeri tedbirlerin söz konusu olduğu, olumsuz noktalara gelinmiştir. Buna rağmen hal-i hazırda yaşanan çok büyük sorunlar olsa da söz konusu bölgelerde etkin olabilmek adına güdülen hedeflerden vazgeçilmediğini, söz konusu birkaç devletin yönetimleri ile ilişkiler bozulmuş olsa da Türkiye'nin bölge ülkelerin geneli nazarında öncü konumunu ve rol model olma durumunu sürdürdüğünü söylemek mümkündür.

Türkiye'nin dış politika açılımlardan söz edildiğinde sadece yakın çevresi, komşuları ya da ortak tarihi ve kültürel bağları bulunan coğrafyada yer alan devletlerle kurulan ilişkiler anlaşılmalıdır. Coğrafi yakınlığın söz konusu olmadığı farklı kıtalarda yer alan devletlerle kurulan ilişkiler ve devlet dışı uluslararası politika aktörleri ile yürütülen ilişkilerin nitelikli hale getirilmesi de aktif ve etkin bir dış politika ile sistem içerisinde belirleyici güce ve konuma sahip olmak isteyen Türkiye açısından son derece önemlidir. Küreselleşme ile birlikte uluslararası sistemin aktörleri arasında karşılıklı bağımlılık ilişkilerinin her geçen gün artmaya devam ettiği gerçeği tartışmasızdır. Uluslararası sistemde ülkelerin etkinlik kapasiteleri küresel ölçekli bütün etkinlik alanlarındaki özgül ağırlıkları ile doğru orantılıdır ve dolayısıyla ülkelerin gücü sadece kendi yakın çevresinde etkili olabilen fiili gücü ile değil, farklı havzalardaki ekonomik, kültürel ve diplomatik etkinliği ile (Davutoğlu, 2010; 208) algılanır hale gelmiştir. Son dönem Türk dış politikasında açıkça görülen değişim ve aktivite, politika yapıcılar tarafından da gelişmelerin bu yönde okunduğunu ortaya koymaktadır. Bu çerçevede farklı coğrafyalarda, farklı kültürlerle,

inanişlara, yaşam biçimlerine sahip bölgeler ve ülkelerle karşılıklı yeni ilişkiler kurulması ve bu ilişkilerin geliştirilmesi için çeşitli adımlar atılmaktadır. Dış politikada etkileşim alanının genişletilmesi ve ilişkilerin derinleştirilmesine yönelik stratejilerin uluslararası sistemde etkinlik kazanma açısından hayati öneme sahip olduğu açıktır. Türk dış politikasının gelişim süreci düşünüldüğünde bu yönde atılacak adımlar da “yeni” uygulamalar olarak değerlendirilebilir. Dış politikada hedeflerin, bakış açılarının, tercihlerin değişmesi ve yenilenmesi, kullanılan geleneksel yol ve yöntemler ile araçların da güncel ihtiyaçları karşılayacak şekilde revize edilmesini gerekli kılmaktadır.

Devletlerin uluslararası politikaya ilişkin strateji ve uygulamaları diğer uluslararası aktörlerle karşılıklı iletişim ve uzlaşa temelinde gerçekleşmek durumundadır. Dış politika uygulamaları ekonomik ve ticari ilişkilerden güvenlik stratejilerine, barış girişimlerinden insan hakları ile ilgili politikalara, bilimsel çalışmalardan kültür ve sanatla ilgili aktivitelere, sağlıktan spora ve eğitime kadar pek çok farklı alanda uluslararası aktörler arasında karşılıklı olarak yoğun etkileşim süreçlerini içermektedir. Temel dış politika stratejileri olarak nitelendirilebilecek; sorunların barışçıl yol ve yöntemlerle çözülmesi, çatışmaların önlenmesi, bölgesel ve küresel gelişmelerin doğru değerlendirilerek sistem içerisinde etkin konum elde edilmesi ve ulusal çıkarların maksimize edilmesi gibi hedeflere ulaşılması bu etkileşim süreçlerinin başarılı bir şekilde yürütülmesine bağlıdır. Söz konusu etkileşim süreçlerinde kullanılan en etkili aracın diplomasi olduğu söylenebilir. Türk dış politikasında görülen son dönem açılımların önemli bir boyutunu da dış temsilciliklerin ve dış temasların nitelik ve niceliğinin artırılması ile karakterize olan, diplomatik yelpazenin genişletilmesine yönelik girişimler oluşturmaktadır (Özcan, 2012: 61). Türkiye'nin uluslararası alanda görünürlüğünü artırması, etkin varlık gösterebilmesi ve manevra alanını genişletebilmesi, devlet olarak uluslararası politikaya ilişkin tercih ve yönelimlerinde küresel sistemdeki gelişmelerin gerisinde kalmamasına bağlıdır. Türk dış politikasının kültürel birikimi ve özgün değerleri çerçevesinde, geleneksel yol ve yöntemlerin ötesinde yeni diplomasi uygulamalarının hayata geçirilmesi bu konuda atılan önemli adımlardandır. Söz konusu yeni uygulamalardan birisi de Türkiye'nin insani diplomasi çerçevesinde yürüttüğü dış politika açılımlarıdır. Çalışmanın birinci bölümünde teorik çerçevesi çizilmeye ve

buraya kadar yer yer açıklanmaya çalışılan insani diplomasi kavramının Türk dış politikasındaki yerinin ne olduğu ve Türkiye'nin küresel sistem ile ilişkileri açısından nasıl bir anlam ifade ettiği önem arz etmektedir. Bu bağlamda devletlerin uluslararası politikada başarılı ve etkin bir konum elde etmek adına, genel olarak diplomasiden beklentileri ile Türk dış politikasında insani diplomasi uygulamalarına bağlı olarak elde edilen somut bir takım sonuçlar örtüştüğü takdirde insani diplomasının Türkiye açısından gerçek bir uluslararası politika enstrümanı olduğundan bahsetmek mümkün olacaktır.

İnsani diplomasının kavramsal ve kuramsal çerçevesi çizilirken izah edildiği üzere, sürecin yürütülmesinde sahadaki eylemler; resmi ve sivil nitelikli aktörler aracılığıyla, *ilki* akut dönem/birincil faaliyetler, *ikincisi* destek ve iyileştirme faaliyetleri, *üçüncüsü* de uluslararası sahiplenmeyi ve işbirliğini artırma çabaları olmak üzere üç aşamada gerçekleştirilmektedir. Kuramsal çerçeve belirlenirken, uygulama sürecinde kullanılan insani diplomasi araçlarının ise; *birincisi* barış inşası, *ikincisi* insani yardımlar ve *üçüncüsü* kalkınma yardımları şeklinde üç ana başlık altında ele alınabileceği ortaya konmuştur. Buna göre Türk dış politikasında insani diplomasi çerçevesinde değerlendirilebilecek uygulamaların çizilen çerçeveye oturup oturmadığının analizi yapılarak Türkiye'nin insani diplomasisinin somutlaştırılması mümkündür. İnsani diplomasi kavramı içerisinde değerlendirilebilecek faaliyetlerin çok çeşitli sınıflandırmalara tabi tutulabilmesi mümkün olmakla birlikte -devletin resmi yaklaşımını da içermesi bakımından- Türkiye'nin insani diplomasisinin Davutoğlu'nun belirttiği şekilde *üç boyutta* ele alınması mümkündür.

– *Birinci boyut*, öncelikle kendi ülke vatandaşlarının sorunlarını çözmek ve onların hayatlarını kolaylaştırmakla ilgilidir. Bu her şeyden önce iç politika ile dış politika uygulamalarının tutarlığı ve iç kamuoyu tarafından kabul ve destek görmesi açısından önemlidir. Bunun yanında kendi vatandaşlarının sorunlarını halletme konusunda yetersizlik gösteren bir devletin, başka devletlerin ya da toplumların sorunlarını çözme konusunda inandırıcı olamayacağı da açıktır.

– *İkinci boyut*, kriz bölgelerinde yaşanan sorunların çözümünde insan odaklı yaklaşımla ilgilidir. Dünyanın neresinde olursa olsun insani kriz durumlarında muhtaç kimselere yardım konusunda politik ya da ekonomik çıkar gözetmeksizin ve ayırım yapmadan insan odaklı davranmak son derece önemlidir.

– *Üçüncü boyut*, BM sistemi içerisinde küresel düzeyde, kapsayıcı bir insani bakış açısı tesis etme çabası ile ilgilidir. Bu aşamada BM çatısı altında bulunan tüm aktörlerin ortak iradesini yansıtacak şekilde kapsayıcı bir küresel sahiplenmenin gerçekleşmesi hedeflenmektedir (Davutoğlu, 2013; 867-68).

Kendi ülkesinde yaşayan halklarının güvenlik, özgürlük, barış ve refah düzeylerini yükseltecek ulusal ve uluslararası ortamı sağlamak, aynı zamanda ülke sınırları dışında hayatlarını devam ettiren vatandaşlarının da hak ve menfaatlerini koruyarak, yaşam kalitelerini yükseltmeye yönelik çalışmalar yürütmek devletlerin temel görevlerindedir. Bu konu devletler açısından ilk planda ekonomi ve güvenlik ekseninde bir iç politika sorunu gibi görünse de en az onun kadar dış politika ile de ilgilidir denebilir. Vatandaşların kendi ülkelerinde temel insani sorunlar bağlamında kendilerini iyi hissetmemeleri ve yaşam standartlarının düşük düzeyde seyretmesi durumunda, devletlerinin insani diplomasi çerçevesinde yapacağı yardımlar kapsamında belli ölçekte bir kısım kaynaklarını başka ülkelere ya da bölgelere aktarmasını kabullenmekte zorlanması söz konusu olabilir. Bu durumda insani diplomasi girişimleri gibi önemli bir dış politika stratejisinin kamuoyu desteğinden yoksun olarak, başarılı bir şekilde hayata geçirilmesi mümkün olmayacaktır. Bu nedenle insani diplomasi uygulamalarını önemli bir dış politika aracı olarak hayata geçirme ve sürdürülebilir kılma iddiasında bulunan Türkiye, kendi vatandaşlarının huzur ve refahını önceleyerek, bu konuda gereken rızayı ve kamuoyu desteğini almak durumundadır. Ayrıca Türkiye kendi vatandaşlarının güvenlik ve refah düzeyini yükseltmeyi başarabildiği ölçüde, insani diplomasi sürecinde ilişki içerisine girdiği ülkeler ve bölgeler tarafından kendisine özen duyulan, kabul gören, böylece yumuşak gücünü kullanabilen etkili bir uluslararası aktör olma imkânı bulacaktır. Aksi halde ortaya koyulan özendirici, somut bir model olmadan atılacak adımların, insani diplomasi uygulamaları sürecinde etkinliğin kaybedilmesine yol açmanın yanında, uluslararası toplum nezdinde bir meşruiyet sorunu yaşanması riskini de beraberinde getirebileceği göz ardı edilmemelidir.

21.yy. küresel ekonomik ve politik sisteminde uluslararası politika aktörleri arasında giderek artan bağımlılık ilişkisi nedeni ile geleneksel iç politika- dış politika ayırımından söz etmek imkânsız gibidir. Küresel sistemin başat aktörleri durumunda olan devletleri yönetenlerin ve her düzeydeki karar vericilerin, ülke içi sorunların

çözümüne yönelik ulusal politikalar üretirken uluslararası alanda yaşanan gelişmelerden bağımsız hareket etmeleri söz konusu değildir. Başta devletler olmak üzere uluslararası politikanın belirleyici tüm aktörleri yerel, bölgesel ve küresel barış inşasına katkıda bulunmak, etki alanlarında evrensel insani ve demokratik değerleri güvence altına almak, uluslararası hukukun ve küresel adaletin gelişmesine katkıda bulunmak, insanlığın ortak sorunlarına karşı küresel işbirliği imkânlarını gözetmek gibi temel konularda sorumlu davranmak durumundadır. Herhangi bir devletin kendi ülkesinde iç politikaya dair önemli sorunlarını çözmeksizin, bölgesel ve küresel barışa katkıda bulunma iddiasının gerçekçi olduğunu kabul etmek zordur. Küresel insani sorunların çözümüne yönelik politika üretme konusunda iddia sahibi bir devletin kendi ülkesinde vatandaşlarının sorunlarını çözmeyi öncelemesi gerekmektedir.

Türkiye'nin insani diplomasisinin *birinci boyutu* olarak ortaya koyulan; kendi vatandaşlarının sorunlarına çözüm üretmek ve yaşamlarını kolaylaştırmak şeklindeki -iç politika ile ilişkili olarak algılanabilir olsa da aslında dış politika ile yakından ilgili olan- yaklaşımın aynı zamanda bu sorumluluk çerçevesinde de değerlendirilmesi mümkündür. Türk insani diplomasisinin *ikinci ve üçüncü boyutları* olarak kabul edilen; insani sorunların çözümünde insan odaklı yaklaşım ile kapsayıcı, küresel insani bakış açısının ve sahiplenmenin sağlanmasına yönelik süreçlerin ise, çalışmanın ilk bölümünde; akut dönem/birincil faaliyetler, destek/iyileştirme faaliyetleri ve uluslararası sahiplenmeyi ve işbirliğini artırma şeklinde sıralanan, insani diplomasiinin üç adımı ile örtüştüğü söylenebilir. Farklı konularda ve düzeylerde insani sorunlara çözüm üretmek üzere oluşturulmuş resmi nitelikli yapılar aracılığı ile yürütülen aktivitelerin ve STK'larla işbirliği içerisinde, çok farklı alanlarda gerçekleştirilen insani yardım endeksli çalışmaların, hem akut dönem faaliyetler hem de destek ve iyileştirme faaliyetleri çerçevesinde değerlendirilmesi mümkündür. Türk yardım kuruluşları, acil insani yardım konusundaki yetenekleri ve tecrübeleri ile son yıllarda Endonezya'dan Haiti'ye, Afganistan'dan Myanmar'a, Balkanlar'dan Afrika'ya dünyanın çok farklı bölgelerinde, etnik, politik, dini, mezhepsel herhangi bir aidiyetin ön plana çıkarılması söz konusu olmaksızın, son derece başarılı çalışmalar gerçekleştirmiş ve uluslararası toplumun takdirini kazanmıştır. TİKA, AFAD, Sağlık Bakanlığı Ulusal Medikal Kurtarma Ekiple

(UMKE) gibi resmi unsurlar ile İnsani Yardım Vakfı (İHH), Deniz Feneri Derneği, Yardımcı Derneği, Dost Eli Derneği gibi çok sayıda sivil uluslararası yardım kuruluşu ve Türk Kızılayı tarafından, seri ve etkili bir şekilde kriz bölgelerine ulaşarak, akut dönemde ve devamında, pek çok başarılı acil insani yardım faaliyeti gerçekleştirilmiştir. İnsani yardımlar konusunda faaliyet gösteren resmi ve sivil Türk yardım kuruluşları acil yardım ve kurtarma çalışmalarının ardından, yaşanan insani sorunların çözümüne katkı sağlamak üzere genellikle kriz bölgelerini hemen terk etmeyip, devamında ihtiyaç duyulan destek, iyileştirme ve imar faaliyetlerini - mümkün olduğu takdirde- sürdürme yoluna gitmektedir. Bunu son yıllarda gerçekleştirilen sınır ötesi insani yardımların hemen hepsinde görmek mümkündür. İnsani yardımın gerçek amacına ulaşması açısından önemli olan bu yaklaşım, yardım eden ve alan taraflar arasında karşılıklı olumlu ilişkilerin gelişmesine katkı sağlayıcı niteliktedir. Bu şekilde kurulan ve geliştirilen karşılıklı ilişkiler bazen, uzun diplomatik çabalarla sağlanabilecek yakınlaşmanın çok ötesinde olumlu sonuçlar doğurabilmektedir.

Kriz bölgelerinde bir yandan akut dönemde acil insani yardım ve devamında yardım ve destek faaliyetleri yürütülürken, diğer taraftan çeşitli yollarla uluslararası toplumun dikkatini bölgeye çekerek, sorunların çözümüne katkı yapmalarını sağlamaya yönelik girişimlerde bulunmak sürecin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. İnsani diplomasinin üçüncü adımı olarak ele alınan bu tür girişimler, sorunların daha etkili bir güç ile ve kalıcı bir şekilde çözülmesini sağlamaya yönelik olarak gerçekleştirilmektedir. Devletler ve uluslararası kuruluşlar düzeyinde geniş katılımlı, dönemsel organizasyonlar belli sorunlara dikkat çekme ve karar vericileri yönlendirme konusunda son derece elverişli zeminlerdir. Türkiye'nin son yıllarda BM Genel Kurulu toplantıları, G20 Zirveleri, Dünya Ekonomik Forumu gibi bu tür organizasyonlarda, bölgesel ya da küresel insani sorunların çözümü konusunda uluslararası sahiplenmeyi ve külfet paylaşımını sağlamaya yönelik girişimleri dikkat çekmektedir. Bu tür toplantılarda Cumhurbaşkanı, Başbakan, Dışişleri Bakanı gibi en üst düzey liderler ve karar vericiler tarafından, uluslararası toplumun dikkati etkileşim alanlarındaki insani sorunlara çekilerek, çözüm arayışında bulunma adına gereken adımların atıldığı görülmektedir. Bu konuda ortaya koyulan performans ve sergilenen aktivizme bakıldığında, olaylara

günübirlilik reaksiyon göstermenin ötesinde bir tutumla, Türk dış politikasının insani diplomasi temelinde yeni bir karaktere büründüğünü ve Türkiye'nin güncel küresel insani sorunlara çözüm üretmek adına özel, nitelikli ve sistemli bir politika izlediğini söylemek mümkündür. Bu çerçevede Türk liderler tarafından, 2010 yılından bu yana, BM Genel Kurul toplantılarında gündeme getirilen konular ve çözüm önerileri incelendiğinde;

– 2010 yılında, Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün Filistin sorunu ve Gazze'de devam eden İsrail ablukasına bağlı insani trajedinin sonlandırılması gerektiğini belirttiği, o yılın Mayıs ayında -Mavi Marmara olayı olarak bilinen- İsrail tarafından uluslararası yardım konvoyuna yönelik gerçekleşen saldırıda uluslararası hukukun açıkça ihlal edildiğini ve İsrail'in mutlaka Türkiye'den resmi özür dilemesi ve hayatını kaybedenlerin ailelerine tazminat ödemesi gerektiğini ifade ettiği,

– 2011 yılında -o dönemde Başbakan olan- Recep Tayyip Erdoğan'ın, Arap Baharı denilen sürecin son halkası sayılabilecek Suriye'de, giderek büyüyen ve iç savaşa dönüşme potansiyeli taşıyan şiddet olaylarına dikkat çektiği, Türkiye'nin daima Suriye halkının haklı taleplerini desteklemekte olduğunu, bu bölgede sorunların büyümemesi adına Türkiye tarafından gerekli diplomatik girişimlerde bulunulduğunu, ancak Suriye rejiminin yapılan tüm çağrılarını görmezden geldiğini belirterek uluslararası toplumu da bu konuda üzerine düşeni yapmaya davet ettiği, ayrıca Filistin'de, Gazze'de ve uluslararası sulara İsrail'in haksız ve hukuksuz uygulamalarını tüm dünyanın görmesini ve bilmesini sağlamaya çalıştığı, sömürgeci kolonyalist anlayış ile kaynakları ellerinden alınan Afrika gerçeğini yansıtan Somali ile ilgili olarak uzun yıllardan beri devam edegelen yoksulluk, açlık, sağlık sorunları, iç savaşlar gibi pek çok insani sorunun bir an önce çözüme kavuşturulması için uluslararası toplumun destek vermesi gerektiğini, Türkiye tarafından bu konuda, acil insani yardım faaliyetleri ile destek ve iyileştirmeye yönelik adımlar atıldığını, önemli düzeyde insani yardım gerçekleştirildiğini ve gerçekleştirilmeye devam edileceğini, Türkiye'nin bunu yaparken sadece insani ve vicdani sorumluluk bilinci ile davrandığını ve tüm dünyaya örnek olduğunu ifade ettiği,

– 2012 yılında -o dönemde Dışişleri Bakanı olan- Ahmet Davutoğlu'nun Suriye iç savaşının neden olduğu ve olmaya devam ettiği can kayıpları ve ülkelerini terk

ederek komşu ya da çevre ülkelere göç etmek zorunda kalan milyonlarca insanın yaşadığı ve neden olacağı sorunlara değindiği, Suriye rejim güçlerinin sivil halkı suçlu suçsuz ayrımı yapmaksızın tüm dünyanın gözü önünde topluca cezalandırdığını ve yaşananların tam anlamıyla bir insani trajedi olduğunu belirterek bu zulme dur demek gerektiğini vurguladığı,

- 2013 yılında Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün Suriye iç savaşında özellikle muhaliflere karşı kimyasal silah kullanılmasının insanlığa karşı işlenmiş suç niteliğinde olduğunu vurguladığı,

- 2014 yılında Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Irak, Suriye, Afganistan, Ukrayna, Libya, Mısır, Filistin gibi, büyük boyutlarda insani sorunlara sahne olan bölgelerde yaşanan trajedilere, çatışmalardan zarar gören, evlerini ve yaşadıkları yerleri bırakarak göç etmek zorunda kalan milyonlarca insana, konvansiyonel ve/veya kimyasal silahlarla gerçekleştirilen saldırılarda hayatlarını kaybeden sivillere ve çocuklara dikkatleri çekerek, yaşananları insanlık suçu olarak nitelendirdiği, uluslararası toplumun ve BM'nin yaşananlar karşısında sessiz kalmasını en sert şekilde eleştirdiği ve çözüm için harekete geçilmesi için çağrıda bulunduğu, ayrıca özellikle Suriye'deki iç savaştan kaçarak Türkiye'ye sığınan insanların korunması ve söz konusu tüm sorunlar karşısında Türkiye'nin ilgisiz kalmayıp çözüm üretme çabası içerisinde olduğunu her fırsatta vurguladığı,

- 2015 yılı sonunda gerçekleşen BM 70. Dönem Genel Kurulu açılış konuşmasında Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Ahmet Davutoğlu'nun giderek derinleşen Suriye sorununa çözüm ve savaştan kaçanlara acil insani yardım için çağrıda bulunduğu, Suriye ve Irak'tan gelerek Türkiye'ye sığınan ve geçici koruma altına alınan yaklaşık iki buçuk milyon insanın ülkesinde barınmakta olduğunu ifade ettiği ve bölge genelinde göçmenlerin yaşamakta olduğu trajedilerin sona erdirilmesi için konunun acilen ele alınması gerektiğini söylediği, bölgenin uzun yıllardan beri devam eden bir diğer insani trajedisi durumundaki Filistin sorununa yönelik çözüm önerileri ortaya koyarak, bir an önce kalıcı ve adil bir barışın sağlanması gerektiğine dikkat çektiği,

- Son olarak 2016 yılı Eylül ayında BM 71. Genel Kurulunda ve Genel Kurul toplantıları çerçevesinde gerçekleştirilen BM Mülteciler Zirvesinde yaptığı

konuşmalarda Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Suriye başta olmak üzere, Irak'ta, Yemen'de, Kafkasya'da, Ukrayna'da ve daha pek çok ülkede yaşanan sorunlara ve bu sorunları doğurduğu mağduriyetlere dikkat çektiği, özellikle komşu ülkeleri olan Suriye ve Irak'ta devam eden iç savaş nedeniyle yaşanan kontrolsüz göç hareketliliğine bağlı sığınmacı sorununu gündeme getirdiği, 3 milyondan fazla sığınmacıyı misafir ederek bu konuda Türkiye'nin üzerine düşeni fazlasıyla yaptığını ve yapmaya devam edeceğini, bunu yaparken de sorunlara insan odaklı yaklaşımdan asla vazgeçilmeyeceğini, ancak uluslararası toplumun bu konuda üzerine düşeni yapmaya bir türlü yanaşmadığını ifade ettiği görülmektedir (United Nations, 2016).

Dünya üzerinde her nerede yaşanıyor olursa olsun, özellikle belli ve birbirine benzer sorunlarla ilgili olarak uluslararası toplumun çözüme yönelik adım atmasını ve paydaş olmasını sağlamak adına gerçekleştirilen girişimler, uluslararası politikada benimsenen rollerin etkinliği açısından önemli göstergelerdir. Söz konusu sorunlar farklı ülkeler ya da ülke grupları açısından; bazen iklim değişikliği, küresel ısınma, enerji kaynakları ya da gıda ve su sorunu, bazen de çevre sorunları ya da insan hakları gibi çok çeşitli küresel konularla ilgili olabilmektedir. Yukarıda kısaca değinildiği üzere, son altı yılın BM Genel Kurul toplantılarında Türk devlet adamları tarafından ele alınan konuların genellikle bölgesel ve küresel insani sorunlarla ya da kronik bazı sorunların insani yönü ile ilgili olduğu ve çözüm önerileri getirilirken de sorunlara insan odaklı yaklaşımın tercih edildiği görülmektedir. Bu çerçevede Türk liderler tarafından BM Genel kurulunda yapılan konuşmaların, Türkiye'nin aktüel dış politika tercihlerini göstermenin yanında, dış politika kültürünü ya da bir başka ifade ile Türk dış politikasının karakterini yansıtır nitelikte olduğunu söylemek mümkündür.

Türk devlet adamlarının, uluslararası aktörlerin dikkatini belli insani sorunlara çekerek çözüme katkı vermelerini sağlamak amacı ile kullandığı platformlar BM Genel Kurulu ile sınırlı değildir. Dünyanın en gelişmiş yirmi ülkesinden oluşan G20 (Group of 20) topluluğunun "G20 Zirvesi" olarak bilinen yıllık toplantıları da bu yönde değerlendirilebilecek önemli platformlardandır. Bu grupta yer alan ülkelerin küresel politikaların şekillenmesinde en etkili konumda buldukları tartışmasıdır. Grubun 2015 yılı zirve toplantısı, dönem başkanlığını üstlenen Türkiye'nin ev

sahipliğinde gerçekleşmiştir. Zirveye ev sahipliği yapma ve dönem başkanı olma konumunu gündem oluşturma açısından en iyi şekilde değerlendirmeye çalışan Türk liderlerin her fırsatta Suriye sorunu ve neden olduğu insani kriz niteliğindeki göçmen/sığınmacı sorununa topluluğun dikkatini çekme girişimleri dikkat çekmiş ve etkili olmuştur. Bu sayede G20 zirvelerinin esas konuları ekonomik ve sosyal kalkınma çerçevesinde şekillenmekte olmasına rağmen Suriye sorunu ve göçmen krizi de gündem konuları arasına dahil edilmiş ve toplantılarda kapsamlı olarak ele alınmıştır. G20 dönem başkanı olan ülkenin lideri olarak Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından zirve sonunda yapılan değerlendirmelerde (G20, 2015a); Suriye sorunu ve neden olduğu olumsuzluklar konusunda, ülkede varlık gösteren tüm tarafların kabul edebileceği bir çözüm üzerinde uzlaşma sağlanmadan göçmen krizi ve terörizm başta olmak üzere giderek derinleşen sorunların üstesinden gelinemeyeceği, uluslararası toplumun bu konuda etkin bir işbirliği, külfet paylaşımı ve samimi bir dayanışma içerisinde hareket etmesinin zorunlu olduğu ifade edilmiş, bunun yanında çözüm için acilen somut adımlar atılmasının gerekliliği üzerinde durulmuştur. G20 Zirvesi 2015 Sonuç Bildirgesinde (G20, 2015b) de son yıllarda giderek büyüyen göç ve mülteci sorunlarına yönelik ortak adımların acilen atılarak kalıcı çözümler geliştirmenin gerekliliği ve önemi ortaya konmuş, tüm ülkelerin sürece katkı yapması gerektiği vurgulanmıştır.

Uluslararası camiada popülaritesi yüksek, dolayısı ile bölgesel ve küresel sorunlara dikkat çekmek için son derece elverişli olan bir diğer platform da Davos Zirvesi olarak bilinen ve her yıl düzenlenen Dünya Ekonomik Forumudur (World Economic Forum). 2016 yılı Ocak ayında Davos'ta gerçekleştirilen Dünya Ekonomik Forumu kapsamında "Türkiye'nin Küresel Rolü" başlıklı toplantıda Başbakan Ahmet Davutoğlu tarafından yine Suriye sorunu ve göçmen krizi üzerinde önemle durulmuş, bölgede yaşanan insani trajedi karşısında dünyanın gereken tepkiyi vermemesi açıkça eleştirilmiştir. Mültecilere yardım etmenin ve hayatlarını kolaylaştıracak adımlar atmanın herkes için insani bir sorumluluk olduğu ifade edilerek, Dünya liderleri özellikle Suriye sorunu ve göçmen krizi konularında daha insani bir dış politika benimsemeye davet edilmiş, olaylara insan odaklı yaklaşılmanın gerekliliği vurgulanmıştır. Yine bu toplantıda Türkiye'nin 3 milyondan fazla sığınmacıya ev sahipliği yaptığı ve halen de yapmaya devam ettiği,

bu süreçte 10 milyar doların üzerinde harcama gerçekleştirildiği belirtilmiş ve tüm bunların Türkiye tarafından insani görev olarak algılandığı ifade edilmiştir. Sonuç olarak uluslararası toplumun da Suriye sorunu ve göçmen krizinin insani boyutunu görmesi, finansal destek konusunda planlama söylemlerinin ötesinde daha fazla dayanışma ve işbirliği ile sürece katkı vermesi gerektiği vurgulanmıştır (World Economic Forum, 2016). Uluslararası sahiplenme ve işbirliği girişimleri çerçevesinde yukarıda değinilen örneklere bakıldığında, küresel aktörlerin geniş katılımı ile gerçekleştirilen uluslararası toplantılarda Türkiye'nin, bölgesel ve küresel düzeyde yaşanan güncel insani sorunların kalıcı çözüme kavuşturulması için tüm fırsatları değerlendirmeyi ve diplomatik girişimlerde bulunmayı kararlı bir şekilde sürdürdüğü görülmektedir.

Türkiye'nin, Suriye sorunu ve neden olduğu trajedilerden, sınır komşusu olması nedeni ile doğrudan ve en fazla olumsuz etkilenen ülke olmasına bağlı olarak bu konuya önem verdiği akla gelebilir. Ancak insani sorunların öncelenmesi yönündeki söylemlerin, girişimlerin ve çözüme yönelik adımların politik ya da ekonomik kaygıların gerisinde ve gölgesinde bırakılmadan, her aşamada öncelikli olarak gündemde tutuluyor olması, konuya insan odaklı yaklaşıldığını açıkça göstermektedir. Ayrıca Türkiye tarafından benzer şekilde gündeme getirilen konuların sadece Suriye sorunu ile sınırlı olmadığı, Sudan ve Somali'den Filistin'e ve Gazze'ye, Afganistan'dan Myanmar'a, dünyanın birbirinden uzak ve farklı özelliklere sahip pek çok bölgesinde yaşanan insani sorunların çözümü için de aynı şekilde çaba sarf edildiği göz ardı edilmemelidir.

İnsani kriz durumlarında uzun vadeli hedefleri içeren uluslararası sahiplenmeyi ve işbirliğini artırmaya yönelik faaliyetler çerçevesinde, konusu ya da bölgesi itibarı ile spesifik bazı uluslararası organizasyonlara katılarak ya da ev sahipliği yaparak sorunların çözümüne katkı sağlama girişimleri de önemli ve etkili insani diplomasi uygulamalarındandır. Bu türden organizasyonlarda özellikle ev sahibi ülkenin tezlerini doğrudan ve daha güçlü bir şekilde ortaya koyma, süreci yönlendirme ve yumuşak gücünü daha etkin kullanma imkânı bulabileceği, böylece kendisine özenerek olumlu ilişkiler geliştirmeye yönelen ülkelerle potansiyel işbirliklerine zemin hazırlanacağı söylenebilir. Bunun en açık örnekleri *Türkiye'nin Afrika açılımı* süreci ile *En Az Gelişmiş Ülkeler* (EAGÜ/LDC) konusunda gerçekleştirilen

aktivitelere. *Afrika açılımı* çerçevesinde 2005 yılı Türk hükümeti tarafından Afrika Yılı ilan edilmiş, devam eden yıllarda karşılıklı ilişkilerin her alanda gelişmesine, çeşitlenmesine ve derinleşmesine zemin hazırlayacak stratejik bazı adımlar atılmıştır. 2008 yılı Ağustos ayında 49 Afrika ülkesi ile birlikte, Afrika Birliği başta olmak üzere 11 uluslararası ve bölgesel örgüt temsilcisinin katılımıyla İstanbul'da I. Türkiye-Afrika İşbirliği Zirvesi, Aralık 2010 tarihinde İstanbul'da düzenlenen Türkiye-Afrika İşbirliği Ortak Uygulama Planının kabul edildiği Kıdemli Memurlar Toplantısı, Aralık 2011 tarihinde yine İstanbul'da düzenlenen, 53 ülkeden 35 Bakanın katılımıyla Bakan Düzeyinde Gözden Geçirme Konferansı, Haziran 2013 tarihinde Etiyopya ve Afrika Birliği'nin başkenti/merkezi olan Addis Ababa'da düzenlenen II. Kıdemli Memurlar Toplantısı, 31 Mayıs-1 Haziran 2012 tarihlerinde İstanbul'da, Türkiye'nin ev sahipliğinde ve BM eşgüdümü ile gerçekleştirilen I. ve II. Somali Konferansları bu organizasyonlardan bazılarıdır (Dışişleri Bakanlığı, 2016a). *En Az Gelişmiş Ülkeler* olarak kategorize edilen ülkelerin sorunlarına çözüm üretmek üzere Türkiye'nin BM ile işbirliği çerçevesinde yürüttüğü en önemli aktivitelerden birisi Mayıs 2011 tarihinde İstanbul'da gerçekleştirilen 4. En Az Gelişmiş Ülkeler Konferansına ev sahipliği yapmasıdır. Ancak Türkiye'nin En Az Gelişmiş Ülkelere ilgisini farklı uluslararası platformlarda ortaya koyacak diplomatik girişimlerini ilerleyen süreçte devam ettirildiği görülmektedir. Doha'da düzenlenen 13. Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD, Nisan 2012), Meksika'nın Los Cabos kentinde düzenlenen G-20 Zirvesi ve Rio de Janeiro'da yapılan Rio+20 Zirvesi kapsamında gerçekleştirilen "En Az Gelişmiş Ülkeler ve Rio+20" başlıklı yüksek düzeyli yan etkinlik (Haziran 2012) gibi pek çok uluslararası organizasyonda EAGÜ'lere Türkiye tarafından verilen desteğin, bu konuda aktif roller üstlenme isteğinin göstergesi olarak kabul edilmesi mümkündür (Dışişleri Bakanlığı, T.y. a).

Dünyanın birbirinden uzak ve çok farklı bölgelerinde, çeşitli nedenlerle zor durumda bulunan toplumların yaşadığı insani sorunlara çözüm bulma konusunda özel çabalar ortaya koyan ve somut katkılar sağlayan Türkiye'nin, uluslararası aktörler nezdinde olumlu ve prestijli bir konum elde ettiğini söylemek mümkündür. Özellikle uluslararası insani yardım sisteminin işleyişinde karşı karşıya kalınan sorunlara çözüm arayışı konseptiyle BM tarafından 2016 yılı Mayıs ayında İstanbul'da

gerçekleştirilen ve küresel insani sorunlar konusunda -bu düzeyde -gerçekleştirilen ilk organizasyon olma özelliğini taşıyan Dünya İnsani Zirvesinde (World Humanitarian Summit/WHS) ev sahibi olarak Türkiye'nin seçilmesinde, bu alanda sergilediği üst düzey duyarlılık sayesinde elde ettiği pozitif imajın ve söz konusu olumlu konumun etkili olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Türk devlet adamlarının yukarıda bahsedilen organizasyonlar dışında, programın içeriği tamamen farklı olsa bile, uluslararası aktörlerle hemen her türlü temaslarını insani diplomasi girişimleri için bir fırsat olarak değerlendirme eğiliminde olduklarını söylemek mümkündür. 2016 yılı Ocak ayı sonu ve Şubat ayı başında bazı Güney Amerika ülkelerine resmi ziyaretlerde bulunan Cumhurbaşkanı Erdoğan, bu ülkelerden biri olan Peru'da San Ignacio De Loyola Üniversitesi tarafından kendisine verilen fahri doktora ile ilgili törende yaptığı konuşmasında, Suriye sorunu ve göçmen krizi konularında insani açıdan son derece trajik durumdaki tabloyu ayrıntılı olarak açıklayarak, uluslararası toplumun ilgisiz ve etkisiz kalmasını, her devletin sadece kendi ülkelerini ve halklarını olası problemlerden korumaya yönelik yaklaşımlarını açıkça ve en sert şekilde eleştirmiştir. Erdoğan çözüm için çok sayıda toplantı gerçekleştirdiği halde konuya insan odaklı değil ulusal çıkarlar gözetilerek yaklaşıldığını ve bu yüzden savaşı sonlandırmaya yönelik somut adımların bir türlü atılmadığını ifade etmiş, bunun yanında Suriye krizi ve doğurduğu sorunlar karşısında Türkiye'nin konuya daima insani ve vicdani açıdan yaklaşarak son derece duyarlı davrandığını, üç milyona yakın Suriyeli ve Iraklı sığınmacıya ev sahipliği yaptığını ve yapmaya devam edeceğini, Türkiye'nin dünyada en fazla mülteci barındıran ülke konumunda olduğunu vurgulamıştır. Cumhurbaşkanı Erdoğan konuşmasının devamında yaşananların mülteci sorunu olmanın çok ötesinde bir insanlık sorunu olduğu belirterek, çözümün olaylara insan odaklı yaklaşmakla mümkün olabileceğini, insani diplomasinin uluslararası ilişkilerin anahtarı niteliğinde olması gerektiğini ifade etmiştir (Cumhurbaşkanlığı, 2016a).

Türk devlet adamlarının ve politika yapıcıların uluslararası arenada benzer durumlar karşısında sergiledikleri tutum ve benimsedikleri politikalarla ilgili yaklaşımlarının ele alındığı tüm bu örnekler birlikte değerlendirildiğinde Türkiye'nin, dış politikasında, etkileşim alanlarında yaşanan insani kriz niteliğindeki

sorunlara asla duyarsız kalmama şeklinde tutum belirlediğini söylemek mümkündür. Türkiye tarafından, bir yandan sorunların çözümü için gerekli adımlar atılırken, diğer yandan uluslararası aktörlerin dikkatlerinin çekilerek, sorunu sahiplenmelerini ve kalıcı çözüm için destek vermelerini sağlamaya yönelik girişimlerde bulunmanın, stratejik bir dış politika tercihi olarak benimsenmiş olduğu görülmektedir. Bu tercih ve uygulamalar devam ettiği sürece Türkiye'nin uluslararası politikada en belirgin niteliğinin; sorunların çözümünde her durumda insanı önceleyen, insan odaklı hareket eden yapısı olduğunu, dahası Türk dış politik kültürünün bu yönde şekillendiğini söylemek mümkün olacaktır. Uluslararası aktörlerin algılarının da bu yönde oluşması Türkiye'nin insani diplomasisi, imajı ve yumuşak gücü açısından olumlu bir durumdur.

Türkiye'nin gerek farklı ülkelere/bölgelere yönelik olarak gerçekleştirdiği acil insani yardımlar ya da destek ve iyileştirme amaçlı kalkınma yardımlarıyla gerekse Suriye iç savaşı ve sığınmacılar konusunda yürüttüğü faaliyetlerle tüm uluslararası aktörlerin takdirini topladığı tartışmasızdır. Bu durumun, insani diplomasi uygulamalarının belli ölçüde başarılı olduğu ve amacına uygun sonuçlar elde etmeye yaradığı hakkında bir fikir verdiği söylenebilir. Ancak insani diplomasi çerçevesinde değerlendirilebilecek bu aktivitelerin asıl başarısı, bölgesel ya da küresel insani sorunların çözülmesi konusunda karar vericilerin ikna edilerek harekete geçirilmesi ve somut adımlar atılması ile söz konusu olabilecektir. Bu konuda Türkiye'nin politika ve uygulamalarının her zaman tam olarak istenen sonucu doğurduğunu söylemek zordur. Ancak atılan adımların karşılıksız kaldığı ve başarısız olduğu da söylenemez. Özellikle Suriyeli sığınmacılar ve göçmen sorunu ile ilgili olarak, konuya tamamen ilgisiz ve uzak durma eğilimindeki uluslararası aktörlerin belli ölçüde çözüme katkı sağlamaya yönelmesinde en büyük etkenin Türkiye tarafından yürütülen insani diplomasi olduğunu söylemek mümkündür.

Türkiye'nin insani diplomasisi hakkında, bu bölümün başından itibaren sıralanan örnekler ve çizilen çerçeveye bakıldığında, politika yapımcılar tarafından sistematik olarak uygulanmaya ve geliştirilmeye çalışıldığı tespiti yapılabilir. Özellikle bölgesinde devam eden iç savaş ve neden olduğu göçmen krizi konusunda Türkiye'nin yaklaşımı ve başka hiç bir devletle yada uluslararası aktörle kıyaslanamayacak düzeyde etkin insani yardım faaliyetleri başta olmak üzere,

ülkesine sığınan insanların yaşamlarını kolaylaştırmak adına yapılan destek ve iyileştirme çalışmaları ile maddi kaynak transferi yanında eğitim ve istihdam temelinde rehabilitasyona yönelik uygulamalar, insani diplomasi sürecinde temel aşamaların başarılı bir şekilde gerçekleştirildiğini göstermektedir. Acil insani yardım ve destek/iyileştirme aşamalarının devamında, kalıcı çözüm için uluslararası aktörlerin harekete geçirilmesi ve somut adımlar atma konusunda ikna edilmelerini içeren son aşamada ise Türk politika yapıcılarının en üst düzeyde konuyu sahiplenerek her platformda üstlendikleri rollerin gereğini yapma eğiliminde oldukları açıkça görülebilmektedir. Türkiye'nin bu süreçte tercih ettiği strateji, bölgesel sorunların küresel platformlarda ele alınmasını sağlamak ve bunun için etkin aracılık misyonunu benimsemek olmuştur. Bu durumda Türkiye'nin insani diplomasi konusunda başarılı olduğu ve yükselişini sürdürme potansiyeline sahip bulunduğu söylenebilir. Bu olumlu tabloya rağmen Türkiye'nin özellikle jeopolitik konumu, sosyal yapısı ve fiili kapasitesi bağlamında; politik ya da dini/İslami taraflılık ile profesyonellik, etkililik ve sürdürülebilirlik konularında bazı sorunlu algıların insani diplomasinin sistemli bir şekilde işleyişini aksatma riski taşıdığı akla gelebilmektedir (Gilley, 2015; 40). Uluslararası aktörlerin sistem içerisinde yaşanan sorunlara genellikle güç ve çıkar dengeleri çerçevesinde yaklaşma eğiliminde olmaları ya da inanç birlikteliği içerisinde oldukları toplumların sorunlarını önceleyerek davranmaları, tarafsızlık konusunda duyulan tereddütleri destekler niteliktedir. Esasen soydaşlık ve inanç birliği konusunda belli hassasiyetleri olan Türkiye'nin dış politika tercihlerinin de aynı çerçevede şekilleneceği düşünmek çok da temelsiz değildir. Ancak insani diplomasi uygulamaları sürecinde Türkiye tarafından olaylara politik, dini ya da mezhepsel açıdan yaklaşıldığına ve herhangi bir kesime yönelik negatif ya da pozitif ayrımcılık anlamına gelecek şekilde davranıldığına dair somut bir emarenin varlığından bahsetmek zordur. Türkiye'nin Somali, Sudan, Etiyopya gibi birçok Afrika ülkesine ve Haiti, Filipinler gibi denizaşırı ada ülkelere insani yardımlar gerçekleştirirken, Suriye ve Irak'ta yaşanan savaştan kaçarak kendisine sığınanlara ev sahipliği yaparken ya da Ukrayna konusunda insani destek girişimlerde bulunurken politik, dini ya da mezhep ekseni herhangi bir ayrımcılık sergilemeden, tarafsız bir şekilde insani diplomasi faaliyetlerini ve ilişkilerini sürdürdüğünü söylemek mümkündür.

2.2. TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA İNSANİ DİPLOMASİNİN ARAÇLARI

İnsani diplomasinin geleneksel diplomasiden aktörleri, uygulama biçimleri, yol ve yöntemleri gibi araçları konusunda da ayrıldığı, çalışmanın -teorik çerçevenin belirlendiği- birinci bölümünde ifade edilmiştir. İnsani diplomasi araçları açıklanırken, modern dış politikaya dair pek çok farklı aktivitenin bu çerçevede değerlendirilebileceği, ancak faaliyet biçimleri ve hedeflenen sonuçlar itibarı ile birbirine yakın olanların aynı kategoride ele alınmasının uygun olacağı düşünülmüştür. Buna göre insani diplomasi araçları; *birincisi* barış inşası, *ikincisi* insani yardımlar ve *üçüncüsü* kalkınma yardımları olmak üzere birbirinden çok da ayrı işlemeyen üç ana kategoride ele alınmıştır. Bu şekilde bir ayrımın, Türkiye'nin insani diplomasisinin araçları için de aynı şekilde geçerli olduğu söylenebilir. Türk dış politikasında son yıllarda gerçekleştirilen açılım süreçlerinde söz konusu üç aracın yerine göre belli ölçüde kullanıldığını görmek mümkündür. Ancak her üç aracın kullanımında da aynı düzeyde başarılı sonuçlar alındığını söylemek zordur.

2.2.1. Savaşı/Çatışmayı Önleyici Girişimler ve Barış İnşası

Türkiye Afroavasya ana kıtasının (Davutoğlu, 2010) merkezinde yer alan özel konumu sayesinde bölgenin politik dinamizminden kaynaklanan birtakım avantaj ve dezavantajları birlikte yaşamak durumundadır. Türkiye ve bölgesi dendiğinde ilk planda tarih boyu farklı etnik, kültürel ve inanç yapılarına sahip pek çok toplumun varlık gösterdiği Anadolu, Balkanlar, Kafkaslar ve Ortadoğu akla gelmektedir. Tarih boyunca kadim medeniyetlere sahne olan bu bölgenin, üç ana kıtanın kesiştiği alanda bulunması, göç yollarında yer alması, farklı inanç sistemlerinin kutsal mekanlarını bünyesinde barındırması, çok farklı etnik, dini, mezhepsel unsuru içermesi ve buna benzer özelliklerine de bağlı olarak, politik türbülansların sıklıkla yaşandığı dinamik bir coğrafya olduğu söylenebilir. Söz konusu türbülansların 20.yy. boyunca ve 21.yy. başlarında da devam ettiği görülmektedir. Özellikle son yüz yıl içerisinde, -en bilindik adı ile- Ortadoğu bölgesinin zengin enerji kaynaklarına sahip olmasına bağlı olarak, büyük güçler olarak nitelendirilen küresel aktörlerin mücadele alanı haline geldiği açıktır. Ortadoğu coğrafyasında genel politik istikrarsızlıklar yanında, sorunlu ya da zayıf yönetimlerin kolayca manipüle edilebilir durumda olmaları, bölgenin

sürekli bir çatışma potansiyeli taşıyan yapısını besleyici unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu çatışmalar genellikle, temelinde mezhepsel ayrılıkların, inanç farklılıklarının ya da radikalizmin yattığı gerginliklere bağlı bir görünüm arz etse de asıl nedenin, büyük güçlerin sürdürdüğü, enerji kaynaklarına sahip olma ve küresel sisteme hâkimiyet mücadelesi ile ilgili olduğunu söylemek mümkündür. 1980-88 İran-İrak Savaşı, 1990-91 I. Körfez Savaşı, 2003-11 yılları arasında yaşanan II. Körfez Savaşı ile Arap Baharı sürecinde Libya, Tunus, Mısır ve Suriye’de yaşanan çalkantılar bu çerçevede değerlendirildiğinde, aslında bölgenin sürekli olarak, bazı büyük devletlerin ekonomik çıkar ve politik güç mücadelesine sahne olduğu görülecektir. Bölgede barışın huzurun hâkim olmasının önündeki en büyük engellerden bir diğeri de İsrail’in Filistin, Lübnan ve Suriye gibi devletlerle ve bu coğrafyanın geneli ile bitmeyen sorunlarıdır. Bunun yanında Kafkasya ve Balkanlar da etnik ayrılıklara bağlı çatışma potansiyelini bünyelerinde barındırmakta, zaman zaman gerginliklere ve şiddet olaylarına hatta savaflara sahne olabilmektedir. Azerbaycan- Ermenistan arasındaki sorunlar ve Bosna Savaşı’nın (1992-95) bu çerçevede değerlendirilmesi mümkündür. Coğrafi yakınlık açısından birincil düzeyde sayılabilecek yakın çevresi bu şekilde sürekli çalkantı ve çatışma potansiyeli taşıyorken, bölgesinde yaşanan sorunlardan ve devletler arası anlaşmazlıklardan Türkiye’nin etkilenmemesine imkân yoktur denebilir. Söz konusu yakın çevrede yer alan devletlerin hemen hepsi ile özellikle Osmanlı İmparatorluğu dönemine dayalı ortak tarihi bağları sayesinde köklü ilişkileri bulunan Türkiye, kimi zaman bölgedeki politik sorunların ve anlaşmazlıkların tarafı olurken kimi zaman da taraflar arasında arabulucu rolü üstlenebilmektedir.

Barış inşası konusunda ilk akla gelen, birincil ve en etkili yöntem olarak kabul edilebilecek arabuluculuk rolü doğası gereği, anlaşmazlık durumunda bulunan tüm taraflarla iyi ilişkiler içerisinde bulunuyor olmayı gerektirmektedir. Ancak bu tek başına yeterli değildir. Arabulucunun güç unsurları konusunda optimum düzeyde yeterliliklere sahip olması da zorunludur. Her şeyden önce arabulucunun sadece iyi niyet elçiliği ile başarılı sonuçlar elde etmesinin mümkün olmadığı hesaba katılmalıdır. Arabulucunun yumuşak güç unsurları ile ikna edici fonksiyonu yanında belli ölçüde caydırıcı güce de sahip olması ve bu gücünü gerektiğinde kullanabilir durumda bulunması önemlidir. İkna edici ve caydırıcı güç unsurları birbirinin

alternatifi gibi görünse de esasen tamamlayıcısı durumundadır. Arabuluculuk adından da anlaşılacağı üzere belli taraflar arasında ortaya çıkmış ya da çıkma olasılığı belirmiş anlaşmazlıkların sonlandırılması ya da önlenmesi ile ilgilidir ve barış inşası bağlamında, çatışmasızlığın sağlanması adına bir anlam ifade etmektedir. Ancak arabuluculuğun tek başına “barış inşası” kavramına karşılık gelmesi söz konusu değildir.

Barış inşası sadece, çatışma ya da savaşların sonlandırılması ve tarafların belli şartlarda anlaşmasını sağlayarak aralarındaki sorunların çözülmesi anlamına gelmemektedir. Tüm bunlardan öte ve daha önemli olarak, barış inşasından bahsedildiğinde, toplumların çatışmalara ve olası savaflara yol açabilecek şartların baskısını hissetmeden, temel insani değerler çerçevesinde, güvenli, huzurlu ve normal bir hayat sürebilmelerine elverişli uluslararası ortamın sağlanması anlaşılmalıdır. Türkiye'nin son dönem dış politika açılımlarında en önemli bileşenlerden biri durumundaki insani diplomasinin de araçlarından olan barış inşası, savaşları ve çatışmaları durdurmanın ötesinde, bunlara neden olan durumların bertaraf edilmesi ile ilgilidir ve bu yönü ile insani diplomasinin diğer araçları olan insani yardımlar ve kalkınma yardımlarından ayrı düşünülemez. Barış inşası güvenli bir havza oluşturmak adına en yakın çevreden başlayan ve inşacı aktörün gücü ve etkinliği nispetinde küresel düzeyde devam edebilen bir süreci ifade etmektedir. Günümüz küresel sisteminde bilgi, para, teknoloji, insanlar vb. pek çok şeyin dolaşım hacmi ve hızı ile birlikte -bunlardan bağımsız düşünülmesi mümkün olmayan- uluslararası politikaya dair sorunların küresel boyutta yayılma ve çok farklı aktörleri etkileme düzeyi de giderek artmaktadır. Dünya üzerinde herhangi bir bölgede yaşanan ve insani kriz niteliğinde olumsuzluklar doğuran çatışma ve şiddet içerikli olayların sadece tarafları ya da birincil çevrelerini etkileyeceğini, onun dışında daha geniş bir etki oluşturmayacağını düşünmek küresel sistemin ve uluslararası politikanın gerçekleri ile bağdaşmamaktadır. Bu nedenle -dar çevre ya da bölgesel- her düzeyde gerçekleştirilen barış inşası girişimlerinin aynı zamanda küresel barışa da katkı sağladığını söylemek mümkündür.

Türk dış politikasında yeni yönelimlerin ve açılımların görüldüğü 2002 sonrası dönemde öncelikli olarak coğrafi yakınlık ve komşuluk ilişkisi bulunan devletlerle ilişkilerde sorunların çözülmesi, iyi ilişkiler kurulması ve geliştirilmesine yönelik

adımlar atılmış ve ilk yıllarda büyük ölçüde başarılı sonuçlar elde edilmiştir. Aynı yıllarda iç politikada ve ekonomi alanında sağlanan istikrar ve iyileşmenin düzenli olarak devam etmesi bölgesinde ve etkileşim alanlarında Türkiye'ye olan ilginin artmasına ve farklı devletlerle kurulan olumlu ilişkilerin gelişmesine yol açmıştır. Bu durumun uluslararası alanda Türkiye'nin görünürlüğünü artırdığını, bölgesel etkinliğini ve küresel sistem içerisinde manevra alanını da genişlettiğini söylemek mümkündür. Bu sayede Türk dış politikası proaktif, etkin ve dinamik bir yapıya bürünmüştür. Yeni dönemde büyük önem ve değer atfedilerek hayata geçirilmeye çalışılan insani diplomasi çerçevesinde Türkiye'nin, bölgesel ve küresel insani sorunlara çözüm üretme konusunda, uluslararası alanda etkin roller üstlenmesi söz konusu olmuştur. Bu dönemde Türkiye'nin bölge ülkeleri yanında Balkanlar'dan Afrika'ya, Türki Cumhuriyetlerden Ortadoğu'ya geniş etkileşim alanlarında yer alan pek çok devlet için özellikle demokrasi ve ekonomik kalkınma konularında rol model olduğu söylenebilir. Buna bağlı olarak söz konusu devletlerin belli bir dönem, Türkiye ile olumlu ilişki içerisinde bulunma, destekleme ve/veya desteğini kazanmaya çalışma yönünde hareket ettiklerini söylemek yanlış olmayacaktır. Bu şekilde karşılıklı olumlu ilişkiler ve aktif dış politika uygulamaları sayesinde saygınlığı önemli ölçüde artan Türkiye'nin, etkili bir aktör olarak küresel sistemde kendine yer edinmesi mümkün hale gelmiştir denebilir. Uluslararası sistem içerisinde meşruluk yanında belli ölçüde bilinirliğe, görünürlüğe ve olumlu imaja sahip olmak, barış inşası konusunda etkin bir aktör olabilmenin önemli şartlarındandır ve Türkiye'nin küresel düzeyde en etkili konumunu da yine bu çerçevede elde ettiği söylemek mümkündür.

Politik ve ekonomik alanda yakalanmış olan göreceli istikrar tablosu ile de desteklenen, Türk dış politikasında yeni aktivizm olarak nitelendirilebilecek birtakım uygulamalar ve açılımlar, devletin uluslararası ilişkiler ağını genişletmiş ve proaktif bir uluslararası politika aktörü olarak Türkiye'yi barış inşası konusunda bazı sorumluluklar üstlenmeye ve bu konuda somut adımlar atmaya yöneltmiştir. Söz konusu somut adımlar çerçevesinde alınan inisiyatiflerin -sahada çeşitlilik arz ediyor olsa da- *devletler arasında barışın tesis edilmesi, devlet içi aktörler arasındaki sorunların çözümü ve terörizmle mücadele* şeklinde üç farklı kategoride ele alınması mümkündür.

2.2.1.1. Devletler Arasında Barışın Tesisi

Bu anlamda arabuluculuk iki ya da daha fazla sayıda devletin aralarında anlaşmazlığa düştükleri durumda tüm tarafların meşru çıkarları gözetilerek barışçıl çözümler üretmeyi ve bu çözümlerin uygulamaya geçirilmesi için gerekli olan politik, ekonomik askeri vb. açıdan güvenli ortamın oluşturulmasını içermektedir. Türkiye'nin devletler arası sorunlara ilişkin barış inşası bağlamında yakın çevresi ve etkileşim alanlarında önemli girişimlerde bulunduğu ve bulunmaya devam ettiği söylenebilir. Bu çerçevede atılan somut adımların -Türkiye'nin yakın etkileşim alanları durumundaki iki bölge olan *Ortadoğu* ve *Balkanlar'da* yer alan bazı devletler açısından- örneklendirilmesi mümkündür. *Ortadoğu coğrafyasında*; Filistin, İsrail, Lübnan, Suriye, başta olmak üzere, karşılıklı derin anlaşmazlıkları ve politik sorunları bulunan bölge ülkeleri arasında barışın sağlanması için arabuluculuk girişimlerinde bulunarak, ikili müzakerelere ev sahipliği yaparak ya da uluslararası platformlarda çözüm arayışlarını destekleyerek adil ve kalıcı bir barış ortamının sağlanması için Türkiye'nin yoğun ve çok yönlü diplomatik girişimleri olduğu bilinmektedir. Şiddet olayları, savaş, zorunlu göç, abluka gibi insani kriz durumlarının sonlandırılması adına, somut hedeflere dayalı girişimlerle, özellikle Filistin'in bağımsız ve özgür bir devlet olarak tanınması, Lübnan, Filistin ve Gazze konusunda İsrail'in saldırıları ve hukuk dışı uygulamaları nedeni ile yaşanan insani trajedilerin sonlandırılması ve Gazze'ye yönelik ablukanın kaldırılması için her türlü uluslararası platform değerlendirilmeye çalışılmaktadır. Aynı şekilde İsrail'in hukuksuz saldırılarına maruz kalan Lübnan'da yaşanan yıkımla birlikte ortaya çıkan insani kriz niteliğindeki sorunların çözümü ve yeniden imar faaliyetleri ile taraflar arasında söz konusu olaylara sebep olan siyasi krizin çözümü konusunda Türkiye'nin önemli katkıları olmuştur (Dışişleri Bakanlığı, T.y. b). *Balkanlar'da*; Bosna Savaşı (1992-95) sonrası süreçte kalıcı ve sağlıklı bir barış ortamının kurulmasını ve savaş yıllarının olumsuz etkilerinden tarafların uzaklaşmasını sağlamak adına; Türkiye, Bosna Hersek, Hırvatistan ve Türkiye, Bosna Hersek, Sırbistan üçlü grupları ile ayrı ayrı danışma mekanizmaları oluşturulmuştur. Türkiye, Bosna Hersek ve Sırbistan arasında gerçekleştirilen üçlü zirvelere (Nisan 2010- İstanbul, Nisan 2011 Karadjordjevo/Sırbistan ve Mayıs 2013 Ankara) öncülük edilmiş (Dışişleri

Bakanlığı, t.y. c), süreci destekleyen diplomatik girişimler devam ettirilmiş, bölgede kalıcı ve sağlıklı bir barış ortamının kurulması ve geliştirilmesi yönünde önemli adımlar atılmıştır ve atılmaya devam etmektedir.

2.2.1.2. Devlet İçi Aktörler Arasındaki Sorunların Çözümü

Farklı devletler arasında olduğu gibi bazen bir devletin kendi egemenlik alanı içerisinde bulunan farklı gruplar arasında da politik, etnik, dini, mezhepsel vs. nedenlere bağlı olarak ortaya çıkan, ayrılıklar, şiddet olayları ve silahlı çatışmalarla barış ortamının kaybolduğu durumlar söz konusu olabilmektedir. Ancak her ne kadar bir devletin iç politikasına ilişkin olsa da bu gibi durumlarda olayların -özellikle şiddet boyutunda- kontrol edilmesi ve ülke sınırlarının ötesine yayılmasının engellenmesi çok zordur. Herhangi bir devletin küresel sistemde barışı tehdit eder konumdan uzak olabilmesi öncelikle kendi egemenlik alanında bir iç uzlaşımın sağlanmasına bağlıdır denebilir. Dar bir çevrede başlayan bölgesel nitelikli bir sorun -özellikle etnik, dini, mezhepsel konularda- dolaylı ya da doğrudan çok geniş alanları etkileyebilmektedir. Böylesi sorunların çözüme kavuşturulması için tarafsız -ki bu fiilen çok zordur- ya da çatışan taraflar nazarında etkileyicilik düzeyi yüksek bazı aktörlerin devreye girmesi önem arz etmektedir. Ancak bu türden sorunların görünen yönleri ve boyutlarının ötesinde çoğu kez farklı arka planları olabilmekte ve bu da barış inşasına yönelik girişimlerin etkisini kırabilmektedir. Devlet içerisinde legal bir kimliğe sahip olmaksızın, sorunun tarafı durumunda bulunan yapılar söz konusu olduğunda ise, taraflar arasındaki ilişkinin yönetilmesi ve çözüm üretilmesi daha da zorlaşabilmektedir. Bu şekilde, sadece sınırlı etkiye açık olan durumlarda barış inşasının başarılı olması, taraflar arasında arabuluculuktan ziyade, uluslararası toplumun dikkatini sorunlu alana çekerek insan hakkı ihlallerinin önlenmesine yönelik girişimlerle ve barış ortamını bozan dolaylı olumsuzluklarla mücadele etmekle mümkün olabilmektedir. Türkiye'nin bu çerçevede yürüttüğü barış inşası girişimlerine *Sahra altı Afrika* ve *Güney Doğu Asya* gibi birbirinden çok uzak ve farklı coğrafyalarda gerçekleştirilen aktivitelerin örnek olarak gösterilmesi mümkündür.

Sahra Altı Afrika bölgesinde yer alan Somali, Sudan, Kenya, Çad, Nijer gibi birbirleri ile çoğu yönden benzerlik gösteren devletler için, ülke içerisinde, kendi aralarında ve zaman zaman da hükümetleri ile çatışan kimi radikal örgütlerin ya da

grupların şiddet içeren eylemleri önemli bir sorun durumundadır. Sayılan ülkeler içerisinde özellikle Somali ve Sudan konusunda Türk resmi makamları, sivil aktörler ve kamuoyu nezdinde yoğun bir ilginin varlığı söz konusudur. Somali’de uzun yıllar boyunca yaşanan politik istikrarsızlık ve anlaşmazlıklar nedeni ile kamu düzeni bozulmuş, önemli güvenlik sorunları baş göstermiş ve oluşan politik ve idari otorite boşluğu farklı grupların ve örgütlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bu şekilde varlık gösteren örgütlerden son dönemde en çok bilinen ve merkezi hükümeti zorda bırakma konusunda en sorunlu olanın radikal El-Şebab örgütü olduğu söylenebilir. Bu ve benzeri grupların sebep olduğu karmaşa Somali için ekonomik, politik ve hepsinden önemlisi insani sorunların çözülmesinde en önemli engel durumundadır. Aynı şekilde Sudan’da politik anlaşmazlıklar nedeniyle yaşanan iç savaş ve bölünme süreci de doğal olarak pek çok çatışmayı, sivil can kaybını ve insani trajediyi beraberinde getirmiştir. Türkiye’nin Somali ve Sudan konusunda son yıllarda benimseyip uyguladığı politikalar ile gerçekleştirdiği yardım ve destek faaliyetlerinin, bu ülkelerde iç barışın temininde, dolaylı da olsa önemli ölçüde katkı sağlayacağını söylemek mümkündür. Ayrıca Türkiye’nin Somali, Sudan ve bölgede yer alan benzer durumdaki devletlerde yaşanan politik ve ekonomik sorunların insani boyutunu öne çıkararak uluslararası toplumun ilgisini ve desteğini bu bölgelere yöneltmek amacı ile -özellikle BM Genel Kurulu toplantılarında- çeşitli girişimlerde bulunması önemli barış inşası adımlarındandır denebilir. *Güneydoğu Asya* ülkelerinden Myanmar, son yıllarda anti-demokratik uygulamaları ve insan hakları ihlalleriyle gündeme gelen ve bir ülkedir. Yönetimin yıllardır uygulamaya devam ettiği ayrımcılık, baskı ve şiddet içeren politikalarından en fazla etkilenen, ülkenin Arakan bölgesinde yaşayan ve “Rohingyalar” olarak bilinen Müslüman azınlık olmaktadır. Kendi ülkelerinde esaret hayatı yaşayan Arakan Müslümanları, Budist yönetimin uyguladığı asimilasyon, tehcir ve katliamlarla dünyanın gündemine gelmektedirler (Balcı ve Şanlı, 2013: 4). Myanmar’da yönetim tarafından inanç farklılıklarına bağlı olarak sürdürülen insan hakkı ihlalleri karşısında da Türkiye’nin konuya ilgisiz kalmadığı görülmektedir. Özellikle Arakan bölgesinde yaşanan insani sorunlar konusunda Türkiye tarafından uluslararası platformlarda çözüm arayışları ve sorunlu bölgelerde mağdur durumda olanlara yönelik olarak, TİKA başta olmak üzere, Türk resmi ve sivil aktörler eliyle gerçekleştirilen, insani yardımlar bunun

somut göstergeleridir. Aralarında yaşlıların, kadınların ve çocukların da bulunduğu çok sayıda sivil insanın hayatını kaybetmesine yol açan şiddet olaylarının, bölgede yaşayan Müslüman azınlığın -Budistler tarafından- sistemli bir şekilde, yaşam alanlarını terk etmeye/sürgüne zorlanmalarının ve buna bağlı insani trajedilerin sona erdirilmesi için Türkiye'nin gerçekleştirdiği faaliyetlerin de bu çerçevede değerlendirilmesi mümkündür. Söz konusu bölgelere Türk devlet adamları tarafından en üst düzeyde gerçekleştirilen ziyaretleri, sorunların yerinde tespit edilmesi ve insani yardım faaliyetlerine destek olmanın ötesinde, insani diplomasi çerçevesinde uluslararası toplumun dikkatini sorunlu alanlara çekmeye yönelik önemli girişimler olarak görmenin daha doğru olacağını söylemek mümkündür.

2.2.1.3. Terörizmle Mücadele

Barış inşası faaliyetlerinin bu boyutu, gerçekleştirilmesi ancak daha geniş kapsamlı ve uluslararası işbirliği ile mümkün olabilen, bölgesel ve küresel terörizmle mücadele girişimlerini içermektedir. Günümüz küresel sisteminin en belirgin yanlarından olan hızlı ve yoğun etkileşim potansiyeline bağlı olarak ulus devletlerin sınırlarını aşan terör olgusu, amaçları ve hedefleri kadar finansmanı ve lojistiği yönünden de çok boyutlu bir niteliğe bürünmüş durumdadır. Terörizmin ve terörist faaliyetlerin genelde, birincil planda görünen hedefleri ve etkileri yanında, perde gerisinde çok farklı ilişkiler ve hesaplara dayalı olabildiğini söylemek mümkündür. Politik, ideolojik ya da inanç ayrılıklarına dayalı toplumsal sorunlarda tarafların şiddet içeren illegal araçlar, yollar ve yöntemlerle kendini ifade etme ve isteklerini kabul ettirme girişimleri olarak tanımlanabilecek terör faaliyetleri günümüz şartlarında, çok geniş etki alanları bulabilmekte ve büyük yıkımlara yol açabilmektedir. Küreselleşmenin getirdiği teknolojik imkânların terörü benimseyen kötü niyetli aktörlerin amaçlarına da hizmet etmesini engelleyecek bir mekanizma bulunmamaktadır ve bu durumun terörizmle mücadeleyi zorlaştırdığı, hatta tamamen yok edilmesini imkânsız kıldığı söylenebilir.

Bir devletin ya da herhangi bir uluslararası aktörün, küresel nitelik kazanmış olan terörizmle ve terörist faaliyetlerle tek başına mücadele etmeye çalışmasının, günümüz uluslararası sisteminde rasyonel kabul edilmesi mümkün değildir. Küresel terör örgütlerinin özellikle ekonomik ve politik istikrarsızlığın ya da güvenlik sorunlarının ön planda olduğu bölgelerde kendilerine alan bulabildikleri ve güç

kazanabildikleri tartışmasıdır. Ancak bu durum terör sorununun tüm yönleri ile bu türden bölgelerle ilgili olduğu ya da sadece bu bölgelerin dinamiklerine dayalı olarak geliştiği anlamına gelmemektedir. Terörü ve illegal şiddet kullanımını kendilerine mücadele yöntemi olarak benimsemiş yapıların, büyük güçlerin ulusaşırı politikalarına ve güç mücadelelerine aracılık eden taşeron aktörler haline gelmesi her zaman mümkün olabilmektedir. Bu durumun uluslararası terörle mücadeleyi zorlaştıran en önemli etkenlerden biri olduğu söylenebilir. Küresel boyutta ve doğrudan ya da dolaylı olarak herkesi ilgilendiren bir sorunla ancak küresel çabalar ve işbirlikleri çerçevesinde mücadele edildiği takdirde başarı elde edilebilecektir. Varlık sebebi ve amaçları düşünüldüğünde, küresel terörle mücadele konusunda en etkin olabilecek uluslararası aktörün BM olduğunu söylemek yanlış olmaz. BM sahip olduğu imkânları ve gücünü küresel barış ve huzurun sağlanması adına diğer aktörlerle işbirliği çerçevesinde kullanmak durumundadır. Ancak BM içerisinde etkin ve belirleyici konumdaki Güvenlik Konseyi daimi üyesi olan büyük güçlerin politik hesapları, sürecin her zaman olması gerektiği gibi adil bir şekilde işlemesine ve sorunların çözümüne yönelik doğru adımların atılmasına engel olabilmektedir. BM Güvenlik Konseyi daimi üyelerinin sahip olduğu veto hakkının kullanılmasına bağlı olarak, mekanizmanın zaman zaman işlemez hale geldiği görülmektedir. Bölgesel ya da küresel nitelikli, önlenemez pek çok sorun bu nedenle büyüyerek insani trajedilerin yaşanmasına yol açabilmektedir. 2011 yılı başından itibaren Suriye’de yaşanan iç savaş ve buna bağlı olarak bölgeye yayılan çatışmalar, çok sayıda terör örgütünün bölgede etkin olması ya da tüm bu karmaşanın tetiklediği büyük çaplı göç hareketleri ve göçmen krizi gibi durumlar bu konudaki en açık örneklerdir. Suriye’de olayların başladığı ve kitlesel boyutta insan hakları ihlallerinin açıkça gözlenebildiği aşamada gerçekleştirilecek BM müdahalesi ile sorunun büyümesi engellenebilir durumda iken, Güvenlik Konseyi daimi üyesi durumundaki ülkelerden Rusya ve Çin Halk Cumhuriyeti’nin vetoları nedeni ile gerekli adımlar atılamamıştır. Buna bağlı olarak çatışma alanları giderek genişlemiş, kontrolün neredeyse imkânsız olduğu politik, askeri, ekonomik ve insani kriz sarmalı hem bölgesel hem de küresel düzeyde bir tehdit unsuru haline gelmiştir. Bu durumda BM’nin, küresel terörizmle mücadelenin birincil aktörü olması gerektiği halde tam aksine bir sonuçla -dolaylı olarak- teröre kaynaklık eden ortamın oluşmasına neden

olduğunu söylemek mümkündür. BM Güvenlik Konseyi üyesi devletlerin sahip olduğu ve zaman zaman iyi niyet çerçevesinin dışında kullanıldığı görülen veto hakkının adil olmayan sonuçlar doğurduğu açıktır. Bu konuda Türk devlet adamları tarafından farklı platformlarda sistem eleştirisi bağlamında, özellikle gerekli adımların yerinde ve zamanında atılmamasının neden olduğu insani krizlere ve trajedilere vurgu yapılarak, BM ve uluslararası toplumun dikkati çekilmeye çalışılmaktadır. Örneğin Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından “dünya beşten büyüktür” metaforu ile çok farklı ulusal ve uluslararası platformlarda sık sık dile getirilen bu konudaki eleştiriler 2014 ve 2016 yıllarında BM Genel Kurulu’nda yapmış olduğu konuşmalarında da aynı şekilde yer bulmuştur. BM sisteminin işleyişinde önemli aksaklıklar olduğu belirtilen bu eleştirilerde, uluslararası aktörlerin sorunlara eksik ve yanlı yaklaşımları nedeni ile haksızlıkların görmezden gelindiğine, bu nedenle BM’ye ve uluslararası kuruluşlara güvenin yitirildiğine, adalet duygusunun sarsılarak insanlığın umutsuzluğa sevk edildiğine vurgu yapılmıştır. Bu konuşmalarda ayrıca; Suriye, Irak, Filistin, Yemen, Mısır gibi ülkelerde yaşanan sorunlar ve insan hakkı ihlalleri konusunda BM’nin ve uluslararası toplumun çözüme katkı vermekten uzak davrandığı, bu durumun mutlaka düzeltilmesi gerektiği, her şeye rağmen Türkiye tarafından, bölgede yaşanan tüm sorunlarda herhangi bir ayrımcı tutum sergilemeksizin öncelikle insani açıdan yaklaşıldığı ifade edilmiş ve terörizmle mücadele konusunda kararlılık vurgusu yapılmıştır (United Nations, 2016).

Günümüzde teknolojik gelişmelerin, iletişim ve ulaşım imkânlarının kötü amaçlarla kullanımını tamamen engelleme imkânı olmadığından, uluslararası aktörler tarafından işbirliği içerisinde sürdürülecek mücadelenin de terörizmin kesin ve kalıcı olarak önlenmesinde yeterli olamayacağını söylemek yanlış olmaz. Ancak uluslararası alanda etkinlik hedefi ile gerçekleştirilen pek çok politik hamlede olduğu gibi, terörizmle mücadele konusunda da küresel aktörlerin bakış açılarını değiştirerek sorunu sahiplenmelerini ve harekete geçmelerini sağlamak amacı ile insani diplomasi yürütmek son derece etkili bir yöntem olarak değerlendirilebilir. Türk dış politika yapıcılarının tarafından barış inşası bağlamında, son yıllarda üstlenilen arabuluculuk inisiyatifleri, ön alıcı diplomatik girişimler ve çok taraflı uluslararası mekanizmalarla işbirliği içerisinde uluslararası terörle mücadele gibi kritik rollerin bu çerçevede ele

alınması mümkündür. Bölgesel ve uluslararası terörden onlarca yıldır olumsuz etkilenen ve etkilenmeye devam eden Türkiye, BM başta olmak üzere tüm uluslararası kuruluşların küresel terörle mücadele girişimlerine destek vererek ya da pek çok devletle imzaladığı ikili anlaşmalar yoluyla süreçte aktif roller üstlenerek bu konuda kararlı bir tutum sergilemekte ve bunu deklere etmektedir. Türkiye 2011 yılında küresel terörizme karşı askeri nitelikte olmayan bir mücadele platformu oluşturmak üzere kurulan Terörizmle Mücadele Küresel Forumu'nun eş başkanlığı rolünü -Forum'un kuruluşundan itibaren- Nisan 2016 tarihine kadar üstlenerek bu konuda önemli bir paydaş olduğunu göstermiştir (Dışişleri Bakanlığı, 2016b).

Barışı destekleyen faaliyetler açısından, son yıllarda Türk dış politikasında benimsenen açılım temelli tercih ve uygulamaların, dış politik etkinliğin artması ve sağlanan iç istikrar sayesinde, Türkiye'nin yakın çevresine ve içinde bulunduğu bölgeye barış üreten ve yayan bir ülke konumuna gelmesine imkân sağladığı (Aras, 2009; 33) söylenebilir. Ancak yukarıda örneklendirilerek izah edilen uygulamalara bakıldığında, Türkiye'nin barış inşası ile ilgili bakış açısının sadece yerel ya da bölgesel etki alanında değil, küresel düzeyde aktif olma hedefini içerdiği görülmektedir. Bu çerçevede Türkiye'nin, farklı coğrafyalarda, birbirinden farklı toplumların maruz kaldığı insani sorunlara kayıtsız kalınmaması, insan hakkı ihlallerinin önlenmesi, insan hayatı ve onurunun korunması gibi temel ilkeleri ön planda tutan bir uluslararası politika kültürü geliştirme eğiliminde olduğunu ve kendine özgü bir insani diplomasi modeli oluşturma yolunda ilerlediğini söylemek mümkündür.

2.2.2. İnsani Yardımlar

İnsani yardım kavramı birinci bölümde de ifade edildiği ve açıklandığı gibi, niteliği itibarı ile insani kriz durumlarına müdahale sürecinde bir akut dönem faaliyetidir. İnsani yardım kavramı, doğa ve/veya insan kaynaklı olabilen, istenmeyen ancak genellikle engellenemeyen, toplumların dolaylı ya da doğrudan hayatlarını tehdit eden veya en azından zorlaştıran her türden afet, kuraklık, salgın hastalıklar, savaşlar, iç savaşlar, zorunlu göç vb. olumsuzlukların yaşandığı durumlarda, öncelikle insan hayatı için acil ve zorunlu temel ihtiyaçların

karşılanmasını, devamında ise söz konusu dezavantajlı durumun kalıcı olarak bertaraf edilmesine yönelik faaliyetlerin tamamını kapsamaktadır.

İnsani yardım denildiğinde yardım alma konumundaki tarafla ilgili olarak ilk akla gelen, çeşitli nedenlere bağlı olarak temel insani ihtiyaçların karşılanamaması, yoksulluk ya da az gelişmişlik gibi mahrumiyet içeren durumlar olmaktadır ve yardımlar genellikle, ekonomik ve politik sorunlar nedeni ile zor durumda bulunan insanlara yönelik olarak gerçekleştirilmektedir. Ancak bazen, normal şartlarda dış yardım niteliğindeki kaynak transferine ihtiyaç duymayacak düzeyde gelişmiş ekonomiye ve güce sahip devletlerin de acil insani yardıma ihtiyaç duyması söz konusu olabilmektedir. Bu durum daha çok, büyük depremler, sel baskınları, şiddetli kasırgalar ve tsunami gibi büyük afetler söz konusu olduğunda arama-kurtarma faaliyetlerine ve acil insani yardıma ihtiyaç duyulması şeklinde ortaya çıkmaktadır. 2011 yılında Japonya'da meydana gelen deprem ve ardından yaşanan tsunami felaketi bunun en açık örneklerindedir. Dünyanın en gelişmiş ekonomilerinden birine sahip olan Japonya'da, söz konusu 2011 depreminin yol açtığı büyük yıkım karşısında acil yardım ve insani yardım niteliğinde uluslararası desteğe ihtiyaç duyulmuştur. Bunun yanında gelişmişlik düzeyi ve ekonomik kapasitesi bakımından, dış kaynaklı herhangi bir insani yardım almaya ihtiyacı olmasa da bazı ülkelerde ya da bölgelerde, savaş durumu, büyük çaplı terör saldırıları ya da iç çatışmalar gibi kamu düzenini aniden bozan ve kontrolü zor olan olumsuzluklara bağlı olarak ortaya çıkan insani kriz durumlarında da çok sayıda insanın mağduriyeti söz konusu olabilmekte ve insani yardım niteliğinde dış desteğe ihtiyaç duyulabilmektedir. 2006 yılında İsrail'in saldırısına maruz kalan Lübnan'da yaşanan yıkım ve halkın içine düştüğü zor durum karşısında acil insani yardıma duyulan ihtiyacın bu konuda örnek olarak gösterilmesi mümkündür. İsrail tarafından gerçekleştirilen söz konusu saldırılar Lübnan'da yaklaşık 1200 kişinin ölmesine ve binlerce kişinin yaralanmasına neden olmuştur. Bunun dışında saldırılar sonucunda ülkenin altyapısı büyük zarar görmüş ve yaklaşık bir milyon kişi evsiz kalmıştır (Altunışık, 2007: 14-15). O dönemde -ekonomik ve sosyal düzeyi dikkate alındığında- normal şartlarda herhangi bir dış yardıma ihtiyaç duyması söz konusu olmadığı halde, yaşanan saldırılar nedeniyle, çok kısa bir süre içerisinde, Lübnan halkı acil insani yardıma muhtaç duruma hale gelmiştir.

İnsani yardımlar doğrudan belli bir çıkarın gözetilmemesi ya da karşılık beklenmemesi özelliği ile diğer bütün uluslararası politika aktivitelerinden ayrılmaktadır. İnsani yardım faaliyetleri doğası gereği, yardım yapan taraf ile yardımı alan taraf arasında var olan olumlu ve iyi ilişkilerin daha da güçlenmesine, olumsuz ilişkilerin belli bir süreliğine ya da kalıcı olarak düzelmesine imkân sağlayabilmektedir. Bunun dışında özellikle acil müdahale gerektiren doğal afet durumlarında, daha önce herhangi bir resmi ya da diplomatik ilişki kurulmamış olan devletler arasında gerçekleştirilen insani yardım faaliyetleri yeni, olumlu ve aynı zamanda güçlü ilişkilerin kurulmasına zemin hazırlayabilmektedir. Böylesi durumlarda acil yardım, arama-kurtarma ve insani yardım amacı ile bölgeye ilk olarak ve etkili şekilde intikal eden yabancı devletlerin faaliyetleri yardım alan devlet nezdinde, gerçekleştirilen yardımların reel ölçeğinin ötesinde, çok daha değerli olmakta ve karşılıklı ilişkilerin geliştirilmesi adına özel ve olumlu katkı sağlayabilmektedir. Bu şekilde gerçekleşen bir temas sayesinde bazen, devletler arası ilişki pratikleri bakımından çok uzun diplomatik girişimlerle sağlanabilecek etkileşim düzeyine kolayca erişilmesi mümkün olabilmektedir. Kuraklık, yoksulluk ve bunlara bağlı açlık, susuzluk, sağlık sorunları vb. nedenlerle zor durumda bulunan Somali, Sudan, Etiyopya gibi bazı Sahra Altı Afrika ülkelerine yönelik olarak Türkiye tarafından gerçekleştirilen doğrudan yardımların bu ülkelerle olumlu ilişkilerin gelişmesine katkısı açıktır. Aynı şekilde 2010 yılındaki büyük deprem felaketini yaşayan Haiti'ye -aradaki mesafenin uzaklığına rağmen afet bölgesine ilk intikal eden yardım ekiplerinden olmak üzere- yardım ve kurtarma ekipleri gönderilmesi ve devamında bu ülke ile geliştirilen ilişkilerin de bu çerçevede değerlendirilmesi mümkündür.

İnsani yardımların en belirgin özelliklerinden birisi de yardıma ihtiyaç duyan tarafın politik, etnik ya da dini aidiyetinin dikkate alınmaksızın, hiç kimse kapsam dışı bırakılmadan gerçekleştirilmesidir. Yardım eden tarafın bu anlamda seçici davranmaması esastır. Uluslararası insani yardımlar her ne şekilde olursa olsun, yardım eden devlet açısından son derece prestijli faaliyet alanlarıdır. Ancak yardım edilecek tarafın aidiyetleri üzerinden strateji belirlenmesi durumunda, yürütülecek faaliyetlerin önemini kaybedeceğini ve uluslararası kamuoyu nezdinde değersizleşeceğini söylemek mümkündür. Bu anlamda ideal bir insani yardım

politikasının benimsenmesi önemli bazı maliyetlere katlanmayı zorunlu klabilmektedir. İnsani yardım faaliyetlerinde hedef kitlenin belirlenmesinde bir takım aidiyetler ya da karşılıklı çıkar ilişkileri/ beklentileri ön plana çıkarılmadan, kuşatıcı davranılması önemlidir. Bu şekilde faaliyetlerin belli bir çevre ya da bölge ile sınırlanmaması gerektiği düşünüldüğünde, yardım yapan tarafların katlanmak zorunda kalacağı maliyetin boyutu da büyüyecektir. Özellikle akut dönem müdahale sürecinde profesyonel ekip ve ekipmanlarla, en hızlı şekilde mobilize olup yardım edilecek bölgeye intikal etme kabiliyetine sahip birimlerin her an hazır bulundurulması ve devamında ihtiyaç duyulan insani yardım faaliyetlerinin yürütülmesinde aktif rol alacak yapıların harekete geçirilebilir olması büyük önem arz etmektedir. Tüm bunların gerçekleştirilmesi, katlanılması gereken maliyetinin yanında, sistemli bir çalışma ve ciddi bir organizasyonla ancak mümkün olabilmektedir. İnsani yardım faaliyetleri konusunda gerekli koordinasyonu sağlamak sureti ile kaynakların en verimli ve etkin biçimde kullanılarak etkili sonuç almayı mümkün kılacak kurumsal yapıların varlığı mutlaka gereklidir. Bu anlamda Türkiye'nin gerçekleştirdiği insani yardımların organizasyon ve uygulama aşamalarında hem resmi hem de sivil kurumsal aktörlerin sahada aktif roller üstlendiği görülmektedir.

Türkiye insani yardımlarının pratikte organize edilip sahada aktif uygulamaların gerçekleştirilmesi ve koordinasyonu, yardımın niteliğine göre TİKA, AFAD, Türk Kızılayı gibi -her biri aynı zamanda bu çalışmada insani diplomasi aktörleri olarak kabul edilen- kurumlar tarafından sağlanmaktadır. İnsani yardımlar yeni dönem Türk dış politikasında önemli bir diplomasi aracı ve uluslararası etkileşim unsuru olarak görülmektedir. İnsani yardımların genel olarak Türk toplumunun inanç yapısı ve kültürel değerleri ile örtüşüyor olmasının bu alanda tercih edilecek politikaların ve gerçekleştirilen uygulamaların kamuoyunda destek bulmasını kolaylaştırdığı söylenebilir. Ayrıca söz konusu destek sadece resmi politikalar ve uygulamalara toplumun önemi bir kesimi tarafından rıza gösterilmesi ile de sınırlı kalmayıp, insani yardım konusunda sivil inisiyatife verilen aktif katkı ile de kendini göstermektedir. Resmi nitelikli kurumlar yanında, destekleyici ve tamamlayıcı rollerinin ötesinde özgün, pratik ve son derece etkili faaliyetleri ile

uluslararası düzeyde aktif olan STK'ların da insani yardımlar konusunda önemli bir boşluğu doldurduğunu belirtmek gerekir.

2.2.3. Kalkınma/Resmi Kalkınma Yardımları

Günümüz küresel sisteminde dış yardımlar devletlerin ve toplumların politik, ekonomik, sosyal gelişmişlik düzeylerinin en önemli göstergelerinden biri haline gelmiş durumdadır. Bu durum hem yardım alan hem de yardım eden taraflar açısından geçerlidir denebilir. Dış yardım almaya ihtiyaç duyan devletlerin asıl sorunu sadece gelişmeye ve kalkınmaya elverişli kaynaklara sahip olmamaları değil, sahip oldukları kaynakları kendi çıkarları doğrultusunda kullanma yeteneklerini çok çeşitli nedenlere bağlı olarak kaybetmiş durumda olmalarıdır. Ekonomik ve politik istikrarın ya da etnik, dini, mezhepsel vb. ayrılıklar nedeni ile sosyal bütünlüğün sağlanamadığı devletlerin, doğal kaynak bakımından zengin olsalar bile, sistemli bir kalkınma ve gelişmişlik düzeyine ulaşması mümkün olmamaktadır. Aksine bu şekilde sorunlar içerisinde bulunan toplumlarda kaçınılmaz olarak ortaya çıkan sosyal adaletsizliğin çeşitli alanlarda ayrışmayı tetikleyerek politik, ekonomik ve sosyal olumsuzlukların büyümesine ve koşulların ağırlaşmasına yol açtığı görülmektedir. Bu da toplumun kendi dinamikleri ile sorunlarını çözebilecek duruma gelmesini zorlaştırmakta, çoğu zaman imkânsız kılmaktadır. İçinde bulunduğu ekonomik, politik ve sosyal sorunları kendi imkân ve kabiliyetleri ile çözemeyen devletlerin ve toplumların -söz konusu olumsuzlukların niteliği ve boyutlarının zorunlu kılmasıyla- öncelikle acil insani yardımlarla ve devamında sorunların kalıcı olarak çözümüne yönelik dış yardımlarla desteklenme ihtiyacı ortaya çıkabilmektedir. İnsani yardımların -özellikle de acil insani yardımların- insanların hayatlarını sürdürebilmelerini sağlamak ve acılarını hafifletmek gibi önemli bir fonksiyonu olmakla birlikte, sorunların kalıcı olarak çözümünde tek başına yeterli olması söz konusu değildir. İnsani kriz durumlarında karşılaşılan olumsuzlukların bertaraf edilmesi ve sorunların hafifletilmesi adına yarar sağlasa da, insani yardım niteliğindeki aktivitelerin belli bir hedef kitleye ya da bölgeye yönelik olarak, orta ve uzun vadede aynı düzeyde sürdürülmesi genellikle mümkün olmamaktadır. Aynı zamanda bu yönde tercih edilecek strateji ve uygulamaların etkinlik ve verimlilik açısından da uygun olmadığını söylemek mümkündür. Akut evrede gerçekleştirilen

insani yardımların aynı şekilde orta ve uzun vadede devam ettirilmesi durumunda, alıcı tarafın yardımlara bağımlı hale gelerek sürekli bir beklenti içerisinde gireceği, bunun da gerçek kalkınma için gereken doğru adımların atılmasını engelleyeceği göz ardı edilmemelidir. Sorunların çözümü için yardım, destek ve kaynak aktarımı içeren politikalar ve uygulamalar sürdürülürken, akut evredeki problemlerin çözümü yanında söz konusu olumsuzlukların kalıcı olarak giderilmesi ve geleceğe yönelik hedeflere dayalı somut adımların atılması önem arz etmektedir. Yardım alan tarafların orta ve uzun dönemde sorunları ile baş edebilmesine olanak sağlayacak şekilde eğitim, güvenlik, kalkınma, sağlık, tarım, ulaştırma ve diğer alanlarda gerçekleştirilecek nitelikli, sistemli ve sürdürülebilir dış yardımların da son derece etkili bir insani diplomasi aracı olduğunu söylemek mümkündür.

Devletlerin ya da toplumların kendi kaynakları ve yetenekleri ile kalkınmalarını zorlaştıran, dışarıdan gelecek destek ve yardımlara ihtiyaç duymalarına yol açan nedenleri sadece politik ve ekonomik istikrarsızlığa dayandırarak açıklamanın yanıltıcı olabileceğini söylemek mümkündür. Dış yardım almayı zorunlu hale getiren durumların önemli bir kısmını da doğa kaynaklı olumsuzluklar teşkil etmektedir. Beklenmeyen ve daha önemlisi zamanlaması ve boyutları önceden hesap edilemeyen doğa kaynaklı insani kriz niteliğindeki felaketlerin ardından, özellikle gelişmişlik düzeyi düşük devletler acil insani yardıma ve söz konusu felaketlerin neden olduğu yıkıma bağlı olumsuzlukların giderilmesi için dış yardıma ihtiyaç duyabilmektedir. Bu şekilde doğa kaynaklı sorunların çözümü sürecinde de öncelikle acil insani yardımların, ardından iyileşme ve normalleşmeyi hızlandırmak üzere kalkınma yardımlarının devreye sokulması gerekebilmektedir. Görüldüğü gibi ister insan kaynaklı ister doğa kaynaklı olsun insani krizlere yol açan hemen her durumda dış yardımlara ihtiyaç duyulması söz konusudur. Bu aşamada, ihtiyaç sahibi devletlere ya da bölgelere yardım etme imkânına sahip devletlerin sorumluluğu devreye girmek durumundadır.

İnsan ya da doğa kaynaklı olabileceği ifade edilen ve yukarıda sayılan durumlara benzer pek çok nedene bağlı olarak, kendi imkânları ile üstesinden gelemeyecekleri boyutta insani sorunlara maruz kalan taraflar açısından, dışarıdan gelen her türden kaynak transferin dış yardım niteliğindedir. Aynı şekilde yardım eden taraf açısından da, yardıma ihtiyaç duyan tarafın bu şekildeki sorunlarını çözme

adına, genellikle spesifik kullanım alanlarına yönlendirilmek üzere gerçekleştirilen kaynak aktarımlarının dış yardım olarak nitelendirilmesi mümkündür. Dış yardım kavramı bu yönü ile geniş bir çerçeveyi ifade etmekte, insani yardım ve kalkınma yardımı kavramlarını da içermektedir. İnsani yardım niteliğindeki faaliyetler birincil düzeyde, akut dönemdeki sorunların çözümüne yönelik ve göreceli olarak -genellikle beklenmeyen, acil durumlarda gerçekleştirildiğinden- çok katı kurallara ve kavramsal sınırlara bağlı değildir denebilir. Oysa kalkınma yardımları ve resmi kalkınma yardımları için aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Kalkınma yardımları ve resmi kalkınma yardımları insani yardımlara göre daha planlı, daha geniş periyotlara yayılan ve spesifik alanlara yönelik iyileştirme aktiviteleridir. Ölçeği ne olursa olsun bir dış yardım ancak -bu çalışmanın birinci bölümünde açıklandığı şekilde- belli kriterler çerçevesinde gerçekleştirildiği takdirde resmi kalkınma yardımı olarak değerlendirilebilmektedir.

Dış yardımlar doğası gereği, sahip olunan kaynaklar ve gelişmişlik düzeyi bakımından üst seviyede bulunan taraftan daha alt seviyede bulunan tarafa doğru aktarılacak durumdadır. Kalkınma yardımları konusunda bu durum daha belirgin bir şekilde kendini göstermektedir. Resmi kalkınma yardımlarında bulunmanın, donör taraf açısından, hukuki ve etik bir sorumluluk konusu olmanın yanında, uluslararası politika ve kamuoyu açısından çok önemli bir prestij kaynağı olduğunu söylemek mümkündür. Aynı zamanda resmi kalkınma yardımlarının donör tarafın politikalarına –belli bir ölçüde- meşruiyet sağlayıcı yönü sayesinde, etkili bir dış politika uygulaması olduğu da söylenebilir. Bu nedenle belli bir gelişmişlik ve kalkınma düzeyine sahip devletler tarafından, resmi kalkınma yardımlarının etkili bir uluslararası politika aracı olarak kullanıldığını söylemek yanlış olmaz. Son dönem dış politika açılımlarına ve kalkınma yardımları konusundaki aktivitelerine bakıldığında bu durumun Türkiye açısından da geçerli olduğunu söylemek mümkündür.

Dış yardımların niteliği, şekli, konusu ya da boyutu, yardım alan tarafın içinde bulunduğu sorunlu durum kadar, yardım etme durumunda bulunan tarafın imkân ve kabiliyetlerine de bağlıdır. Ancak bunun da ötesinde yardım eden tarafın soruna ve çözüm yollarına bakış açısı dış yardımın niceliği, niteliği ve devamlılığı konusunda esas belirleyici konumdadır denebilir. Resmi kalkınma yardımları, yardımı yapan

tarafa *birincisi*; yardım ilişkisine girilen devletler ya da toplumlar ile geliştirilen karşılıklı iyi ilişkiler sayesinde politik ve ekonomik bir takım avantajlar elde etme şeklinde doğrudan, *ikincisi* ise; uluslararası kamuoyu nezdinde olumlu bir imaj, prestij ve meşruiyet kazanma gibi uluslararası politika alanında dolaylı faydalar sağlayabilmektedir. Dış politika alanında geleneksel yaklaşımlara belli ölçüde alternatif, açılımlarla karakterize, yeni ve proaktif yönelimleri benimseme iddiasında olan Türkiye'nin de yeni dönem dış ilişkilerinde, söz konusu faydaları elde etme hedefi ile davrandığı düşünülebilir. Bu şekilde resmi kalkınma yardımları yolu ile yeni etkileşim alanları açma ya da var olan alanları genişleterek ilişki ağını güçlendirme hedefini içeren bir yaklaşımın, politika ve uygulamaların ulusal çıkar yönü insani boyutun önüne geçirilmediği sürece hukuki ya da etik açıdan sorunlu olmadığını söylemek mümkündür.

Türk dış politikasında yaşanan son dönem gelişmeler, bölgesel ve küresel düzeyde sorunların minimize edilerek tek yönlü ve Batı eksenli politikalara alternatif adımlar atma hedefi ile davranıldığını göstermektedir. Bu çerçevede tüm etkileşim alanlarında her düzeyde uluslararası aktörlerle olumlu ilişkiler geliştirmek suretiyle uluslararası alanda etkinlik elde etme stratejisi ile ortaya koyulan performansın, Türk dış politikasının yeni aktivizm (Makovsky, 1999) evresi olarak kabul edilmesi yerinde olacaktır. Geleneksel yaklaşımların dışında yeni politikaların hayata geçirilmeye çalışıldığı bu dönemi açıklamak için, uluslararası sistem aktörlerinin Türkiye hakkındaki algılarını olumlu yönde değiştirmeyi de beraberinde getirecek olan, yeni yönelimler ve uygulamalarla karakterize bir aksiyon dönemi ve belli ölçüde bir sistem değişikliğinden bahsetmek mümkündür. Bu evrenin önemli unsurlarından olan insani yardımların ve kalkınma yardımlarının etkili bir dış politika aracı olarak gelişmesi ve bu sayede uluslararası toplum nezdinde Türkiye'nin bilinirliğinin ve aynı zamanda saygınlığının artmasına hizmet edeceği düşünülebilir. Türk dış politikası açısından bu yeni ve aktif evreye geçiş süreci büyük ölçüde, 2000'li yılların başına kadar, uzun yıllar devam eden ekonomik ve politik istikrarsızlığın hâkim olduğu dönemin sona erdiği ve güçlü hükümetlerin kurulabildiği dönemde gerçekleştiği görülmektedir. Bununla beraber Soğuk Savaş sonrası dönemin ilk yıllarında, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından bağımsız devletler şeklinde yapılanan ve Türki Cumhuriyetler ya da Türk Cumhuriyetleri

olarak tanımlanan/bilinen dost ve akraba toplumlarla ve Balkan ülkeleri ile kurulan temaslar çerçevesinde, devlet yardımları 1990'lı yılların başından itibaren Türkiye'nin ve Türk dış politikasının gündeminde yer edinmeye başlamıştır denebilir. Bu dönemde Türkiye tarafından, Soğuk Savaş döneminin Doğu- Batı Blokları arasındaki güç mücadeleleri ve kendi iç sorunları nedeniyle uzun yıllar boyunca herhangi bir bağ kurulamayan Orta Asya ve Balkanlar ile karşılıklı yardımlaşma ve işbirliği çerçevesinde adımlar atılmış (Akçay, 2012; 68) ve yeni etkileşim alanları edinmeye yönelik bazı girişimlerde bulunulmuştur. Ancak 1990'lı yıllar Türkiye'nin iç politika istikrarı ve ekonomi yönetimi açısından sorunlu ve kırılğan bir dönem olmuştur. Bu nedenle de söz konusu yıllarda, aktif dış politika veya dış yardımlar aracılığı ile etkileşim alanlarını genişletme gibi -göreceli- yüksek politik hedeflerden uzak, çok daha düşük profilli politik yapının Türkiye'de hâkim olduğunu söylemek mümkündür. Niyet ve öngörü bazında kurgulanmış ya da kimi adımlar atılmış olsa da o dönemde gerçekleştirilen girişimlerin yetersiz kaldığı, yayılma ve derinleşme imkânı bulamadığı görülmektedir. 2000'li yılların başında yaşanan ve Türkiye demokrasisi açısından olumlu sayılabilecek gelişmeler ekonomik ve politik istikrarın bir devletin gücü ile uluslararası etkinlik düzeyi arasındaki ilişkisini ortaya koyar niteliktedir.

Bu yeni dönemde Türkiye bir yandan ekonomik ve sosyal gelişmişlik düzeyini yükseltmeye yönelik adımlar atarken diğer yandan, özellikle yıllardır son derece pasif, edilgen ve düşük profilli uygulamalarla şekillenmekte olan dış politika alanında da önemli açılımlar gerçekleştirme çabası içerisinde olmuştur. Küresel sistemde devletlerin gelişmişlik düzeyini yükseltebilmesi uluslararası alanın birincil aktörleri olan diğer devletlerle ve uluslararası kuruluşlarla olumlu ilişkiler kurmasına bağlıdır denebilir. Bu çerçevede yeni dönem Türk dış politikasının yeni etkileşim alanlarında yeni ilişki ağları kurmaya yönelik olarak kurgulanmaya çalışıldığı söylenebilir. Bu süreçte, yeni açılımlar sayesinde ilk defa temas kurulan ya da önceden var olan zayıf ilişkilerin geliştirilerek etkileşim düzeyinin yükseltilmeye çalışıldığı devletlerle çok boyutlu işbirliği girişimleri söz konusu olmuştur. Ancak bu şekilde yeni ilişkiler kurulan devletler genellikle ekonomik ve sosyal gelişmişlik konusunda Türkiye'nin çok gerisinde bulunmakta, hatta birçoğu En Az Gelişmiş Ülkeler arasında yer almaktadır. Bu devletlerin önemli bir kısmı içinde buldukları

ekonomik, politik ve sosyal olumsuzluklardan kendi çabaları ile kurtulma imkânından yoksun, dış yardımlara ve kalkınma yardımlarına ihtiyaç duyar haldedir. Bu nedenle söz konusu devletlerle kurulan ve geliştirilmeye çalışılan ilişkinin niteliği ve yönü, Türkiye tarafından yapılacak kalkınma yardımları ile şekillenmek durumunda olmuştur.

Kalkınma yardımı niteliğinde dış yardımları gerçekleştirme durumundaki devletler, uluslararası kuruluşlar ya da diğer aktörlerin, yardımların hedeflenen olumlu sonuçları sağlayabilmesi adına bu çerçevedeki faaliyetlerini sistemli ve profesyonel yaklaşımla yürütmesi gerekmektedir. Bunun için uluslararası kalkınma yardımlarının koordinasyonu konusunda uzmanlaşmış, mali kaynaklar ve bunun yanında insan kaynağı açısından güçlü aktörlerin sahada aktif roller üstlenmesine ihtiyaç vardır. Bu aktörler resmi hüviyette olabileceği gibi sivil nitelikli de olabilmektedir. Resmi aktörler genellikle kamu kaynaklarını kullanma durumunda olduklarından dolayı daha güçlü mali imkânlarla sahiptirler. Resmi nitelikli aktörler sahip oldukları mali imkânların ötesinde -ve belki daha da önemli olarak- temsil edilen yapının (devletler ya da uluslararası kuruluşlar) gücü nispetinde kabul görme ve meşruiyet sorunu yaşamama avantajına sahip bulunmaktadır. Bu nedenle kalkınma yardımları çerçevesinde resmi aktörlerin diğer aktörelere nazaran daha büyük ölçekli uygulamalar gerçekleştirmesi olasıdır. Kalkınma yardımları alanında uluslararası düzeyde faaliyet gösteren sivil aktörlerin başında ise yardım kuruluşu niteliğindeki STK'lar gelmektedir. STK'ların temel mali kaynakları gönüllü bağışçılar tarafından sağlanan yardımlardır ve resmi aktörlerle karşılaştırıldığında genel bir yetersizlikten ve sınırlılıktan söz edilebilir. Kaynakların ve mali imkânların yetersizliği konusu sivil aktörlerin zayıf yönüdür denebilir. Ancak bununla birlikte sivil nitelikli yardım kuruluşları, herhangi bir yardım faaliyetinin gerçekleştirilebilmesi için resmi aktörlerin, karar aşamasından uygulama prosedürlerine kadar hemen hemen tüm süreçlerde gözetmek zorunda olduğu bürokratik iş ve işlemlerin yol açtığı bazı olumsuzluklardan etkilenmeyerek, daha seri hareket edebilmektedirler. Sivil aktörlerin bu özerk yapıları sayesinde gönüllülerden alınan bağışlarla oluşturulan kaynakların yine gönüllü saha elemanları aracılığı ile belirlenen hedeflere daha seri bir şekilde ulaştırılmasını sağlama imkânı olmaktadır. Bu sayede yardım için ayrılan kaynakların alıcı tarafa ulaştırılma ve

hedeflenen alana aktarıma düzeyi sivil aktörlerin faaliyetlerinde daha yüksek olabilmektedir. Bu durumun da sivil aktörlerin güçlü yanı olarak kabul edilmesi gerekir.

Aynı alanda benzer sorunların çözümü için faaliyetlerde bulunan ancak karşılıklı göreceli üstünlüklere ve/veya zayıf yönlere sahip bulunan aktörlerin işbirliği içerisinde hareket etmesi daima en doğru tercihtir denebilir. Bu şekilde doğru kurgulanmış işbirlikleri aracılığı ile zayıf yönlerin doğurduğu olumsuzlukların minimize edilerek, güçlü yönlerin avantajları sayesinde, söz konusu faaliyetlerin daha başarılı sonuçlara ulaşmasını sağlamak mümkün olabilmektedir. Kalkınma yardımları ya da benzer çerçevede resmi ve sivil aktörlerin sahada olduğu faaliyet alanlarında bu şekilde işbirliklerinin genellikle olumlu sonuçlar doğurduğu söylenebilir. Türk dış politikasındaki son dönem açılımlarla senkronize bir şekilde işletilmeye çalışılan insani diplomasi girişimlerinin önemli sacayaklarından olan insani yardımlar ve kalkınma yardımları konusunda benzer işbirlikleri gerçekleştirilmektedir. Başta TİKA, AFAD gibi resmi ve Türk Kızılayı gibi özerk aktörler ile insani yardım alanında uluslararası düzeyde faaliyetleri bulunan sivil aktörlerin belli konularda birlikte hareket ederek, söz konusu faaliyetlerin daha başarılı sonuçlarla yürütülmesini sağlayabildikleri görülmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA İNSANİ DİPLOMASİNİN RESMİ VE SİVİL AKTÖRLERİ

3.1. TÜRKİYE’NİN RESMİ NİTELİKLİ VE ÖZERK İNSANİ DİPLOMASİ AKTÖRLERİ

Türk dış politikasında son dönemde önemli bir ivme kazanan stratejik açılımlar ve bu açılımlar çerçevesinde gerçekleştirilen uygulamalar, hedef olarak belirlenen bölgeler, tercih edilen faaliyet alanları ve sahada aktif roller üstlenen resmi ya da sivil tüm aktörler açısından sistematik bir değerlendirme yapıldığında, insani diplomasi uygulamalarının somutlaştırılması ve müstakil bir dış politika aracı olma düzeylerinin anlaşılması daha kolay olacaktır. İnsani diplomasi kavramının açıklanmaya ve teorik çerçevesinin çizilmeye çalışıldığı birinci bölümde, sürecin aktörleri resmi ve sivil aktörler şeklinde temel bir ayrımada ele alınmıştı. Aynı şekilde Türk dış politikasında insani diplomasinin yeri, işleyişi ve aktörleri açıklanırken de başta resmi ve sivil aktörler ayrımı yapılarak, farklılıklar, güçlü yönler, zayıf yönler ve işbirliği süreçlerinin değerlendirilmesi yerinde olacaktır.

Uluslararası politikanın ve tabii ki insani diplomasinin de resmi nitelikli birincil aktörleri devletlerdir. Devletlerin aktörlüğü ise pratikte ancak belli amaçlarla, belli misyonlar yüklenerek oluşturulan resmi kurumları eli ile gerçekleşmek durumundadır. Bu da resmi aktörlerden bahsedilirken "devletler" ana başlığı altında bir takım kurum ve kuruluşların da insani diplomasi aktörü olarak ele alınabileceği anlamına gelmektedir. Aksi halde -tüm resmi kurum ve kuruluşları içeriyor olması nedeni ile- devletler dışında resmi aktörlerden bahsedilmesi mümkün olmayacaktır. Devletlerin yönetsel aracı olan hükümetler ve onu oluşturan bakanlık düzeyindeki yapılar devlet adına yürütülen politikaların esas uygulayıcı aktörleridirler. Uluslararası politika alanında devlet adına yürütülen dış politika unsurlarından sayılabilecek insani diplomasi uygulamalarında da söz konusu esas aktörler, ilgi ve görev alanları itibarı ile belli roller üstlenmek durumundadırlar. Ancak dış politikanın geleneksel süreçlerinden farklı yönleri bulunan insani diplomasiye ilişkin uygulamaların, spesifik roller yüklenmiş bazı kurumlar tarafından koordine edilmesinin günümüz küresel sisteminde zorunlu hale geldiği söylenebilir.

İnsani diplomasi faaliyetleri konusunda Türkiye'nin uygulamaları da yukarıda ifade edildiği gibi, resmi ve sivil aktörlerin genellikle benzer nitelikteki aktiviteleri ile şekillenmektedir. Türk dış politikasında insani diplomasisinin resmi nitelikli aktörleri denildiğinde akla ilk gelmesi gereken, dış politikanın belirleyicileri olarak, Dışişleri Bakanlığı ve ilgili organlarıdır. Uluslararası sistemin işleyişi ve dinamiklerine hâkim olma konusunda en yetkin konumda bulunan devlet organı olarak Dışişleri Bakanlığı bu alanda öncülük etme ve koordinasyon rolünü üstlenme durumundadır. Söz konusu alanda başka aktörlerin uygulamaları da belli ölçüde Dışişleri Bakanlığı'nın, özellikle de -her düzeyde- dış temsilciliklerin rehberliğine ve kolaylaştırıcı fonksiyonuna bağlıdır denebilir. Yine devlet aktörü adına, kendi misyonları çerçevesinde insani diplomasi kapsamında ele alınabilecek sınır ötesi aktiviteleri ile bazı bakanlıkların ve bu alanda birtakım roller yüklenmiş organlarının ayrı birer aktör olarak değerlendirilmesi de mümkündür. Ancak bu kategorideki aktörlerin insani diplomasi süreçlerinde, asli rollerinin yanında ikincil düzeyde yer almaları nedeni ile ayrı ayrı değil, "Bakanlıklar" şeklinde tek başlık altında ele alınması daha uygun görünmektedir. Bunların dışında insani kriz durumlarında acil yardım, arama- kurtarma, insani yardımlar, kalkınma yardımları, sağlık, eğitim, imar, gıda ve suya erişim gibi çok farklı, ancak hepsi de insani diplomasi uygulamaları ile doğrudan ilişkili konularda spesifik misyonlar yüklenerek şekillendirilmiş bazı kamu kurum ve kuruluşlarının da birincil düzeyde resmi nitelikli insani diplomasi aktörleri olarak kabul edilmesi mümkündür. Bu aktörlerin başında ise Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) ve Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) gelmektedir. Söz konusu resmi aktörlerin dışında, varlık sebebi ve faaliyet alanları itibarı ile insani diplomasi ile doğrudan ilintili sayılabilecek özerk bir kuruluş olan Türk Kızılayı'nın da bu bağlamda özel bir konumu bulunmaktadır. Türk Kızılayı hukuki statüsü itibarı ile Türkiye Kızılay Derneği adında bir kuruluştur ve bu nedenle doğrudan resmi kurum niteliğinde değildir. Ancak kuruluşu, tüzel kişilik kazanma şekli, yönetim süreçleri vb. açılardan kamu otoritesi ile olan yoğun ilişkisi sayesinde Türkiye Kızılay Derneği diğer tüm derneklerden ayrı ve ayrıcalıklı bir konumda bulunmaktadır (Hatipoğlu, 2013: 176). Bunun yanında Türk Kızılayı'nın hukuki statüsünü, kuruluş şeklini, teşkilat yapısını, yönetim organlarını, üyelik işlemlerini, gelir ve giderlerine ilişkin usul ve esasları belirleyen Türkiye

Kızılay Derneği Tüzüğü'nün başında yer alan; "Varlığı zamanla sınırlı olmayan Türkiye Kızılay Derneği Türkiye Cumhurbaşkanının yüksek himayeleri altındadır" ifadesi (Türkiye Kızılay Derneği Tüzüğü, 2009) teşkilatın kamu otoritesi ile -yani devletle- olan ilişkisinin boyutlarını ve özel imtiyazlı konumunu açıkça göstermektedir. Türk Kızılayı esasen bir dernek olması yönü ile sivil aktörler arasında sayılması mümkün iken, yukarıda ifade edilen imtiyazlı konumu, özerk yapısı ve kamusal kişiliğe yakınlığı nedeni ile bu çalışmada “resmi nitelikli ve özerk insani diplomasi aktörleri” başlığı altında, özerk yapısı çerçevesinde değerlendirilmiştir.

İnsani diplomasi uygulamaları ile doğrudan ilgili görevler üstlenerek bir takım faaliyetler yürüten söz konusu aktörler yanında, yerel yönetimler, üniversiteler, Diyanet İşleri Başkanlığı, Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB), Türk Hava Yolları (THY), Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (TOKİ), Yunus Emre Enstitüleri (YEE) vb. pek çok kamu kurum ve kuruluşunun da süreçte dolaylı bir takım roller üstlendiği görülmektedir. Bu kurum ve kuruluşların da insani diplomasinin dolaylı aktörleri olarak değerlendirilmesi mümkündür. Ancak bu dolaylı aktörlerin, insani diplomasi uygulamaları ile doğrudan ilgili aktiviteleri asli olarak gerçekleştirme durumundaki kurumlar yanında ikincil düzeyde aktörler olduğunun kabul edilmesi gerekmektedir.

İnsani diplomasi uygulamaları ile örtüşen ya da doğrudan ilintili misyonlar çerçevesinde sınıraşan faaliyetleri ile devletin bu alandaki politikalarına hizmet eden, *Bakanlıklar, TİKA, Türk Kızılayı ve AFAD* gibi resmi nitelikli ya da özerk statülü birincil aktörlerin sahadaki faaliyetleri, uzmanlık alanları, iyi uygulamaları ve işbirlikleri ile ilgili yapılacak değerlendirmeler, bu kurumların insani diplomasi aktörlüklerinin ve uluslararası etki kapasitelerinin anlaşılması açısından yararlı olacaktır. Burada sayılan kurum ve kuruluşlardan her birinin gerçekten insani diplomasi aktörü olup olmama durumlarının ve aktörlük düzeylerinin doğru anlaşılabilmesi için, sınıraşan faaliyetlerinin barış inşası, insani yardımlar ve kalkınma yardımları gibi insani diplomasi araçları olarak sayılan aktivitelerle örtüşüp örtüşmediğinin tespiti önem arz etmektedir. Söz konusu kurum ve kuruluşların aktörlükleri, faaliyetlerinin barış inşası, insani yardımlar ve kalkınma yardımları gibi aktivitelerden en az bir tanesini içermesine bağlıdır denebilir. Söz konusu kurum ve

kuruluşların bu aktivitelerin birden fazlasını ya da hepsini içeren uluslararası faaliyetlerde bulunma durumları ise insani diplomasi aktörü olma düzeylerinin göstergesi olacaktır. Türkiye'nin insani diplomasi aktörleri açıklanırken, görevleri ve faaliyet alanları doğrultusunda bu alan ile belli düzeyde ilişkili bazı bakanlıkların tek tek değil, Bakanlıklar başlığı altında genel olarak ve kısaca ele alınması yeterli görülmüştür. Bunun yanında insani yardımlar ve kalkınma yardımları ile ilgili spesifik rolleri bağlamında insani diplomasi sürecinin ana aktörleri durumundaki TİKA, Türk Kızılayı ve AFAD, yapıları, misyonları ve faaliyet alanları çerçevesinde -detaylı istatistik verilere fazla değinmeden- daha ayrıntılı şekilde ele alınması gerekmektedir.

3.1.1. Bakanlıklar

Bu çalışmanın daha önceki bölümlerinde ifade edildiği üzere insani diplomasinin resmi nitelikli aktörlerinin başında devletler gelmektedir. Devletler aynı zamanda küresel sistemin ve uluslararası politikanın da birincil aktörleridir. Yönetimsel süreçler açısından devlet kavramı kendi egemenlik alanında bir üst yapıyı ifade etmektedir. Bu üst yapının eylemsel araçları ise tercih edilen yönetim biçimine göre şekillendirilen hükümetler ve bu hükümetlerin yönetim birimleri olan bakanlık düzeyindeki organlarıdır denebilir. Bir devletin faaliyetlerinden ya da politikalarının uygulama sahasında fiiliyata dökülmesinden bahsedildiğinde, asıl aktörler olarak hükümet organları olan Başbakanlık, Bakanlıklar ve bünyelerindeki kurum ve kuruluşların anlaşılması gerekmektedir. Türkiye'de geçerli yönetim sistemi açısından devletin faaliyetleri denildiğinde, Anayasa'nın 8. Maddesinde Cumhurbaşkanı ile birlikte yürütme organı olarak tanımlanan Bakanlar Kurulu'nun uygulamaları anlaşılmak durumundadır (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982).

İnsani diplomasi konusunda devletin/bakanlıkların aktörlüğü, insani diplomasi araçları olarak sayılan barış inşası, insani yardımlar ve kalkınma yardımları ile doğrudan ya da dolaylı olarak ilgili alanlarda, kendi misyonları gereği yürüttükleri yurtdışı faaliyetleri çerçevesinde gerçekleşmektedir. Günümüzde uluslararası sistemin yapısı ve işleyişi, devletlerin ve alandaki diğer aktörlerin birbirleri ile ilişkilerinde siyasal sınırlara bağlı/bağımlı kalmadan hareket etmelerini zorunlu kılmaktadır denebilir. Küreselleşme ile birlikte uluslararası aktörlerin -olumlu ya da

olumsuz- etkileşim düzeyleri, yoğunluk, hız ve nitelik açısından her geçen gün yükselmeye devam etmektedir. İnsan hayatına dair hemen her konuda uluslararası aktörlerin yoğun etkileşiminden söz etmek mümkündür. Uluslararası alanda varlık gösteren her bir aktörün, söz konusu insani sorunlar ve çözüm süreçleri ile -doğrudan ya da dolaylı olarak- ilgili faaliyetlerde bulunması kaçınılmaz hale gelmiştir. Bu nedenle dünya genelinde doğa ya da insan kaynaklı olabilen ve insanların hayatını kendi imkânları ile üstesinden gelemeyecekleri ölçüde olumsuz etkileyen sorunlara insan odaklı çözümler üretilmesi ile ilgili bulunan insani diplomasinin çok geniş etkileşim süreçlerini bünyesinde barındırdığı söylenebilir. Bu durumda yürütme organı olarak tüm bakanlıkların her türlü uluslararası faaliyetlerinin dolaylı da olsa insani diplomasi ile ilişkilendirilebilirliği söz konusu olur ve böyle bir yaklaşımın da sağlıklı bir değerlendirme yapma imkânını ortadan kaldıracaklarını söylemek yanlış olmaz. Türkiye açısından, asli görevleri gereği, barış inşası, insani yardımlar ve kalkınma yardımları konusunda doğrudan aktiviteler içerisinde bulunabilme durumundaki; Başbakanlığa bağlı kurum ve kuruluşlar ile Dışişleri, Sağlık, Ulaştırma, Milli Eğitim gibi bazı icracı bakanlıkların bu çerçevede değerlendirilmesi, diğerlerinin ise ikincil aktörler olarak nitelendirilmesi mümkündür.

3.1.2. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA)

Uluslararası ilişkilerde hedefler ve eylemler kadar algılar da son derece önemlidir. Uluslararası politika aktörlerinin yönelim ve uygulamaları karşısında diğer aktörlerin vereceği tepkiler ve etkileşim süreci, tecrübe edilmiş ya da gözlenmiş eylemlerine dayalı olarak edindikleri olumlu ya da olumsuz imajla bağlantılı olmaktadır. Taraflar ilişkilerinin seyrini ve dozunu, muhataplarının iyi niyetinden, temas ettiği takdirde öncelikle zarar görmeyeceğinden ve nihayet belli kazanımlar elde edeceğinden emin olup olmama durumlarına göre ayarlama eğilimindedirler. Uluslararası aktörler hakkında genel bir pozitif algının oluşma düzeyi, geçmişte gerçekleştirdikleri ve tekrarlama/sürdürme iradesi sergiledikleri olumlu faaliyetleri sayesinde -kendilerine dair- edindikleri güvenilirlikle doğru orantılıdır denebilir. Bu şekilde karşılıklı kazanç beklentisi ve güven ilişkisine bağlı olarak gelişen olumlu algının, etkileşim düzeyine olumlu yönde mutlaka katkı sağlayacağı tespiti yapılabilir. Küresel sistem içerisinde etkili bir konum elde etmeyi

hedefleyen uluslararası aktörlerin söz konusu pozitif imajı ve olumlu algıyı edinebilmeleri adına, sistemli aktivitelerle, uluslararası toplumun mücadele etmek zorunda olduğu bölgesel ya da küresel sorunların çözümüne katkı sağlayarak ve belli alanlarda öne çıkarak görünür olmaları büyük önem arz etmektedir. Uluslararası aktörlerin bu alandaki politika ve uygulamalarına meşruiyet kazandırmaya ve destek bulmaya da katkı sağlayacak olumlu algıyı, kendileri adına oluşturabilmeleri ise kurumsal bir vizyon çerçevesinde, profesyonel yaklaşımla gerçekleştirilecek sistemli yapılanma ve aktivitelere bağlıdır. Bu çerçevede benimsenecek politikaların ve ortaya konacak uygulamaların, aktörler arasında çeşitli konularda işbirliği imkânları ile birlikte, politik, ekonomik, askeri vs. alanlarda da karşılıklı olarak ayrıcalıklı destek ilişkisi tesis etmeye yarayacağını söylemek yanlış olmaz.

Türkiye'nin uluslararası sistemde kendi lehine olumlu algılar ve pozitif bir imaj elde etmeye yönelik sayılabilecek bir takım girişimlerinden ve aktivitelerinden bahsetmek mümkündür. Söz konusu aktiviteler bağlamında; yeni etkileşim alanlarında varlık göstermeye yönelik bazı açılımlar, insani yardım/destek programları ve kalkınma yardımları gibi araçları etkin bir şekilde kullanarak hareket etme yolunun benimsendiği söylenebilir. Türk dış politikasında, 1990'lı yıllarda küçük bazı adımlarla başlayan ancak o dönemde iç politikada ve ekonomi alanında yaşanan istikrarsızlıklara dayalı ülke içi bazı sorunlara da bağlı olarak, yeterli etkiyi oluşturamayan bir takım açılımlar söz konusu olmuştur. Daha çok Sovyetler Birliği'nin dağılması ile birlikte bağımsız yeni devletler olarak varlık gösteren Türk Cumhuriyetleri ile temas kurma, politik ve ekonomik yapılanmalarına, uluslararası sisteme entegrasyon ve kalkınma süreçlerine destek verme hedefi ile gerçekleştirilen bu açılımlar 2000'li yılların başına kadar sınırlı olarak devam etmiştir. Türkiye'de başarısız koalisyon hükümetleri döneminin -2002 yılındaki genel seçimlerle birlikte- sona erip, politik ve ekonomik istikrarın sağlandığı yeni dönemde ise söz konusu açılımlar daha nitelikli ve sistemli olarak, yeni ve çok daha geniş etkileşim alanlarını da kapsayacak şekilde yeniden hayata geçirilmektedir.

Uluslararası sistem içerisinde Türkiye'nin etkin ve gerçek bir aktör olarak varlık gösterme imkânı elde etmesinde, bu yeni dönemde benimsenen proaktif dış politika uygulamalarının ve bu çerçevede gerçekleştirilen açılımların çok önemli katkıları olduğunu söylemek mümkündür. Türkiye tarafından bu dönemde özellikle

Afrika, Güneydoğu Asya, Latin Amerika ve Karayipler gibi birbirinden farklı coğrafyalara yönelik yeni açılımlar ve bunlarla birlikte, aralarında etnik, dini, kültürel anlamda güçlü ve tarihi bağlar bulunan komşu ve yakın çevre ülkeleri ile yeniden ağırlık verilerek geliştirilen ilişkiler bu anlamda son derece başarılı sonuçlar elde edilmesini sağlamıştır. Ancak söz konusu açılımlar ve revize edilen ilişkiler, Türkiye'nin özellikle insani yardımlar ve kalkınma yardımları konusunda çok önemli bazı adımlar atma ve bir takım sorumluluklar üstlenme külfetini de beraberinde getirmiştir. Söz konusu insani sorumluluklar, uluslararası politika alanında tüm küresel aktörlerin ortak sorunu olması gereken pek çok konuda aktif roller üstlenmek suretiyle, Türkiye'nin çok yönlü ve dinamik bir aktör olarak küresel sistem içerisinde varlık gösterebilmesinin yolunu açıcı nitelikte olumlu sonuçlar doğurmuştur. Bu süreçte Türk dış politikasının sadece etkinlik ve dinamizm kazanmakla kalmayıp, tüm süreçlerde yönelim ve uygulamalarını insan odaklı yaklaşımlarla şekillendirerek yeni ve özgün bir karakter edindiğini de söylemek mümkündür.

Türk dış politikasının aktivizmi, bu dönemde coğrafi yakınlık ya da uzaklık ayrımı gözetmeksizin etkileşim alanlarının genişletilmesine yönelik girişimler sayesinde nitelik kazanmıştır. İnsani diplomasi çerçevesinde değerlendirilebilecek insani yardımlar ve kalkınma yardımları konusunda son yıllarda gösterilen performansın bu konudaki olumlu etkileri tartışmasıdır. Ancak söz konusu aktivizmin ve performansın gerçekleşmesi kadar sistemli bir şekilde devamlılığının sağlanması da önemlidir. İnsani kriz durumları çoğu kez beklenmedik zamanda ve hesap edilemez boyutlarda ortaya çıkabilmektedir. Bu nedenle belli bir stratejiye dayalı olmayan günübirlik kararlar ve uygulamalarla, insani krizlerin ya da yerleşik insani sorunların çözümüne yönelik faaliyetlerde başarılı sonuçlar elde edilmesi ve devamlılığın sağlanması imkânsız gibidir. Ulusal ya da uluslararası düzeyde gerçekleştirilecek yardım faaliyetlerinin mutlaka belli bir maliyeti vardır ve başarılı sonuçlar elde edilebilmesi için yeterli kaynağın aktarılması zorunludur. Bunun yanında yeterli düzeyde insan kaynağının da sağlanması gerekmektedir. Ancak sadece yeterli mali kaynak ve insan kaynağı tedarikinin, yardım faaliyetlerinin başarılı ve amacına uygun bir şekilde gerçekleştirilebilmesi için yeterli olduğunu söylemek zordur. İnsani yardımlar ve kalkınma yardımlarının başarıya ulaşması için mali kaynakların ve insan gücünün profesyonel organizasyonlarla, sistemli bir

şekilde sevk ve idare edilmesi gerekmektedir. Özellikle uluslararası yardım faaliyetlerinde organizasyon becerisi ve sistemli çalışma daha da önemli hale gelmektedir. Kaynakların etkili ve verimli kullanılması adına, yardımın götürüleceği ya da aktarılacağı bölgenin gerçek ihtiyaçlarının ve önceliklerinin doğru tespit edilerek en uygun malzeme, ekip ve ekipman ile faaliyetlerin yürütülmesi ya da en uygun projelerin hayata geçirilmesi son derece önemlidir. Tüm bu faaliyetlerin devletin uluslararası politika hedeflerine uygun ve etkili bir şekilde yürütülebilmesi için kamu otoritesine bağlı profesyonel bir yapının aktif roller üstlenmesine ihtiyaç vardır.

Türkiye'nin uluslararası yardım sistemi açısından TİKA'nın tam da yukarıda çerçevesi çizilen misyona ve belirtilen ihtiyaca karşılık geldiği söylenebilir. Türk dış politikası ve insani diplomasisi adına çok önemli roller üstlenerek başarılı çalışmalar yürütmekte olan TİKA, ilk kuruluşundan bu yana bazı yapısal değişikliklere uğrayarak bugünkü şekline ve konumuna ulaşmıştır. İlk olarak 1992 yılında, 480 sayılı KHK ile; "başta Türk dilinin konuşulduğu Cumhuriyetler ve Türkiye'ye komşu ülkeler olmak üzere, gelişme yolundaki ülkelerin kalkınmalarına yardımcı olmak, bu ülkelerle ekonomik, ticari, teknik, sosyal, kültürel ve eğitim alanlarındaki işbirliğini projeler ve programlar aracılığıyla geliştirmek, bu yoldan, gelişme yolundaki ülkelere yapılacak yardımlarla ilgili işlemleri yürütmek üzere" Ekonomik, Kültürel, Eğitim ve Teknik İşbirliği Başkanlığı adı ile Dışişleri Bakanlığı'na bağlı olarak kurulan teşkilat, kuruluş amacı ve görevlerinde önemli bir değişikliğe gidilmeksizin 2001 yılında 4668 sayılı kanunla Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı adı altında, Başbakanlığa bağlı bir kurum haline gelmiştir. Daha sonra Türkiye'nin son dönem uluslararası politika hedefleri doğrultusunda yeniden yapılandırılan teşkilat 2011 yılında 656 sayılı KHK ile; "İşbirliğinde bulunulması hedeflenen devletler ve topluluklarla iktisadi, ticari, teknik, sosyal, kültürel ve eğitim alanlarındaki ilişkileri projeler, programlar ve faaliyetler aracılığıyla geliştirmek, yapılacak katkı, yardım ve ilgili süreçleri yürütmek ve kanunlarla verilen diğer görevleri yapmak üzere", yine Başbakanlığa bağlı olarak Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı adı ile bugünkü halini almıştır.

Görüldüğü üzere TİKA, "Ekonomik, Kültürel, Eğitim ve Teknik İşbirliği Başkanlığı" adı altında -1992 yılında- ilk kurulduğunda, Türkiye'nin komşuları,

yakın çevresi Türk dilinin konuşulduğu devletler -özellikle Türki Cumhuriyetler- ile sınırlı bir vizyon çerçevesinde kurgulanmıştır. Daha sonra, 2001 yılında Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi adı verilerek, kalkınma ve işbirliği kavramları ekseninde bir değişime gidildiğinden söz etmek mümkün ise de, bunun teşkilatın önemine ve dinamizmine herhangi bir olumlu katkı sağladığını söylemek zordur. TİKA'nın aktivite ve eylem kapasitesini artırarak yeni etkileşim alanlarında ve çok daha farklı sahalarda faaliyet gösterir hale gelmesi de yine 2002 sonrası dönemde Türkiye'nin dışa açılım politikaları çerçevesinde gerçekleşmiştir. Bu dönemde Türk dış politikasındaki açılımlar ve yeni diplomasi uygulamaları ile uyumlu olarak TİKA'nın faaliyet ve etkinlik düzeyi sürekli yükselmeye devam etmiştir. 2011 yılında teşkilatın adı Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı olarak değişirken, bir önemli değişiklik de ilgili mevzuatında o güne kadar coğrafi, demografik ya da psikolojik sınırlamalar içeren, etkileşim alanları konusunda gerçekleşmiştir. Herhangi bir sınırlayıcı vurgu olmaksızın, "İşbirliğinde bulunulması hedeflenen devletler ve topluluklar..." ifadesinin, hedeflenen küresel etkileşim alanı konusunda fikir verici nitelikte olduğunu söylemek mümkündür.

Türkiye'nin uluslararası sorunlara ve çözüm stratejilerine insan odaklı yaklaşıma dayalı yeni dış politika karakteri ve son dönem uygulamaları ile şekillenen dış politika kültürü ile örtüşen misyonu bağlamında TİKA'nın, herhangi bir coğrafi, demografik, etnik, dini, mezhepsel vb. ölçek ya da çevre ile sınırlı olmaksızın, dünya genelinde faaliyetlerini gerçekleştirebilen müstakil bir yapıya ve kimliğe kavuşmuş olduğu söylenebilir. TİKA'nın faaliyetleri temelde kalkınmaya dayalı teknik, ekonomik işbirlikleri, projeler ve uygulamalarla ilgilidir. Ancak TİKA koordinasyon rolünün gereği olarak, etkin kaynak planlaması ve kullanımı çerçevesinde ulusal ya da uluslararası, resmi ya da sivil çok farklı organizasyonlarla işbirliği içerisinde hareket etmek durumundadır. Söz konusu işbirlikleri; kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler, STK'lar, özel sektör kuruluşları gibi ulusal organizasyonların yurtdışı faaliyetleri ile ilgili konularda genel olarak koordinasyon, diplomatik temaslar, kolaylaştırıcı girişimler ve gerektiği yerde mali kaynak transferi şeklinde gerçekleşmektedir. Uluslararası organizasyonlarla işbirliği ise daha çok Türkiye'nin uluslararası kuruluşlar ve diğer devletlerle arasında gerçekleştirilen ikili ya da çok

tarafli anlaşmalar çerçevesinde yürütölen faaliyetler konusunda TİKA'nın üstlendiği temsil rolü ile ilgilidir denebilir.

Kuruluş felsefesi, yapısı, misyonu ve faaliyetleri ile ilgili olarak buraya kadar yapılan açıklamalar değeriendirildiğinde TİKA'nın; insani yardımlar ve kalkınma yardımları konusunda çoğunlukla doğrudan veya çok yönlü işbirlikleri yolu ile dolaylı olarak, Türk dış politikası pratiği açısından çok önemli roller üstlendiği ve üstlenmeye de devam ettiği görölmektedir. Ayrıca söz konusu roller çerçevesinde gerçekleştirilen uygulamaların, özellikle çatışma potansiyeli yüksek bölgelerde barış inşasına dolaylı katkı sağlayıcı nitelikte olduğu da göz ardı edilmemelidir. Yüklenmiş olduğu misyon ve sahadaki aktif uygulamaları ile TİKA'nın yeni dönem Türk dış politikası uygulamaları ve insani diplomasisinde çok önemli bir çözüm ortağı ve gerçek bir aktör olduğunu söylemek mümkündür.

3.1.3. Türkiye Kızılay Derneği (Türk Kızılayı/Kızılay)

Türkiye Kızılay Derneği (Türk Kızılayı/Kızılay) Türkiye'nin en köklü insani yardım kuruluşudur. Kısaca Kızılay olarak adlandırılan dernek, Türk halkı nezdinde bilinirlik düzeyi en yüksek olan yardım kuruluşudur denebilir. Kızılay'ın bu bilinirlikle birlikte hem halk tarafından hem de kamu otoritesince en üst seviyede olumlandığını ve desteklendiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Kızılay da TİKA gibi, ilk kuruluşundan bu yana isminde ve misyonunda bazı değışikliklere uğrayarak bugünkü halini almıştır. Milletlerarası Kızılhaç Komitesi'nin resmen tanınmasını ve bir anlamda dünyaya tanıtılmasını sağlayan; savaşlara taraf olan devletlerin kuracakları can kurtarma teşkilâtı, hastaneler, sağlık personeli ve gönüllü hemşirelerin durumlarıyla, sivil halk ve yaralıları yapılacak yardımlar konusunda kararların alındığı, 22 Ağustos 1864 tarihli Cenevre Sözleşmesi Osmanlı Devleti tarafından da imzalanmıştır. Ancak Cenevre Sözleşmesi'nin hükümlerinin -Osmanlı Devleti tarafından- uygulamaya geçirilme sürecine ilişkin adımların, Osmanlı Devleti'nin de resmi temsilci gönderdiği, 1867 tarihinde Paris'te ilk defa toplanan Uluslararası Kızılhaç Konferansı sonrasında (Çapa, 2010: 10-11) atılmaya başlandığını söylemek mümkündür. Bu çerçevede 1868 yılında İstanbul'da Sultan Abdülaziz'in de desteği ile "Mecruhin ve Marda-i Askeriyeye İmdad ve Muavenet Cemiyet-i Osmaniyesi" adıyla bir cemiyet (dernek) kurulmuştur (Akgün ve

Uluğtekin, 2002: 15). Özellikle savaşlarda yaralanan veya hastalanan Osmanlı askerlerine yardım ve destek amacı ile kurulan bu cemiyetin (dernek) bugünkü Kızılay'ın temeli olarak kabul edildiği görülmektedir (Türk Kızılayı, t.y.) Adından ve kuruluş sürecinden de anlaşılacağı üzere cemiyet, Batı'da Kızılhaç Hareketi olarak ortaya çıkan ve yapılanan organizasyonun İslam coğrafyasındaki karşılığı olarak ve aynı şekilde, savaşlarda yaralanan ve hasta olan askerlere ya da savaşlardan doğrudan etkilenen sivillere yardım etmek, sağlık sorunları ile ilgilenmek ve acılarını dindirmeye yardımcı olmak amacı ile kurulmuştur. Ancak ilk kuruluş yıllarında aktif bir yapıda olduğundan ve geniş kabul gördüğünden bahsetmek zordur. Cemiyetin asıl fonksiyonel yapısına, II. Abdülhamid'in 1876'da tahta çıkmasının ardından teşkilatı revize ederek himayesi altına alması ile kavuştuğunu söylemek mümkündür. Cemiyetin, kuruluş felsefesine, esas amacına ve uluslararası konumuna uygun şekilde yeniden ele alınarak, Padişah himayesinde, Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti adıyla, 14 Nisan 1877 tarihinde resmen kurulmuş olmasının (Akgün ve Uluğtekin, 2002: 27), öneminin anlaşılması ve aktivizmi açısından bir dönüm noktası olduğu söylenebilir.

1877'de Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti adını alan teşkilatta, ilerleyen yıllarda da bazı isim değişiklikleri olmuştur. Bu değişiklikler sırası ile; 1923'de Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyeti, 1935'te Türkiye Kızılay Cemiyeti ve 1947'de Türkiye Kızılay Derneği şeklinde gerçekleşmiştir (Şimşek, 2015: 317). 1923 yılındaki isim değişikliği Osmanlı Devleti'nin yıkılması ve yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmuş olması ile ilgilidir denebilir. Kızılay Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinin Osmanlı'dan devralarak devam ettirdiği nadir kurumlardandır (Akgün, 2012: 111). 1923 yılında ilan edilen Türkiye Cumhuriyeti tarafından aynı isim altında (Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyeti) faaliyet göstermek üzere yapılandırılması, teşkilatın fonksiyonel açıdan önemini ve gerekliliğinin anlaşılacak geniş bir kabul gördüğü anlamına gelmektedir. 1935 yılındaki değişiklik ise Osmanlıca (aslında Arapça) yerine Türkçe kelime kullanma tercihi ile ilgilidir. Bu değişiklikte birlikte, Arapça bir tamlama olan ve "kırmızı hilal" anlamına gelen Hilal-i Ahmer yerine Kızılay ismi kullanılmaya başlanmıştır. Nihayet 1947 yılında teşkilatın ismi Türkiye Kızılay Derneği olarak son halini almıştır. Türkiye Kızılay Derneği bugün, Türk Kızılayı ya da Kızılay adı altında, ülkesinde ve ülkesi adına uluslararası alanda

faaliyet gösteren, Uluslararası Kızılay-Kızılhaç Hareketinin diğer eşdeğer unsurlarıyla ilişkilerinde kendisini temsil edecek merkezi yönetimi bulunan ve hareketin temel prensiplerine göre faaliyetlerini sürdüren özerk bir kurumdur. Kızılay stratejisini belirlerken ve uygulamalarını gerçekleştirirken, kuruluş felsefesine ve tüzüğüne uygun olarak, Uluslararası Kızılay-Kızılhaç Hareketinin temel ilkeleri olan; insancıl olmak, ayırım gözetmemek, tarafsızlık, bağımsızlık, hayır kurumu niteliği, birlik ve evrensellik ilkelerine bağlı olarak faaliyetlerini sürdürmektedir (Türkiye Kızılay Derneği Tüzüğü, 2009).

Hasta ve yaralı askerlere yardım etme temel amacı ile kurulan Kızılay'ın, kuruluşundan bu yana insani yardım faaliyetlerini asli vazifesi olarak sürdürmekte olduğu söylenebilir. Zira savaş esnasında ya da sonrasında, savaşın doğrudan ya da dolaylı olarak sağlık durumlarını olumsuz etkilediği insanlara yönelik acil müdahale ve devamında tedavileri ile ilgili faaliyetlerin insani yardım kapsamında değerlendirilmesi gerektiği tartışmasızdır. Bununla birlikte Kızılay'ın ilgi alanlarının ve faaliyet sahasının, kurulduğu dönemdeki hali ile devam etmeyip, ulusal ve uluslararası alanda değişen şartlara bağlı olarak yaşanan gelişmeler ve doğan ihtiyaçlar çerçevesinde, hem ölçek hem de aktivite çeşitliliği açısından sürekli bir genişleme gösterdiğini söylemek mümkündür. Kızılay bugün insani yardımlarla ilgili modern yaklaşımlar çerçevesinde; toplum yararına eğitim, sağlık ve sosyal destek gibi alanlarda sahip olduğu programlarla, hastalıkların önlenmesi, sağlık koşullarının iyileştirilmesi ve nedeni ne olursa olsun insani kriz durumlarında insanların acılarının dindirilmesi ya da en azından hafifletilmesi için -ulusal ve uluslararası- kamu otoriteleriyle ve sivil aktörlerle işbirliği içerisinde, çalışmalarına çok yönlü olarak devam etmektedir.

Kuruluş amacı, felsefesi ve temel ilkeleri gereği dil, din, ırk ayrımı gözetmeden çalışmalarını sürdüren Kızılay, dünya genelinde çok farklı bölgelerde insani yardım alanında yürüttüğü çalışmaları ile kapasitesini artırmakta, insani yardım faaliyetleri konusunda etkinliği ve bilinirlik düzeyi yüksek, küresel bir aktör olma yolunda ilerlemektedir. Türk Kızılayı son yıllarda özellikle uluslararası insani yardımların daha etkili ve kalıcı faydalar sağlaması adına, faaliyetlerini sadece acil yardım, barınma, gıda ve su temini gibi akut dönemdeki temel ihtiyaçların giderilmesi ile sınırlandırmamaktadır. Uluslararası insani yardımlar çerçevesinde Filistin, Sudan,

Endonezya, Sri Lanka, Kırgızistan, Kosova, Somali, Pakistan gibi insani sorunların yoğun olarak yaşandığı ülkelerde, acil insani yardım faaliyetlerinin yanı sıra kalıcı refaha yönelik çalışmalar da gerçekleştirilmektedir. Türk Kızılayı tarafından insani yardım faaliyetleri çerçevesinde temas kurulan bu ülkelerde konut, okul, toplum merkezi, ibadethane, kamu tesisleri inşası, alternatif geçim kaynaklarının tespiti ve desteklenmesi, sağlık, eğitim, meslek edindirme, sosyal yardım, tarım ve sulama gibi çok farklı alanlarda yerel kalkınmayı destekleyici bir takım faaliyetlerde de bulunmaktadır (Türk Kızılayı, t.y.). İnsani yardımlar ve kalkınma yardımları konusunda uluslararası düzeyde aktiviteler içerisinde bulunan ve başarılı çalışmalarını sürdüren Türk Kızılayı'nın, son dönem Türk dış politikası uygulamaları, özgün insani yardım modeli ve insani diplomasının önemli bir paydaşı ve güçlü bir aktörü olduğunu söylemek mümkündür.

3.1.4. Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD)

Türk yardım sisteminin resmi aktörleri içerisinde en yeni organizasyon olan Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD), sistem içerisinde var olan ancak dağınık yapısı ve eşgüdüm eksikliği nedeni ile etkin varlık gösteremeyen afet, acil durum, arama kurtarma, sivil savunma vb. konularla ilgili bazı yapıların reorganizasyonu anlamına gelebilecek bir yaklaşımla, 17.06.2009 tarih ve 27261 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 5209 sayılı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun ile Başbakanlığa bağlı olarak kurulmuştur. Kuruluş kanunu çerçevesinde AFAD'ın görev ve etkinlik alanı; afet ve acil durumlar ile sivil savunmaya ilişkin hizmetlerin ülke düzeyinde etkin bir şekilde gerçekleştirilmesi için gerekli önlemlerin alınması ve olayların meydana gelmesinden önce hazırlık ve zarar azaltma, olay sırasında yapılacak müdahale ve olay sonrasında gerçekleştirilecek iyileştirme çalışmalarını yürüten kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyonun sağlanması, bu konularda politikalar üretilmesi ve uygulanması hususlarını kapsamaktadır. Görev alanı belirlenirken her ne kadar "ülke düzeyinde" ifadesi kullanılmış olsa da ilgili kanunda AFAD'a uluslararası işbirlikleri gerçekleştirme ya da sınıraşan faaliyetlerde bulunma konusunda da görevler yükleyen hükümlere yer verilmiştir.

AFAD uygulama sahasında, gerçekleştiği şartlar ve etkilediği kitlenin boyutlarına göre toplumun tamamı veya belli kesimleri için hayatın normal akışını ve insani aktiviteleri sekteye uğratarak ya da tamamen durdurarak beşeri, maddi, ekonomik ve sosyal kayıplara neden olan, doğal, teknolojik veya insan kaynaklı olabilen ve acil müdahaleyi gerektiren afet ve acil durum niteliğindeki olaylarda arama, kurtarma, transfer, sağlık, beslenme, barınma, can, mal ve çevre güvenliğini sağlama, sosyal ve psikolojik destek hizmetlerinin verilmesi gibi çok yönlü çalışmaların koordinasyonu ile ilgili roller üstlenmektedir. AFAD'ın temel kuruluş amacı sadece afet durumlarında devreye girerek acil müdahalelerde bulunmaktan ziyade, afet öncesi, sırası ve sonrasında ve acil durumlarda bütünleşik afet yönetim sistemini en etkin şekilde işletmek üzere ilgili tüm kurumların eşgüdüm içerisinde hareket etmesini sağlayacak üst düzey ulusal ve uluslararası koordinasyonu gerçekleştirmektir. AFAD, bu çerçevede afet zararlarının azaltılması, afetlere hazırlık yapılması, müdahale edilmesi, afet sonrasındaki iyileştirme ve rehabilitasyon çalışmalarının en hızlı şekilde tamamlanması için koruyucu ve önleyici tedbirlerin alınmasını sağlamak, çok yönlü ve çok aktörlü olan bu alanda, kaynakların rasyonel kullanılmasını gözetmek ve disiplinler arası çalışmayı esas alarak faaliyetlerini gerçekleştirmek durumundadır. (AFAD, 2016: 18).

Kontrol dışı gerçekleşen ve hayatı olumsuz etkileyen büyük çaplı olaylar karşısında çaresiz kaldıklarında insanların dünya üzerinde hangi noktada ya da bölgede bulduklarının bir önemi kalmamaktadır. Böylesi durumlarda insanların ilk planda acılarını dindirmek ya da azaltmak adına yapılması gerekenler de çok farklı değildir. Dünyanın herhangi bir bölgesinde meydana gelen büyük deprem, sel felaketi ya da kuraklık gibi afet durumlarında, temel gıda, temiz su, ilaç, giyinme, barınma, acil sağlık hizmetleri gibi hayati öneme ve önceliğe sahip hizmetlere duyulan ihtiyaç ve bu ihtiyacın giderilme süreçleri, çok küçük ayrıntılar dışında, her yerde aynı şekilde gerçekleşmektedir. Bu nedenle Türk insani yardım sisteminin güncel uygulamalarına bakıldığında, söz konusu faaliyetlerin yurtiçinde ve yurtdışında hemen hemen aynı etkinlik düzeyinde gerçekleşmekte olduğunu görmek mümkündür. AFAD yurtiçinde ve yurtdışındaki afet ve acil durumlara müdahale niteliğindeki faaliyetlerini yürütürken tamamen bünyesinde bulunan ekip ve ekipmanı ile değil sahada aktif çalışmalar yürüten ya da yürütme potansiyeline sahip

bulunan resmi ve sivil aktörlerle işbirliği içerisinde hareket etmektedir. Bu yönü ile AFAD, insani yardım ve kalkınma yardımı faaliyetlerinde bulunan resmi ya da sivil tüm aktörlerin çözüm ortağı, destekçisi ve aynı zamanda hizmetlerinin paydaşdır denebilir. Türkiye'nin son dönem proaktif dış politika uygulamalarının önemli sacayaklarından olan insani yardımlar konusundaki başarılı çalışmaların hemen hepsinde AFAD tarafından etkin bir şekilde roller üstlenilmekte, ulusal aktiviteleri yanında dünyanın farklı coğrafyalarında, çok sayıda yabancı ülkeye yönelik yardım faaliyetleri gerçekleştirilmektedir (AFAD, 2016). Afet ve acil durum niteliğindeki olaylara müdahale sayılabilecek, doğrudan insan hayatına temas eden her türlü girişimin insani yardım kapsamında değerlendirilmesi mümkündür ve bu da AFAD'ın insani diplomasi aktörü olarak kabul edilmesi için yeterlidir denebilir.

Türk Dış Politikasında insani diplomasinin resmi ve özerk aktörleri olarak yukarıda sayılan Bakanlıklar, TİKA, Kızılay ve AFAD, her biri kendi alanında bazı çalışmalar yürütme kabiliyetine ve imkânlarına sahip unsurlardır. Ancak etkin, sürdürülebilir ve başarılı sonuçlar elde edilebilmesi için faaliyetlerin mutlaka uyumlu bir işbirliği ve koordinasyon çerçevesinde gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Her bir aktörün etkin olabileceği alanlar, uzmanlık sahaları ve yetenekleri birbirinden farklıdır ve genellikle diğerlerini tamamlayıcı niteliktedir. Söz konusu resmi aktörler son dönemde büyük gelişme gösteren ve göstermeye devam eden Türk yardım sisteminin vazgeçilmez parçalarıdır ancak sistemin tamamını oluşturdukları söylenemez. Resmi veya yarı resmi (Kızılay gibi) nitelikli bu aktörlerden başka, insani diplomasi uygulamaları konusunda önemli roller üstlenen sivil nitelikli aktörlerin de sistemin parçaları olduğu göz ardı edilmemelidir.

3.2. TÜRKİYE'NİN SİVİL İNSANİ DİPLOMASİ AKTÖRLERİ

Uluslararası politikanın ve insani diplomasinin sivil aktörleri bu çalışmanın birinci bölümünde; STK'lar, düşünce kuruluşları, çok uluslu şirketler ve bireyler şeklinde sıralanmış ve bunların her biri üzerinde ayrı ayrı değerlendirmeler yapılarak gerçek birer insani diplomasi aktörü oldukları ortaya konmaya çalışılmıştır. Söz konusu unsurların Türkiye ve Türk dış politikası açısından insani diplomasi aktörlüklerinin geçerliliği ve düzeyi hakkında yapılacak değerlendirmeler, özellikle

insani yardımlar ve kalkınma yardımları konusunda başat konumda bulunan sivil aktörlerin belirlenmesini ve aktivizmlerinin anlaşılmasını kolaylaştıracaktır.

3.2.1. Sivil Toplum Kuruluşları (STK'lar)

Sivil toplum olgusu günümüzde, toplumların genel değişim ve dönüşümleri ile birlikte yeniden şekillenmekte olan, çok çeşitli yapıların ve aktörlerin tercihleri, eğilimleri ve davranışları ile -nicelik ve nitelik bakımından- yeni boyutlar kazanan dinamik bir alanı ifade etmektedir. Sivil toplum resmi oluşumların dışında kalan alanın tamamını içermesi yönü ile çok geniş ve bünyesinde birbirlerinden çok farklı oluşumları ve aktörleri barındıran heterojen bir yapıya sahiptir. Sivil toplumun resmi oluşumların dışındaki alanda varlık gösterdiği ve buna göre tanımlandığı açıktır. Ancak söz konusu alan paylaşımı bir zıtlık, rekabet ya da salt karşılıklı mücadeleye algısı oluşturmamalı, aksine toplumsal gelişim ve uyum için gerekli olan rol paylaşımı ve işbirliğine elverişli bir ortamın sağlanmasına yardımcı olmalıdır. Sivil toplum resmi otoritenin formel yapısını temsil eden organları ile çeşitli yol ve yöntemlerle temas kurarak taleplerini ortaya koymak durumundadır. Bu nedenle sivil toplumun da kendine özgü, ancak yine resmi otoritenin belirleyip onayladığı kurallar çerçevesinde şekillenen bir formel yapılanmaya ihtiyacı vardır denebilir. Söz konusu yapılanmanın pratikteki karşılığı vakıflar, dernekler, sendikalar, mesleki dayanışma kuruluşları vb. oluşumlar şeklinde örgütlenecek kimlik kazanan sivil toplum kuruluşlarıdır (STK'lar).

Resmi otorite ile sivil alan arasındaki ilişkinin sağlıklı bir şekilde kurulması ve sürdürülmesinde önemli roller üstlenen STK'lar; özgürlükler, insan hakları, hukuk, adalet, sağlık, eğitim, çevre sorunları, gençlik, dezavantajlı gruplar, ekonomi, kalkınma, insani yardımlar vb. gibi sosyal ve bireysel planda insanların hayatlarını etkileyen birbirinden çok farklı alanlarda, kendilerine özgü yol ve yöntemleri ile önemli çalışmalar yürütmektedirler. STK'lardan bahsedildiğinde ilk akla gelen genellikle vakıflar, dernekler, sendikalar gibi katılımın gönüllülük esasına dayalı olduğu kuruluşlar olmaktadır. Üyeliğin ya da faaliyetlerine katılımın zorunlu olmadığı STK'lar dışında meslek odaları, birlikler, barolar gibi, belli mesleki ve ticari faaliyetlerde bulunanların üye olmak zorunda olduğu bazı kurumlar da hükümet dışı yapılardır ancak bunların gerçek anlamda STK olarak değerlendirilme

imkânı yoktur denebilir. İnsani diplomasi aktörlüğü konusunda ele alınması gereken STK'ların da daha çok gönüllülük esasına dayalı olarak ulusal ve uluslararası düzeyde, yardım, insani yardım, eğitim, sağlık vb. alanlarda faaliyet gösteren vakıflar ve dernekler olduğunu söylemek mümkündür.

STK'lar faaliyetlerinin etki alanı, ölçeği ya da hedef kitlesi gibi kapasite belirleyici unsurların kapsamı açısından yerel, ulusal, uluslararası nitelikte olabilmektedir. Yerel ve ulusal nitelikli STK'lar ile uluslararası politika aktörü olma potansiyeline sahip uluslararası STK'lar arasındaki farkı belirleyen unsurların, faaliyet hedefleri, kapasite/ölçek ve uluslararası çevre ile işbirliği yetenekleri olduğu söylenebilir. Yerel ve ulusal ölçekte örgütlenmiş STK'lar çeşitli faaliyetleriyle, genellikle buldukları ülke içerisinde sosyal, ekonomik ve politik hayata temas ederek iç politikanın bir parçası ya da aktörü olabilmektedir. Uluslararası STK'lardan bahsedildiğinde ise; en az ulusal düzeyde etkin bir şekilde örgütlenmiş, bununla birlikte bulunduğu ülkenin sınırları dışındaki benzer oluşumlarla ve o ülkelerdeki resmi otoritenin ilgili birimleri ile işbirliği içerisinde girerek ülkelerin karşılıklı ilişkilerini olumlu ya da olumsuz etkileyebilecek faaliyetler gerçekleştiren ve böylece uluslararası politikanın aktörü olan yapılar anlaşılmaktadır. Ulusal ölçekli STK'ların uluslararası politika aktörlüğü, kendi ulusal sınırlarının ötesine geçen faaliyetlerde bulunmak üzere, bu şekilde ortaklıklar sayesinde ya da bağlı oldukları devletin desteklemesi, kolaylaştırması, aracılık etmesi ile mümkün olabilmektedir.

21.yüzyıl uluslararası sisteminde küreselleşme ile birlikte gelişen ulaşım ve iletişim imkânları sayesinde artık ulusal sınırların politika, ekonomi, eğitim gibi pek çok alanda geleneksel anlamını ve önemini yitirdiğini söylemek mümkündür. Bu süreçte hemen her alanda görülen ve küresel sistemin işleyişini de derinden etkileyen gelişmeler, uluslararası aktörlerin etkinlik düzeylerinde olumlu ya da olumsuz bir takım değişikliklere neden olmaktadır. Söz konusu aktörler yaşanan gelişmelere uyum sağlayabildikleri ve sürecin getirdiği fırsatlardan yeterince yararlanabildikleri ölçüde etkinlik düzeylerini yükseltme imkânı bulmaktadır. Küreselleşme sürecinin, dinamik bir yapıya sahip olan STK'ların etkinlik düzeyini genle anlamda olumlu yönde etkilediğini ve uluslararası politikanın önemli aktörleri arasında yer alması imkân sağladığını söylemek mümkündür. Gelişen iletişim ve ulaşım teknolojileri yanında özellikle internet erişimi, medyanın ve sosyal medyanın etkin kullanımı

sayesinde faaliyetlerini ulusal sınırların ötesine taşıyan ya da taşıma potansiyeli olan STK'lar kendi devletleri tarafından desteklenip güçlendirilerek önemli birer dış politika aktörü haline gelebilmektedirler. Uluslararası alanda STK'ların nitelik ve nicelik bakımından giderek yükselmesi, görünürlüklerinin artması ve yönetim süreçlerine dolaylı olarak katılmaları, dış politika aktörlüklerinin açık göstergesidir denebilir.

Türkiye'de faaliyet gösteren vakıf ve dernek niteliğindeki STK'ların sayısında da yıllar içerisinde düzenli bir artış söz konusudur. Son on yıllık dönemde (2006-2016 arası) Türkiye'deki aktif STK'ların sayısında gözlenen artışın vakıflara nazaran derneklerde daha belirgin olduğu görülmektedir. Bunda kuruluş ve yönetim aşamalarında derneklerin vakıflara nazaran daha az ve daha sade kurallara tabi olmasının etkili olduğu söylenebilir. 2006 yılında 4.402 olan vakıf sayısı 2016 yılı içerisinde 5.000'in üzerine çıkmıştır (Temmuz 2016 itibarı ile 5.075) (Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü, 2016). Buna karşılık 2006 yılında 73.022 olan faal dernek sayısı 2016 yılına gelindiğinde 110.000'e yaklaşmış durumdadır. Son on yılda faal derneklerin sayısında yaklaşık yüzde elli(%50) artış olduğu görülmektedir. Faal durumdakilerin dışında, çok sayıda, açılıp kapanan derneklerin de var olduğu düşünüldüğünde bu sayıların daha da yükseleceği açıktır. İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı'nın 2016 yılı Ağustos ayı verilerine göre Türkiye genelindeki faal dernekler içerisinde -faaliyet alanları bakımından- en yüksek payın (%30.69) mesleki ve dayanışma derneklerine ait olduğu görülmektedir. Özellikle son yıllarda yerel dayanışma derneklerinin sayısında görülen artışa da kısmen bağlı olarak, insani yardım derneklerinin faal dernekler içerisindeki oranının (%5.70) çok yüksek olmadığı söylenebilir (İçişleri Bakanlığı, 2016). Genel olarak değerlendirildiğinde, vakıf ve derneklerin sayılarındaki bu düzenli artış, Türkiye'de STK'lara yönelik ilgi ve güvenin giderek yükseldiğini göstermesi bakımından önemlidir ve sivil toplum kültürünün gelişmekte olduğunun bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Ancak sayıca görülen artış karşısında, özellikle yerel düzeyde sahaya yansıyan faaliyetlerine bakıldığında, söz konusu STK'ların nitelik ve etkililikleri konusunda aynı iyimser tablonun geçerli olduğunu söylemek zordur.

Türk STK'ların uluslararası yardım faaliyetleri konusundaki dinamizmi, Türk dış politikasındaki yeni yönelimlerle uyumlu olarak, son yıllarda yükselmeye

başlamıştır. Özellikle uluslararası insani yardımlar konusunda faaliyet gösterme kapasitesine sahip olan STK'ların giderek daha aktif roller üstlenebildiği görülmektedir. Bu dinamizmin temellerinin, özellikle 1992- 1995 Bosna Savaşı esnasında ve devamında, ilk başta savaşa ve yaşanan haksızlıklara kayıtsız kalınmaması gerektiğine inanan gönüllülerin başlattığı bir hareket olan ve 1995 yılında vakıf kimliği kazanan İHH İnsani Yardım Vakfı başta olmak üzere, bazı Türk STK'ların sınıraşan yardım faaliyetlerini ilk defa tecrübe ederek, yeni bir dış yardım konsepti çerçevesinde hareket etmeye başlaması ile atıldığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu dönemde edinilen tecrübeler sayesinde, Türk STK'ların dış politika alanında da yeni açılım kanalları ve etkileşim biçimlerinin hayata geçirilmesinde etkili olabileceği bir zeminin oluştuğu söylenebilir.

Türk STK'ların ülke sınırlarının dışında yürüttüğü çalışmalar büyük ölçüde insani yardım faaliyetleri çerçevesinde gerçekleşmektedir. Uluslararası faaliyetlerde bulunan Türk sivil insani yardım kuruluşlarının, temelde ulusal düzeyde bu alanda çalışmak üzere kurulan dernek ve vakıflar olduğu görülmektedir. Türkiye sınırları içerisinde belli ölçüde başarılı çalışmalar gerçekleştirerek tecrübe kazanan ve kapasitelerini geliştirebilen bu STK'lar, benzer faaliyetlerini erişim sağlayabilecekleri sınır ötesi sorunlu bölgelerde de sürdürme ve böylece daha geniş bir alanda varlık gösterme çabası içerisine girmektedirler. Ulusal STK'ların uluslararası aktörler haline gelebilmesi ve etkili çalışmalar yürütebilmesi için belli düzeyde diplomatik desteğe mutlaka ihtiyaç duyulmaktadır. STK'ların yabancı bir ülkedeki varlıklarına ve faaliyetlerine meşruiyet kazandırabilmeleri belli ölçüde kendi devletlerinin referansına bağlıdır denebilir. Aksi halde bu kuruluşların sadece kendi imkân ve ilişkileri ile uzun vadeli, sürdürülebilir bir aktivizm sergilemesi imkânsız gibidir.

Uluslararası yardım kuruluşu niteliğindeki Türk STK'ların faaliyet alanları ilk planda, genel olarak acil yardımlar ve acil sağlık hizmetleri ile temel gıda, kullanılabilir temiz su ve ilaç temini gibi insani yardımlar çerçevesinde şekillenmektedir. Akut dönemde bu ihtiyaçların giderilmesinin ardından, STK'ların sağlık, eğitim, kültür ve yerel kalkınma gibi daha nitelikli alanlarda faaliyet göstermeleri söz konusu olmaktadır. Uluslararası yardım kuruluşu olarak faaliyet gösteren Türk STK'lar tarafından gerçekleştirilen acil insani yardımlar ile devamında

iyileştirme ve insani sorunların kalıcı olarak çözümüne yönelik faaliyetlerin, tam olarak Türk dış politikasında insani diplomasi uygulamalarına karşılık geldiğini söylemek mümkündür. Resmi ve sivil aktörler tarafından gerçekleştirilen faaliyetler arasındaki bu uyumluluk sayesinde, STK'ların devlet tarafından desteklenmesi ve karşılıklı işbirliği içerisinde hareket edilmesi söz konusu olmaktadır.

STK'lar genelde faaliyetlerini resmi otoriteden bağımsız olarak, sivil nitelikli gerçekleştirme eğilimindedirler, ancak söz konusu işbirliklerinin kendilerine sağladığı önemli bir takım avantajları da değerlendirmek durumundadırlar. Özellikle uluslararası diplomatik ve bürokratik süreçlerde tecrübe eksikliği, fiili kapasitelerinin yetersizliği ve kaynaklarının sınırlılığı nedeni ile STK'ların devlet tarafından belli seviyede desteklenmeye her zaman ihtiyacı vardır. Aynı şekilde devletin de yumuşak güç kullanımı içeren bazı dış politika uygulamalarında başarılı olabilmek için STK'ların dinamik yapıları ile etkili bir şekilde yürüttükleri faaliyetlerinden yararlanma yoluna gitmesi kaçınılmazdır. Bu aynı zamanda insani diplomasi uygulamaları çerçevesinde resmi ve sivil kapasitelerin birlikte kullanılarak etkili sonuçlar elde edilmesi adına bir gerekliliktir. Karşılıklı yük paylaşımı ve işbirlikleri sayesinde STK'ların Türk dış politikası uygulamalarına genel anlamda katkı sağladığını ve önemli bir insani diplomasi aktörü olarak aktif roller üstlendiğini söylemek mümkündür.

İnsani diplomasi uygulamalarındaki araçları, etkileşim alanları ve süreçte üstlendikleri roller bakımından STK'lar yeni dönem Türk dış politikasının genel uygulamaları ile çoğu noktada kesişen ve uyumluluk arz eden faaliyetler ortaya koymaktadırlar. Bu nedenle STK'ların etkinlik bakımından sivil nitelikli insani diplomasi aktörleri içerisinde ayrıcalıklı ve önemli bir konumda oldukları söylenebilir. Özellikle uluslararası yardım kuruluşu niteliğindeki Türk STK'ların insani diplomasi çerçevesindeki uygulamaları ve etkinlik düzeyleri ile karşılaştırıldığında; diğer sivil insani diplomasi aktörleri olan düşünce kuruluşlarının, çok uluslu şirketlerin ve bireylerin STK'lar yanında ikincil öneme sahip oldukları yönünde bir algının varlığından söz etmek mümkündür. Bu yönde bir algının oluşmasında -sahada reel ve etkili aktörler oldukları gerçeğinin yanında- STK'ların faaliyetlerinin doğrudan, operasyonel süreçler içermesi ve dolaylı etkilere sahip diğer faaliyetlere nazaran daha görünür olmasının da etkili olduğu söylenebilir.

İnsani yardım alanında uluslararası düzeyde faaliyet gösteren Türk STK'ların, özellikle acil müdahale gerektiren afet bölgelerinde, savaş ya da iç çatışmaların yaşandığı coğrafyalarda, açlık, kuraklık, hastalık ve tüm bunlara bağlı kontrolsüz göç hareketlerinin yaşandığı bölgelerde çoğu kez resmi unsurlardan daha hızlı ve etkili çalışmalar gerçekleştirebildiği görülmektedir. Özellikle insani yardım alanına spesifik örgütlenen STK'lar özerk yapıları sayesinde, ilk harekete geçme aşamasında ve ileri aşamalarda bürokratik prosedürlerin zaman kaybettirici yönlerinden çok fazla etkilenmeden, sorunlu bölgelere son derece hızlı ve etkili bir şekilde intikal etme imkânı bulabilmektedirler. Uluslararası yardım kuruluşu niteliğindeki Türk STK'lar tarafından ortaya konan söz konusu faaliyetlerin, Türk dış politikasında insani diplomasi uygulamalarının, uluslararası örgütleri ve yapıları insani krizlerin çözümü konusunda harekete geçirme ve Türkiye'nin profilini yükseltme hedefi ile uyumlu olarak gerçekleştirildiğini söylemek mümkündür. Bunun en açık örneklerini Pakistan, Afganistan, Endonezya, Japonya, Nepal, Haiti gibi Türkiye'den ve birbirinden uzak bölgelerde yaşanan doğal felaketlerde zarar görenlere yönelik acil insani yardım faaliyetlerinde ve Türk dış politikasında Afrika başta olmak üzere Güneydoğu Asya, Balkanlar, Ortadoğu vb. açılımları sürecinde STK'ların aktivizminde görmek mümkündür.

Türk dış politikası yanında, uluslararası yardım amaçlı STK'lar için de önemli açılımların söz konusu olduğu bu yeni dönemde STK'lar, sadece bir yardım kanalı olmanın ötesinde, başından sonuna kadar süreci bizzat yöneten, yürüten, etkileyen ve değiştirebilen unsurlar olarak varlık göstermektedirler. Kendi devletlerinin de desteği ile uluslararası düzeyde etkili çalışmalar yürüten STK'lar insani sorunların kalıcı olarak çözüme kavuşturulabilmesi adına, faaliyet gösterdikleri ülkelerin yönetimleri ile ve yerel STK'larla bir takım ilişkiler geliştirmek durumundadırlar. Bu ilişkiler genelde ortak projeler yürütme ve işbirliği içerisinde aktiviteler gerçekleştirme şeklinde olmaktadır. Yardım götüren ve alan taraflar arasında işbirliği çerçevesinde kurulan bu ilişkiler sayesinde, gerçekleştirilen yardım çalışmalarının yerel düzeyde sahiplenilmesi ve yerel unsurların da sürece dahil edilerek kalıcı çözümlere katkılarının sağlanması mümkün hale gelebilmektedir.

İnsani sorunların kalıcı çözümü için gününbirlik yardım ve destek çalışmalarının yeterli olamayacağı açıktır. Orta ve uzun vadede kalkınma temelli adımların atılması

zorunludur ve bu aşamada toplumun beklentileri ve gerçek ihtiyaçları dengeli ve doğru bir şekilde tespit edilerek, yöneticilerin doğru uygulamalar yapmaya yönlendirilmesi önem arz etmektedir. Yerel STK'larla geliştirilen olumlu ilişkilerin resmi makamlara da yansması kaçınılmazdır. Türk STK'lar tarafından insani yardım ve yerel kalkınmanın desteklenmesi çerçevesinde gerçekleştirilen başarılı uygulamaların yardım edilen ülke yöneticilerini de olumlu yönde etkilediği söylenebilir. Söz konusu ülke yönetimleri üzerinde oluşturulacak etkinin, STK'ların politik işlevleri çerçevesinde değerlendirilmesi gerekmektedir. Yürüttükleri insani yardım faaliyetleri ve kurdukları olumlu ilişkiler sayesinde STK'ların, kendi ülkelerinin dış politika hedeflerini gerçekleştirmesine ve uluslararası alanda prestij kazanmasına hizmet ederek, gerçek ve dinamik birer insani diplomasi aktörü olduklarının kabul edilmesi gerekmektedir.

3.2.2. Diğer Sivil İnsani Diplomasi Aktörleri; Düşünce Kuruluşları, Çok Uluslu Şirketler, Bireyler

Küresel insani yardım sisteminin etkin ve sürdürülebilir şekilde işleyişi, özellikle ekonomik ve politik istikrarsızlık sarmalında büyüyen sorunların yoğun olarak yaşandığı insani kriz bölgelerindeki çatışmaların sonlandırılmasına bağlıdır. Söz konusu çatışmaların sonlandırılması için uluslararası politik ve ekonomik mekanizmaların insani yardım aktörleriyle çok yönlü işbirlikleri çerçevesinde çalışması, sistemin işleyişi açısından zorunlu hale gelmiştir. Bu işbirliklerinin başarılı sonuçlar doğurması, bütüncül bir perspektifle soruna yaklaşılmaya, kaynakların etkin, verimli, yerinde kullanılmasına ve doğru rol paylaşımına bağlıdır. Aksi halde insani yardım faaliyetlerinin plansız yürütülmesi ve yardımların dengesiz/adaletsiz bir şekilde dağıtılması söz konusu olacak ve bu da kaçınılmaz olarak, mücadele edilen insani sorunların daha da büyümesi sonucunu doğuracaktır. Küresel sistem için geçerli bu durum Türkiye'nin insani yardım sistemi açısından da farklı değildir. İnsani yardım konusundaki aktivitelerin başarılı bir şekilde sürdürülebilmesi için sahada aktif çalışmalar yürüten resmi ve sivil tüm aktörlerin işbirliği içerisinde hareket etmesi ve doğru kaynakların doğru hedeflere yönelik kullanımının sağlanması gerekmektedir.

Türkiye'nin insani diplomasi uygulamaları konusunda buraya kadar yapılan değerlendirmelere bakıldığında, esas belirleyici olan süreçlerin insani yardımlar ve kalkınma yardımları ile şekillendiği görülmektedir. Çatışmaların önlenmesi ve barış inşasına yönelik uygulamaların da çoğu kez insani yardım ve kalkınma yardımları temelinde kurulan ilişkiler çerçevesinde ya da bu alandaki faaliyetlerle desteklenerek gerçekleştirildiği tespitini yapmak yanlış olmayacaktır. Türkiye'nin insani yardım ve kalkınma yardımı niteliğindeki faaliyetlerinde yukarıda değinilen resmi aktörler yanında, uygulama süreçlerinde bazı avantaj ve dezavantajlara sahip sivil aktörler de önemli roller üstlenmektedir. Resmi nitelikli insani diplomasi aktörleri içerisinde, üstlendikleri misyonlar ve etkin faaliyet potansiyelleri açısından öne çıkan; kalkınma yardımları konusunda TİKA, insani yardımlar alanında ise Kızılay ve AFAD'ın, sürecin başat aktörleri durumunda oldukları görülmektedir. Aynı şekilde sivil insani diplomasi aktörleri olarak sayılan unsurlar (STK'lar, düşünce kuruluşları, çok uluslu şirketler ve bireyler) içerisinde; özellikle uluslararası insani yardım kuruluşu niteliğindeki STK'ların, diğer sivil aktörlere nazaran çok daha etkin roller üstlendiklerini, insani yardımlar ve kalkınma yardımları konusunda nitelik ve nicelik bakımından önemli faaliyetler gerçekleştirdiklerini ve bu yönleri ile başat konumda bulduklarını söylemek mümkündür. STK'lar ile kıyaslandığında diğer sivil aktörlerin Türk dış politikası ve insani diplomasisi açısından aynı düzeyde etkin olamadıkları açıktır. Bu nedenle *düşünce kuruluşları, çok uluslu şirketler ve bireylerin* aynı başlık altında ele alınarak açıklanması uygun görülmüştür.

3.2.2.1. Düşünce Kuruluşları

STK'lar dışındaki diğer sivil aktörlerden olan düşünce kuruluşlarının, küresel düzeyde etkili unsurlar olarak, karar vericileri yönlendirme, aydınlatma, ikna etme yeteneklerine sahip oldukları konusunda tereddüt bulunmamaktadır. Politika yapıcılarının, karar alıcıların ve belirlenen politikaların uygulanması aşamasında aktif roller üstlenen yönetim kademesinde görevli üst düzey bürokratların, yönettikleri toplumlar hakkında, anlaşılabilir, güvenilir, erişilebilir ve kullanışlı bilgiye sahip olmaya ihtiyaçları vardır. Uzman görüşlerinin karar alma sürecine etkin bir şekilde katılma düzeyi, politika belirleyici ve uygulayıcı aktörlerin temel problemleridir. Siyasal karar alıcılar başarılı bir yönetim ortaya koyabilmek için,

yönettikleri toplumlar ve ilişki içinde oldukları devletler hakkında belli stratejik bilgileri edinmek zorundadırlar. Aynı şekilde uyguladıkları politikaların olası maliyetlerini, başarılı sonuçlar doğurup doğurmadığını, daha etkili sonuçlar elde etmeye yarayacak alternatif uygulamaların bulunup bulunmadığını bilmeye de ihtiyaç duymaktadırlar. Bu alanda giderek büyüyen ve daha belirgin hale gelen ihtiyaç bağımsız düşünce kuruluşlarının ortaya çıkmasını ve gelişmesini beraberinde getirmektedir (McGann and Weaver, 2002: 1).

Ekonomik, politik, sosyal ve kültürel açıdan gelişmiş devletlerin iç ve dış politika konusunda doğru adımlar atmalarında ve başarılı uygulamalar ortaya koymalarında, nitelikli organizasyon ve insan kaynağına yeterli düzeyde sahip olan düşünce kuruluşları tarafından, karar alma süreçlerinde üstlenilen aktif rollerin önemli payı olduğu söylenebilir. Düşünce kuruluşlarının, yönetimlere olumlu katkılar sağlayabilmeleri için ekonomik imkânlar ve entelektüel düzeyi yüksek insan kaynağı konusunda belli bir yeterlilik düzeyine ulaşmış olmaları gerekmektedir. Ancak düşünce kuruluşlarının etkinliği ve başarısı konusunda, yeterli kaynaklara sahip olmaktan daha önemli bir husus, bu kuruluşların kamu otoritesi ile olan ilişkileridir. Düşünce kuruluşlarının yenilikçi ve özgün fikirler üretebilmeleri çalışmalarını yürütürken olumsuz politik etkilerden uzak olarak, bağımsız hareket edebilmelerine bağlıdır. Düşünce kuruluşlarının bağımsızlığı, çalışmalarını yürütürken ihtiyaç duyduğu mali kaynaklar konusunda kamu otoritesinden (devlet/hükümet) kısmen ya da tamamen destek alıp almama durumları ile ilgilidir. Devlet tarafından kamu kaynakları ile desteklenen bir kuruluşun, politik etkilerden uzak davranarak özgün fikirler ortaya koymasının zorlaşacağı ya da imkânsız hale geleceği söylenebilir. Kamuya ait fonlardan destek almadan çalışan düşünce kuruluşlarının daha özgür ve nitelikli çalışmalar ya da yayınlarla yönetimlere katkı sağlaması mümkündür. Bu nedenle düşünce kuruluşlarının ekonomik özerkliğe sahip olmaları, bağımsız hareket edebilmeleri açısından son derece önemlidir (Evans ve Newnham, 1998: 531). Yeterli ekonomik özerkliğe sahip olan ve güçlü bir akademik kadro ile hareket eden düşünce kuruluşlarının daha verimli çalışmalar gerçekleştirme imkânı bulacağını söylemek mümkündür (Karabulut,2010: 93). Düşünce kuruluşlarının söz konusu yeterliliklere ve politika yapıcıları yönlendirme imkânı sağlayacak etkileycilik düzeyine ulaşabilmeleri, bu kuruluşlara duyulan ihtiyaç

kadar, içinde buldukları toplumun bu konudaki algısı ile de yakından ilgilidir. Düşünce kuruluşlarının kendi içlerinde nitelikli çalışmalar yürütmesi ve üretken olması yanında, kamuoyu ve politikacılar tarafından, ulusal ve uluslararası düzeyde aktüel politik etkileşim süreçlerinin gerçek bir aktörü olarak kabul görmesi de önemli bir gerekliliktir. Özellikle ABD ve gelişmiş Batı ülkelerinde sayıları, bütçeleri ve etki kapasiteleri düşünüldüğünde, düşünce kuruluşlarına yönelik genel bir olumlu algının varlığından söz edilebilir. Bu olumlu algı sayesinde düşünce kuruluşlarının yeterli kaynak bulmada zorlanmadıklarını ve bağımsız davranabildiklerini, böylece karar alma süreçlerinde politika yapıcıları etkileme imkânı bulduklarını söylemek yanlış olmayacaktır. Ancak Türkiye’de düşünce kuruluşlarının hem iç politika hem de uluslararası politika alanında karar vericileri yönlendirme ve karar süreçlerine katılma konusunda önemli aktörler olarak kabul edilmeme sorunundan bahsetmek mümkündür. Bu durum bir taraftan mevcut düşünce kuruluşlarının etkinliğini azaltırken, diğer yandan kamu ya da özel sektör desteği bulamama sorunu nedeni ile kapasite geliştirme imkânlarının ortadan kalkmasına yol açmaktadır. Söz konusu destek ve kaynak sorunu yeni ve etkili düşünce kuruluşlarının hayata geçmesini de zorlaştırmaktadır.

Türkiye’de 2000’li yıllara gelinceye kadar düşünce kuruluşlarının, sayıca az olmaları yanında, ölçek ve etkileyicilik kapasitelerinin sınırlılıkları nedeniyle, genel anlamda politika yapıcılar üzerinde ve dolayısı ile insani diplomasi alanında çok önemli bir etkiye sahip olduklarını söylemek zordur. Her ne kadar son yıllarda sayıları ve niteliklerinde önemli bir artış söz konusu olsa da Türkiye’de düşünce kuruluşlarının henüz, politika yapıcıları ve uluslararası politika aktörlerini yönlendirmeye yetecek etkinlik düzeyinde olmadıklarını söylemek yanlış olmaz. Söz konusu yetersizliklerin yapısal bazı nedenlerinden bahsetmek mümkündür. Türkiye’de düşünce kuruluşlarının politika yapıcılar üzerinde, zayıf da olsa mutlaka belli düzeyde etkileri vardır. Ancak Türk dış politikasının dış etkilere kapalı yapısı ve buna bağlı olarak Türk parlamenter sisteminde yasama organının dış politika alanındaki ağırlığının fazla olmaması nedeni ile özellikle dış politika konusunda bu etkinin sınırlı ve hatta soyut düzeyde kaldığını söylemek mümkündür. Türkiye’deki düşünce kuruluşları çalışma tarzı olarak genelde düzenledikleri seminer, panel, ulusal ve uluslararası konferanslarla ve internet yayınları ile gerek kamuoyunu gerekse

siyasal aktörleri bilgilendirme, ürettikleri bilgiyi aktüel süreli yayınları ve çıkardıkları ulusal ya da uluslararası dergiler aracılığıyla paylaşma yoluna gitmektedirler. Bunun yanında uyguladıkları staj programları ile uzman yetiştirerek nitelikli entelektüel kapasite oluşturma ve bilginin ulusal yollarla üretilmesini sağlama (Bulut ve Akkan, 2014) rollerinden bahsetmek mümkündür. Ancak söz konusu faaliyetlerle yurt içinde ya da yurt dışında ne ölçüde etkin oldukları tartışmaya açıktır ve bu kuruluşların uluslararası alanda ses getiren çalışmaları yok denecek kadar azdır. İç politika alanında ise karar alma süreçlerinde etkin bir rol oynadıkları söylenemez (Karabulut, 2010: 102). Türkiye'deki düşünce kuruluşlarının gerçek anlamda dış politika ve insani diplomasi aktörleri olarak, politik karar alma süreçlerinde etkili olmaları ve uluslararası alanda ses getirecek çalışmalar ortaya koyabilmeleri için kendi çabalarını sürdürmeleri yanında, toplumun ve politika yapıcılarının da bu tür kuruluşların önemini kavraması gereklidir ve bunun için zamana ihtiyaç vardır denebilir.

3.2.2.2. Çok Uluslu Şirketler

İnsani diplomasının sivil aktörlerinden biri olarak kabul edilen çok uluslu şirketlerin aktörlük düzeyleri ve Türk dış politikası üzerindeki etkileri bağlamında da Türk şirketleri ile diğer ülkelerin şirketlerinin -düşünce kuruluşlarında olduğu gibi- ölçek temelinde karşılaştırmalı olarak ele alınması konunun anlaşılmasını kolaylaştıracaktır.

Küreselleşme sürecinin doğal sonucu olarak yaşanan uluslararası ekonomik entegrasyon ile politik, kültürel ve sosyal etkileşimin artması şeklindeki gelişmelerden mümkün olan en yüksek kazancı elde etme hedefiyle davranan devletlerin ve firmaların karşılıklı uyum çabalarını da beraberinde getirmektedir. Süreçten kâr maksimizasyonu hedefi ile faydalanmak isteyen çok uluslu şirketler, girişim maliyetleri açısından bazı avantajları da göz önünde bulundurarak yeni ve farklı bölgelere yatırımlar yapmaya yönelmektedir. Söz konusu avantajlar nedeni ile bu yeni yatırımlar için genellikle gelişmekte olan ülkeler seçilmektedir. Aynı şekilde yatırımın yapıldığı ülkelerin de -refah beklentisi ile- bu konuda genellikle istekli olduğunu ve sürecin olumlu işleme için uyumlu davrandığını söylemek mümkündür.

Devletler ve firmalar açısından ekonomik yatırımların planlanıp gerçekleştirilmesi kadar önemli bir konu da bu yatırımların sürdürülebilirliğinin sağlanmasıdır. Bunun için çok uluslu şirketler ve yatırımların tarafı olan devletler kendi çıkarlarını korumaya çalışırken, aynı zamanda karşılıklı olarak birbirlerinin çıkarlarını da gözetmek durumundadırlar. Çok uluslu şirketler için, yatırım yapılan ülkelerde güven ortamının kaybolmaması, ekonomik ve politik istikrarın bozulmaması çok önemlidir. Bu şirketlerin zaman zaman, yatırımların bulunduğu ülkelerdeki gelişmelerden olumsuz etkilenmemek için bazı mali külfetlere katlanmaları ya da hem kendi ülkelerinde hem de yatırımlarının bulunduğu ülkelerde politika yapıcıları ve karar vericileri etkilemeye yönelik girişimlerde bulunmaları söz konusu olabilmektedir. Çok uluslu şirketlerin sahip oldukları ekonomik güç ve çok taraflı politik etkinlik sayesinde devlet yöneticilerini, politika yapıcıları, karar vericileri ve duruma göre kanaat önderlerini etkilemeye çalışması, yatırımlarını güvenceye almak adına onları kendi çıkarları ve istekleri doğrultusunda davranmaya ikna etmesi söz konusu olabilmektedir. Bunun yanında çok uluslu şirketlerin, yatırımlarının ve ortaklık ilişkilerinin bulunduğu ülkelerin kalkınmasını desteklemesi, bunun için bazı maliyetlere katlanarak insani yardımlarda bulunması, sorumluluk göstergesi olmanın yanında ekonomik açıdan da rasyonel bir davranıştır. Sonuçta yabancı bir ülkede yatırım gerçekleştiren çok uluslu şirketlerin, faaliyetlerini zarara ya da kesintiye uğramadan devam ettirebilmesi hem o ülke ekonomisi ve halkının refahı açısından hem de kendi hedefleri açısından bir zorunluluktur. Bu zorunluluğun gereklerini yerine getirmeye yönelik hareket eden çok uluslu şirketler, yatırımın yapıldığı ülkede insan odaklı fayda sağlayıcı roller üstlenerek aynı zamanda bir insani diplomasi aktörü konumu da elde edebilmektedirler. Tabi ki asıl hedeflerin dolaylı sonuçlarına dayalı olarak ortaya çıkan bu konumun, insani diplomasi aktörlüğü bağlamında ikincil öneme sahip olduğu da göz ardı edilmemelidir.

Çok uluslu şirketlerin insani diplomasi aktörlüğü konusunda Türkiye merkezli şirketlere bakıldığında ise mevcut durumun yukarıdaki genel değerlendirmelerle örtüştüğünü söylemek zordur. Bunun en önemli nedeni, Türkiye merkezli çok uluslu şirketlerin ya da uluslararası ortaklı Türk şirketlerinin bir başka devletin politikalarını yönlendirecek düzeyde karar vericileri etkileme kapasitesine sahip olmamalarıdır.

Uluslararası ortaklı Türk şirketlerinin yurt dışı yatırımlarının ve ortaklıklarının coğrafi dağılımı da daha çok Avrupa ve Orta Asya'da yoğunlaşmış, buna karşılık az gelişmiş ya da gelişmekte olan Ortadoğu ve Afrika ülkeleri ile Güneydoğu Asya ülkelerinde ise çok daha az dış yatırım gerçekleştirilmiştir (Kadir Has Üniversitesi ve Vale Columbia Center, 2014). Çok uluslu ya da uluslararası ortaklı Türk şirketlerinin, yoğun olarak yatırımlarını yönelttiği gelişmiş devletlerin politikalarını etkileme imkânına sahip olamadıkları ve etkili olabilecekleri bölgelerde ise yeterli düzeyde yatırımları ve ortaklık ilişkileri bulunmadığı görülmektedir. Bu durumda söz konusu şirketlerin, karar vericileri ve politika yapıcılarını ikna etme yeteneği bulunan aktif insani diplomasi aktörü olmadıklarını, ancak dolaylı etkileri sayesinde ikincil aktörler olabileceklerini söylemek mümkündür.

3.2.2.3. Bireyler

İnsani diplomasi STK'lar, düşünce kuruluşları ve çok uluslu şirketler dışında bir diğer sivil aktörü olarak kabul edilen bireylerin etkinlik düzeyleri açısından uluslararası sistemin geneli ile Türkiye arasında önemli bir fark bulunmamaktadır. İçinde bulunduğu topluma mal olmuş ve yaşadığı ülke sınırlarını aşan bilinirliğe sahip olan bireyler belli bir aşamadan sonra aidiyetlerinden ziyade başarıları ve evrensel değerlere bağlılıkları ölçüsünde ilgi görmektedirler. Bu nedenle de aktörlük düzeyleri konusunda, özellikle sıradan bireylerin ve sanat, spor, bilim vb. alanlarda ya da iş dünyasında uluslararası şöhrete sahip sivil kişilerin, formel sınırlamalardan resmi statü sahibi bireyler kadar olumsuz etkilenmedikleri söylenebilir.

Herhangi bir resmi statüsü olmayan ya da resmi nitelikli bir yapıya bağlı bulunmayan sıradan bireylerin insani diplomasi aktörlüğü konusunda, küreselleşmenin getirdiği iletişim imkânları ile internet ve sosyal medya araçları kullanımının önemli bir etkiye sahip olduğu tartışmasızdır. Ancak ilk başlarda gördüğü -merak olgusu ile de desteklenen- yoğun ilgi sayesinde etki potansiyeli son derece yüksek olan bu modern iletişim araçlarının, kullanım oranı ve niceliği arttığı halde, uzun vadede aynı düzeyde etkileşim sağlama imkânı bulunmamaktadır. Bu şekilde internet temelli iletişim araçlarına kolayca erişilebilir olması ve herhangi bir sınırlama olmaksızın toplumun hemen her kesiminde yaygın olarak kullanılır hale

gelmiş olmasının söz konusu araçların etkileyici gücünün giderek azalmasına yol açtığı söylenebilir. Bunun yanında sosyal medya iletişiminin kitleleri yanıltarak belli davranışlara yönlendirme ve bilgi kirliliği oluşturarak toplumun yanlış kanaatler edinmesine yol açma potansiyeli taşıdığı tartışmasızdır. Ancak tüm bu olumsuzlukları ile birlikte, etkileyciliği azalma eğilimde olsa bile yaygınlığı ve popüleritesi sayesinde, etkileşimli kitle iletişim araçları olarak nitelendirilebilecek sosyal medya ortamlarının, ulusal ve uluslararası politika aktörlüğü bağlamında bireylerin tekil çabaları ile elde etmesi mümkün olmayan etkinlik düzeyine ulaşmalarına imkân sağlamaya bir süre daha devam edeceği öngörüsünde bulunmak yanlış olmayacaktır. Bu da sıradan bireylerin ya da toplumda büyük kitleler tarafından takip edilen popüler kişilerin söz konusu iletişim araçları -ve tabii ki bunun yanında diğer medya araçları- aracılığı ile önemli birer insani diplomasi aktörü olmalarını mümkün kılmaktadır. Aynı şekilde bu durumun farkında olan politika yapıcılar ve kanaat önderleri de zaman zaman sosyal medya araçlarını, geniş kitleleri etkileme, ikna etme, yönlendirme ya da uluslararası aktörlerle etkileşim sağlama amacı ile hem kurumsal hem de bireysel olarak kullanmayı tercih edebildikleri görülmektedir. Bu şekilde kullanılan iletişim araçlarının kişiye özel olması ve sıradan kimselerin hem kendi aralarında hem de politik alanın reel aktörleri ile etkileşimlerine imkân sağlama özelliği sayesinde, bireylerin politika aktörlüklerinin güçlendiğini söylemek mümkündür.

Sıradan bireyler dışında spor, sanat, bilim vs. alanlarda başarıları yada sıra dışı kişilikleri ile ulusaşırı bilinirliğe sahip popüler bireylerin insani diplomasi aktörlüklerinin dünyanın her yerinde aynı nitelikte gerçekleşmekte olduğu söylenebilir. Özellikle -futbol ve basketbol gibi- sporun ve -sinema ve müzik gibi- sanatın popüler dallarında öne çıkan figürlerin ilgi uyandırarak geniş kitleleri etkileme ve ikna etme potansiyeli her zaman için söz konusudur. Bu türden kişilerin küresel insani sorunların çözümüne yönelik uluslararası çalışmalara ya da geniş çaplı kampanyalara destek vermek adına önemli bazı roller üstlenmeleri ve uluslararası kamuoyunun dikkatini çekme konusunda katkıda bulunmaları söz konusudur. Yaşadıkları toplum içerisinde ya da uluslararası düzeyde genellikle olumlu bir imajla tanınan söz konusu bireyler, herhangi bir kurumsal aidiyetleri, resmi statüleri ya da görevleri olmadığı halde insani sorunların çözümüne yönelik faaliyetlerde gönüllü

olarak bazı roller üstlenebilmektedirler. Bu durumdaki bireylerin, kişisel çabaları, gönüllü girişimleri ya da alanda faaliyet gösteren resmi ya da sivil aktörlerle işbirliği içerisinde yürüttükleri çalışmalar insani diplomasi çerçevesinde değerlendirilebilecek önemli sonuçlar doğurabilmektedir. Böyle kimseler bazen başarıları, yetenekleri, bazen insancıl kişilikleri ve yardımseverlikleri, kimi zaman da popülariteleri ve imajları sayesinde normal şartlarda herhangi bir bireyin ya da kurumsal yapının elde edebileceğinden çok daha geniş bir etki alanına sahip olabilmektedirler. 2011 yılında Somali'deki insani soruna uluslararası kamuoyunun dikkatini çekmek ve sorunun çözümüne katkı sağlamak üzere Türkiye'den bu ülkeye en üst düzey katılımı gerçekleştirilen ziyarete, özellikle farklı alanlarda popüler bazı işadamları ve sanatçıların da dahil edilmesini bu çerçevede değerlendirmek mümkündür. Bu şekilde bir adımla, Türkiye tarafından, Somali ve Afrika'nın genelinde yaşanan insani sorunlara uluslararası toplumun dikkatini çekme konusunda yürütülen insani diplomasi girişimlerinde popüler bireylerin sürece katkı sağlamalarının hedeflendiği söylenebilir.

Bireylerin insani diplomasi aktörlüğü bağlamında bir diğer yaklaşım da; aslında resmi nitelikli birer diplomatik aktör durumunda bulunan bürokratik ve politik kimlik sahibi bazı kişilerin bireysel çaba ve özellikleri sayesinde üstlendikleri rollerle ilgilidir. Söz konusu bireyler resmi ya da sivil bir kurumsal yapı altında belli bir statüye sahip olmakla beraber uygulamada geleneksel yol ve yöntemlerin dışında davranarak, kişisel bir takım özellikleri ve yetenekleri sayesinde uluslararası aktörler üzerinde etkili olabilmektedirler. Bu şekilde geniş kitleleri etkileme ve karar vericileri ikna etme imkânına sahip bulunan devlet adamları, politik liderler ya da bazı toplumsal hareketlere önderlik eden bireylerin etkinlikleri çoğu kez bağlı buldukları kurumsal yapının önüne geçmektedir. Bu durumdaki aktörlerin insani diplomasi adına başarılı aktiviteler gerçekleştirmesinde, diplomatik yeteneklerinin yanı sıra karizmatik liderlik özelliklerine sahip olmalarının da son derece etkili bir faktör olduğu söylenebilir. Türk dış politikasında Afrika açılımı olarak bilinen politikalar çerçevesinde, özellikle kuraklık, yoksulluk, açlık ve sağlık sorunlarının yoğun olarak görüldüğü ve büyük çaplı insani krizlerin yaşandığı bölgelere yönelik yardım ve destek girişimleri sürecinde, bireylerin insani diplomasi aktörlüklerine örnek kabul edilebilecek bazı uygulamalardan bahsetmek mümkündür.

Türkiye'nin, Afrika açılımı çerçevesinde kurulan/geliştirilen ilişkiler yanında, özellikle Somali başta olmak üzere, Sahra Altı Afrika ülkelerinde yaşanan insani sorunların çözümüne yönelik bir takım politika ve uygulamaları söz konusudur. Türkiye'nin söz konusu politika ve uygulamalarının, sömürgecilik dönemlerine dayalı derin politik, ekonomik ve sosyal sorunlarla mücadele etmek zorunda kalan Afrika Kıtası'nda barışın ve istikrarın sağlanmasına da yardımcı olması hedefi ile kurgulandığı söylenebilir. Afrika açılımı çerçevesindeki politikaların, bölge ülkeleri ile yeni ekonomik ve ticari ilişkiler kurma ya da var olan ilişkileri geliştirme, bunun yanında yeniden yapılanma, güvenlik, barış inşası ve arabuluculuk gibi konularda yardım ve işbirliği girişimleri çerçevesinde sürdürülmeye çalışıldığını söylemek mümkündür. Türk dış politikasında genelde Afrika'ya ve özelde Somali benzeri, yoksulluk, kuraklık, iç savaş vb. insani sorunların yoğun yaşandığı ülkelere yönelik olarak yürütülen uygulamalar temelde devletin resmi organları tarafından, diplomatik süreçler işletilerek gerçekleştirilmektedir. Ancak Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın (Başbakanlığı dönemlerinden itibaren) Türkiye tarafından söz konusu yoksul Afrika ülkelerine yönelik gerçekleştirilen yardım ve destek faaliyetleri ile özel olarak ilgilenmesi ve uluslararası toplumun dikkatlerini bölgedeki sorunlara çekme adına mümkün olan her platformu değerlendirecek şekilde davranması sürece başka bir boyut kazandırmıştır denebilir. Cumhurbaşkanı Erdoğan, Türkiye tarafından bölge ülkelerine ve özellikle Somali'ye yönelik gerçekleştirilen insani yardımlar konusunda rutin uygulamaların ötesine geçerek, sorunların yerinde tespit edilmesi ve çözüm yollarının bulunması ile ilgili pek çok çalışmanın bizzat parçası olmayı tercih etmiştir. Erdoğan, 2011 yılında gerçekleştirdiği, Somali halkı ve yönetimi tarafından büyük bir ilgi ve memnuniyetle karşılanan ziyaretinde, hükümet yetkilileri ve bürokratlar yanında, iş ve sanat dünyasından tanınmış kimseler ile eşi ve kızını da beraberinde götürmüştür. İç savaşın izlerini taşıyan bazı bölgeler ve mülteci kampları gibi sorunlu noktaları beraberindeki ekiple birlikte ziyaret ederek uluslararası farkındalık oluşturma adına, insani diplomasi nitelikli çok önemli bir aktivite ortaya koymuştur. Somali ziyaretinin rutin uygulamaların dışına çıkılarak çok çeşitli aktörlerin de katılımı ile gerçekleştirilmesi, Erdoğan'ın konuya özel bir ilgi ile yaklaştığını göstermektedir. Erdoğan'ın bu ziyaret sonrasında, Somali'deki insani krize uluslararası toplumun dikkatini çekme adına, sorunu BM Genel

Kurulu'nda ve hemen her platformda gündeme getirmek sureti ile resmi diplomatik süreçlerin ötesinde, konuyu bizzat sahiplenerek, insani diplomasi aktörlüğü bağlamında bireysel roller üstlendiğini söylemek mümkündür.

Herhangi bir formel statü sahibi olmayan kimseler, popüler kişiler ve statü sahibi olmakla birlikte kişisel çaba ve özellikleri ile rutin dışı bir takım uygulamalar gerçekleştiren bireylerin insani diplomasi konusunda üstlendikleri roller çoğu zaman temsil ettikleri ya da bağlı buldukları bazı yapıların gölgesinde kalabilmektedir. Bu yapılardan kasıt bireylerin varlığı ve eylemleri ile aktif olabilen resmi ya da sivil kurum ve kuruluşlardır. Görevleri gereği ya da gönüllü olarak bağlı buldukları söz konusu kurum ve kuruluşların çatısı altında, insani diplomasi çerçevesinde önemli girişimlerde bulunan ve başarılı çalışmalara imza atan kişiler tarafından gerçekleştirilen pek çok faaliyetin, duruma göre, bireylerin aktörlüğü bağlamında ele alınması söz konusu olabileceği halde, ait olunan ya da bağlılık ilişkisi bulunan resmi ya da sivil yapının daha görünür olması nedeni ile bu genellikle mümkün olmamaktadır. Bunun yanında bireylerin bağlı buldukları yapının maddi ve manevi imkânlarını kullanarak söz konusu faaliyetleri gerçekleştiriyor olduğu düşünüldüğünde ise bireysel aktörlüğün kurumsal aktörlüğe göre geri planda kalması daha kolay anlaşılabilir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA İNSANİ DİPLOMASİ PRATİKLERİ VE SOMALİ ÖRNEK İNCELEMESİ

4.1. TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA İNSANİ DİPLOMASİ PRATİKLERİ

Bundan önceki üç bölümde insani diplomasinin teorik çerçevesi, ne olduğu ya da ne olmadığı, dinamikleri, araçları, aktörleri açıklanmaya çalışılmıştır. İnsani diplomasinin reel bir Türk dış politikası aracı olup olmama durumunun ortaya konabilmesi için ise uygulama aşaması ile ilgili somut adımlar ve göstergeler üzerinden sistematik bir değerlendirmenin yapılması önem arz etmektedir. Bu çalışmanın ikinci bölümünde insani diplomasi araçları olarak sayılan savaşı/çatışmayı önleyici girişimler, barış inşası ve insani yardımlar/kalkınma yardımlarının genel çerçevesi ve içerdiği aktiviteler dikkate alındığında, sahada gerçekleştirilebilecek uygulamaların; insan hayatının korunması, acılarının dindirilmesi ve refah düzeyinin göreceli olarak yükseltilmesi ekseninde şekilleneceğini öngörmek mümkündür. Resmi ve sivil insani diplomasi aktörlerinin potansiyel eylem çerçevesi ve aktivizminin de büyük ölçüde, insanların korunması, mağduriyetlerin giderilmesi, yaşam kalitesinin yükseltilmesi, bireysel ve toplumsal refahın sağlanması ile ilgili olduğu söylenebilir.

4.1.1. Türk İnsani Diplomasi Aktörlerinin Sahadaki Faaliyetleri

İnsani kriz niteliğindeki durumlara müdahale ve kalıcı çözüme yönelik faaliyetlerde sorunun türü, boyutu ve nedenleri dikkate alınarak belli bir öncelik sıralamasına göre davranılması esastır. Söz konusu faaliyetlerde genel hiyerarşi; akut dönem faaliyetleri, rehabilitasyon evresinde yapılması gerekenler ve kalıcı iyileştirme aşamasında yapılması gerekenler şeklinde gerçekleşmektedir. Akut dönem faaliyetlerinden bahsedildiğinde; öncelikle insanların hayatta kalmalarını sağlama, onurlarını koruma, hayatlarını doğrudan tehdit eden doğal ya da insan kaynaklı olumsuz durumların bertaraf edilmesi gibi en üst düzeyde öncelikli ve zorunlu ihtiyaçların giderilmesine yönelik olarak gerçekleştirilen *ilk aşama* faaliyetleri anlaşılmalıdır. Arama-kurtarma faaliyetleri, acil yardım, acil tıbbi müdahale faaliyetleri ile zorunlu temel gıda, temiz su ve ilaç temini bu aşamanın temel uygulamalarındandır. Rehabilitasyon evresi ve kalıcı iyileştirme dönemleri

arasında bir ardışıklık, tamamlayıcılık söz konusudur ve *ikinci aşama* faaliyetleri olarak daha geniş bir zaman dilimine yayılmak, belirli bir plan dahilinde ve sistemli bir takım çalışmalarla yürütülmek durumundadır. Bu iki aşamada yürütülen çalışmaların, Türk dış politikasında insani diplomasinin resmi ve sivil aktörleri tarafından gerçekleştirilen faaliyetlerin tamamını içerdiği söylenebilir.

Türkiye modeli insani diplomasinin uygulama çerçevesi daha önce de ifade edildiği gibi; barış inşası, insani yardımlar ve kalkınma yardımları ekseninde belli aktivite alanlarında şekillenmektedir. Sahada varlık gösteren resmi ve sivil aktörlerin faaliyetleri de genellikle belirtilen alanlarda gerçekleşmektedir. Resmi ve sivil insani diplomasi aktörleri gerçekleştirdikleri uluslararası aktiviteler sayesinde deneyim kazanmakta ve süreç içerisinde belirli alanlarda uzmanlaşma imkânı elde etmektedirler. Türk insani diplomasi aktörlerinin son yıllarda yoğunlaştığı ve başarılı çalışmalar gerçekleştirdiği belli başlı faaliyet alanlarının; acil yardım ve arama-kurtarma faaliyetleri, temel insani yardımlar, gıda, su ve ilaç temini, barınma hizmetleri, sağlık hizmetleri, eğitim ve kültür hizmetleri, sosyal destek, yerel ekonomik kalkındırma projeleri, kalkınma yardımları vb. şekilde geniş bir yelpazede sıralanması mümkündür.

Son yıllarda resmi ve sivil çok sayıda Türk yardım kuruluşunun, dünyanın herhangi bir bölgesinde yaşanan insani kriz durumlarında ayrı ayrı ya da işbirliği halinde harekete geçerek etkili faaliyetlerde bulunduğu görülmektedir. Bunların başında Türk Kızılayı, AFAD, TİKA, Sağlık Bakanlığı UMKE gibi resmi organizasyonlar ile İHH İnsani Yardım Vakfı, Deniz Feneri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, Yardımcı Uluslararası İnsani Yardım Derneği, Dost Eli Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, Yeryüzü Doktorları, Aziz Mahmut Hüdayi Vakfı, Diyanet Vakfı, Cansuyu Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, Yunus Emre Enstitüsü, Hayrat İnsani Yardım Derneği gibi⁴ yurtdışı yardım kuruluşu niteliğinde STK'lar gelmektedir. İnsani diplomasinin gerçek ve dinamik aktörleri olan Türk STK'lar da resmi aktörlerle işbirliği içerisinde, yüzlerce yıllık vakıf medeniyeti ve

⁴ Yurtdışı yardım faaliyetlerinde bulunan Türk STK'lar burada sayılanlarla sınırlı değildir. Burada sayılan STK'lar gerçekleştirdikleri yardım miktarı belli bir boyuta (TİKA verilerine göre, 2014 yılı itibarı ile 5 Milyon ABD Dolarının üzerinde) ulaşmış olanlardır. Daha Fazla bilgi için Bkz. TİKA Türkiye Kalkınma Yardımları 2014 Raporu.

geleneğine de dayalı olarak, yardım faaliyetleri konusunda son yıllarda izlenen Türk dış politikası ile uyumlu, önemli roller üstlenmektedir. Türk STK'lar tarafından, farklı coğrafyalarda yaşanan afet ya da insani kriz durumlarında gıda, giyim, barınma gibi pek çok alanda insani destek faaliyetleri gerçekleştirilmektedir (TİKA, 2015a: 52-54). Türk STK'ların uluslararası yardımlar konusunda edindiği tecrübeler sayesinde faaliyetlerini çeşitlendirerek belli konularda uzmanlaştığı, bunun yanında giderek daha sistemli çalışmalar gerçekleştirdiği söylenebilir. STK'ların son yıllarda yükselen aktivizminde, gönüllü bağışçıların artan ilgisi ve desteği yanında, resmi insani diplomasi aktörleri ile gerçekleştirilen işbirliklerinin de çok etkili olduğunu söylemek mümkündür.

Resmi ya da sivil aktörler tarafından birçoğu işbirliği halinde gerçekleştirilen insani diplomasi faaliyetleri -çok farklı uğraşı alanlarında ve farklı sektörlerle ilgili olsa da- genel olarak insani yardımlar ve destek programları çerçevesinde şekillenmektedir. Resmi ve sivil aktörlerin, insani diplomasi çerçevesinde, farklı aktivite alanlarında yer alan, ancak nitelikleri itibarıyla bir arada ele alınması mümkün olan; acil yardımlar, insani yardımlar, sağlık hizmetleri, eğitim ve kültür faaliyetleri, sosyal destek programları, ekonomik ve sosyal kalkındırma gibi faaliyetlerinin öncelik ve önem sırasına göre, *ilk aşama; akut dönem uygulamaları ve ikinci aşama; rehabilitasyon ve iyileştirmeye yönelik uygulamalar* şeklinde iki başlık altında incelenmesi mümkündür.

4.1.1.1. İlk Aşama; Akut Dönem Uygulamaları

Acil müdahale gerektiren, insani kriz niteliğindeki durumlar; deprem, tsunami, sel, heyelan, kuraklık, aşırı sıcak/soğuk hava gibi doğa kaynaklı ya da savaşlar çatışmalar, terörizm, teknolojik/endüstriyel felaketler gibi -doğrudan ya da dolaylı- insan eliyle gerçekleşen olaylara bağlı olarak gelişebilmektedir. Afet, felaket, kriz vb. farklı şekilde adlandırılan bu tür olaylar, gerçekleşmesi istenmemekle birlikte, engellenmesi genellikle mümkün olmayan durumlardır. İnsanlar genellikle belirsiz zamanlarda ve aniden ortaya çıkan bu tür olaylar karşısında çaresiz kalmakta, olumsuzlukları kendi imkânları ile bertaraf etme imkânı bulamamaktadırlar. Olayın büyüklüğü ve etki alanının genişliğine bağlı olarak, gerekli koordinasyon sağlanamaması durumunda elde olan imkânların da kullanılamaması söz konusu

olabilmektedir. Böyle durumlarda sorunun en kısa zamanda ve en etkili biçimde çözülebilmesi için, ilk aşamada dışarıdan gelecek profesyonel desteğe mutlaka ihtiyaç olduğu söylenebilir. Doğa ya da insan kaynaklı insani krizlere müdahalenin ilk aşamasında -yardımı gerçekleştirme durumundaki taraf açısından- izlenecek yol, ihtiyaç duyulacak malzeme, ekipman ve sahada rol üstlenecek aktörlerin doğru belirlenmesi önemlidir. Etkili bir müdahale için, uygun ve yeterli malzeme tedarik edilmeli, yeterli ve deneyimli ekipler görevlendirilmeli, olayın türüne, şiddetine, boyutuna göre doğru yol ve yöntemler devreye sokulmalıdır. Tüm bunlar sürece profesyonel yaklaşmayı ve belli bir deneyimi zorunlu kılmaktadır.

Türk dış politikasında insani diplomasinin araçları açıklanırken ifade edildiği gibi insani sorunların çözümüne, belli aidiyetleri öncelikle/öteleme eğilimi göstermeden, bütüncül ve insan odaklı yaklaşılması gerekmektedir. Bu nedenle kuşatıcı bir şekilde insani yardımlar gerçekleştirmeyi dış politikasının önemli bir aracı olarak görmeye başlayan devletlerin benzer olaylar karşısında benzer tutumlar sergilemesi önemlidir. Bunun için de devletlerin, resmi ve sivil tüm aktörlerin uyumlu çalışmalarını ve gerektiğinde işbirliği içerisinde hareket etmelerini sağlayacak şekilde insani yardım sürecini yönetmesi gerekmektedir. Son yıllarda Türk insani yardım sisteminin işleyişi, devletin destekleyici, kolaylaştırıcı tutumu ve gerektiğinde koordinasyon rolü sayesinde, belirtilen yapıya uygun olarak, resmi ve sivil aktörlerin karşılıklı işbirlikleri çerçevesinde gerçekleşmektedir. TİKA, Türk Kızılayı, AFAD gibi her biri kendi alanında önemli misyonlar üstlenen kurumların ve diğer hükümet organları ile özellikle insani yardımlar konusunda başarılı çalışmalara imza atmış deneyimli STK'ların, Türk insani yardım sisteminin ve aynı zamanda insani diplomasinin başat aktörleri konumunda oldukları söylenebilir.

Resmi ve sivil aktörlerin işbirliği, sahada rollerin paylaşımı ve işbölümü çerçevesinde olabildiği gibi zaman zaman -resmi aktörlerden sivil aktörlere- dolaylı ekonomik destek şeklinde de olabilmektedir. Dolaylı ekonomik destekten kasıt, kamu görevinde bulunan insan kaynağının, gönüllülük esasına göre, ihtiyaç duyulduğunda, resmi makamlarca gerekli izin ve ödemeler sağlanarak, STK'lar tarafından organize edilen faaliyetlere katılımının sağlanması ya da yürütülen faaliyetlere malzeme ve ekipman desteği sağlama şeklindeki uygulamalardır. Bu konuda STK'ların gerektiğinde alanın bir diğer -resmi- aktörü olan TİKA tarafından

belli ölçüde desteklendiği görülmektedir (TİKA, 2015b: 280-84). Ayrıca resmi aktörlerin diplomatik ilişkiler yolu ile STK'ların iş ve işlemlerini kolaylaştırma konusunda sağladığı katkılar da göz ardı edilmemelidir.

Türk insani diplomasisi ve yardım sistemi çerçevesinde akut dönem uygulamaları olarak kabul edilebilecek faaliyetlerin de kendi içinde; *acil müdahale uygulamaları* ve *insani yardım faaliyetleri* şeklinde iki ayrı kategoride ele alınması mümkündür.

i. Acil müdahale uygulamaları: Bu kategoride ilk akla gelmesi gereken uygulamalar, acil yardımlar, arama-kurtarma faaliyetleri ve acil tıbbi müdahalelerdir. Acil müdahale uygulamaları niteliği itibarı ile genel olarak belli meslek mensupları ya da gerekli formel eğitimleri alarak uzmanlaşmış profesyoneller tarafından gerçekleştirilmek durumundadır. Özellikle acil tıbbi müdahale konusunda eğitim ve deneyim eksikliğine bağlı bireysel hataların telafisi imkânsız sonuçlar doğurması söz konusudur. Bu nedenle özellikle uluslararası acil insani yardım faaliyetleri ciddi bir altyapı ve koordinasyon gerektirmektedir. Türkiye'nin son yıllarda arama-kurtarma ve acil müdahale alanında, gerek resmi ve sivil kurumsal yapılanması gerekse sahadaki başarılı uygulamaları ile önemli bir performans sergilediğini belirtmek gerekir. Türk insani yardım sisteminin resmi ve sivil aktörleri arama-kurtarma ve acil yardım konusunda dünyanın farklı bölgelerinde farklı nedenlerle yaşanan felaketlerde etkili çalışmalar gerçekleştirmektedir. Acil müdahale uygulamaları çerçevesinde, 2004 yılında Güneydoğu Asya depremi, 2005 yılında Pakistan depremi, 2006 yılında İsrail saldırıları nedeni ile Lübnan'da yaşanan insani kriz, 2008 yılında Gazze krizi, 2010 yılında Haiti ve Şili depremleri, Pakistan'daki sel felaketi, 2011 yılında Japonya depremi, 2014 yılında Bosna Hersek ve Sırbistan'da yaşanan sel felaketi, 2015 yılında Nepal ve Afganistan'da meydana gelen depremler gibi (Dışişleri Bakanlığı, t.y.d) Türkiye'den ve birbirinden çok uzak noktalarda yaşanan insani kriz durumlarında, resmi ve sivil Türk yardım kuruluşları tarafından gerçekleştirilen son derece hızlı ve etkili çalışmalar, Türkiye'nin uluslararası alanda yürüttüğü başarılı yardım faaliyetlerine verilebilecek örneklerden bazılarıdır.

ii. İnsani Yardım Faaliyetleri: Genellikle acil müdahale uygulamalarının hemen devamında ihtiyaç duyulan temel gıda, su, ilaç temini, sağlık hizmeti sunumu, aşılama (özellikle bebek ve çocuklara yönelik) gibi faaliyetlerin bu kategoride ele

alınması mümkündür. Acil müdahale faaliyetleri daha çok arama-kurtarma ve insanların hayatta kalmalarını sağlamaya yöneliktir. Bu faaliyetler sonunda hayatta kalan ya da kalması sağlanan insanların hayatlarının devamı, insani onurlarının korunması ve acılarının hafifletilmesine yönelik insani yardım niteliğinde birtakım faaliyetlerin bütüncül bir yaklaşımla sürdürülmesi gerekmektedir. Bu aşamadaki faaliyetler ve acil müdahale uygulamalarının zorunlu olarak peş peşe gelmesi, birbirini tamamlayıcı mahiyette olmaları ve aralarında sadece uygulama süreçleri ve nitelikleri yönünden farklılık bulunması nedeniyle, birlikte değerlendirilmeleri de mümkündür. İnsani yardımın gerçek amacına ulaşması bakımından resmi ve sivil Türk yardım kuruluşlarının genellikle, acil yardım ve kurtarma çalışmalarının ardından insani kriz bölgelerini hemen terk etmek yerine, devamında ihtiyaç duyulan destek ve iyileştirme faaliyetlerini sürdürmeyi tercih ettikleri görülmektedir. İnsani yardımın niteliğini ve insani diplomasinin çerçevesini belirleyen bu yaklaşımın, yardım eden ve yardım alan taraflar arasında karşılıklı olumlu ilişkilerin gelişmesine mutlaka katkı sağlayacağını söylemek yanlış olmaz. Beklenmedik büyük bir afete ya da insani kriz doğuran başka bir duruma maruz kalan bir ülke için, karşılıklı ilişkilerin düşük profilli, sıradan, hatta olumsuz seyrettiği ya da daha önce hiç temas kurulmamış olan bir yabancı ülkeden gelen yardım ve desteğin önemi ve etkileyciliği tartışmasızdır. Herhangi bir şekilde planlanıp kurgulanmadığı halde, taraflar arasında bu şekilde tesis edilen ve geliştirilen karşılıklı ilişkilerin, uzun diplomatik faaliyetler sonucunda kurulan ilişkilerden daha etkili olduğunu söylemek mümkündür.

4.1.1.2. İkinci Aşama; Rehabilitasyon ve İyileştirmeye Yönelik Uygulamalar

İnsani sorunlara müdahalenin bu aşamasında gerçekleştirilen beslenme ve barınma ihtiyacının giderilmesi, temiz su ve ilaç temini, sağlık hizmeti sunumu gibi bazı uygulamalar akut dönem faaliyetleri ile büyük ölçüde benzerlik taşımaktadır. Her iki aşamaya ilişkin söz konusu faaliyetler arasındaki temel fark “acil” nitelikli olup olmama durumları ile ilgilidir. İlk aşama daha çok insanların hayatta kalmalarını sağlamaya yönelik acil müdahaleleri içermektedir. İkinci aşama faaliyetleri ise acil nitelikte olmaktan öte, normalleşme ya da eskiye nazaran daha iyi

şartlar sağlama ve yeni durumun sürdürülebilirliği ile ilgilidir. Bu aşamada gerçekleştirilecek faaliyetlerle insanların hayatını olumsuz etkileyen faktörlerin ortadan kaldırılması ve hayatın normale döndürülmesi hedeflenmektedir. Bundan kasıt; yardımların tüketime yönelik alanlara doğrudan aktarılması yerine, *yerel kalkınmayı* desteklemeye yönelik olarak planlı bir şekilde gerçekleştirilmesidir. Bunun dışında *sağlık, eğitim, kültürel faaliyetler, sosyal destek ve kalkındırma* gibi alanlarda yürütülen faaliyetlerin, sadece günü birlik ihtiyaçların karşılanması şeklinde değil, bireylerin ve toplumların hayatlarını orta ve uzun vadede olumlu etkileyecek şekilde kurgulanması söz konusudur.

Yerel kalkınma, yerel ekonomik koşulların ve alternatiflerin durumuna göre, tarım ve hayvancılık başta olmak üzere belli bazı sektörlerde, insanların kendi ihtiyaçlarını kendi çabaları ile karşılayabilmelerini sağlayacak şekilde kurgulanan ve sistemli bir şekilde uygulanan programlarla mümkün olabilmektedir. Örneğin tarım ve hayvancılık alanında, damızlık hayvan, tohum, fidan vb. gibi ilk ayni sermayenin tedarik edilmesi, üretim teknikleri konusunda yerel halktan kişilere gereken eğitimin verilmesi, dış desteğin zorunlu olduğu su kuyusu açma, gerekli bazı makinaların temini ve ihtiyaç duyulan tesislerin kurulması gibi bir dizi organize çalışma gerektiren faaliyetlerin, resmi ve sivil Türk yardım kuruluşları tarafından başarılı bir şekilde yürütüldüğü görülmektedir (TİKA, 2015b). Yoksulluğa ve dolaylı sonuçlarına bağlı bireysel ve toplumsal sorunların kalıcı olarak çözülebilmesi adına - kısa vadede tüm sorunların ortadan kalkması için yeterli olmasa da- bu türden uygulamaların önemli adımlar olduğunu söylemek mümkündür.

Rehabilitasyon ve iyileştirme sürecinde *sağlık* hizmetlerinin de sadece acil müdahalelerle sınırlı kalmayıp, her türlü muayene, tetkik ve tedavinin sağlanmaya çalışıldığı yeni bir boyuta taşındığı söylenebilir. Bu çerçevede resmi ve sivil kuruluşlar tarafından; sünnet organizasyonları ve aşılardan genel sağlık taramalarına, coğrafya ve iklim koşullarına bağlı gelişen -katarakt vb.- sağlık sorunlarına yönelik özellikli cerrahi ya da medikal uygulamalardan temel hijyen ve çevre sağlığı konularında iyileştirmeye yönelik faaliyetlere kadar çok farklı alanlarda sağlık hizmetlerinin gerçekleştirildiği görülmektedir. Tüm bunların ötesinde sağlık sorunlarının orta ve uzun vadede çözümü konusunda, yardım edilen ülke idaresi ile işbirliği içerisinde hem Türk STK'lar hem de devlet tarafından yeni tesisler ve eğitim

birimleri kurularak, yerel sağlık sistemleri yeniden kurgulanmakta ve önemli birtakım yapısal değişiklikler gerçekleştirilmektedir. Son yıllarda büyük bir dönüşüm ve ilerlemenin sağlandığı Türk sağlık sisteminin, tecrübe aktarımı ve modelleme yoluyla ihraç edilmesi anlamına gelebilecek bir takım uygulamaların, Türkiye'nin yürütmekte olduğu en önemli yurtdışı aktivitelerden olduğu söylenebilir. İşletme ve eğitim faaliyetleri Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı ve ilgili ülke Sağlık Bakanlıkları ile işbirliği halinde yürütölmek üzere, 2015 yılı başında resmi açılışı yapılan, Somali'deki Mogadişu Somali Türkiye Eğitim ve Araştırma Hastanesi ile 2014 yılında Sudan'da açılan, Nyala Sudan Türkiye Eğitim ve Araştırma Hastanesi Türk insani yardım sisteminin sağlık alanındaki faaliyetlerinin en önemli örneklerindedir. Somali ve Sudan'da inşa edilip hizmete açılan her iki hastanenin sadece sağlık hizmeti sunmaya yönelik değil, aynı zamanda bu ölkelerin ihtiyaç duyduğu hekim, hemşire ve diğer sağlık personellerinin de yetiştirilmesini sağlamak üzere kurulmuş olmasının bu tür faaliyetlerin rehabilitasyon ve iyileştirme yönünü güçlendirdiği söylenebilir.

İnsani kriz niteliğinde önemli ve büyük sorunların yaşandığı toplumlarda bireysel ve sosyal hayatın normalleşmesi kısa vadede genellikle beklenmez. Acil ve günöbirlik ihtiyaçları karşılanırsa bile gerçek ve kalıcı iyileşmenin sağlanması için toplumun kendi dinamikleri harekete geçirilerek mutlaka sürece dahil edilmesi gerekmektedir. *Eğitim faaliyetleri, kültürel faaliyetler ve sosyal destek* programları kısa vadede normalleşmeye katkı sağlamakla beraber asıl ve kalıcı etkisi orta ve uzun dönemde görölebilen, aynı zamanda ekonomik ve sosyal kalkınmanın gerçekleşmesi için de zorunlu olan uygulamalardır. Ekonomik ve sosyal kalkınma için iyi eğitimli, yetişmiş insan gücünün önemi tartışmasızdır. Ancak insani krizlerin yaşandığı bölgelerde pek çok kurum gibi eğitim sisteminin de düzenli işlememesi ya da tamamen çökmesi söz konusu olabilmektedir. Bu durumdaki ölkelerde eğitim sisteminin yeniden kurulması ve işlerlik kazanması için dış yardımlara ve belli konularda yabancı aktörlerle işbirliğine ihtiyaç duyulması kaçınılmazdır. Söz konusu işbirlikleri genelde, eğitim sisteminin zorunlu unsurları sayılabilecek tesislerin kurulması, materyallerin temini ve en önemlisi eğitimcilerin görev alması gibi temel konularla ilgili olmaktadır.

Dış yardım ya da kalkınma yardımı niteliğindeki eğitim faaliyetlerinde stratejik önceliklerin genellikle, mevcut olumsuzlukların kalıcı çözümüne yönelik girişimlerin tamamlayıcı adımları şeklinde kurgulandığı görülmektedir. Yerel kalkınma için en uygun ekonomik araçların belirlenmesi ve en etkili şekilde bireylerin ve toplumun hayatını kolaylaştırmaya yönelik birincil adımların atılması gerekmektedir. Bu adımlardan kasıt, bölge insanının kolaylıkla benimseyip üretken hale gelebileceği genellikle tarım, hayvancılık, balıkçılık, madencilik vb. alanlarda istihdam sahaları oluşturmaya yönelik uygulamalardır. Devamında ise söz konusu ekonomik faaliyetlerin etkinliğini, verimliliğini artırmak ve sürdürülebilirliğini sağlamak üzere; nitelikli insan kaynağı yetiştirilmesi ve yerel koşullara uyulanabilir modern üretim sistemlerinin kurulabilmesi için gerekli eğitim altyapı çalışmalarının yapıldığı görülmektedir (TİKA, 2015b). Belirtilen alanlarda okullar açılması, eğitim desteği verilmesi, toplumun ihtiyacı olan diğer alanlarda Türkiye'deki okullara öğrenci kabulü, öğrenci değişimi ve burs programları gibi uygulamalar da bu çerçevede değerlendirilebilir. Eğitim konusundaki işbirliklerinin, insani yardım faaliyetlerinin etkinliğini ve maksimum toplam faydanın elde edilmesini sağlaması yanında, karşılıklı olumlu ilişkilerin geliştirilmesine de hizmet etmesi yönüyle, en etkili insani diplomasi araçlarından biri olduğunu söylemek mümkündür.

Türkiye'nin uluslararası insani yardım politikasının stratejik bileşenleri olarak kabul edilmesi mümkün olan yerel kalkındırma, sağlık, eğitim, kültür, sosyal destek gibi konularda sözü edilen işbirliklerinin başarılı sonuçlar doğurması karşılıklı olarak, resmi ve sivil aktörlerin devreye girmesine bağlıdır. Bu nedenle resmi otorite yanında yerel STK'ların da sürece dahil edilerek katkı vermeleri sağlanmalıdır. Yerel STK'ların birtakım roller üstlenerek işbirliği aşamasında çözüme paydaş olmaları, yardım eden tarafın işlerini kolaylaştırırken, edindikleri tecrübe sayesinde kendilerini geliştirmelerini ve uzun vadede sürecin önemli aktörleri olmalarını mümkün kılacaktır. Gerek akut dönem faaliyetlerinin gerekse devamında rehabilitasyon ve iyileştirmeye yönelik tüm çalışmaların, sayılan diğer etkileri yanında, küresel kamuoyunun dikkatlerini insani krizlerin yaşandığı bölgelere çekerek, uluslararası aktörlerin, karar vericilerin ve politika yapıcıların sorunların çözümüne paydaş olmalarını sağlama konusundaki etkileri ölçüsünde insani diplomasi pratikleri olarak kabul edilmeleri söz konusudur.

4.1.2. Türk İnsani Diplomasi Faaliyetlerinin Yöneldiği Bölgeler

İnsani diplomasi temelde uluslararası politikaya dair ilişkilerin yürütülmesinde ve sorunların çözümü konusunda daima insan odaklı yaklaşımın benimsenmesi ile ilgilidir. İnsan odaklı yaklaşımın temelinde ise bölgesel, ulusal, etnik, dini, kültürel ya da başka herhangi bir ayırıcı özelliğin tercih nedeni olarak kabul edilmemesi vardır ve bu yönü ile kavramın evrenselliğinden söz edilebilir. Teorik düzeyde evrensellikten bahsedildiğinde, maddi ve manevi yapay sınırlara bağlı kalmadan, olaylara ve insanlara ilkesel, bütüncül ve kuşatıcı yaklaşım anlaşılmalıdır. İnsan odaklı yaklaşımın coğrafi, jeopolitik, stratejik vb. herhangi bir sınırlama ya da insana dair herhangi bir ayrımcılık içermeksizin, insan hayatını ve onurunu önceleyen bir bakış açısına dayandığı söylenebilir. Uluslararası politikaya dair diğer unsurlar konjoktüre göre değişim gösterse bile, insan unsuru her zaman olayların merkezinde yer almaya devam ettiğinden dolayı “insani” olma iddiasındaki tüm kavramların ve uygulamaların politik sınırlardan bağımsız olarak anlam kazanması ve sonuç doğurması söz konusudur. Bu çerçevede insani diplomasi faaliyetlerinin coğrafi ve politik sınırlardan bağımsız olarak, insan unsurunun var olduğu her yerde ayırım gözetmeksizin gerçekleştirilmesi esastır denebilir. Bu durumda tamamıyla, sınırlı/belirli bazı ülkelere ya da bölgelere yönelen ve etkileşim alanı da bunlarla sınırlı olarak kurgulanan bir anlayışın, ilkesel anlamda, insani diplomasi olarak kabul edilmesinin doğru olmayacağı söylenebilir.

Türk insani diplomasi faaliyetlerinin niyet, prensip ve söylemler bağlamında küresel düzeyde kurgulandığını söylemek mümkündür.⁵ Türkiye'nin insani diplomasi faaliyetleri kapsamında değerlendirilebilecek pek çok uygulamasında sözü edilen kuşatıcılığın görülmesi mümkündür. Türk insani diplomasi faaliyetleri ağırlıklı olarak insani yardımlar ve kalkınma yardımları çerçevesinde şekillenmektedir. Bu durum göz önüne alındığında, Türkiye tarafından son yıllarda, özellikle doğa kaynaklı çeşitli felaketlerin yaşandığı bazı ülkelerde ya da silahlı çatışmalar sonucu kamu düzeninin bozulduğu bazı bölgelerde yaşanan insani kriz

⁵ Uluslararası politika ve insani yardımlar konusunda Türk politika yapıcılar ve karar vericiler tarafından her fırsatta dile getirilmekte olan “...dünyanın neresinde olursa olsun mazlumların ve mağdurların yanında olma” söyleminin, söz konusu algının oluşmasını sağladığı söylenebilir.

durumlarında, sorunların çözümüne yönelik olarak gerçekleştirilen nitelikli insani yardımların, bu kuşatıcılığın göstergesi olduğu söylenebilir. Son yıllarda coğrafi olarak Türkiye'den ve birbirinden uzak olmaları yanında dil, din, kültür, etnik yapı vb. konularda da ilişkisizlikleri açık olan; Haiti'den Myanmar'a, Şili'den Endonezya'ya, Ukrayna'dan Japonya'ya farklı pek çok ülkede, ayırım gözetmeksizin, resmi ve sivil aktörler tarafından önemli boyutta insani yardım faaliyetleri gerçekleştirilmiştir. Söz konusu insani yardımların götürüldüğü ülkelerin konumları ve nitelikleri göz önüne alındığında, Türk insani diplomasi uygulamalarının, etkileşim alanı tercihi konusunda, etnik, dini, mezhepsel, kültürel ya da coğrafi herhangi bir sınırlama içermediğini söylemek mümkündür.

Son yıllardaki açılımları ile uluslararası sistemde Türkiye'nin görünürlüğünü ve etkisini artırma hedefi ile şekillenen Türk dış politikası ve insani diplomasi uygulamaları ilkesel olarak belli alanlarla ya da belli bölgelerle sınırlı değildir. Ancak uygulama sahasında ortaya çıkan fiili durum, insani yardımlar konusunda, birtakım ortak özelliklere sahip bulunan bazı ülkelere ya da bölgelere olan ilginin diğerlerine göre daha fazla olduğunu göstermektedir. Çalışmanın daha önceki bölümlerinde açıklandığı gibi, Türk insani diplomasisinin en etkili ve görünür araçları acil yardımlar ve insani yardımlardır. Türkiye tarafından gerçekleştirilen resmi kalkınma yardımları içerisinde en büyük payın da insani yardımlara ait olduğu görülmektedir. 2014 yılında Türkiye'nin resmi kalkınma yardımlarının %67'sini insani yardımlarının oluşturduğu raporlanmıştır. Türkiye'nin resmi kalkınma yardımlarından en fazla payı alan bölgelerin, sırası ile; Asya ve Ortadoğu, Afrika, Doğu Avrupa ve Balkanlar şeklinde gerçekleştiği görülmektedir. Türk resmi kalkınma yardımlarından alınan payla ilgili bu sıralama 2004- 2013 yılları arasında da aynı şekilde gerçekleşmiştir (Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü, 2014). Ancak 2011 yılında başlayan iç savaştan kaçarak Türkiye'ye gelen Suriyeli sığınmacılara yapılan yardımlar nedeniyle, Ortadoğu Bölgesi'nin Türk resmi kalkınma yardımlarından aldığı pay diğer tüm bölgelerin aldığı payın çok üzerinde seyretmektedir (TİKA, 2015a: 10-12). Resmi kalkınma yardımları dışında STK'lar tarafından gerçekleştirilen faaliyetlerin de genel olarak aynı dağılımı gösterdiğini söylemek mümkündür (Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü, 2015).

Resmi ve sivil aktörler tarafından insani diplomasi faaliyetleri çerçevesinde gerçekleştirilen uygulamaların ve yapılan kaynak transferlerinin çok büyük bir bölümünün yöneldiği ülkelere ve bölgelere bakıldığında, belli bazı özellikleri veya ortak yönleri olduğu görülmektedir. Söz konusu ülkelerin ve bölgelerin öne çıkmasında üç hususun etkili olduğu söylenebilir. *Birincisi*; İnsani yardım ve kalkınma yardımı yapılan bazı ülkelerin Türkiye'ye komşu oldukları ya da coğrafi olarak yakınında yer aldıkları görülmektedir. Komşuluk ya da coğrafi yakınlığın, insani sorunların çözümü konusunda devletin üstleneceği külfetin niteliğini ve boyutunu etkileyeceği açıktır. Coğrafi yakınlığa ya da komşuluğa bağlı olarak ekonomik, sosyal ve kültürel etkileşimin göreceli olarak yoğun seyretmesi genellikle kaçınılmazdır. Bu nedenle büyük insani sorunlar söz konusu olduğunda, çözüm için öncelikle komşu ve yakın ülkelerin devreye girmesi beklenen bir durumdur denebilir. Bunun aynı zamanda, yardım etme konumunda bulunan tarafın güvenliği ve süreçten olumsuz etkilenmemesi adına stratejik bir tercih olduğu da söylenebilir. Suriye'de yaşanan iç savaşa bağlı insani sorunlar karşısında, Türkiye'nin süreçten en fazla etkilenen ve aynı zamanda sorunların çözümü konusunda en büyük çabayı gösteren ülke olmasında, söz konusu yakınlık ve komşuluk ilişkisinin en önemli etken olduğu tartışmasızdır. *İkincisi*; Türkiye'nin yardımlarından en büyük payı alan bölgelerin, Orta Asya, Kafkaslar, Balkanlar gibi, akraba toplulukların yaşadığı coğrafyalara karşılık geldiği görülmektedir. Aralarında ortak tarihi, kültürel bağlar ve soydaşlık ilişkisi bulunan toplumlar -coğrafi açıdan birbirlerine yakın olmasalar bile- genellikle güçlü bir etkileşim potansiyeline sahiptirler. Türkiye'nin, soydaş ve akraba toplulukları olarak bilinen Türki Cumhuriyetler, Kafkasya halkları ve Balkanlar'la olan yoğun ilişkilerinin bu çerçevede değerlendirilmesi gerektiği söylenebilir. *Üçüncüsü*; insani yardım faaliyetlerinin çoğunlukla yöneldiği bölgelerin ve ülkelerin büyük bölümünün Müslüman nüfusa sahip olmasıdır. Aynı dine ve inanç sistemine tabi olan toplumların ya da devletlerin karşılıklı sahiplenme, destekleme, acılarını paylaşma konularında mutlaka belli bir hassasiyet taşıdıklarını söylemek yanlış olmaz. Aynı şekilde sivil inisiyatifin ve STK'ların da kendileri ile aynı inanç ve manevi değerlere sahip toplumlara yönelik yardım faaliyetlerini öncelemeleri beklenen bir durumdur. Hem resmi hem de sivil kurumsal aktörlerin bu konudaki tutumlarını belirleyen de aslında, kendilerini oluşturan ve destekleyen halk

kitlelerinin yani tabanlarının eğilimleridir. Bu durumun aynı zamanda, resmi ve sivil aktörler tarafından gerçekleştirilen uygulamaların da meşruiyet kaynağı olduğunu söylemek yanlış olmaz. Sayılan üç hususun dışında Türk yardım sisteminden önemli ölçüde pay alan ülkelerin bir diğer özelliği de En Az Gelişmiş Ülkeler (EAGÜ) kategorisinde yer almalarıdır. EAGÜ kategorisindeki devletlerin, Türkiye ile coğrafi yakınlık, soydaşlık, akrabalık, tarihi ve kültürel bağlar ya da -birçoğunun- aynı dine mensup olma gibi ilişkileri olmadığı halde Türk dış yardımlarından önemli bir pay aldıkları görülmektedir. Türkiye'nin EAGÜ kategorisinde yer alan devletlere yönelik ilgisinin temelinde, BM nezdinde üstlenilen sorumluluklarla birlikte, Türk dış politikasının son yıllardaki açılım hedeflerinin ve bu çerçevede gerçekleştirilen insani diplomasi uygulamalarının yer aldığını söylemek mümkündür.

4.2. TÜRK İNSANİ DİPLOMASİ UYGULAMALARINDA SOMALİ ÖRNEK İNCELEMESİ

Türkiye'nin resmi ve sivil aktörler eliyle yürütmekte olduğu insani diplomasi uygulamalarının somut olarak ortaya koyulabilmesi için, süreç içerisinde öne çıkan faaliyet türlerinin, hedef seçilen bölgelerde ne şekilde hayata geçirildiğine ve nasıl sonuçlar elde edildiğine bakılması gereklidir. Ancak insani diplomasi uygulamaları çerçevesinde temas kurulan ülkelerin ya da bölgelerin tek tek ele alınarak, gerçekleştirilen faaliyetlerin sayılıp dökülmesini bu çalışma için uygun bir yöntem olarak kabul etmek doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Bunun yerine yukarıda değinilen faaliyet türlerinin tümünün ya da büyük bölümünün uygulama sahasında belli bir düzeyde hayata geçirildiği ve yürütülen çalışmaların olumlu ya da olumsuz, somut birtakım karşılıklarının gözlenebildiği bir örnek ülke ya da bölge üzerinden değerlendirme yapmanın daha uygun olacağı düşünülmektedir. Türkiye'nin insani diplomasi uygulamaları çerçevesinde son yıllarda temas kurduğu ve önemli aktiviteler sergilediği ülkeler içerisinde, gerek gerçekleştirilen faaliyetlerin çeşitliliği ve boyutu gerekse alınan sonuçların etkinliği ve başarı düzeyi açısından Somali'nin özel bir konuma sahip olduğunu söylemek mümkündür. Bu nedenle çalışmanın bu bölümünde, son yıllarda gerçekleştirilen insani diplomasi uygulamaları, Somali özelinde ele alınarak birtakım değerlendirmeler yapılacaktır. Somali ile Türkiye arasındaki, temeli Osmanlı dönemine dayanan ortak tarihi ve kültürel bağların ve her

iki ülke halklarının da -genel olarak- aynı dine mensup bulunmalarının, ilişkilerin olumlu yönde gelişmesini sağladığı açıktır. Söz konusu olumlu ilişkilerin insani diplomasi uygulamalarının her iki taraf halkları nezdinde meşruiyet kazanmasını kolaylaştırdığı, bu sayede karşılıklı etkileşimi de özel kıldığı söylenebilir.

Türkiye ile Somali arasındaki ilişkiler her ne kadar eskiye dayanıyor olsa da Türk insani diplomasi uygulamaları bağlamında asıl temasın Türk dış politikasında 2000’li yılların başından itibaren ağırlık verilen açılımlarla birlikte gerçekleştiğini söylemek mümkündür. Türkiye açısından bu sürecin en geniş kapsamlı ve en popüler aktivizmi Afrika açılımı sayesinde gerçekleşmiştir denebilir. Afrika Kıtası, açılım politikaları ve dinamik uluslararası politik ekonomik ilişkiler bakımından son derece geniş bir potansiyel etkileşim alanına sahiptir. Türkiye, Afrika açılımı çerçevesinde özellikle Sahra Altı Güney Afrika (SAGA) ülkeleri ile yoğun ilişkiler geliştirme çabasına girmiştir. Bu yeni ilişkilerde öncelikle, karşılıklı diplomatik temsilciliklerin yaygınlaştırılması hedeflenmiştir. 2009 yılında kıta genelinde, 7’si SAGA ülkelerinde olmak üzere, sadece 12 olan Türk Büyükelçiliği sayısı, hızla artırılarak 2014 yılına gelindiğinde 39’a ulaşmıştır. Aynı şekilde 2008 yılında 5 tanesi SAGA ülkelerinden olmak üzere sadece 10 Afrika ülkesinin Türkiye’de büyükelçiliği varken 2014 yılında bu sayı 32’ye yükselmiştir (Dışişleri Bakanlığı, 2016a). Türkiye’nin Afrika açılımı vizyonu, sadece resmi temsilcilik sayısının artırılması ile sınırlı değildir. Kıta ülkeleri ile ilişkilerin geliştirilmesi adına en üst düzeyde resmi ziyaretlerin gerçekleştirilmesi, farklı uluslararası ortamlarda kıta devletleri ile temasların artırılması, insani yardımların yapılması, BM’nin kıtaya yaptığı ekonomik ve teknik yardım programlarına katkı sağlanması, ekonomik, teknik, bilimsel ve ticari işbirliği anlaşmaları, karşılıklı iş adamları ziyaretlerinin ve iş konseylerinin tertip edilmesi gibi farklı etkinliklerin de bu vizyon çerçevesinde değerlendirilmesi mümkündür (Karagül ve Arslan, 2013: 28).

Türkiye tarafından, Afrika Kıtası’nın geneline yönelik olarak ortaya koyulan söz konusu açılım pratiklerinin hemen hemen tamamının, en belirgin şekilde Somali’de hayata geçirildiğini söylemek mümkündür. Bölgede belli ölçüde süreklilik arz eden, ancak 2011 yılında yaşanan ve doğrudan sebep olduğu açlık, susuzluk ve salgın hastalıklara ya da dolaylı olarak yol açtığı düzensiz göç hareketleri ve çatışmalara bağlı olarak, bölge halklarının hayatlarını zorlaştıran aşırı kuraklık ve

kıtlık Somali'nin geleceği açısından bir dönüm noktası olmuştur denebilir. Söz konusu aşırı kuraklık ve beraberinde yaşanan insani sorunlar, açılım politikaları çerçevesinde bölgedeki çok sayıda ülke ile temas kurmaya, politik ve ekonomik ilişkiler geliştirmeye çalıştığı bir dönemde Türkiye'nin ilgisinin bir anda Somali üzerinde yoğunlaşmasına yol açmıştır. Türk insani yardım sisteminin resmi ve sivil aktörleri bu dönemde imkânlarının büyük bölümünü, yaşanan insani krizin çözümü için Somali'ye yönlendirerek, insani yardımlar konusunda önemli bir performans sergilemiştir. 2011 yılından bu yana, aradan geçen beş yıllık süre zarfında Türkiye'nin Somali'ye yönelik insani diplomasi uygulamalarının aşama aşama gerçekleştirilmeye devam ettiği görülmektedir. İnsani diplomasının kavramsal çerçevesinin çizilmeye çalışıldığı birinci bölümde ifade edildiği üzere, bu alandaki uygulamaların; *birincisi* akut dönem/birincil faaliyetler, *ikincisi* destek ve iyileştirme faaliyetleri, *üçüncüsü* ise uluslararası sahiplenmeyi ve işbirliğini artırma çabaları şeklinde ardışık üç adımda gerçekleştirildiğini söylemek mümkündür.

4.2.1. Akut Dönem/Birincil Faaliyetler: Acil İnsani Yardım Faaliyetleri

Bu aşamadaki faaliyetler, öncelikle insanların hayatta kalmalarını sağlamak üzere acil müdahale niteliğindeki uygulamalarla ve hayatı tehdit eden olumsuzların ortadan kaldırılması ile ilgilidir. İnsani kriz niteliğindeki doğal afetler, savaşlar ya da salgın hastalıklar gibi olumsuz durumlarda bireyler genellikle hayatlarını tehdit eden unsurlar karşısında çaresiz kalmaktadır. Beklenmedik bir zamanda, aniden meydana gelen deprem, heyelan, sel baskını vb. olaylar ya da gelişimi geniş bir zaman dilimine yayıldığı halde, niteliği ve etki alanı itibarıyla engellenmesi mümkün olmayan bölgesel kuraklık, temiz su ve gıda kıtlığı, salgın hastalıklar ve savaşlar gibi olumsuzluklar söz konusu olduğunda, dışarıdan gelecek acil insani yardımlara duyulan ihtiyaç genellikle kaçınılmaz olmaktadır. Somali'de yıllardır devam eden politik istikrarsızlık ve iç karışıklıklar ülkenin sahip olduğu doğal ve ekonomik kaynakların kullanılamamasına yol açmıştır. Yaşanan iç çatışmalar ve beraberinde getirdiği olumsuzluklar nedeniyle Somali halkı giderek yoksullaşmış, temel gıdaya ve temiz suya erişemez hale gelmiş, 2011 yılı yazına gelindiğinde ülkede insan hayatını tehdit eden büyük bir kıtlık tablosu ortaya çıkmıştır (Majid ve McDowell, 2012:36). 2011 yılında yaşanan kuraklık ve kıtlık, ilk planda yaklaşık 750.000 kişiyi

ölüm tehlikesi ile karşı karşıya getirmiştir (FSNAU ve FEWS NET, 2011: 1). Afrika Boynuzunda etkili olan son 60 yılın en şiddetli kuraklığı, Somali'de yaklaşık 12 milyon kişinin açlık tehlikesi yaşamasına yol açmıştır (Harte, 2012: 28). Aşırı kuraklık nedeniyle tarımsal faaliyetlerin yapılamaması, evcil hayvanların telef olması, temel gıda maddeleri ve suyun olmaması, insanları buldukları yerlerden ayrılarak, hayatta kalabilmek umuduyla mülteci kamplarına sığınmaya zorlamıştır (UHİM, 2011: 16).

Somali'deki insani krizin boyutları otaya çıkmaya başlayınca Türkiye'nin ilk görünür girişimi İslam İşbirliği Teşkilatı'nı (İİT) harekete geçirerek 17 Ağustos 2011'de bir zirve gerçekleştirmesi olmuştur ve zirveye teşkilatın 40 üyesi katılmıştır. Yapılan toplantılarda, Somali'de yaşanan kıtlık ve doğurduğu sorunlarla mücadeleye destek verilmesi kararlaştırılmış ve zirve sonunda bu üyeler Somali'ye 350 milyon dolar insani yardımda bulunmayı taahhüt etmişlerdir (Mesfin, 2012). Bu zirvenin hemen ardından 19 Ağustos'ta -o dönemde Başbakan olan- Recep Tayyip Erdoğan kendisine eşlik eden resmi görevliler ve sivillerden oluşan kalabalık heyetle Somali'ye son derece önemli bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Erdoğan son 20 yıldan bu yana Afrika dışından gelerek bu ülkeyi ziyaret eden ilk lider olmuştur. Bu ziyaret hem Somali'nin geleceği hem de uluslararası politikada giderek etkisi artan Türkiye açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur (Harte, 2012: 27). Sorunları yerinde görme ve uluslararası topluma mesaj verme işlevi de olan bu ziyaretin insani yönü göz ardı edilmemelidir. İnsani diplomasinin en önemli unsurlarından olan, olaylara insan odaklı yaklaşma ilkesine de uygun olarak, mağdur insanlarla birebir temas kurmanın önemi, bu ziyarette sergilenen davranışlar sayesinde açıkça ortaya çıkmıştır denebilir. Başta Somali Cumhurbaşkanı ve Başbakanı olmak üzere tüm Somali kamuoyu, özellikle Erdoğan'ın eşi ve çocukları ile Somali sokaklarında yürüyerek gezmesini ve kamplardaki mültecilerle birebir sohbet etmelerini asla unutmayacaklarını her ortamda dile getirmişlerdir (TİKA, 2016a: 9). Erdoğan'ın Somali halkına ve yönetimine büyük moral aşılayan bu ziyareti, pek çok ülke tarafından güvensiz ve gidilemez kabul edilen Mogadişu'ya yönelik olumsuz algıları yıkmaya ve uluslararası dikkati Somali'nin acil insani yardım ihtiyacına çekmeye de hizmet ettiği kuşkusuzdur.

Somali'deki insani krize çözüm arayışları çerçevesinde 17 Ağustos 2011 tarihinde gerçekleştirilen zirve ile eşzamanlı olarak, bölgeye en kısa süre içerisinde acil insani yardımları ulaştırmak üzere, resmi ve sivil insani yardım kuruluşları tarafından gerekli çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Recep Tayyip Erdoğan ve beraberindeki heyetin Somali'ye ziyaret gerçekleştirdiği gün olan 19 Ağustos 2011 tarihinde İstanbul'dan hareket eden Türk yardım gemisi 11 Eylül 2011 tarihinde Somali'ye ulaşmıştır. Bu gemi ile AFAD koordinasyonunda; TİKA, Diyanet İşleri Başkanlığı ve Kızılay'ın işbirliği ile hazırlanan 14 milyon TL tutarında insani yardım malzemesi Somali'ye ulaştırılmıştır. Türkiye'den Somali'ye giden bu ilk gemideki yardım malzemeleri; 8 adet tam donanımlı ambulans, 1 adet forklift, 5 adet arazi aracı, 6 adet jeneratör, 1.750 adet çadır, 8.750 adet battaniye, 4 bin 500 ton gıda ve tıbbi malzemedir. Ayrıca 21 Ağustos 2011 tarihinde Mersin Limanı'ndan hareket eden İnsani Yardım Vakfı'na (İHH) ait Gazze isimli yardım gemisi de ilk gemi ile birlikte Somali'ye ulaşmıştır. İHH yardım gemisi ile de yaklaşık 4 milyon TL tutarında, 2.334 ton gıda ve ilaç Somali'ye gönderilmiştir (AFAD, 2011). Her iki gemi ile Somali'ye gönderilen yardımın içeriğine bakıldığında, gıda, ilaç, tıbbi gereçler ve hafif barınma materyalleri gibi öncelikli ihtiyaç maddelerinin ve acil insani yardım malzemelerinin ağırlıkta olduğu görülmektedir. Bunun yanında, yardım malzemelerinin herhangi bir karmaşaya neden olmadan, güvenli bir şekilde ve aynı zamanda yardım alan insanların onurlarını zedelemeyen dağıtımında kullanılacak araçlar da gönderilenler arasında yer almaktadır. Somali'ye acil insani yardım gönderme sürecinde, yardım malzemelerinin miktarı ve içeriği kadar önemli bir diğer husus, resmi ve sivil Türk yardım kuruluşlarının çok kısa bir zaman zarfında organize olarak bu çalışmalarını gerçekleştirmiş olmalarıdır.

İlk parti yardım malzemelerinin yerine ulaştırılmasının ardından acil insani yardım faaliyetleri devam etmiş, birkaç aylık süre içerisinde 12 adet kargo uçağı ve 8 adet gemi ile yeni yardım malzemeleri bölgeye sevk edilmiştir. TİKA koordinasyonunda Türkiye'den gönderilen yardım malzemelerinin sistemli bir şekilde hedefine ulaştırılabilmesi için bölgede 10.000 m² lojistik merkezi ve 5.000 m² bir malzeme deposu inşa edilerek 45 adet lojistik personelin görevlendirilmiştir. 12.000 kişinin barınmasına olanak sağlayacak 2.000 çadırlık bir transfer kampı

kurulmuş ve kurulan her bir çadıra 5 adet battaniye, 1 adet mutfak seti, 1 adet gıda kolisinden oluşan yardım malzemeleri dağıtılmıştır. Ayrıca mobil fırın ve mobil mutfakların kurulumu gerçekleştirilmiştir. Acil tıbbi müdahale ve destek faaliyetleri kapsamında -2011 yılı sonuna kadarki zaman zarfında- 2 Sahra hastanesi inşa edilmiş, 143 doktor ve sağlık personeli Somali'de görevlendirilmiş, 70.786 kişinin muayenesi, 2.895 kişinin tedavisi yapılmış, 60 adet cerrahi operasyon gerçekleştirilmiştir. Ayrıca Somali'den 41 hasta ve yaralı, refakatçileriyle (30 kişi) birlikte Türkiye'ye getirilmiş ve tedavi olmaları sağlanmıştır. Bunun dışında acil su ihtiyacının giderilebilmesi için kuyular açmak üzere su sondaj makinası, kaldıraçlar ve 7 adet arazi aracının bölgeye sevki gerçekleştirilmiştir (TİKA, 2011: 48-50). Türkiye'nin Somali'ye yönelik insani diplomasi uygulamalarının ilk adımı sayılabilecek olan -2011 Ağustos ayından yılın sonuna kadarki dönemde gerçekleştirilen- bu acil insani yardım faaliyetleri bütün olarak değerlendirildiğinde, resmi ve sivil aktörler tarafından son derece başarılı bir performans ortaya koyulduğunu söylemek mümkündür.

4.2.2. Destek ve İyileştirme Faaliyetleri

Bu çerçevede gerçekleştirilecek faaliyetlerin en önemli ve belirgin özelliği, acil nitelikli olmalarından çok, sistemli ve sürdürülebilir olmalarıdır. Bu aşamada yardımların niteliği acil insani yardımlardan, insani yardımlara ve kalkınma yardımlarına dönüşmektedir. Acil insani yardımların hedefine ulaşmasının ardından, insanların hayatlarını kısa vadede tehdit eden olumsuzlukların bertaraf edilmesi ya da kontrol edilebilir hale gelmesi ile birlikte, hayatın normalleşmesine ve olağan akışına kavuşmasına, hatta çoğu durumda insanlara eskisinden daha iyi koşulların sağlanmasına yönelik faaliyetler bu aşamada gerçekleştirilmek durumundadır. Destek ve iyileştirme çalışmaları orta ve uzun vadede devam ettirilmesi gereken, sağlık, ulaşım, imar, iletişim, eğitim, kalkınma gibi pek çok alanı ilgilendiren, nitelikli ve genellikle acil yardım faaliyetlerine göre daha külfetli ve maliyeti daha yüksek olan faaliyetlerdir.

Bu aşamada gerçekleştirilecek yardım faaliyetlerinin bir diğer önemli özelliği de düzen kurma işlevidir. Kendi iç dinamikleri ile üstesinden gelemeyecekleri insani sorunlara maruz kalan ülkelerde ya da bölgelerde kamu düzeninin bozulmasına bağlı

olarak, insanların hayatı -hem bireysel hem de toplumsal düzeyde- her alanda olumsuz etkilenmektedir. Gündelik hayatta yeme, içme, giyinme gibi temel insani ihtiyaçların bile giderilemediği, barınma sorunlarının çok geniş kitleleri etkilediği, sosyalleşme ortamlarının bozulduğu, yaşam alanlarının tahrip olduğu bir bölgede hayatın normalleşmesi için yeterli miktarda beşeri ve mali kaynak yanında mutlaka sistemli çalışmaya da ihtiyaç vardır. Aksi halde çok büyük mali kaynaklar aktarılacağı dahi belli ve geçerli bir sistem olmadan başarılı bir yardım ve destek programının uygulanabilmesi çok zordur. Türkiye'nin Somali'ye yardım ve destek konusundaki yaklaşımı, bölgenin gerçek ihtiyaçlarını yerinde, doğru tespit edip gidermeye, sorunlara kalıcı çözümler üretmeye yönelik faaliyetler ortaya koymaya ve bunun için, doğal ve beşeri yerel kaynaklar da devreye sokularak, işbirliği içerisinde hareket etmeye dayalıdır. Bu şekilde kurgulanan yardım ve destek faaliyetlerinin temel amacı yerel düzeyde kalkınma ve istihdam olanaklarının harekete geçirilerek ekonomik ve sosyal alanda normalleşmenin sağlanmasıdır denebilir. Destek ve iyileştirme faaliyetleri çerçevesinde Türkiye tarafından Somali'ye yönelik olarak sağlık hizmetleri, imar çalışmaları, ekonomik hayatın canlandırılması ve eğitim gibi çeşitli alanlarda gerçekleştirilen uygulamaların; ulaşım altyapılarının sağlanması, sosyal altyapıların desteklenmesi ve ekonomik ve idari altyapıların desteklenmesi şeklinde üç başlık altında ele alınması mümkündür (TİKA, 2016b).

4.2.2.1. Ulaşım Altyapılarının Desteklenmesine Yönelik Uygulamalar

Ulaşım altyapıları ile ilgili olarak; Mogadişu'nun yıllardır süren iç savaş nedeni ile tahrip olmuş şehir içi yollarının onarımı gerçekleştirilmiş, şehrin kritik noktaları arasında ulaşımı sağlayacak yeni yollar (34 km.) inşa edilmiştir. Havayolu ulaşımı ve sivil havacılık konusunda da önemli adımlar atılmış, Mogadişu Aden Abdulle Havalimanı'nın elektronik modernizasyonu, güvenlik alt yapısı ve fiziki tadilat çalışmaları tamamlanarak uluslararası uçuşlara hazır hale getirilmiştir. Uçakların güvenli iniş ve kalkışlarının gerçekleşmesi için gereken sistemler kurulmuş, havaalanına giriş ve çıkışların kontrol altına alınması için gerekli güvenlik önlemleri alınmış, terminal binalarının tadilat bakım ve onarımları gerçekleştirilmiştir. Sivil havacılık konusunda eğitim desteği verilmiş, bunu yanında Somali'de sivil havacılık alanında kalıcı bir iyileşmenin sağlanabilmesi için, TİKA

tarafından 2015 yılının sonunda yapımı tamamlanan Mogadişu Sivil Havacılık Eğitim Merkezi hayata geçirilmiştir. Havalimanı ve çevresinde gerçekleştirilen yenileme ve iyileştirme çalışmaları sonrasında, 2012 yılında Türk Hava Yolları günlük İstanbul- Mogadişu seferlerini başlatmıştır. Gerçekleştirilen yatırımlar sayesinde ilk aşmada Somali'nin dış dünya ile bağlantısı sağlanarak yabancı ülkelerden gelen yardımların Somali'ye ulaştırılması mümkün hale gelmiştir. 2016 yılına gelindiğinde, Mogadişu Aden Abdulle Havalimanı yılda 400.000 yolcuya hizmet veren, günde 40-60 uçuşun gerçekleştirildiği ve 4 ülkeye doğrudan sefer düzenlenen bir kapasiteye ulaşmış durumdadır (TİKA, 2016b: 13-15).

4.2.2.2. Sosyal Altyapıların Desteklenmesine Yönelik Uygulamalar

Sosyal altyapıların desteklenmesi ile ilgili olarak; başta Mogadişu ve çevresi olmak üzere geniş bir alana hitap edecek şekilde, sağlık ve eğitim alanında gerçekleştirilen önemli yatırımlar ve yürütülen projeler söz konusudur. Mogadişu'da Somali yönetimince tahsis edilen alan üzerine Başbakanlık Toplu Konut İdaresi (TOKİ) tarafından inşa edilen Türk Hastanesi'nin medikal donanım ve tefrişat işleri TİKA tarafından gerçekleştirilmiştir. Sağlık Bakanlığımız tarafından Somali Sağlık Bakanlığı ile 5 yıl süreyle ortak olarak işletilmesi planlanan hastane, kapasite ve tıbbi donanım açısından Doğu Afrika'nın en modern hastanelerinden biri durumundadır. 2015 yılı başında resmi açılışı gerçekleştirilen ve Mogadişu Recep Tayyip Erdoğan Araştırma ve Eğitim Hastanesi adı verilen 200 yataklı bu hastanede ayda ortalama 6 bin hasta tedavi edilmekte ve yaklaşık 100 adet cerrahi operasyon gerçekleştirilmektedir (TİKA, 2016b: 17). Bir eğitim ve araştırma hastanesi olarak kurulan Türk Hastanesi aynı zamanda hekim ve diğer sağlık çalışanlarının yetiştirilmesine de hizmet ederek orta ve uzun vadede Somali'nin sağlık sorunlarının çözümüne katkıda bulunması hedeflenmektedir. Mogadişu Recep Tayyip Erdoğan Araştırma ve Eğitim Hastanesi dışında, Yardımelî Derneği tarafından inşa edilerek 2016 yılında hizmete açılan 100 Yataklı Kadın Doğum ve Çocuk Hastanesi (TİKA, 2016c) de aynı şekilde Türkiye'nin, Somali'nin sağlık altyapısını destekleyici nitelikte önemli yatırımlarından biridir. Sağlık alanındaki çalışmalar yanında eğitim konusunda da önemli birtakım faaliyetler gerçekleştirilmiştir. Somali'de 8 adet yetimhane ve 7 adet eğitim kurumuna tadilat, donanım ve ekipman desteği sağlanmıştır. Şiddet gören kadınlara meslek edindirme projesi çerçevesinde

Somali’de faaliyet gösteren Save Somali Women and Children adlı STK ile birlikte, 100 kadına yönelik meslek edindirme kursları düzenlenmiş, bu kurslardan mezun olan kadınların işlerini kurmaları desteklenerek ailelerine ve topluma ekonomik değer üreten bireylere dönüşmeleri sağlanmıştır (TİKA, 2016b: 19-21). Eğitim alanındaki iyileştirme faaliyetleri çerçevesinde Türkiye burslarının da önemli bir destek aracı olduğu söylenebilir. Türkiye’nin Somali ile ilişkilerinde benimsemiş olduğu erdemli güç kullanma stratejisinin sadece insani sorunlar nedeni ile mağdur ve muhtaç durumdaki insanların değil aynı zamanda, ülkenin kaderini belirleyecek, gelecek vaat eden öğrencilerin, geleceğin politik liderlerinin ve girişimcilerinin üzerinde de olumlu etkileri olduğunu söylemek mümkündür (Harte, 2012: 38). Bu çerçevede çok sayıda Somalili öğrencinin burslu olarak Türkiye’deki üniversitelerde eğitim görmeleri sağlanmaktadır. Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) tarafından verilen burslar kapsamında Afrika kıtasından Türkiye’ye en fazla sayıda öğrenci Somali’den kabul edilmektedir (Özkan, 2014: 91). Bu durumun, Somali’nin uzun vadede kalkınma ve gelişmesine Türkiye tarafından eğitim yolu ile verilen desteğin bir göstergesi olarak kabul edilmesi mümkündür.

4.2.2.3. Ekonomik ve İdari Altyapıların Desteklenmesine Yönelik Uygulamalar

Ekonomik ve idari altyapıların desteklenmesi ile ilgili olarak; Somali’de en hızlı ve etkili şekilde işlerlik kazandırılabilir ekonomik araç durumundaki tarım ve hayvancılıkla ilgili faaliyetlere yönelik bazı adımlar atılmıştır. Özellikle temel gıda maddelerine erişimde zorluk yaşayan insanların tarımsal üretime yönelik faaliyetlere kolay adapte olabileceklerini söylemek mümkündür. Somali nüfusunun önemli bir kısmı genç yaş grubunda yer almaktadır ve ülkenin içinde bulunduğu koşullar nedeni ile bu genç nüfusun çok büyük bir kısmı işsiz durumdadır. Sistemli bir şekilde tarım, hayvancılık, arıcılık, balıkçılık gibi alanlarda üretim ve istihdam sağlayacak projelerin hayata geçirilmesi durumunda işsizlik ve beraberinde getirdiği pek çok sorunun yerel düzeyde çözülmesi mümkün olabilecektir. Politik ve ekonomik istikrarsızlığın neden olduğu olumsuzlukların giderilerek mevcut maddi ve beşeri kaynakların yerel kalkınmayı sağlamak üzere aktive edilmesi insani sorunların çözümü ve normalleşme adına çok yönlü faydalar sağlayabilmektedir. Somali şartlarında tarımsal üretim ve hayvan yetiştiriciliği, doğrudan insanların ihtiyaçlarını

karşılama yönü ile ayrıca önemli bir yere sahiptir denebilir. Bu çerçevede İHH ve TİKA işbirliği ile 2013 yılında Mogadişu'da bir tarım okulu kurulmuş ve bu alanda çalışma yapabilecek durumdaki insanlara tarımsal üretim teknikleri, arıcılık, hayvan yetiştiriciliği, balıkçılık gibi alanlarda teorik ve uygulamalı eğitim programları gerçekleştirilmiştir. Söz konusu tarım okulunda başarılı çalışmalar yürütülmüş ve 2015 yılında bu okul Mogadişu'daki Zenzem Bilim ve Teknoloji Üniversitesi (Zamzam University of Science and Technology) bünyesinde bir ziraat fakültesine dönüştürülmüştür. Bu okul sayesinde modern tarım ve hayvancılık uygulamalarının ülke geneline yayılarak, Somali'nin öncelikle kendi ihtiyaçlarını karşılaması, devamında ise ürettiklerini ihraç eder hale gelmesi hedeflenmektedir (TİKA, 2016b: 25).

Somali ve benzer durumdaki diğer sorunlu bölgelere yönelik yerel kalkınmayı destekleme girişimleri bir yandan bölgenin imarını, ekonomik ve sosyal hayatın canlanmasını, insanların üretken bireyler olarak çözüme katkı vermelerini sağlarken, diğer yandan uluslararası aktörlerin bölgeye ve sorunlara bakışını değiştirme konusunda da etkili olmaktadır. Somali gibi kronik ve derin insani sorunların yaşandığı izole bölgelerin özellikle güvenlik açısından olumsuz bir imaja sahip olduğu tartışmasızdır. Bu durum kaçınılmaz olarak, insani yardım, kalkınma yardımı ya da benzer amaçlarla bu bölgelerle temas kurma durumundaki yabancı aktörlerin olumsuz algı edinmelerine ve güvenlik konusundaki çekinceleri nedeniyle bölgeden uzak durmalarına yol açmaktadır. Bu durumdaki yabancı aktörler öncelikle bölgenin güvenli bir alan haline gelmesini beklemekte ve ellerindeki kaynakların ihtiyaç duyulan noktalara aktarılmasını öteleyerek sorunun büyümesine dolaylı olarak katkıda bulunabilmektedirler. Somali konusunda Türkiye'nin yaklaşım ve uygulamalarının bu anlamda da çözüme önemli katkılar sağladığını söylemek mümkündür.

Türkiye tarafından özellikle 2011 yılındaki üst düzey ziyaretler ve devamındaki resmi temaslarla birlikte, bölgenin öncelikli ihtiyaçlarının giderilerek - Mogadişu ve yakın çevresini etkileyecek- bir dizi planlı yatırımın çok kısa bir zaman zarfında hayata geçirilmesine yönelik uygulamalar, hem Somali halkı ve yöneticileri hem de uluslararası toplum tarafından takdirle ve ilgiyle izlenmiştir (Özkan, 2014:107). Türkiye tarafından bu süreçte gerçekleştirilen faaliyetlerin ve geliştirilen

ilişkilerin, uluslararası aktörlerin bölge hakkındaki olumsuz algılarını da değiştirmeye başladığını ve Somali'nin aslında temas kurulabilir bir ülke ve gidilebilir bir yer olarak kabul edilmesini kolaylaştırdığını söylemek mümkündür.

Türkiye'nin Somali ile ilişkilerinin 2011 yılına kadar genel olarak Afrika açılımı ile uyumlu seyrettiğini, ancak 2011 yılında yaşanan gelişmelerin durumu değiştirdiğini, açılımlar ve dış yardımlar konusunda ilginin sıra dışı bir şekilde Somali'ye yönelmesine yol açtığını söylemek mümkündür. Sıra dışılık sadece Türkiye'nin faaliyet biçimindeki değişimle ilgili değildir. Türkiye'nin bu konudaki karar alma süreçleri ve sahadaki uygulamaları, Somali konusunda politika ve hedefleri olan başka ülkelerin yaklaşımları ile karşılaştırıldığında da arada çok önemli farkların bulunduğu görülmektedir. Somali'ye yönelik yatırımlar planlayan diğer devletler geleneksel yaklaşımla ülkede istikrar ortamının oluşmasını beklerken, Türkiye Somali'nin istikrara kavuşması için çalışmakta ve önemli yatırımlar gerçekleştirmektedir. Türkiye'nin resmi ve sivil insani diplomasi aktörleri, işbirliği içerisinde Somali'de yollar, okullar, hastaneler, havaalanları ve diğer alt yapı projelerine yardım gibi faaliyetlerini başarıyla yürütmektedirler. Yine onlarca yıldır batılı zengin hükümetler, Somali gibi felaketin çok ileri boyutlara ulaştığı ülkelere yardım konusunda BM yardım fonlarına katkıda bulunmayı öngören geleneksel insani yardım modellerini uygulamaya devam ederken, Türkiye felaketten etkilenen nüfusa doğrudan yardım etme yoluna gitmektedir (Ali, 2011: 72). Türkiye'nin bu konudaki tercihlerinin ve benzer uygulamaların olumlu ve olumsuz yönlerinden bahsetmek mümkündür. Yabancı bir ülke ile resmi/diplomatik ilişkiler kurma ve geliştirme aşamasında o ülkenin yapısal sorunlarının çözümü ve istikrara kavuşması için gözle görünür destek faaliyetleri gerçekleştirmek ya da yapılan yardımların doğrudan gerçek ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmasını sağlamak, ikili ilişkilerin güven ortamında gelişmesini olumlu yönde etkileyecektir. Ayrıca bu şekilde kurgulanan devletler arası ilişkilerde yardım eden tarafın politika ve uygulamalarının meşruiyet kazanması da daha kolay hale gelecektir. Ancak yardım edilen ülke içerisinde çeşitli nedenlere bağlı yaygın ayrışmaların ya da çatışmaların olması durumunda muhalif tarafların sürece olumsuz tepki vermesi ve engelleyici girişimlerde bulunması söz konusu olabilmektedir. Somali'de El-Şebab örgütünün Türkiye'nin faaliyetlerini, zaman zaman silahlı şiddet içeren eylemler gerçekleştirerek engelleme girişimleri bu

duruma örnek olarak gösterilebilir. Ayrıca yardımların uluslararası organizasyonlar aracılığı ile değil, doğrudan ihtiyaç sahibi bölgelere iletilmesi tercihinin uluslararası kamuoyu tarafından, diğer aktörlerle işbirliğine açık olmama şeklinde yorumlanması ve bu konuda Türkiye hakkında olumsuz bir algının oluşması da mümkün gözükmemektedir.

Somali'ye yardım konusunda Türkiye'nin geleneksel yaklaşımlardan ve yardım etme konumundaki diğer uluslararası aktörlerin uygulamalarından farklı bir tutum sergileyerek, bir anlamda özgün bir insani yardım modeli ortaya koyduğu söylenebilir. Türkiye'nin sorunlu bölgelerde insanların gerçek ihtiyaçlarını kısa, orta ve uzun dönemde doğru tespit edip gerekli adımları atarak yürüttüğü faaliyetlerin sadece görünürlük açısından değil aynı zamanda etkinlik ve verimlilik açısından da, diğer aktörler tarafından gerçekleştirilen uygulamalardan farklı ve daha nitelikli olduğunu söylemek mümkündür. Onlarca yıldır devam eden ve son dönemde giderek ağırlaşan kuraklık ve kıtlığın yanı sıra, politik, ekonomik, sosyal sorunlar ve tüm bu sorunlara bağlı olarak yaşanan iç savaş nedeni ile kamu düzeni adeta çöken Somali'de, Türkiye tarafından insani diplomasi çerçevesinde ortaya konan yaklaşım ve uygulamaların, -tek başına tüm sorunları çözmeye yeterli olmasa da- bölgenin sorunlarına çözüm üretme adına, uluslararası aktörlerin bakış açılarını değiştirme ve onları ikna etme konusunda çok önemli bir etkiye sahip olduğunu söylemek mümkündür.

4.2.3. Uluslararası Sahiplenmeyi ve İşbirliğini Artırma Çabaları

İnsani diplomasi uygulamaları çerçevesinde, insani sorunların yaşandığı bölgelerde gerçekleştirilen akut dönem faaliyetleri ve destek/iyileştirme girişimleri sayesinde kurulan ilişkilerin ve sağlanan iyileşmelerin kalıcı hale gelmesi ve sürdürülebilir olabilmesi, uluslararası toplumla işbirliği içerisinde hareket edilmesine ve adil bir külfet paylaşımının sağlanmasına bağlıdır. İnsani kriz bölgelerinde bir yandan acil insani yardım ve destek faaliyetleri yürütülürken diğer yandan uluslararası toplumun dikkatini bölgeye çekerek sorunların çözümüne katkıda bulunmalarını sağlamaya yönelik girişimler, insani diplomasi sürecinin önemli bir aşamasını oluşturmaktadır. Bu aşamadaki faaliyetler diğer uluslararası aktörlerle karşılıklı etkileşim süreçleri içermektedir. Söz konusu faaliyetler karar vericilerin,

politika yapıcıların ve kanaat önderlerinin ikna edilerek kararlarını etkilemeye ve insani sorunların çözümü için birtakım adımlar atmalarını sağlamaya yönelik olmaktadır. Uluslararası politika aktörlerinin karar ve uygulamalarını etkileyerek süreci kendi politikalarına uygun hale getirme girişimleri içermesi yönü ile bu aşamada yürütülen faaliyetlerin, gerçek anlamda insani diplomasi niteliği taşıdığını söylemek mümkündür. Bu çerçevede gerçekleştirilen faaliyetlerle, gerekli önlemler alınmaması durumunda hızla büyüme ve doğrudan ya da dolaylı olarak çok daha geniş alanlarda olumsuz etkiler gösterme riski bulunan insani sorunlara uluslararası toplumun dikkatini çekme amaçlanmaktadır. Mevcut insani sorunların ve dolaylı olumsuzluklarının ortadan kaldırılabilmesi amacı ile uluslararası düzeyde çok daha geniş bir çevrenin sürece katkı vermesi, geniş katılımlı müzakerelerle farkındalık oluşturulması ve uluslararası mali ve beşeri kaynakların harekete geçirilmesi hedeflenmektedir. Uluslararası politika aktörleri ile temas kurma ve mesajların iletilmesi için elverişli zeminler olan uluslararası dönemsel toplantılarda, dikkat çekilmek istenen sorunların dile getirilmesi, çözüm önerilerinin ortaya konması ve işbirliği çağruları yapılması gibi uygulamaların bu alanda etkili yöntemler olduğu söylenebilir. Bunun yanında soruna ya da sorunlu bölgelere özel birtakım organizasyonlar tertiplemek, bu organizasyonlara ev sahipliği yaparak süreci yönetmek ve doğrudan çözüme yönelik kararlara ve uygulamalara öncülük etmek şeklinde yürütülen insani diplomasi faaliyetlerinin de önemli sonuçlar doğurduğu görülmektedir. Dönemsel uluslararası toplantılar ya da insani sorunlara ilişkin özel toplantılar dışında, spor, sanat, bilim vs. alanlarda başarılı olmuş, bilinirlik düzeyi yüksek bireyler aracılığı ile de uluslararası kamuoyunun dikkatlerinin belli insani sorunlara çekilmesi söz konusu olabilmektedir.

İnsani diplomasi faaliyetlerinin üçüncü adımı olarak değerlendirilebilecek bu tür girişimlerle, insani sorunların daha etkili bir güç ile ve kaynak sorunu yaşamadan, kalıcı bir şekilde çözülmesi hedeflenmektedir. Türk devlet adamları ve politikacıların bu çerçevede, devletler ve/veya diğer küresel aktörler düzeyinde gerçekleştirilen geniş katılımlı uluslararası organizasyonları etkili bir biçimde değerlendirmeye çalıştıkları söylenebilir. Bunun en bariz örneklerinden biri 2011 yılında -o dönemde Başbakan olan - Recep Tayyip Erdoğan'ın BM Genel Kurulunda yaptığı konuşmadır. Uluslararası sahiplenme ve işbirliğini sağlama adına BM Genel Kurulu 66. Dönem

Genel Görüşmeleri çerçevesinde Erdoğan, Genel Kurula hitaben yaptığı 22 Eylül 2011 tarihli konuşmasının hemen hemen tamamını Somali’de yaşanan insani sorunlara ayırarak konunun önemini vurgulamaya çalışmış ve uluslararası topluma destek çağrısında bulunmuştur (United Nations, 2011). Aynı yıl Kasım ayında Fransa’da düzenlenen G-20 Liderler Zirvesinde de Erdoğan, Somali sorununu ve bu ülkeye gerçekleştirdiği ziyaretteki izlenimlerini anlatarak, kalkınmış ekonomilere sahip devletler tarafından bu bölgeye yardım edilmesi konusunda çağrısını yinelemiştir (Anadolu Ajansı, 2011). Erdoğan’ın 2011 yılındaki Somali ziyaretinin ardından Türkiye’nin bu ülkede ve bölgede yaşanan sorunlara çözüm arayışları ve destek çağrıları çok yönlü olarak sürdürülmüştür. 07 Mayıs 2013 tarihinde İngiltere’nin başkenti Londra’da gerçekleştirilen Somali Konferansına Türkiye adına katılan dönemin Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, açılış oturumunda Somali’de yaşanan insani sorunlara çözüm konusunda Türkiye’nin çabalarına değinmiş, gerçekleştirilen yardım ve destek programlarını anlatmış, faaliyetler hakkında detaylı açıklamalar yaparak uluslararası toplumun bölgeye yardım etmesi gerektiğini vurgulamıştır (İKV, 2013:1). Bunun yanında son yıllarda Türkiye tarafından insani sorunlara yönelik önemli birtakım organizasyonlara öncülük edilerek ya da ev sahipliği yapılarak etkili bir insani diplomasi süreci yürütülmeye çalışıldığı görülmektedir. Söz konusu toplantılar ve organizasyonların Somali sorununa dikkat çekmek üzere Türkiye tarafından etkili bir şekilde kullanıldığını söylemek mümkündür. 17 Ağustos 2011 tarihinde İslam İşbirliği Teşkilatı’nın acil gündemle İstanbul’da gerçekleştirilen toplantısı, 21-23 Mayıs 2010 tarihleri arasında İstanbul I. Somali Toplantısı, 31 Mayıs-01 Haziran 2012 tarihlerinde İstanbul II. Somali Toplantısı ve Somali konusunda STK’larla yürütülen çok sayıda çalışmanın (Özkan, 2014: 90) söz konusu insani diplomasi faaliyetlerine örnek olarak verilmesi mümkündür.

Uluslararası sahiplenmeyi ve desteği artırmaya yönelik bu tür faaliyetlerin, özellikle insani kriz durumlarında somut birtakım kararlar alınarak külfet paylaşımına dair sözlerin verildiği durumlarda etkili sonuçlar doğuracağı öngörülebilir. Mevcut soruna uzak ya da ilgisiz kalan bazı aktörlerin bu faaliyetler sonucunda konuya eğilmeleri ve çözüme paydaş olmaları sayesinde, hem mali ve beşeri kaynaklar açısından yükün paylaşılması hem de söz konusu insani sorunlardan

ve Türkiye'nin çalışmalarından uluslararası kamuoyunun daha fazla haberdar olması mümkün hale gelecektir. Bu bağlamda Türkiye'nin uluslararası toplum nezdindeki girişimlerinin ve yürüttüğü insani diplomasinin, Somali'nin dünya gündemine taşınması ve izolasyondan kurtulması bakımından çok önemli bir etkiye sahip olduğunu söylemek mümkündür (Donelli, 2014: 6).

4.2.4. İnsani Diplomasi Sürecinde Türkiye-Somali İlişkilerinin Seyrine İlişkin Değerlendirmeler

Türk dış politikasında 2000'li yılların başından itibaren, özellikle 2002 sonrası dönemde gerçekleştirilen yeni yönelimler ve açılımlarla ortaya konan aktivizm sayesinde çok farklı bölgelerde farklı ülkelerle yeni ve güçlü birtakım ilişkiler kurulmuştur. Bu dönemde Afrika ülkeleri ile kurulan ve geliştirilmeye çalışılan ilişkiler Türk dış politikasının yeni vizyonuna ışık tutar niteliktedir. Söz konusu yeni dış politika vizyonu temelde, zayıf ya da sorunlu ilişkilerin, aradaki uyuşmazlıklar giderilerek güçlendirilmesi ve bununla birlikte, kurulan yeni ilişkiler sayesinde etkileşim alanlarının genişletilmesine dayalıdır denebilir. Afrika açılımı çerçevesinde bu kıtada yer alan ve büyük bir kısmı EAGÜ kategorisinde bulunan çok sayıda ülke ile yeni birtakım ilişkiler kurulurken, Somali, Etiyopya, Sudan gibi ülkelerle geçmişten gelen ancak zayıflamış olan bağların güçlendirilmesi yoluna gidilmiştir.

Türk dış politikasında insani diplomasi uygulamalarının gelişme ve çeşitlenme aşaması ile Afrika açılımı politikalarının eşzamanlı ve birbirini tamamlayan süreçler olduğu söylenebilir. Türkiye'nin insani diplomasi çerçevesinde özel bir ilgi ve çaba göstererek, sorunlarına insan odaklı yaklaştığı ve uluslararası düzeyde kalıcı çözüm arayışlarını desteklediği EAGÜ'lerin önemli bir kısmı Afrika kıtasındadır ve Somali de bu ülkeler arasında yer almaktadır. Türkiye ile Somali arasındaki ilişkiler temel olarak Afrika açılımından ayrı ve bağımsız değildir. 2011 yılına kadar Türkiye'nin Somali ile ilişkilerinin, bu ülke ile benzer özellikler gösteren diğer EAGÜ'ler ile ya da diğer Sahra Altı Afrika ülkeleri ile olan ilişkilerinden, bugüne benzer boyutta bir farklılık olmadığı söylenebilir. Ancak yine de diğer ülkelerle karşılaştırıldığında olumlu ilişkilerin geliştirilmesi için bu ülkede daha elverişli bir politik zeminin ve sosyal yapının varlığından ve bu durumun ilişkilerde göreceli bir olumlu ön kabul oluşturduğundan bahsetmek mümkündür. Söz konusu karşılıklı olumlu ön kabul

sayesinde Türkiye ile Somali arasındaki ilişkiler her ne kadar 2011 yılı öncesinde de gelişme sürecine girmiş olsa da, bu tarihin karşılıklı ilişkilerin gelişim hızı, düzeyi ve boyutu açısından bir dönüm noktası olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Devletlerin karşılıklı ilişkileri ele alınırken çok yönlü değerlendirmeler yapılabilir olsa da genelde iki temel parametrenin öncelikli ve belirleyici olduğunu söylemek mümkündür. Söz konusu iki parametrenin *ilki* diplomatik süreçler, *ikincisi* ise ekonomik ilişkilerdir. Diplomatik ve ekonomik ilişkiler kavramsal çerçeveleri ve uygulamaları açısından ayrı ayrı süreçler gibi görünse de aslında aralarında her zaman için çok sıkı bir bağ vardır. Diplomatik ilişkiler taraflar arasında resmi temasların kurulmasını, karşılıklı beklentilerin ortaya konmasını ve güven ortamının oluşmasını sağlayacak temel süreçleri içermektedir. Bununla birlikte günümüz küresel sisteminin işleyişinde devletler arasındaki ilişkilerin düzeyini gösteren temel parametreler içerisinde ekonomik göstergelerin ve karşılıklı dış ticaret rakamlarının çok önemli bir yer tuttuğunu ve en az diplomatik süreçler kadar belirleyici olduğunu söylemek mümkündür. 2000’li yılların başından 2016 yılına kadar, Türkiye ile SAGA ülkeleri arasındaki dış ticaret rakamlarının seyrine bakıldığında; ekonomik büyüklük ve demografik yapı itibarı ile benzer profildeki ülkelerle olan dış ticaret hacimlerinin hemen hemen aynı düzeyde gerçekleştiği ve daha önemlisi, genelde birbirine yakın oranlarda değişikliğe uğradığı görülmektedir. Bu süreçte Türkiye’nin söz konusu ülkelere yönelik ihracatının yıllar içerisinde genel olarak artış eğilimli gerçekleştiğini ve bölge ülkeleri ile Türkiye arasındaki dış ticaretin de Türkiye lehine bir denge ile düzenli bir artış trendinde olduğunu söylemek mümkündür.⁶ Ancak aynı dönemde Türkiye ile Somali arasındaki dış ticaret rakamları ve değişim seyri diğer ülkelerden farklı bir şekilde gerçekleşmiştir. Bunun en önemli nedeni elbette ki Türkiye ile Somali arasında 2011 yılında ve devamında yaşanan yakınlaşmadır. İki ülke arasındaki yakınlaşma, temelde Türkiye’nin Somali’ye yönelik gerçekleştirdiği

⁶ Türkiye’nin söz konusu ülkelerle olan dış ticaret rakamlarının International Trade Center (ITC) karşılaştırmalı raporları çerçevesinde analiz edilerek bu sonuca ulaşılmıştır, <http://www.trademap.org/Index.aspx>. Ayrıca bkz. TÜİK Dış Ticaret İstatistikleri, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046 ve TC Ekonomi Bakanlığı resmi web sitesi, <http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/disliiskiler/ulkeler/afrika-kitasi>. Erişim Tarihi: 10.10.2016.

insani yardımlar ve kalkınma yardımları ile şekillenmiştir. Yardım ve destek faaliyetleri ile şekillenen bu süreçte kurulan çok boyutlu etkileşim, taraflar arasında sosyal, kültürel, politik ve ekonomik ilişkilerin sıra dışı bir hızla gelişmesini de beraberinde getirmiştir.

Türk dış politikasında insani diplomasi faaliyetlerinin açılım politikaları ile birlikte hız kazandığı son on yıllık dönemde, Kuzey Afrika ülkeleri dışındaki - Somali'nin de aralarında bulunduğu- diğer Afrika ülkeleri ile Türkiye'nin ekonomik ilişkilerine, ihracat ve ithalat rakamlarına bakıldığında, küresel ekonomik dalgalanmaların etkisi ile iniş-çıkışlar yaşansa da dış ticaret hacminde istikrarlı bir büyümenin olduğu gözlenmektedir. Türkiye'nin bu ülkelere olan ihracatı 2006 yılında yaklaşık 1,5 milyar ABD doları iken 2015 yılına gelindiğinde yaklaşık 4 milyar ABD doları seviyelerine yükselmiştir. Türkiye'nin bu ülkelere ithalatında ise, küçük çaplı dalgalanmalarla birlikte belli bir azalma yaşanmış; 2006 yılında 2,2 milyar ABD doları iken 2015 yılında 2,1 milyar ABD doları şeklinde gerçekleşmiştir. Türkiye'nin söz konusu ülkelere yönelik ihracatının toplam ihracatı içerisindeki oranı 2006 yılında yüzde 1,7 iken 2015 yılında yüzde 2,7'ye yükselmiş, ithalatında ise bu oranlar 2006 yılında yüzde 1,6 iken 2015 yılında yüzde 1'e gerilemiştir. Gerçekleşme rakamlarına bakarak, Türkiye'nin bu grupta yer alan ülkelerle toplam ticaret hacminde istikrarlı bir büyümeden ve Türkiye lehine bir dengeden söz etmek mümkündür. Aynı dönemde Türkiye'nin Somali'ye ihracatı 2006 yılında sadece 2 milyon ABD doları iken yıllar içerisinde sürekli yükselerek, 2015 yılında 71milyon doların, 2016 yılı Ağustos ayı sonunda 81milyon doların üzerinde gerçekleşmiştir. Türkiye'nin Somali'den ithalatı ise 2006 yılında 2,5 milyon ABD doları iken, 2015 yılında 1,3 milyon dolar, 2016 yılı sekiz aylık dönem sonunda yaklaşık 1,9 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2016). Türkiye ile Somali arasındaki dış ticaret hacminin de, Türkiye'nin bu ülkeye yönelik, her geçen yıl artış gösteren ihracatı ile büyüdüğü görülmektedir. Bu rakamların Türkiye'nin toplam dış ticaret hacmi içerisindeki oranı düşük olsa da, gelecek beklentileri açısından önemsiz olmadığını söylemek yerinde olacaktır. İnsani diplomasi uygulamaları ve açılımlarla yeni temas kurulan ya da düşük profilli ilişkilerin geliştirilmeye çalışıldığı, Somali ve benzer durumdaki ülkelerin yakın gelecekte, Türkiye'nin alternatif ekonomik gelişim alanları olma potansiyeli taşıdıklarını söylemek mümkündür.

1990'ların başından itibaren, yaşanan karışıklıklar ve iç savaş nedeni ile uzun yıllar boyunca politik istikrarsızlığın da ötesinde, devlet otoritesinin yokluğu gibi bir duruma maruz kalan Somali'de ülke genelinde yaşanan otorite boşluğu, diğer devletlerle ya da uluslararası aktörlerle resmi temas kurabilecek bir meşru bir yapının oluşmasına imkân vermemiştir. Somali'nin bu süreçte çok uzun bir dönem, diplomatik ilişkiler konusunda uluslararası toplum tarafından adeta yok sayıldığı söylenebilir. Ülkede Somaliland, Puntland gibi, özerk yönetim kurmaya yönelik bazı teşebbüsler olsa da bunların uluslararası toplum tarafından bir devlet gibi tanınmamalarından dolayı diplomatik bir karşılıkları olmamıştır. 2012 yılına kadar Somali'de etkin bir merkezi otoritenin varlığından bahsetme imkânı bulunmamaktadır. 2012 yılında kabul edilen anayasa ile birlikte Somali'de yıllardır devam eden otorite boşluğu federal bir yapı oluşturularak çözülme yoluna gidilmiştir. Somali Federal Cumhuriyeti kurulmuştur ancak hal-i hazırda ülkenin tamamına hükmeden bir devlet yapısından söz etme imkânı bulunmamaktadır. Somali Federal Cumhuriyeti, ülkenin güneyinde, Mogadişu merkezli bir bölgede hâkim bulunmaktadır. Ülkenin kuzeyinde ise Somaliland ve Puntland, Mogadişu merkezli Federal otoriteden ayrı varlık göstermeye devam etmektedirler (Dışişleri Bakanlığı, 2016c). Türkiye diplomatik ilişkilerini ve resmi temaslarını yoğun olarak Somali Federal Cumhuriyeti ile yürütmektedir. Diğer özerk, bölgesel yönetimlerle kurulan ilişkiler Mogadişu merkezli yönetime oranla daha düşük profilli ve sınırlı olmaktadır. Diplomatik açıdan eleştirilebilir olsa da, Türkiye'nin bu konudaki yaklaşımını ülkedeki parçalı otoriteyi ve bölünmüşlük tablosunu destekler görünüm vermeme çabası ile açıklamak mümkündür (Saferworld ve İPM, 2015: 7). Türkiye bu konudaki yaklaşımı ile Somali'nin bütünlüğünden yana bir tutum izleme eğiliminde olduğunu göstermektedir. Mogadişu'da açılan Türk Büyükelçiliği'ne bağlı olarak Somaliland'da Hargeysa Başkonsolosluğu kurulmuş (Mogadişu Büyükelçiliği, 2016) ve bu bölge ile de olumlu ilişkilerin resmi zemine kavuşması sağlanmıştır. Türkiye Somali'ye yönelik yardım ve destek faaliyetleri çerçevesinde, ülkede iç barışın sağlanması için Mogadişu merkezli federal yönetim ile diğer özerk yönetimler arasında barış girişimleri ve çözüme yönelik adımlara daima destek vermektedir. Türkiye tarafların bir araya gelmesi ve uyuşmazlıkların giderilmesine yönelik anlaşmaların gerçekleşmesi adına bir dizi diplomatik girişime öncülük ederek ve

toplantılara ev sahipliği yaparak, Somali'deki insani sorunların çözümüne katkı sağlamaya devam edeceğini göstermektedir. Türkiye'nin Somali Federal yönetimi ile Somaliland yönetimini Ankara'da buluşturarak ülkenin geleceğine yönelik önemli kararların alındığı bir zirve tertip etmesi bunun en açık göstergelerindedir. Türkiye'nin daveti üzerine 13 Nisan 2013 tarihinde Somali Federal Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Hasan Şeyh Mahmud ve Somaliland Cumhurbaşkanı Ahmed Silanyo Çankaya Köşkü'nde bir araya gelmiş ve sonuçta her iki taraf açısından tarihi öneme sahip bir anlaşmaya varılmıştır. Bu tarihi zirve sonunda Somali ve Somaliland arasındaki sorunların barış çerçevesinde, diyalog yoluyla çözülmesine yönelik hükümler içeren Ankara Bildirisi imzalanmıştır (Dışişleri Bakanlığı, t.y.e). Türkiye Somali ve Somaliland liderlerini buluşturan ve anlaşmalarına zemin hazırlayan bu zirve sayesinde, resmi ilişkilerini her ne kadar Somali Federal Cumhuriyeti ile yürütüyor olsa da, ülkenin geleceğinde ve politik yapısında belirleyici olma potansiyeli taşıyan diğer özerk oluşumların da bu süreçte dikkate alınması gerektiği inancı ile davrandığını ortaya koymuştur. Gerek merkezi hükümet ve gerekse yerel/özerk oluşumlarla kurulan temasların niteliği ve düzeyi dikkate alındığında, Türkiye ile Somali arasındaki diplomatik ilişkilerin de ekonomik ilişkilerde olduğu gibi, genel olarak olumlu bir seyir izlediğini ve gelecekte daha iyi noktalara taşınma potansiyeli barındırdığını söylemek yanlış olmayacaktır. Özellikle 2011 yılından itibaren hız kazanarak devam eden yardımlar ve destek faaliyetleri ile eğitim, sağlık, ulaşım, imar ve şehircilik gibi çok farklı alanlarda gerçekleştirilen yatırımlar yanında, 03 Haziran 2016 tarihinde, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın da katıldığı törenle Mogadişu'da açılışı gerçekleştirilen yeni Türk Büyükelçiliği binasının/külliyesinin (Cumhurbaşkanlığı, 2016b) çok geniş bir alana kurulu oluşu ve görkemli yapısıyla, Türkiye-Somali ilişkilerinde geline noktanın, bu ülkeye verilen önemin ve aynı zamanda Türkiye'nin bölgede edinmek istediği konumun açık bir göstergesi olduğunu söylemek mümkündür.

SONUÇ

Günümüzde hızla gelişen iletişim ve ulaşım teknolojileri sayesinde, küresel düzeyde irtibatlanmaların ve dolaşımın, boyutu ve niteliği bakımından tarihte hiç olmadığı kadar hızlı seyrettiğini, mesafelerin ve ulusal sınırların politika, ekonomi, eğitim, sağlık, güvenlik gibi pek çok alanda geleneksel anlamını ve önemini yitirdiğini söylemek mümkündür. Küreselleşme sürecinde niceliği ve hızı yanında niteliği de giderek artan uluslararası etkileşim, toplumların ve devletlerin birbirleri ile her zamankinden daha fazla temas etmesini zorunlu kılmaktadır. Uluslararası sistemde politik, ekonomik, sosyal ve kültürel unsurların farklı devletler ya da toplumlar arasında transferi ve geçişliliği arttıkça, karşılıklı ilişkilerin boyutları değişmekte, niteliği yükselmekte ve toplumlar giderek birbirine daha yakın, daha bağımlı, aynı zamanda etkileşime de daha açık hale gelmektedirler. 21.yüzyıl küresel sisteminde hemen her alanda yaşanan devrim niteliğinde gelişmelerin, dar çerçevede bireylerin gündelik yaşamları ve toplumsal etkileşim süreçleri üzerinde olumlu ya da olumsuz etkileri olduğu gibi, en geniş dairede devletlerin ve diğer küresel aktörlerin politika ve tercihlerinde de belirleyici olabildiği görülmektedir.

Politik ve ekonomik küreselleşmenin mümkün -ve aynı zamanda zorunlu kıldığı sıra dışı, yoğun ve interaktif etkileşim süreçlerine bağlı olarak devletler, çok uluslu şirketler ve örgütler gibi kurumsal uluslararası aktörler kendi aralarında birtakım yeni ve dinamik ilişki biçimleri geliştirmek durumundadırlar. Söz konusu yeni ilişki biçimleri doğal olarak, toplumların ve bireylerin hem birbirleriyle hem de alandaki diğer aktörlerle aralarındaki bağların ve etkileşimin niteliğini de belirlemekte ve yeniden şekillendirmektedir. Bu yeni yapıda devletler başta olmak üzere tüm uluslararası aktörlerin varlıklarının ve görünürlüklerinin dayanağı durumundaki güç olgusu ve güçler dengesi, geleneksel askeri ve ekonomik unsurlara eklemlenen çok boyutlu etkileşim süreçleri ile birlikte, bilgi ve iletişim temelli yeni bileşenleri de içererek şekillenmektedir. Bu süreçte dış politika, uluslararası ilişkiler, uluslararası politika kavramları gibi, bu kavramların merkezinde yer alan “güç/güç tercihi” ve “diplomasi” gibi kavramlar da algı ve anlam düzeyinde farklı boyutlar kazanmaktadır. Böylece sert güç, yumuşak güç, akıllı güç, erdemli güç ya da kamu diplomasisi, kültürel diplomasi, insani diplomasi gibi yeni bazı kavramların ve uygulamaların da uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde yer edindiği görülmektedir.

Güç uluslararası ilişkilerin temel unsuru ve diplomasi de birincil aracı durumundadır. Uluslararası politika bağlamında güç ve diplomasi kavramları arasında yoğun bir ilişkinin ve doğru orantılı bir etkileşimin olduğunu söylemek mümkündür. Devletlerin ya da diğer aktörlerin sahip olduğu gücün büyüklüğü diplomasi alanında kabul görmeyi ve başarılı sonuçlar almayı kolaylaştırmaktadır. Aynı şekilde diplomasi yeteneğinin yüksek olması da, gücün yıpratıcı ve sindirici etkisinden ziyade, yapıcı ve özendirici yönü sayesinde istenen hedefe ulaşılmasına yardımcı olmaktadır. Uluslararası ilişkilerde sert güç; devlet düzeyinde bir aktörün ekonomik ve askeri olanaklarını yaptırım aracı olarak kullanarak diğer aktörlerin davranışları üzerinde değişiklik yapabilme veya nüfuz sağlayabilme becerisidir. Buna karşılık yumuşak güç; bir devletin, sahip olduğu maddi ve manevi varlığa/değerlere özendirerek, cazibe oluşturarak ve yanına çekerek, başka devletlerin, kendi uluslararası politika hedeflerine uygun davranmaya razı olmalarını sağlaması ile ilgilidir. Gücün kavramsallaştırılması kadar uluslararası ilişkilerde kullanım biçimi de önemlidir. Maddi ve manevi güç unsurları, yerine göre sert güç (hard power) ya da yumuşak güç (soft power) araçları şeklinde kullanılabilir. Belli bir amaca ulaşılabilmesi için, zorlama, dayatma ve ödetmeye odaklı sert güç ile ikna etme ve özendirerek yanına çekmeye dayalı yumuşak gücün başarılı bir strateji ile birlikte kullanılması "akıllı güç" olarak adlandırılmaktadır. Aynı şekilde yeni diplomasi yöntemlerinin her birisi var olan gücün ve güç unsurlarının doğrudan etki oluşturmaya yönelik kullanılmasını değil, sahip olunan maddi ve manevi varlıkların çekiciliği ile daha yumuşak, zaman içerisinde sonuç doğuran ancak daha az maliyetli ve kalıcı etki sağlayan yöntemlerin kullanılmasını ön plana alan yaklaşımlardır. Bu yönü ile insani diplomasi uygulamalarının kısmen yumuşak güç ama daha çok akıllı güç kullanımı ile ilgili olduğunu söylemek mümkündür.

İnsani diplomasinin en sade ancak aynı zamanda en kapsamlı tanımı, "uluslararası düzeyde insani sorunlara insan odaklı yaklaşma" şeklinde yapılabilir. İnsani diplomasiden bahsedildiğinde ilk olarak insani yardım, insani müdahale ya da insan hakları savunuculuğu gibi, uluslararası ilişkiler disiplini çerçevesinde önemli yeri olan kavramlar akla gelmekte ve genellikle -insani diplomasi kavramının- bu kavramlarla aynı anlama geldiği düşünülmektedir. Ancak insani diplomasi büyük

ölçüde bu kavramları içermekle birlikte, farklı ve çok daha geniş bir çerçevede anlam bulan bazı süreçleri de ifade etmektedir.

İnsani diplomasi, işleyişi ve uygulama süreçleri bakımından, geleneksel anlamda diplomatlar eli ile yürütülen dış politika pratiklerinden farklı bir yapıya sahiptir. Aynı şekilde klasik diplomasi ile insani diplomasinin yol ve yöntemleri, hedefleri, uygulama biçimleri, araçları ve aktörleri de çoğu noktada birbirinden ayrılmaktadır. İnsani diplomasinin resmi aktörleri devletler ve diğer uluslararası kuruluşlar, sivil aktörleri ise STK'lar, düşünce kuruluşları, çok uluslu şirketler ve bireylerdir. Bu resmi ve sivil aktörlerin kullandığı belli başlı araçlar; savaşı/çatışmaları önleyici faaliyetler ve barış inşası, insani yardımlar ve kalkınma/resmi kalkınma yardımlarıdır. Son dönem dış politika yönelimlerine ve uygulamalarına bakıldığında Türkiye modeli bir insani diplomasi olgusundan bahsetmek mümkündür. Türkiye modeli insani diplomasinin işleyişinin de aktörler ve kullanılan araçlar bakımından, insani diplomasi konusunda bu çalışmada çizilen genel çerçeve ile uyumlu olduğu söylenebilir.

Küreselleşme ile birlikte bilgi, iletişim ve ulaşım teknolojilerinde yaşanan gelişmeler sayesinde bireylerin ve toplumların hayatını doğrudan etkileyen süreçler uluslararası sistemin işleyişinde önemli değişim ve dönüşümlere neden olmaktadır. Diğer yandan küreselleşmenin getirdiği yeni etkileşim biçimlerinin ekonomik, politik, sosyolojik ya da kültürel içerikleri ile sadece devletlerin, firmaların ve diğer uluslararası kurumsal aktörlerin değil, aynı zamanda bireylerin de sistem içerisinde konumlarının farklılaşmasına yol açtığı görülmektedir. Bu şekilde karşılıklı etkileşimle birlikte, sadece kurumların değil aynı zamanda toplumun ve bireylerin de küresel sistemin işleyişi ile ilgili gelişmeler karşısında tepkilerini, tercih ve eğilimlerini ortaya koymaları, yerine göre sürece olumlu ya da olumsuz katkı verebilmeleri mümkün hale gelmiştir.

Uluslararası sistemin parçaları ve aynı zamanda aktörleri durumunda bulunan resmi ya da sivil unsurların, sistemin doğru işlemesi ve insani sorunların çözümü konusunda her zaman aynı bakış açısı ile ve birlikte hareket etmesi mümkün olmamaktadır. Somut hukuki normlar ya da çok taraflı anlaşmalar söz konusu aktörleri belli bir çerçevede davranmaya yönlendirse de toplumun ve bireylerin sorunlara yaklaşım tarzı, ekonomik ve politik etmenlerden başka sosyolojik, kültürel,

etnik, dini vb. pek çok faktöre bağılı olarak, genellikle birbirinden farklı olmaktadır. Söz konusu farklılıklar, sorun algısından çözüm yöntemlerine, önceliklerden kaynak aktarım tercihlerine ya da bazen, çözüme yönelik adımların atılıp atılmaması gibi temel etik konulara bağılı olarak ortaya çıkabilmektedir.

Uluslararası aktörlerin insani sorunların çözümüne yönelik yaklaşım farklılıklarının, ortak hareket etme ve işbirliği imkânlarını belli ölçüde kısıtlayıcı etkisi olduğu tartışmasızdır. Öyle ki; bazı ihtilafli konularda başat aktörlerin, insani sorunların ve aynı zamanda çözüm yollarının merkezindeki “insan” unsurunu göz ardı ederek, politik kaygılara ya da kendi ulusal çıkarlarına bağılı uyuşmaz tutumlar sergileyebildikleri görülmektedir. Uluslararası aktörlerin insani krizlere müdahale konusunda, politik ve ekonomik çıkarları karşısında insan odaklı yaklaşımı öncelememeleri yüzünden, sorunların çözülmek yerine daha da büyümesi, derinleşmesi ve yayılması söz konusu olabilmektedir. İnsan odaklı yaklaşım ilkesel olarak benimsenmediğinde ise; insani kriz niteliğinde olumsuzlukların yaşandığı sorunlu bölgeler çoğu zaman büyük güçlerin rekabet alanlarına dönüşmekte, bazen de çözülebilir sorunlar karşısında küresel aktörlerin ilgisizliği nedeniyle çözümün zorlaştığı ya da imkânsız hale geldiği görülebilmektedir. Örneğin Suriye’de 2011 yılından beri devam eden iç savaşın ve neden olduğu insani trajedilerin BM müdahalesi ile ilk aylardan itibaren engellenmesi mümkün iken, BM Güvenlik Konseyi daimi üyelerinden Rusya ve Çin’in vetoları nedeni ile gerekli adım atılamamış ve sorun giderek büyüyerek çok daha karmaşık hale gelmiştir. Geline nokta Suriye’deki insani krizin kronikleşerek, ABD ile Rusya’nın bölgedeki güç mücadelesinin gölgesinde kaldığı açıkça görülmektedir. Uluslararası aktörlerin sorunlara ilgisizliği konusundaki en açık ve dramatik örneklerden biri de; özellikle Sahra Altı Afrika ülkelerinde, yoksulluk, açlık, kuraklık, hastalıklar yanında, ekonomik ve politik istikrarsızlığa bağılı çatışmalar nedeniyle yaşanan insani kriz niteliğindeki sorunlar karşısında gelişmiş ülkelerin ve uluslararası toplumun tutumudur. Söz konusu Afrika ülkelerinde yaşanan insani trajediler, gelişmiş ülkelerin ilgisizliği nedeniyle büyümeye ve derinleşmeye devam etmektedir. Uluslararası politika aktörlerinin insani sorunlara insan odaklı yaklaşmamalarının olumsuzluğu ile ilgili olarak değinilen her iki durum için de örnekler çoğaltılabilir.

Türkiye'nin İnsani diplomasi uygulamaları çerçevesinde dış politikasında dört temel açılım ve kazanımdan bahsetmek mümkündür. Bu açılım ve kazanımlar;

- i. Aktörlerin çeşitlilik kazanması ve etkinlik düzeylerinin yükselmesi,
- ii. Faaliyetlerin çeşitlilik ve niteliğinin artması,
- iii. Etkileşim alanlarının genişlemesi ve çeşitlenmesi,
- iv. Dış politika uygulamaları ve diplomasi alanında özgün bir model oluşturma şeklinde sıralanabilir.

Türkiye'de özellikle 2002 yılı sonrası dönemde sağlanan politik ve ekonomik istikrarla birlikte, dış politika alanında da bir takım yeni açılımlar ve stratejik uygulamalar hayata geçirilmiştir. Söz konusu açılım politikalarının ve stratejik adımların, Türk dış politikasında yeni bir vizyon geliştirmenin ötesinde, onlarca yıldır devam eden politikasızlık döneminin sonlandırılmasına ve özgün argümanlarla uluslararası sistemin etkili bir aktörü olma hedefine hizmet ettiğini söylemek yanlış olmaz. Son dönem açılım politikaları sayesinde, öncelikle doğrudan temas kurulan bölgelerdeki aktörlerle ve devamında diğer tüm uluslararası aktörlerle etkileşim düzeyini üst seviyeye taşıyacak yeni bir dönemin başladığını söylemek mümkündür. Bu yeni dönemde hayata geçirilen birtakım stratejik uygulamalar ve açılımlar, Türkiye'nin uluslararası ilişkiler ağını genişletmiş, uluslararası politikanın dinamik bir aktörü olarak küresel sisteme entegrasyon sürecini hızlandırmıştır.

Türk dış politikasında yeni döneme ait en belirgin stratejinin, Türkiye'nin geçmiş yıllarda büyük ölçüde iç politikaya dair farklı sorunlar ve yetersizlikler nedeniyle kendi içine ve dar çevresine hapsolmuş bir devlet görünümünden kurtarılarak, uluslararası sistemin önemli bir parçası haline getirilmesine yönelik adımlar atma şeklinde kurgulandığı söylenebilir. Bu çerçevede Türkiye'nin yeni dönem dış politika hedeflerini gerçekleştirebilmek için, potansiyel etkileşim alanlarında bulunduğu halde yıllarca hiç temas etmediği ya da zayıf bağlar kurmakla yetindiği pek çok devletle yeni, nitelikli ilişkiler kurmaya yönelik adımlar attığı ve önemli bazı açılımlar gerçekleştirdiği görülmektedir. Söz konusu açılımlar Türkiye'nin sadece yakın çevresi ya da ortak dini, tarihi ve kültürel bağları bulunan belli devletlerle kurulan ilişkilerle sınırlı da değildir. Bu süreçte coğrafi yakınlığın söz konusu olmadığı farklı bölgelerde ya da farklı kıtalarda yer alan devletlerle yeni ve güçlü ilişkiler kurulmaya çalışılmaktadır. Bunun yanında devlet dışı uluslararası

politika aktörleri ile yürütülen ilişkilerin nitelikli hale getirilmesine yönelik girişimlerin de Türk dış politikasının yeni dönem açılımları ile ilgili olduğu söylenebilir. Farklı coğrafyalarda, farklı kültürlerle, inanışlara, yaşam biçimlerine sahip bölgeler ve ülkelerle karşılıklı temas sağlanarak kurulan ve geliştirilen yeni ilişkilerin, dış politikada etkileşim alanının genişletilmesine ve ilişkilerin derinleştirilmesine yönelik stratejilerin hayata geçirilmesini kolaylaştıracağı açıktır. Türkiye'nin Afrika, Güneydoğu Asya, Latin Amerika ve Karayipler gibi birbirinden farklı coğrafyalara yönelik yeni açılımları yanında, aralarında etnik, dini, tarihi ve kültürel anlamda güçlü bağlar bulunan komşu ve yakın çevre ülkeleriyle yeniden ağırlık vererek geliştirmeye çalıştığı ilişkilerinin de bu çerçevede değerlendirilmesi mümkündür.

Türkiye'nin insani diplomasi sürecinde temas ettiği ve resmi ilişkiler kurduğu devletlerin büyük çoğunluğunu, derin ekonomik ve politik sorunlarla mücadele etmek zorunda bulunan az gelişmiş ülkeler oluşturmaktadır. Bu durumun olumlu ve olumsuz bazı sonuçları vardır. Özellikle ekonomilerinin ölçeği ve halklarının yaşam standardı bakımından Türkiye'nin çok gerisinde olan az gelişmiş ülkelerin, kendi refah seviyelerine doğrudan ya da dolaylı olarak olumlu katkı sağlayacağı beklentisi ile yeni kurulan ilişkileri kolayca kabullenip sahiplenmeleri olumlu bir durumdur. Bu sayede Türkiye'nin -beklentileri karşılayabildiği ölçüde- kurulan ilişkinin etkin tarafı olması mümkün hale gelmektedir. Yeni açılımlar sürecinde ilişki kurulan ülkelerin -ekonomik ve politik açıdan düşük- profillerinin olumsuz yanı ise, beklentileri karşılama konusunda Türkiye'nin üstlenmek durumunda kaldığı sorumluluklar ve katlanmak zorunda kalacağı ekonomik ve politik maliyetlerle ilgilidir. Bu durum zaman zaman iç politikada ve kamuoyunda eleştiri konusu olabilmektedir.

Başarılı ve sürdürülebilir bir dış politikanın, olumlu ilişkiler kurulan devletlerin sorunlarına kayıtsız kalmamayı gerektirdiğini, hatta yerine göre, insani kriz niteliğinde sorunlar karşısında önceliklerin bu devletler (aslında halkları) lehine değişebileceğini de söylemek mümkündür. Süreç içerisinde kurulan bazı temasların sadece sorunlu ya da dezavantajlı tarafa yardım ve destek temelli olduğu, kısa ve orta vadede somut herhangi bir getirisinin bulunmadığı durumlar da söz konusu olabilmektedir. Türkiye'nin karşılığında herhangi bir beklentisi olmaksızın; haksız

sürgünlerin ve katliamların yaşandığı Myanmar'a ve 2010 yılında çok büyük bir deprem felaketine maruz kalan Haiti'ye yönelik acil yardım ve insani yardım konusunda gerçekleştirdiği faaliyetler, Somali, Sudan, Etiyopya gibi çok sayıda ülkede yaşanan kuraklık ve açlık sorunu karşısında ya da yıllardır devam eden iç savaştan kaçan Suriyeli sığınmacılar konusunda tüm dünyanın takdirini kazanacak şekilde, çok büyük mali külfetlere katlanarak gerçekleştirdiği yardım ve destek faaliyetleri bu türden uygulamalara verilebilecek güncel ve somut örneklerdir. Bu tür uygulamaların kısa vadede en önemli getirisi uluslararası toplum nezdinde kazandırdığı prestijdir. Ancak daha büyük kazanımın orta ve uzun vadede, küresel insani sorunların çözümü konusunda uluslararası aktörler arasında ayrıcalıklı bir konum elde edilerek, sistem içerisindeki etkinlik düzeyinin yükselmesi şeklinde gerçekleşeceği öngörüsünde bulunmak mümkündür.

Küreselleşen günümüz uluslararası sisteminde, yeryüzünün herhangi bir bölgesinde yaşanan, insani kriz boyutundaki her bir sorunun, kısa ve orta vadede -coğrafi olarak en uzak noktada olsa dahi- dünyanın herhangi bir ülkesini ya da bölgesini, doğrudan ya da dolaylı olarak olumsuz etkilemesi mümkün hale gelmiştir. Bu yönü düşünüldüğünde, söz konusu olumsuzlukların yaşandığı bölgelerde insani trajediler büyümeden atılacak ön alıcı adımların, sadece sorunun taraflarına sağlayacağı fayda açısından değil, çözüme katkı verme durumundaki aktörlerin güvenliği açısından da stratejik ve rasyonel bir davranış olduğunu kabul etmek gerekir. Küresel insani sorunlar konusunda, çözüme katkı verecek resmi ya da sivil hiçbir uluslararası aktörün bulunmaması beklenen bir durum olmadığı gibi, herhangi bir aktörün tek başına tüm insani sorunları çözme iddiası ile hareket etmesi de gerçekçi değildir. İdealist perspektifle yaklaşıldığında, dünyanın neresinde ve hangi ülkesinde yaşanırsa yaşansın, insani kriz boyutundaki sorunların, küresel sistemi oluşturan tüm aktörlerin ortak sorunu olarak algılanması ve her bir uluslararası aktörün bu sorunların çözümü konusunda belli düzeyde sorumluluklar üstlenmesi gerektiği söylenebilir. Ancak uluslararası politikaya dair olan -pek çok konuda olduğu gibi- bu süreçte reel durumun her zaman ideal olana karşılık geldiğini söylemek mümkün değildir.

Başka faktörler dikkate alınmaksızın, sadece kendilerine gelecek olası zararları bertaraf etme ya da ulusal çıkarlarını koruma güdüsü ile insani sorunların çözümü

için hareket etmenin, -uluslararası aktörler adına- politik etikten yoksun bir realist paradigmanın yansıması olarak algılanması mümkündür. Diğer yandan herhangi bir uluslararası aktörün çok etmenli ulusaşırı insani sorunların çözümü konusunda, alanın diğer aktörlerinden ve sistemden ayrı olarak, tek başına hareket etmesi durumunda ise idealist ve erdemli bir tutumdan bahsetmek mümkün olsa da sürdürülebilir, başarılı sonuçlar elde edilmesi imkânsız gibidir. Uluslararası politikanın aktörleri kendi politikalarının karakterini ve insani sorunlar karşısındaki ilkesel tutumlarını belirlerken, bir yandan ulusal çıkar hedeflerinden uzaklaşmamaya diğer yandan da iç ve dış kamuoyları nezdinde meşruiyetlerini kaybetmemeye özen göstermek durumundadırlar. Bu durumda uluslararası aktörlerin insani sorunların çözümü konusunda tutum belirlerken yapması gereken şey, her iki yaklaşımın doğru ve olumlu yönlerini alarak, etik/ahlaklı realizm ile basiretli idealizmin (Özipek, 2016: 18) süreç içerisinde birlikte işleyeceği bir yol izlemektir. Son yıllarda Türkiye'nin, uluslararası düzeyde adımlar atılmasını gerektiren insani sorunların çözümü konusunda izlediği politikaların ve bu çalışmanın ana konusunu oluşturan insani diplomasiye dair uygulamalarının tam da bu denkleme karşılık geldiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Türk dış politikasının yeni ve dinamik bir aracı olarak insani diplomasi uygulamalarının, Türkiye'nin küresel konumunu, uluslararası politikada insani sorunlara insan odaklı yaklaşım temelinde, kendi toplumunun değer yargıları ile de örtüşen yeni ve özgün paradigmalara belirlemesini belli ölçüde kolaylaştıracağı düşünülebilir. Ancak uluslararası ilişkilerde çok sayıda ardışık faktöre bağlı olarak gelişen bazı sorunların ideal ve kusursuz bir çözümü her zaman mümkün olmayabilir. İnsani diplomasi; uluslararası aktörlerle ilişkiler yürütülürken algıların, fikirlerin, değerlerin, normların, yasaların ve etiğin akıllı güç yoluyla biçimlendirilmesini ve paylaşılmasını hedefleyen dış politika davranışı ve stratejisidir. Evrensel değerler çerçevesinde, sadece konvansiyonel güç unsurlarına sahip olmanın daima üstün ve haklı olma sonucunu doğurmaması gerektiği inancına dayalı bir yaklaşım olarak insani diplomasi, uluslararası alandaki resmi ve sivil tüm aktörlerle ayrı ayrı ilişkilidir. İnsani diplomasinin asıl gücünün ve etkinliğinin, devlet merkezli olmaktan çok, resmi ve sivil aktörler arasındaki işbirliğinin ürünü olmasına dayalı olduğu söylenebilir. İnsani diplomasinin başarılı olması ve sürdürülebilirliği

realist paradigmanın devletçi bakış açısı ile tanımlanmış ulusal çıkarlara dayandırılmamalıdır. Devlet yönetiminde karar vericiler ve politika/dış politika yapıcılar nezdinde ulusal çıkarların göz ardı edilmesi düşünülemez. Ancak günümüzde uluslararası sistemin işleyişı, ulusal çıkarların teorik ve pratik çerçevesi çizilirken salt ulus devlet merkezli davranılmamasını, -tüm etkileşim alanları ve imkânları da dikkate alınarak- daha geniş, ulusaşırı, hatta küresel çıkarların da gözetilmesini zorunlu kılmaktadır.

KAYNAKÇA

AFAD (Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı). (2011). İnsani Yardım Malzemesi Götüren 2 Gemi Somali'ye Ulaştı, <https://www.afad.gov.tr/tr/3142/Insani-Yardim-Malzemesi-Goturen-2-Gemi-Somaliye-Uulasti>. Erişim Tarihi: 15.09.2016.

AFAD (Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı). (2016). *2015 İdare Faaliyet Raporu*. <https://www.afad.gov.tr/Dokuman/TR/202-20160316143951-afad-2015-ifr-web.pdf>, Erişim Tarihi: 20.06.2016.

Akçay, Engin (2012). *Bir Dış Politika Enstrümanı Olarak Türk Dış Yardımları*, Ankara: Turgut Özal Üniversitesi Yayınları.

Akgün, Seçil Karal (2012). Cumhuriyet Duyurulurken Geride Bırakılamayan Bir Kurum: Hilal-i Ahmer Cemiyeti, *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 39, 111-136.

Akgün, Seçil Karal ve ULUĞTEKİN, Murat (2002). *Hilal-i Ahmer'den Kızılay'a*, Ankara: Kızılay Yayınları.

Aksu, Fuat (2008). *Türk Dış Politikasında Zorlayıcı Diplomasi*, İstanbul: Bağlam Yayınları.

Ali, Abdurahman (2011). Turkey's Foray into Africa: A New Humanitarian Power? *Insight Turkey*, 13 (4), 65-73.

Altunışık, Meliha Benli (2007). *Lübnan Krizi: Nedenleri ve Sonuçları*, İstanbul: TESEV Yayınları.

Anadolu Ajansı (2011). G-20'de Somali'yi Anlattı (03.11.2011 tarihli Anadolu Ajansı haberi), <http://aa.com.tr/tr/politika/g-20de-somaliyi-anlattı/403907>. Erişim Tarihi: 08.10.2011.

Aras, Bülent (2009). Turkey's Rise in the Greater Middle East: Peace-Building in the Periphery, *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 11, 29-41.

Arı, Tayyar (1997). *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, İstanbul: Alfa Yayınevi.

Arnhart, Larry (2003). *Siyasi Düşünce Tarihi*, Ankara: Adres Yayınları.

Asal, Uğur Yasin (2013). 21. Yüzyılda Sürdürülebilir Barış İçin Küresel Stratejiler, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimleri Dergisi*, 12 (23), 1-14.

Aslan, Seyfettin (2010). Sivil Toplum ve Demokrasi, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(2), 357-374.

Aslan, Seyfettin (2012). Demokrasi Bağlamında Sosyal Sermaye ve Sivil Toplum İlişkisi, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9 (20), 45-58.

Atabek, Nejdett (1999). Susurluk Skandalı Sonrası “Temiz Toplum” Talebiyle Ortaya Konan "Sivil İtaatsizlik" Eylemlerinin Türk Basınında Görünümü, *Kurgu Dergisi*,16, 111-135.

Atar, Yavuz (1997). Demokratik Sistemde Sivil Toplumun Fonksiyonu ve Sivil Toplum-Devlet Düalizmi, *Yeni Türkiye Sivil Toplum Özel Sayısı*, 18, 98-105.

Ateş, Davut (2009). ABD hegemonyası ve bölgesel modelleme politikası: Kuramsal Çerçeve, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6 (1), 300-319.

Ateş, Davut (2012). *Uluslararası Örgütler: Devletlerin Örgütlenme Mantığı*, Bursa: Dora Yayıncılık.

Ateş, Davut (2013). *Uluslararası Politika*, Bursa: Dora Yayıncılık.

Ateş, Toktamış (1991). Sivil Toplum ve Değerleri. (Editör: Yurdakul Fincancı). *Sivil Toplum*. İstanbul: Türkiye Sosyal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı Yayınları, 35-40.

Atiker, Erhan (2002). STK’larda Örgüt İçi Demokrasi ve Gönüllülük Konusunda Bilimsel Yaklaşımlar. (Editör: Ali Çakmak). *STK’larda Gönüllülük ve Gençlik*. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 4-22.

Aweiss, Salem (2001). Educating for Peace: Visions and Reality, *Palestine – Israel, Journal of Politics, Economics & Culture*, 8 (2), 41-45.

Balcı, Aslan ve Şanlı, Sadık (2013). *Myanmar - Arakan Raporu*, Güney Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi (GASAM). <http://gasam.org.tr/wp-content/uploads/2016/02/GASAM-MYANMAR-ARAKAN-RAPORU.pdf>, Erişim Tarihi: 15.12.2016.

Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü (2014). Uluslararası Yardımlarda ‘En Cömert Ülke’ Unvanını Taşıyan Türkiye’nin Yardım Seferberliği Sürüyor, <http://kdk.gov.tr/haber/turkiyenin-dis-yardimlari-2013/494>. Erişim Tarihi: 05.09.2016.

Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü (2015). Türkiye'nin 2014 Yılı Yardımları %47,3'lük Artışla 6,4 Milyar Dolara Çıktı, <http://kdk.gov.tr/haber/turkiyenin-2014-yili-yardimlari-473luk-artisla-64-milyar-dolara-cikti/590>. Erişim Tarihi: 05.09.2016.

Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü (2016). Yeni Vakıf İstatistikleri, <http://www.vgm.gov.tr/icerik.aspx?Id=192>. Erişim Tarihi: 20.08.2016.

Battır, Orhan ve Ateş, Davut (2013). Türkiye Bölgesel Hegemonya Arayışında Mı?, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 29, 31-44.

Baylis, John and Smith, Steve (2005). *The Globalization of World Politics, An Introduction to International Studies*, New York: Oxford University Press.

Beitz, C. (1979). *Political Theory and International Relations*. Princeton: Princeton University Press.

Buchanan, Allen (2003). Reforming the International Law of Humanitarian Intervention. (Edited by J.L. Holzgrefe and Robert O. Keohane). *Humanitarian Intervention: Ethical, Legal, and Political Dilemmas*. New York: Cambridge University Press, 130-174.

Bulut, Alper T. ve Akkan Güngör F. (2014). Think Tankler ve Dış Politika: Türkiye ve ABD Örneği, <http://cesran.org/think-tankler-ve-dis-politika-turkiye-ve-abd-ornegi.html>, Erişim Tarihi:12.05.2016.

Bulut, Sedef (2008). Sovyet Tehdidine Karşı Güvenlik Arayışları: I. ve II. Menderes Hükümetlerinin (1950-1954) NATO Üyeliği ve Balkan Politikası, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 41, 35-61.

Cox, Robert W. (1986). Social Forces, States, and World Order: Beyond International Relations Theory. (Edited by: Robert O. Keohane). *Neorealism and Its Critics*. New York: Columbia University Press, 204-254.

Cull, Nicholas (2009). *Public Diplomacy: Lessons from the Past*, Los Angeles: Figueroa Press.

Cumhurbaşkanlığı (2016a). İnsani Diplomasi, Uluslararası İlişkilerin Anahtarı Olmalıdır, <http://www.tccb.gov.tr/haberler/410/38699/insani-diplomasi-uluslararasi-iliskilerin-anahtari-olmalidir.html>. Erişim Tarihi: 13.02.2016.

Cumhurbaşkanlığı (2016b). Cumhurbaşkanı Erdoğan, Mogadişu Büyükelçiliği'ni Açtı, <http://www.tccb.gov.tr/haberler/410/44256/cumhurbaskani-erdogan-mogadisuy-buyukelciligini-acti.html>. Erişim Tarihi: 15.10.2016.

Çalış, Şaban ve Özlük, Erdem (2007). Uluslararası İlişkiler Tarihinin Yapısökümü: İdealizm-Realizm Tartışması, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18, 225-243.

Çam, Esat (1995). *Siyaset Bilimine Giriş*, İstanbul: Der Yayınları.

Çapa, Mesut (2010). *Kızılay (Hilal-i Ahmer) Cemiyeti (1914-1925)*, Ankara: Türkiye Kızılay Derneği Yayınları.

Çavuş, Tuba (2012). Dış Politikada Yumuşak Güç Kavramı ve Türkiye'nin Yumuşak Güç Kullanımı, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2, 23-37.

Dağ, Ahmet Emin (2004). *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Sözlüğü*, İstanbul: Anka Yayınları.

Dahl, Robert (1957). The Concept of Power, *Behavioral Science*, 2 (3), 201-215.

Daver, Bülent (1968). *Siyaset Bilimine Giriş*, Ankara: Sevinç Matbaası.

Davutoğlu, Ahmet (2010). *Stratejik Derinlik, Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, İstanbul: Küre Yayınları.

Davutoğlu, Ahmet (2013). Analysis of Current Events Turkey's Humanitarian Diplomacy: Objectives, Challenges and Prospects, *Nationalities Papers: The Journal of Nationalism and Ethnicity*, 41 (6), 865-870.

Demir, Ömer ve Acar, Mustafa (1997). *Sosyal Bilimler Sözlüğü*, Ankara: Vadi Yayınları.

Dışişleri Bakanlığı (2016a). Türkiye-Afrika İlişkileri, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa>. Erişim Tarihi: 12.09.2016.

Dışişleri Bakanlığı (2016b). SC-9, 14 Nisan 2016, Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Tanju Bilgiç'in Terörizmle Mücadele Küresel Forumu'nun Eşbaşkanlığını Fas'a Devretmemiz Hakkındaki Bir Soruya Cevabı, http://www.mfa.gov.tr/sc-9_-14-nisan-2016_-disisleri-bakanligi-sozcusu-tanju-bilgic_in-terorizmle-mucadele-kuresel-forumu_nun-esbaskanligini-fas_a-dev.tr.mfa, Erişim Tarihi: 15.05.2016

Dışişleri Bakanlığı (2016c). Somali'nin Siyasi Görünümü, <http://www.mfa.gov.tr/somali-siyasi-gorunumu.tr.mfa>. Erişim Tarihi: 14.10.2016.

Dışişleri Bakanlığı (t.y.a). Türkiye'nin Kalkınma İşbirliği: Genel Özellikleri Ve En Az Gelişmiş Ülkelere Yönelik Yaklaşımı, <http://www.mfa.gov.tr/turkiyenin-kalkinma-isbirligi.tr.mfa>. Erişim Tarihi: 12.02.2016.

Dışişleri Bakanlığı (t.y.b). Türkiye- Lübnan Siyasi İlişkileri, http://www.mfa.gov.tr/turkiye-lubnan-siyasi_iliskileri.tr.mfa. Erişim Tarihi: 26.02.2016.

Dışişleri Bakanlığı (t.y.c). <http://www.mfa.gov.tr/orta-dogu-baris-sureci.tr.mfa>. Erişim Tarihi: 28.02.2016.

Dışişleri Bakanlığı (t.y.d). Türkiye'nin İnsani Yardımları, http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin_-insani-yardimlari.tr.mfa. Erişim Tarihi: 03.09.2016.

Dışişleri Bakanlığı (t.y.e). Ankara'da Tarihi Somali Zirvesi. Somali ve Somaliland Cumhurbaşkanı Ankara'da Biraraya Geldi, <http://www.mfa.gov.tr/ankara-da-tarihi-somali-zirvesi-somali-ve-somaliland-cumhurbaşkanlari-ankara-da-biraraya-geldi.tr.mfa>. Erişim Tarihi: 14.10.2016.

Diamond, Larry (1994). Toward Democratic Consolidation, *Journal Of Democracy*, 5 (3), 4-17.

Donelli, Federico (2014). The Total Performance Principle as Key of Turkish Activism in Somalia, *XXVIII Convegno della Società Italiana di Scienze Politiche (SISP)*, Università degli Studi di Perugia, Italy.

Donnelly, Jack (2008). The Ethics of Realism. (Edited by Christian Reus-Smit, Duncan Snidal). *The Oxford Handbook of International Relations*, Oxford: Oxford University Press, 150-161.

Dönmezer, Sulhi (1978). *Soyoloji*, İstanbul: Met/Er Matbaası.

Duverger, Maurice (1982). *Siyaset Sosyolojisi*. (Çeviren: Şirin Tekeli). İstanbul: Varlık Yayınları.

Erdoğan, Mustafa (2005). *Sivil Toplum: Bir Kavramın Anatomisi*. (Editörler: Selahaddin Bakan, Adnan Küçük ve Ahmet Karadağ). *21. Yüzyılın Eşiğinde Türkiye'de Siyasal Hayat*. İstanbul: Aktüel Yayınları, 667-689.

Evans, Graham ve Newnham, Jeffrey (1998). *The Penguin Dictionary of International Relations*, London: Penguin Books.

FSNAU (Food Security and Nutrition Analysis Unit) and FEWS NET (Famine Early Warning Systems Network) (2011). Famine Spreads into Bay Region; 750,000 People Face Imminent Starvation. *Press Release*.1-2.

G20 (The Group of Twenty). (2015a). G20 Antalya Summit, <http://g20.org.tr/cumhurbaskani-recep-tayyip-erdoganin-basin-toplantisi/>. Erişim Tarihi: 04.02.2016.

G20 (The Group of Twenty). (2015b). G20 Antalya Summit, <http://g20.org.tr/g20-antalya-zirvesi-bildirisi/>. Erişim Tarihi: 05.02.2016.

Galtung, Johan (1976). Three Approaches to Peace: Peacekeeping, Peacemaking, and Peacebuilding. (Edited by: Johan Galtung). *Peace, War and Defense: Essays in Peace Research*, 2, 282-304.

Galtung, Johan (1996). *Peace by Peaceful Means: Peace and Conflict, Development and Civilisation*, London: Sage Publishers.

Geray, Haluk (2003). *İletişim ve Teknoloji Uluslararası Birikim Düzeninde Yeni Medya Politikaları*, Ankara: Ütopya Yayınları.

GHA (Global Humanitarian Assistance), (2011). *Global Humanitarian Assistance Report 2011*, www.globalhumanitarianassistance.org/wp-content/uploads/2011/07/gha-report-2011.pdf, Erişim Tarihi: 09.10.2015.

Gilley, Bruce (2015). Turkey, Middle Powers, and the New Humanitarianism, *Perceptions Journal of International Affairs*, 20 (1), 37- 58.

Gismondi, Mark. (2004). Tragedy Realism and Postmodernity: Kulturpessimismus in the Theories of Max Weber, E. H. Carr, Hans J. Morgenthau and Henry Kissinger, *Diplomacy and Statecraft*, 15(3), 435-464.

Global Humanitarian Assistance (2015). *Global Humanitarian Assistance Report 2015*. http://www.globalhumanitarianassistance.org/wp-content/uploads/2015/06/GHA-Report-2015_-Interactive_Online.pdf, Erişim Tarihi: 20.12.2015.

Golan, Guy J., Yang, Sung-un, Kinsey, Dennis F. (2015). *International Public Relations And Public Diplomacy: Communication And Engagement*, New York: Peter Lang Media.

Gönel, Aydın (1998). *Önde Gelen STK'lar Araştırma Raporu*, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları.

Gönlübol, Mehmet (1993). *Uluslararası Politika*, Ankara: Attila Kitabevi.

Gürel, Damla (2002). Sivil Toplum Açısından Özel ve Genel Sorun Alanı Olarak Gençlik. (Editör: Ali Çakmak). *STK'larda Gönüllülük ve Gençlik*. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 113-133.

Harte, Julia (2012). Turkey Shocks Africa, *World Policy Journal*, 29 (4) 27-38.

Haştemoğlu, Güney (2004). Türkiye'de STK'lar Alanında Hukuksal Gelişim ve AB Sürecinde STK'lar. (Editör: Nihal Boztekin). *AB Uyum Süreci ve STK'lar*. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 33-54.

Hatipoğlu, Osman Gökhan (2013). Türkiye Kızılay Derneği'nin Kamusalılığı: Bir Çözümleme Denemesi, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 11 (22), 167-189.

İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı (2016). Yıllara Göre Faal Dernek Sayıları, <https://www.dernekler.gov.tr/tr/AnasayfaLinkler/yillara-gore-faal-dernek.aspx> ve Derneklerin Faaliyet Alanlarına Göre Dağılımı, <https://www.dernekler.gov.tr/tr/AnasayfaLinkler/derneklerin-faaliyet-alanina-gore.aspx>. Erişim Tarihi: 23.08.2016.

IFRC (International Federation of Red Cross and Red Crescent). (2009). *Humanitarian Diplomacy Policy*. http://www.ifrc.org/Global/Governance/Policies/Humanitarian_Diplomacy_Policy.pdf, Erişim Tarihi: 16.11.2015.

Ilgen, Thomas L. (2006). *Hard Power, Soft Power and the Future of Transatlantic Relations*. Burlington: Ashgate Publishing Company.

İKV (İktisadi Kalkınma Vakfı) (2013). *Somali Konferansı Londra'da Toplandı*, e-bülten: İktisadi Kalkınma Vakfı, http://bulten.ikv.org.tr/?ust_id=157&id=955. Erişim Tarihi: 08.10.2016.

Kadir Has Üniversitesi ve Vale Columbia Center (2014). Değerlenen Amerikan dolarına Rağmen Türk şirketlerinin Yurtdışı Yatırımları Artmaya Devam Ediyor, <http://docplayer.biz.tr/16063702-Degerlenen-amerikan-dolarina-ragmen-turk-girketlerinin-yurtdigi-yatirimlari-artmaya-devam-ediyor.html>. Erişim Tarihi: 10.11.2016.

Kant, Immanuel (2005). *Perpetual Peace*, New York: Cosimo Classics.

Karabulut, Bilal (2010). Dünyada Ve Türkiye’de Think Tank Kuruluşları: Karşılaştırmalı Bir Analiz, *Akademik Bakış*, 4 (7), 91-104.

Karacaoğlu, Emine (1994). Uluslararası İnsani Hukuk ve Uluslararası Kızılhaç-Kızılay Hareketi, *TODAIİE İnsan Hakları Yıllığı*, 16 (1), 51-73.

Karagül, Mehmet ve Masca, Mahmut (2005). Sosyal Sermaye Üzerine Bir İnceleme, *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Bahar (1), 37-52.

Karagül, Soner ve Arslan, İbrahim (2013). Türkiye’nin Afrika Açılım Politikası: Tarihsel Arka Plan, Stratejik Ortaklık ve Geleceği, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 9,(35), 21-55.

Karaosmaoğlu, Ali L. (2009). *Küresel Gelişmeler ve Uluslararası Sistemin Özellikleri* (Rapor no:1), İstanbul: Bilgesam, 6-16.

Keane, John (1994). *Demokrasi Ve Sivil Toplum: Avrupa’da Sosyalizmin Açmazları, Toplumsal Ve Siyasal İktidarın Denetlenmesi Sorunu Ve Demokrasi Beklentileri Üzerine*. (Çeviren: Necmi Erdoğan). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Kelman, Ilan (2006). Acting on Disaster Diplomacy, *Journal of International Affairs*, 59 (2), 215-240.

Kışlalı, Ahmet Taner (1994). *Siyaset Bilimi*, Ankara: İmge Kitabevi.

Kürkçüoğlu, Ömer (2005). Dış Politika Nedir? Türkiye’deki Dünü ve Bugünü, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 35 (1), 309-335.

Laçiner, Sedat (2003). Özal Dönemi Türk Dış Politikası. (Editörler: Turgut Göksu, Hasan Hüseyin Çevik, Abdülkadir Baharçipek ve Ali Şen). *1980-2003, Türkiye’nin Dış, Ekonomik, Sosyal ve İdari Politikaları*, Ankara: Siyasal Kitabevi, 25-48.

Lake, David A. (2008). The State and International Relations. (Edited by Christian Reus-Smit, Duncan Snidal). *The Oxford Handbook of International Relations*, Oxford: Oxford University Press, 41-61.

Lamb, Christopher (2008). *Humanitarian Diplomacy*. <http://www.ifrc.info/en/newsand-media/opinions-and-positions/speeches/2008/humanitarian-diplomacy>, Erişim Tarihi: 15.11.2015.

Lancaster, Carol (2007). *Foreign Aid: Diplomacy, Development, Domestic Politic*, Chicago: University of Chicago Press.

Lederach, John Paul (1997). *Building Peace – Sustainable Reconciliation in Divided Societies*, Washington D.C.: US Institute of Peace Press.

Lee, Sook Jong and Melissen, Jan (2011). *Public Diplomacy and Soft Power in East Asia*, New York: Palgrave Macmillan.

Linklater, Andrew (1996). The Achievements of Critical Theory. (Edited by: Steve Smith, Ken Booth and Marysia Zalevski). *International Theory: Pozitivism and Beyond*. Cambridge: Cambridge University Press, 279-298.

Majid, Nisar ve Mcdowell, Stephen (2012). Hidden Dimensions of the Somalia Famine, *Global Food Policy*, 1,(1), 36-42.

Makovsky, Alan (1999). The New Activism in Turkish Foreign Policy. SAIS Review, 19 (1), 92-113., Alan Makovsky and Sabri Sayari (Eds). *Turkey's New World : Changing Dynamics in Turkish Foreign Policy*, Washington Institute for Near East Policy, Washington, DC, 2000.

Mcevoy-Levy, Siobhán (2001). *American Exceptionalism and US Foreign Policy Public Diplomacy at the End of the Cold War*, New York: Palgrave.

McGann James G. and Weaver R. Kent (2002). Think Tanks and Civil Societies in a Time of Change, (Edited by James G. McGann- R. Kent Weaver). *Think Tanks and Civil Societies: Catalysts for Ideas and Action*. Washington: Transaction Publishers, 1-35.

Mearsheimer, John (1994-1995). The False Promise of International Institutions, *International Security*, 19 (3), 5-49.

Mearsheimer, John J. (2005). E. H. Carr vs. Idealism: The Battle Rages On, *International Relations*, 19 (2), 139-152.

Mesfin, Berouk (2012). Somalia: The Soft Power Role of Turkey, <http://allafrica.com/stories/201205221077.html>, Erişim Tarihi: 14.09.2016.

Minear, Larry and Smith, Hazel (2007). Introduction. (Edited by Larry Minear and Hazel Smith). *Humanitarian Diplomacy: Practitioners and Their Craft*. Tokyo: United Nations University Press, 1-4.

Mogadişu Büyükelçiliği (2016). <http://www.mogadisu.be.mfa.gov.tr/Mission.aspx>. Erişim Tarihi: 12.10.2016.

Morgenthau, Hans J. (1948). *Politics Among Nations*, New York: Alfred A. Knopf.

Morgenthau, Hans (1962). A Political Theory of Foreign Aid, *The American Political Science Review*, 56 (2), 301-309.

Morgenthau, Hans J. (1967). *Politics Among Nations: The Struggle For Power and Peace*, New York: Knopf.

Morgenthau Hans, J. (1970). *Uluslararası Politika*, (Çevirenler Baskın Oran ve Ünsal Oskay), Ankara: Sevinç Matbaası.

Nye, Joseph S. (2004). *Soft Power: The Means to Success in World Politics*, New York: PublicAffairs.

Nye, Joseph S. (2005). *Yumuşak Güç: Dünya Siyasetinde Başarının Yolu*. (Çeviren: Rayhan İnan Aydın). Ankara: Elips Kitap.

Nye, Joseph S. (2011). *The Future of Power*, New York: PublicAffairs.

OECD, (2008). *Is It ODA?*. <http://www.oecd.org/dac/stats/34086975.pdf>, Erişim Tarihi: 07.12.2015.

Onbaşı, Funda (2005). *Sivil Toplum*, İstanbul: L&M Yayınları.

Öner, N. Aslı Şirin (2013). Barış İnşa Sürecinin Önemli Unsuru: Bosna-Hersek'te Yerlerinden Edilmişlerin Geri Dönüşü, *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, 2 (1), 1-22.

Özcan, Arif Behiç (2012). 21. Yüzyıl Türk Diplomasisi Üzerine Bir Değerlendirme, *Ortadoğu analiz*, 4 (38), 58-62.

Özipek, Bekir Berat (2016). Ahlak ile Realite Arasında Ak Parti'nin Dış Politikası. (Editör: Muhammet Savaş Kafkasyalı). *Balkanlarda İslam Miadı Dolmayan Umut Köprüler Yikan Zihniyetin Yıkılışı*, Ankara: TİKA, 9-26.

Özkan, Güner (2007). Kalkınma Yardımında Öncelikler ve Türkiye-Türk Cumhuriyetleri Örneği, *Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları (OAKA)*, 2 (4), 29-64.

Özkan, Mehmet (2014). *Doğu Afrika Jeopolitiği ve Türkiye'nin Somali Politikası*, İstanbul: SETA Yayınları.

Pamment, James (2016). *British Public Diplomacy and Soft Power Diplomatic Influence and the Digital Revolution*, e-book. Cham, Switzerland: Palgrave Macmillan.

Pfanner, Toni (2007). Principled Humanitarian Action in the East Timor Crisis. (Edited by Larry Minear and Hazel Smith). *Humanitarian Diplomacy: Practitioners and Their Craft*. Tokyo: United Nations University Press, 174-193.

Rau, Zbigniew (1991). *The Reemergence of Civil Society in Eastern Europe and the Soviet Union*, U.S.A.: Westview Press.

Regnier, Philippe (2011). The Emerging Concept of Humanitarian Diplomacy: Identification of A Community of Practice and Prospects for International Recognition, *International Review of the Red Cross*, 93 (884), 1211-1237.

Richmond, Oliver P. (2008). *Peace In International Relations*. New York: Routledge Taylor & Francis Group.

Rugh, William A. (2011). *The Practice of Public Diplomacy Confronting Challenges Abroad*, New York: Palgrave Macmillan.

Saferworld ve İPM (İstanbul Politika Merkezi) (2015). *Türkiye ve Somali: Yardımların Barışa Hizmet Etmesi*, <http://www.saferworld.org.uk/resources/view-resource/892-turkey-and-somalia-making-aid-work-for-peace>, Erişim Tarihi: 11.10.2016.

Sandıklı, Atilla ve Kaya, Erdem (2012). Uluslararası İlişkiler Teorileri ve Barış. (Editör: Atilla Sandıklı). *Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri*, İstanbul: Bilgesam Yayınları, 133-161.

Sarıbay, Ali Yasar (2000a). *Kamusal Alan Diyalojik Demokrasi Sivil İtiraz*, İstanbul: Alfa Yayınları.

Sarıbay, Ali Yasar (2000b). Türkiye’de Demokrasi ve Sivil Toplum. (Editörler: Ersin Kalaycıoğlu ve Ali Yaşar Sarıbay). *Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme*. İstanbul: Alfa Yayınları, 447-461.

Sarıoğhalam, Mahmood (1999). Ortadoğu’da Sivil Toplum Umutları: Kültürel Engeller Üzerine Bir Çözümleme. (Editörler: Elisabeth Özdalga, Sune Persson). (Çeviren: Ahmet Fethi). *Sivil Toplum, Demokrasi ve İslam Dünyası*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 74-82.

Serinkan, Celalettin ve BAĞCI, Zübeyir (2012). Çok Uluslu İşletmelerin Faaliyet Şekilleri ve Organizasyon Yapıları, *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 1 (2), 91-117.

Smith, Hazel (2007). Humanitarian Diplomacy: Theory and Practice. (Edited by Larry Minear and Hazel Smith). *Humanitarian Diplomacy: Practitioners and Their Craft*. Tokyo: United Nations University Press, 36-62.

Sogge, David (2002). *Give and Take: What's the Matter with Foreign Aid*, Nova Scotia: Fernwood Publishing.

Sondermann, Fred A. (1961). The Linkage Between Foreign Policy and International Politics. (Edited by James N. Rosenau). *International Politics and Foreign Policy: A Reader in Research and Theory*. New York: The Free Press, 8-17.

Sönmezoğlu, Faruk (2005). *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, İstanbul: Filiz Kitabevi.

Straus, Oscar,S. (1912). Humanitarian Diplomacy of the United States, *Proceedings of the American Society of International Law*, 6, 45-54.

Şimşek, Derya (2015). II. Abdülhamid Dönemi Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Kuruluşu ve Teşkilatlanması, *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 10 (5) , 307-318.

Tezkan, Yılmaz (2005). *Jeopolitikten Milli Güvenliğe*, İstanbul: Ülke Kitapları.

TİKA (Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı). (2011). *Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2011*. Ankara: Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı.

TİKA (Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı). (2015a). *Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2014*. Ankara: Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı.

TİKA (Türk İşbirliği Ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı). (2015b). *TİKA 2014 Faaliyet Raporu*. Ankara: Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı.

TİKA (Türk İşbirliği Ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı). (2016a). *Somali: Proje ve Faaliyetler 2011-2015*. Ankara: Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı.

TİKA (Türk İşbirliği Ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı). (2016b). *Somali*. Ankara: Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı.

TİKA (Türk İşbirliği Ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı). (2016c). *Yardımlı Kadın ve Çocuk Hastanesini Başbakan Yardımcısı Veysi Kaynak Hizmete Açtı*, http://www.tika.gov.tr/tr/haber/yardimeli_kadin_ve_cocuk_hastanesini_basbakan_yardimcisi_veysi_kaynak_hizmete_acti-23219. Erişim Tarihi: 20.11.2016.

Tuncel, Gökhan (2005). Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşlarının Tarihsel Gelişimi. (Editörler: Selahaddin Bakan, Adnan Küçük ve Ahmet Karadağ). 21. *Yüzyılın Eşiğinde Türkiye’de Siyasal Hayat*. İstanbul: Aktüel Yayınları, 709-736.

Tuncer, Hüner (1984). Tarihte ve Günümüzde Ad-hoc Diplomasi, *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*,4 (1), 50-57.

Tuncer, Hüner (1995). *Eski ve Yeni Diplomasi*, Ankara: Ümit Yayıncılık.

TDK (Türk Dil Kurumu). (2014). http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.547b1651e63767.53983499. Erişim Tarihi: 27.12.2014.

Türk Kızılayı (t.y.a). Tarihçemiz, <http://www.kizilay.org.tr/Kurumsal/tarihcemiz>, Erişim Tarihi: 20.06.2016.

Türk Kızılayı (t.y.b). Uluslararası Yardımlar, <http://www.kizilay.org.tr/NelerYapiyoruz/uluslararasi-yardimlar>. Erişim Tarihi: 15.06.2016

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. (1982). Kanun No: 2709 Kabul Tarihi: 7.11.1982. T.C. Resmî Gazete, 17863, 09 Kasım 1982.

TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu). (2016). Dış Ticaret İstatistikleri, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046. Erişim Tarihi: 10.10.2016.

Türkiye Kızılay Derneği Tüzüğü. (2009). T.C. Resmî Gazete, 27146, 19 Şubat 2009.

UHİM (Uluslararası Hak İhlalleri İzleme Merkezi) (2011). *Somali’deki Açlık Kader mi? Sömürge mi?* (Rapor No: 06) İstanbul: Uluslararası Hak İhlalleri İzleme Merkezi.

UN (United Nations). (2000). *International Decade for a Culture of Peace and Non-Violence for the Children of the World* (Report no: 55/377). New York: United Nations. <http://www.un.org/documents/ga/docs/55/a55377.pdf>, Erişim Tarihi: 08.12.2015.

UN (United Nations). (2008). *Everything You Always Wanted to Know About the United Nations*, New York: United Nations Department of Public Information.

UN (United Nations). (2011). General Assembly of the United Nations General Debate of the 66th Session, <https://gadebate.un.org/en/66/turkey>. Erişim Tarihi 05.10.2016.

UN (United Nations). (2016). General Assembly of the United Nations General Debate of the 71st Session, <https://gadebate.un.org/en/71/turkey> ve <http://gadebate.un.org/69/turkey>. Erişim Tarihi: 01.12.2016.

UNESCO (1982). *Mexico City Declaration on Cultural Policies*. http://portal.unesco.org/culture/en/files/12762/11295421661mexico_en.pdf/mexico_en.pdf, Erişim Tarihi: 22.12.2015.

Üçkuş, Özgür ve Kendirci, Bilal (2012). Teoriden Uygulamaya Dış Yardım, *Sayıştay Dergisi*, 86, 57-77.

Waltz, Kenneth N. (1979). *Theory of International Politics*, California: Addison- Wesley Publishing.

Waltz, Kenneth N. (2000). Structural Realism after the Cold War, *International Security*, 25 (1), 5-41.

Wenger, Andreas (2001). The Internet and the Changing Face of International Relations and Security, *Informaiton&Security*, 7, 5-11.

Wenn Stephen R. and Wenn, Jeffrey P. (1999). Beyond the Ring Muhammad Ali's Mission to Baghdad, 1990, *Journal of Sport & Social Issues* 23 (3), 246-265.

Veuthey, Michel (2012). Humanitarian Diplomacy: Saving it When it is Most Needed. (Edited by Alexandre VAUTRAVERS and Yvita FOX). *Humanitarian Space. Webster University Geneva 16th. Humanitarian Conference*. Geneva: Webster University, 195-208.

Wilson, Woodrow (1996). The World Must Be Made Safe for Democracy: The Fourteen Points. (Edited by John A. Vasquez). *Classics of International Relations*. New Jersey: Prentice-Hall Inc., 35-40.

Viotti, R. Paul ve Kauppi, Mark V. (2016). *Uluslararası İlişkiler Teorisi*. (Çeviri Editörü: Metin Aksoy). Ankara: Nobel Yayınları.

Wolf, Charles Jr. And Rosen, Brian (2004). Public Diplomacy How to Think About and Improve It, Santa Monica: RAND Corporation.

World Economic Forum (2016). <http://www.weforum.org/press/2016/01/turkish-prime-minister-calls-for-humanitarian-foreign-policy>. Erişim Tarihi: 07.02.2016.

Worldwatch Institute (2015). *Disaster Diplomacy: Hope Despite Evidence? Background*. <http://www.worldwatch.org/node/4733>, Erişim Tarihi: 18.10. 2015.

Yağmurlu, Aslı (2007). Halkla İlişkiler Yöntemi Olarak Kamu Diplomasisi, *İletişim Araştırmaları Dergisi*, 5 (1), 9-38.

Yayla, Atilla (1998). *Siyaset Teorisine Giriş*, Ankara: Siyasal Kitabevi.

Yıldırım, Ergun (2005). Apolitik Politikaların İnşacısı Olarak Sivil Toplum, *Sivil Toplum Dergisi*, 3 (10), 61-72.

Yılmaz, Aytekin (1997). Sivil Toplum Demokrasi ve Türkiye, *Yeni Türkiye*, 18, 86-97.

Yüksel, Öznur (1999). *Uluslararası İşletme Yönetimi ve Türkiye Uygulamaları*, Ankara: Gazi Büro Kitabevi.

Zaharna, R. S. (2010). *Battles to Bridges U.S. Strategic Communication and Public Diplomacy after 9/11*, Hampshire, UK: Palgrave Macmillan.